

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI**

**HAYRAN HANIM DÜNBÜLİ:
HAYATI, ESERLERİ ve TÜRKÇE ŞİİRLERİ**

Doktora Tezi

Elnaz MALEKİ

Ankara-2016

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI**

**HAYRAN HANIM DÜNBÜLİ:
HAYATI, ESERLERİ ve TÜRKÇE ŞİİRLERİ**

Doktora Tezi

Elnaz MALEKİ

Tez Danışmanı:
Prof.Dr.Erdoğan UYGUR

Ankara-2016

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI**

**HAYRAN HANIM DÜNBÜLİ:
HAYATI, ESERLERİ ve TÜRKÇE ŞİİRLERİ**

Doktora Tezi

Tez Danışmanı:

Prof.Dr.Erdoğan UYGUR

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....	
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	

Tez Sınavı Tarihi03.10.2016.....

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

03.10.2016

Elnaz MALEKI

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	vii
ÖNSÖZ.....	viii
GİRİŞ	14
A. XIX. Yüzyılda İran ve Azerbaycan Eyaleti	16
1. Kaçar Devleti'nin Kuruluşu	16
2. Fethali Şah Dönemi	16
3. Kaçar Devleti ve Herat Sorunu	17
4. Muhammed Şah Dönemi	17
5. Nasıreddin Şah Dönemi	18
6. Kaçar Devleti'nin Yabancılar Verdiği İmtiyazlar	19
7. Muzaffereddin Şah Dönemi	20
8. Kaçar İranı'nda Modernite	21
9. Meşrutiyet Düşüncesi ve Arka Planı	22
10. İran Meşrutiyet Dönemi Fikir Adamları	24
11. Kaçar İranı'nda Reform Harekatı	25
12. Kaçar Dönemi Fikir Hayatı	26
13. Kaçar İranı'nda Meşrutiyet Harekatı	30
14. Kaçar Devleti ve Azerbaycan Eyaleti	32
15. Azerbaycan Eyaleti'nde Basın-Yayın Faaliyetleri	32
B. XIX. Yüzyıl'da Kafkasya Türklüğü	35
1. Kafkasya'da Edebi-Siyasi ve Düşünsel Akımlar	35
2. Zerdabi ve Ekinçi Gazetesi	37
C. XIX. Yüzyıl İran ve Azerbaycan Sahasında Türk Kadın Edebiyatı	43
1. Ağa Beğim Ağa Ağabacı (1780/81 - 1832)	43
2. Güller Per̄isi (1790 - ?)	44
3. 'Āşık Per̄i (1810 - ?)	44
4. Güllü Beğim (1825 - 1897)	46
5. Gönçe Beğim (1827 - ?)	47
6. Tāhire Kūrretü'l-‘Éyn (? - 1852)	48
7. Hūrşīd Bānū Nā-tevān (1830 - 1897)	48
8. 'Āşık Besti (1836 - 1936)	49
9. Per̄i Hanım (1839 - 1927)	51

10. Fâtma Hanım Kemîne (1840/42 - 1898)	51
11. Şâh-nigâr Hanım Rencûr (1850 - 1899).....	52
12. ‘Âşık Hamâyıl (XIX. yy. Birinci Yarısı)	52
13. Mînâ Beğim (? - 1907).....	53
14. Mâhtâb Hanım (XIX. yy.).....	54
15. Şirvanlı Fâtma (XIX. yy.)	55
16. Dostu Hanım Şîrvânî (XIX. yy.).....	55
17. Zöhre Hanım (XIX. yy.).....	56
18. Zîbâ Hanım Le‘lî (XIX. yy. İkinci Yarısı).....	56
19. Tuğra Hanım (XIX. yy.’ın Birinci Yarısı ve Ortaları).....	57
20. Gövher Şîrvânî (XIX. yy.’ın Ortaları - ?)	57
21. Han Beye (XIX. yy.’ın Ortaları - XX. yy.’ın Başları)	58
22. Şâhibe Vayıt Kızı (XIX. yy.’ın Ortaları - XX. yy.’ın Başları).....	59
23. Mâh Hanım (XIX. yy.’ın İkinci Yarısı - ?)	60
24. Mollâ Tübâ Nise (XIX. yy.’ın İkinci Yarısı - 1918).....	60
25. Şehrebânî Êl Adamı (XIX. yy.’ın İkinci Yarısı - XX. yy.’ın Başları)	61
26. Zîynet Yüsif-zâde (1860 - ?).....	61
27. Zéyneb Zerb-‘elî Kızı (1860/62 - 1942)	62
28. Per-nâz (1860/62 - 1968)	63
29. Nisâ’ Şîrvânî (1870 - 1945).....	64
30. Fîrûze Ağa-zâde (1875 - ?)	64
31. Gülgez Hanım (1876 - ?).....	65
32. Baş Hanım Şefî‘ Kızı (1876 - ?)	66
33. Püste Şikâr Kızı (1880 - 1947).....	67
34. Nâ’ib Şîrvânî (1884 - 1906)	67
35. Cahân-süz (1898 - 1945).....	68
36. Kemer Beğim Şeydâ (? - 1933).....	69
37. ‘Âşık Savād (? - 1950)	70
I. BÖLÜM	71
A. Hayran Hanım Dünbüli	71
1. Hayatı	71
2. Eserleri	73
3. Edebi Kişiliği	77
a. Horasan / Türkistan Tarzı.....	78
b. Irak Tarzı.....	79

c. Hindi veya İsfahan Tarzı	80
d. Geçmişe Dönüş Tarzı.....	81
B. Hayran Hanım'ın Şiirlerinde Kullandığı Edebi Sanatlar	85
a. Mecaz Kullanımı	85
1. Teşbih.....	85
a. Teşbih-i Mufassal.....	85
b. Teşbih-i Mücmel (Teşbih-i Muhtasar).....	85
c. Teşbih-i Müekked	88
d. Teşbih-i Belîğ.....	88
2. İstiare.....	90
a. İstiare-yi Musarraha (Açık İstiare).....	91
b. İstiare-yi Mekniye (Kapalı İstiare).....	93
3. Kinaye	95
4. Ta'riz	97
5. Teşhis	98
6. İntak.....	102
b. Anlamla İlgili Sanatlar	105
1. İham.....	105
2. Tevriye	105
3. Tenasüb	106
4. Leff ü Neşr	126
a. Leff ü Neşr-i Müretteb	127
5. Tezad	129
6. Tekrir.....	136
7. Hüsn-i Ta'lîl.....	136
8. Nida	136
9. Tecahül-i Arifane	142
10. Mübalağa.....	143
a. Tebliğ	143
b. İğrak	145
c. Gulûv.....	146
11. İstifham	148
12. Rücu	150
13. Telmih	151
c. Sözle İlgili Sanatlar	155

d. Hayran Hanım'ın Şiirlerinde Edebi Mazmunlar	156
1. Āhū.....	156
2. Ā'īne	156
3. Bāde	157
4. Bārān	157
5. Benefşe.....	157
6. Bezm	158
7. Gül-i bī-ḥār.....	159
8. Bülbül.....	159
9. Büt.....	160
10. Büt-ḥāne	161
11. Büt-kede	161
12. Ebr.....	162
13. Ebrū.....	162
14. Gül.....	163
15. Ḥār.....	164
16. Kaş	165
17. Kirpik	165
18. Le'1.....	166
19. Lö'lö'	167
20. Mey-gün	168
21. Mey-ḥāne	168
22. Mīnā	169
23. Neḥl.....	169
24. Nergis.....	169
25. Nigār	169
26. Pervāne.....	170
27. Peymāne	171
28. Reyḥān	171
29. Sākī	171
30. Serv	172
31. Şenem.....	173
32. Şenüber	173
33. Şem'	174

34. Tūṭī.....	174
35. Yākūt.....	175
36. Ceyhūn	175
37. Dicle.....	175
38. Ḥosrov	176
39. Mesīhā.....	176
40. Kesrā	176
41. Pīr-i Muḡān	176
42. Şeb-i Yeldā.....	177
43. Tatar	177
44. Tūbī.....	177
C. Hayran Hanım'ın Türkçe Şiirlerinde Kullandığı Vezinler	178
D. Hayran Hanım'ın Şiirlerinde Dil Özellikleri	179
1. Dönemin Seslik Yapısına Aykırı Örnekler:	181
2. Dönemin Tüm Şairlerinde Görülen Arkaizmler	182
3. Dönemin Diğer Şairlerinde Çok Az Rastladığımız Arkaizmler	184
4. Sadece Hayran Hanım'da Görülen Arkaizmler	185
II. BÖLÜM	187
A. Okuma Yöntemi	187
B. Çeviriyazı Alfabeti.....	188
C. İmla Özellikleri.....	189
D. Metin.....	191
III. BÖLÜM.....	262
A. Sözlük ve Dizin	262
B. Özel Adlar Dizini	407
C. Arapça ve Farsça İbareler Dizini.....	414
D. Farsça Mısralar Dizini ve Türkçe Anlamları	415
Sonuç	421
Kaynaklar (Yararlanan Kaynaklar)	424
Kaynaklar (Konuyla İlgili Bibliyografiya)	429
Ekler: Yazma Metnin Fotoğrafları.....	447
ÖZET.....	490
ABSTRACT	491

KISALTMALAR

Age : Adı geçen eser

AİA : Azerbaycan İlimler Akademisi

Ank. : Ankara

Bak. : Bakı, Bakü

bas. : baskı

bkz. : bakınız

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

d. : dipnot

Ed. : Editör

Haz. : Hazırlayan

İst. : İstanbul

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

s. : sayfa

Tah. : Tahran

TDK : Türk Dil Kurumu

Teb. : Tebriz

Trc. : Tercüme

Tsh. : Tashih

v. : varak

vb. : ve başkaları

vd. : ve diğerleri

Yay. : Yayınlayan, Yayınları, Yayınevi, Yayıncılık

Yay. Haz. : Yayına Hazırlayan

yy. : Yüzyıl

ÖNSÖZ

Türk Dünyası Edebiyatı'nda kadınların sanatsal zevkiyle oluşturulagelen edebi yaratıcılık “Türk Kadın Edebiyatı” başlığı altında toplanabilecek geniş bir sahayı oluşturmaktadır. Bu sahada Türk kadınlarının oynadığı rolün belirlenip tanımlanması ilgili edebiyatın tam görünümünün sağlanması açısından oldukça önemli bir husustur.

Tarihi dönemlerden farklı olarak modern dönem siyasi ve toplumsal açılardan bir önceki dönemlerle kimi temel farklılıklara sahiptir. XIX. yüzyıl gibi modern döneme geçiş sırasında kadınların modern toplumda eskilere göre daha öne çıkmaları ve bunun sonucunda meydana gelen edebi yaratıcılıklarındaki nicelik ve nitelik açısından artış, özellikle dikkat çekmektedir. Bunun başlıca sebebi söz konusu yüzyılda toplumsal bir olgu olan kamusal alanların oluşması olsa gerek. Modern döneme özgü olan kamusal alanların kadınları da içine almasıyla, daha önceki dönemlerde kısıtlı bir sosyal alana sahip olan kadınların da bu alana giriş yapması kolaylaşmıştır.

Bu bağlamda “Türk Kadın Edebiyatı”nın ortaya çıktığı coğrafyaların en önemlilerinden biri de hiç kuşkusuz İran ve Azerbaycan bölgesidir. XIX. yüzyıl İran ve Azerbaycan'daki edebi ortam ve bu geniş saha içindeki kadınların yeri ilgi çekici konulardan biridir. Bu yüzyılda Hayran Hanım (1780-1850) ile birlikte bir çok kadın edip ve şairlerin adlarını zikredebiliriz.

İşte böylesi bir dönemde ve özellikle Türk edebiyatının yeşerdiği İran ve Azerbaycan gibi adeta göz ardı edilmiş coğrafi alanlarda Türk edebiyatı içinde önemli bir yeri olduğunu düşündüğümüz Hayran Hanım Dümbüli'nin edebi yaratıcılığının incelenmesi, Türkoloji çalışmalarına önemli bir katkı sağlayacaktır. Hayran Hanım şiirlerinde sevgi, aşk gibi konuların yanı sıra din, ahlâk ve eğitim gibi toplumsal konulara da yer vermiş ve geleneklere dair bazı itirazlarını dile getirmiştir. Hayran Hanım hakkında ciddi bir çalışma yapılmamıştır. Bu gereksinimi göz önünde

bulundurarak tezimizde Hayran Hanım'ın hayatını ve edebi yaratıcılığını ele almayı amaç edindik.

Doktora dönemine başladığımdan itibaren engin bilgilerini benden esirgemeyen ve her aşamada bana yardımcı olup ,desteklerini eksik etmeyen değerli hocam Prof. Dr. Erdogan Ugur'a sonsuz minnet ve şükranlaımı sunarım. Çok Saygı değer Bölüm Başkanımız Sayın Prof. Dr. F. Sema Barutçu Özönder Hocam'a aydınlatıcı önerilerinden dolayı tüm kalbimle teşekkür ederim.Tezin şekillenmesi ve gelişmesinde büyük bir özveriyle beni yönlendirip , bilgisi ve yapıcılığıyla bana yardımcı olan saygı değer hocam Doç. Dr. Bilal Çakıcı'ya teşekkürü kendime bir borç bilirim. Ayrıca değerli önerileri için Yrd. Doç. Dr. Selcan Sağlık Şahin hocam'a yürekten teşekkür ederim.

Son olarak, yoğun geçen çalışma sürecinde manevi destekleriyle beni yüreklendiren,sabır ve hoşgörü gösteren annem,babamin ellerinden öper ve tüm aileme sonsuz şükranlarımı sunar ve bu çalışmayı değerli anne babama takdim ederim.

Elnaz MALEKI

ANKARA – 2016

GİRİŞ

Günümüzde İran genellikle yaygın bir anlayışla Fars/Pers ülkesi olarak algılanmakta ve bu anlayış elden geldiğince yerleştirilmektedir. Oysaki tarihsel gerçeklik ve günümüz İran'daki etnik yapı bu algının tersi bir tabloyu ortaya koymaktadır. Tarihsel açıdan konuya baktığımızda İran genellikle Türk devletleri ve egemenliğinde bulunan bir coğrafya olmuştur.

İran coğrafyası çok eskilerden beri Türklerin yerleştiği ana bölgelerden biri olmuştur. Türklerin İran coğrafyasıyla temalarının tarihini Sümer (M.Ö. 3500 - M. Ö. 2000) ve Elam (M.Ö. 2900 - M.Ö. 660) dönemlerine kadar geri götürebiliriz. Sümer ve Elam dillerindeki Türkçe ile bir takım ortak sözcüklerin olması söz konusu uygarlığın içinde veya yakın komşuluğunda Türklerin yaşadığının¹ bir kanıtı olsa gerek. İran'ın Türklerle olan temasları daha sonraları da devam etmiştir. Milattan önce VII. yy'da² kuzeybatı İran ve doğu Anadolu'da hâkimiyet süren Aşkuzay/Sakalar³ ve yine milattan önceki sıralarda Horasan ve yakın bölgelerine gelip yerleşen Sakaların bir diğer kolu bu sürekliliğin birer kanıtlarıdır. Nitekim günümüz İran'da yerleşen Sistan adı da Sakalarla ilintili bir addır. Zira Sistan adı tarihi metinlerde Segistan⁴ yani Sakaistan biçiminde geçmektedir.

Sasani Dönemi (224-651)'nde de Türklerin söz konusu devlet ile olan ilişkileri ve zaman zaman ilgili devletin ordusunda yer almaları⁵ bu tarihsel teması yine bize göstermektedir. Türklerin İslam'dan sonraki süreçte ister Abbasi (750-1258), ister Büveyhi (934-1055), Tahiri (821-873) ve Samani (819-999) dönemlerinde en önemli gruplardan birini oluşturdukları tarihsel bir gerçekliktir.

¹ Osman Nedim Tuna, *Sümer ve Türk Dillerinin Tarihî İlgisi ile Türk Dili'nin Yaşı Meselesi*, TDK Yayınları, Ankara, 1990, s. 47.

² Cahız, *El-Cahız ve Türklerin Faziletleri*, haz. Ramazan Şeşen, İSAR Yay., İstanbul, 2002, s. 19.

³ İlhami Durmuş, *İskitler (Sakalar)*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2008, s. 10-11.

⁴ Arthur Christensen, *Vaz'-ı Millet ve Devlet ve Derbar der Devre-yi Şahinşahi-yi Sasaniyan*, trc. Muctaba Minevi, Neşriyyat-ı Komisyon-ı Maarif, Tahran, 1314, s. 90.

⁵ Ramazan Şeşen (Hazırlayan), *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler*, Türk Kültürünü Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1985, s. 3; Cahız, *El-Cahız ve Türklerin Faziletleri*, haz. Ramazan Şeşen, İSAR Yay., İstanbul, 2002, s. 19.

Gazneli Devleti (961-1187) ve ardından Büyük Selçuklu Devleti (1038-1157)'nin kuruluşu ile artık İran tarihinde kesintisiz bir Türk hâkimiyeti dönemine girilmiştir.

Yukarıda da değindiğimiz gibi İran'a ve Azerbaycan'a Türklerin yerleşmesi milattan önce birinci bin yıldan başlayarak artan bir hızla devam etmiştir. Ancak bölgenin tamamıyla bir Türk coğrafyası görünümünü kazanması XI. yy.'da Selçuklu-Oğuz Türklerinin yerleşmesiyle gerçekleşmiştir. 1000 yılı aşkın sürecek olan bu uzun zaman bölümünde sırasıyla Gazneli (961-1187), Selçuklu (1038-1157), İlhanlı (1256-1335), Timurlu (1370-1507), Karakoyunlu (1380-1469), Akkoyunlu (1378-1508), Safevi (1501-1736), Afşar (1736-1796) ve Kaçarlar (1796-1925) İran'da hâkimiyeti ellerinde tutmayı başarmışlardır. Bunun uzantısı olarak Türkçe İran coğrafyasında tarihsel süreçte aristokrasinin dili gibi oldukça yüksek bir konuma sahip olmuştur. Türkler İran'da tarihsel egemenliği elinde tutan, medeniyet kurucusu ve aynı zamanda nisbi çoğunluğa⁶ sahiptir. Dünyadaki Türk nüfusu açısından belirtilmesi gereken önemli bir husus Türkiye'den sonra en fazla Türkçe konuşan nüfusun İran'da yaşaması gerçeğidir.⁷ Bu önemli karakter Türkçe'nin diğer dillere ve etniklere göre -ki bölgesel ve yerel coğrafi dağılıma sahipler.- ülke genelini kapsayan⁸ ve hatta bazı bölgelerde etnikler arası lingua franca (iletişim dili) olma özelliğini tekelinde tutmasıdır.

1925'te Kaçarların hâkimiyetten düşüşü ile birlikte İran'da Türk hâkimiyetinin de sonuna gelinmiş oldu.

⁶ Cevad Hey'et, *Târih-ı Zebân ve Lehceha-yı Türki*, Neşr-i Nev, Tahran, 1368, s. 307; Jeneral Mahmud Penâhiyân Tebrîzî, *Ferheng-i Coğrâfiyâi-yi Milli-yi Türkân-ı İran-zemîn*, C. IV, Murdâd-mâh-ı 1351, s. 374.

⁷ Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı*, 1. bas., 1997, s. 20.

⁸ Alirizâ Sarrâfi, "İran Türklerinin Dili ve Folkloru", *Varlık Dergisi*, İl: 21, S. 114-3, 115-4, Payız ve Kış 1378, s. 61, Dipnot: 1; Alirizâ Sarrâfi, "İran Türkleri Coğrafyası", *Mâh-nâme-yi Dilmac*, Şumâre: 2, Âbân-mâh 1383, s. 59, Dipnot: 1.

A. XIX. Yüzyılda İran ve Azerbaycan Eyaleti

1. Kaçar Devleti'nin Kuruluşu

Siyasi dönüşüm ve hâkimiyetin 1925'te İran'da Türklerden Farslara geçmesi yüzünden İran tarihinde Kaçar döneminin (1796-1925) çok özel bir yeri vardır. Bu nedenle de kısaca da olmuş olsa Kaçar Dönemi (1796-1925)'nin tarihine değinmekte yarar vardır. Kaçar boyu gerek Safevi, gerekse de Afşar döneminde devlet aygıtında önemli yeri olan Türk boylarından biri idi.⁹ Ardından kurulmuş olan Zend Devleti 1796-1925 içinde de Kaçarların önemli bir ağırlığa sahip olduğu bilinmektedir.¹⁰ Nitekim sonunda bu devletin siyasi baskılarına boyun eğmeyen Ağa Muhammed Han Kaçar (1794-1797), Esterabad'da yerleşen Kaçarları birleştirerek 1795 yılında Kaçar Devleti'ni kurmayı başarmıştır.¹¹ O 1797'de Gürcistan'a yaptığı sefer'de bir suikast sonucu ölmüştür.¹²

2. Fethali Şah Dönemi

Ağa Muhammed Şah (1794-1797)'in iki yıllık saltanatından sonra tahta kardeşi oğlu Fethali Şah (1797-1834) çıkmıştır.¹³ Onun döneminde Tebriz ve Azerbaycan yeni devletin veliaht bölgesi olarak belirlenmiş ve statüsü yükseltilmiştir. 1804'te Doğu Gürcistan uğruna birinci Kaçar-Rus savaşı başlamıştır. Kaçar ordusunun başında bu dönemde veliaht Abbas Mirza durmaktaydı. Kaçar-Rus savaşlarının birinci raundu Kaçarların galibiyetiyle sonuçlansa¹⁴ da sonraki süreçlerde tersi yönde bir tablo ortaya çıkmıştır. Nitekim 1813'te Gülistan¹⁵ ve 1828'de Türkmençay antlaşmaları¹⁶, Kaçar Devleti'nin kuzeyden işgal edilmesine ve toprak kaybetmesine sebep olmuştur. Bu antlaşmalarda Rusya'dan yana rol oynayan

⁹ Said Nefisi, *Tarih-i İctimai ve Siyasi-yi İran der Devre-i Muasır*, C. I, Tahran, 1376, s. 27.

¹⁰ Muhammed Cevad Meşkur, *Tarih-i İran-zemin*, Tahran, 1366.

¹¹ Rıza Kulî Han Hidayet, *Tarih-i Ravsatü's-Safa-yı Nasırı*, C. IX, Tahran, 1961, s. 13-14.

¹² E. A. Grantosky - P. Petrofosky, *Tarih-i İran*, terc. Keyhüsrev Kişaverzî, Tahran, 1359, s. 298.

¹³ Abdu'l-Hüseyn Han Sipih, *Mir'atü'l-Vaka'yi-yi Muzafferi ve Yad-daştha-yı Melikü'l-Müverrihin*, Tahran, 1368, s. 85.

¹⁴ Abbas İkbâl Aştıyani, *Abbas Mirza Mülk-ara*, tash. Abdu'l-Hüseyn Nevai, Tahran, 1325, s. 669.

¹⁵ Mahmud Mahmud, *Tarih-i Revabıt-ı Siyasi-yi İran ve İngiliz, Der Karn-ı Nuzdehüm*, C. I, Şirket-i Nisbi-yi İkbâl ve Şürekâ, Tahran, 1353, s. 174.

¹⁶ Clements Robert Markham, *Tarih-i İran der Devre-i Kaçar*, terc. Mirza Rahim Ferzane, Losangeles, 1364, s. 64.

İngiltere, Kafkaslardaki toprakların Ruslar tarafından işgal edilmesine ses çıkarmamış ve Türkmençay'da bizzat Ruslara yardımcı olarak Kaçar topraklarının taksim edilmesine sebep olmuştur. İngilizler İran'ı Rus tahakkümüne soktukten sonra da 1814 tarihli bir ticaret anlaşması imzalayarak İran'dan siyasî ve ticarî imtiyazlar elde etmiştir.¹⁷

3. Kaçar Devleti ve Herat Sorunu

İngiltere'nin İran ile imzaladığı 1814 tarihli anlaşmaya göre Afganistan ile İran arasında gerçekleşen bir savaşta müdahil olmayacağını taahhüt etmişse¹⁸ de Kaçar Devleti'nin 1833'te Herat'ı muhasarası sırasında Afgan emirlerinden yana tavır almıştır.¹⁹ İran kaynaklarının Hindistan'ın anahtarı olarak telakki ettikleri bu şehrin, İran'ın eline geçmemesi için İngilizler çok yüklü miktarda altın ve parayı Afgan aşiret reislerine dağıtmış ve İran'ın başarısız olmasına sebep olmuştur. 1833 tarihinde şehzade Abbas Mirza'nın²⁰ ve bir yıl sonra da Fethali Şah'ın ölmesi²¹, Herat meselesinin İngiltere isteğine göre şekillenmesini sağlamıştır.

4. Muhammed Şah Dönemi

1836'da Muhammed Şah Kaçar (1834-1848) tahta çıkmıştır.²² Tebriz'de birlikte çalıştıkları Ebu'l-Kasım Ferahanî (Kaimmakam)'nin ve İngiltere'nin yardımlarıyla tahta oturan Muhammed Şah, daha sonra Rusya'dan yana tavır koyması, İngiltere'nin telaşa kapılmasına neden olmuştur. İngiliz diplomasisi devreye girerek Tahran'da bulunan görevlisi Dr. Riach aracılığıyla sadrazam Ferahanî kazanılmaya çalışılmıştır.²³ Ferahanî'in öldürülmesinden sonra

¹⁷ Abdullah Mustavfi, *Şerh-i Zendegani-yi Men ya Tarih-i İctimai ve İdari-yi Devre-i Kacariye*, C. I, Tahran, 1371, s. 84-85.

¹⁸ Abdullah Mustavfi, *Şerh-i Zendegani-yi Men ya Tarih-i İctimai ve İdari-yi Devre-i Kacariye*, C. I, Tahran, 1371, s. 84-85.

¹⁹ Ebu'l-Kasım Tahiri, *Tarih-i Revabıt-ı Bazargani ve Siyasi-yi İran ve İngiliz*, C. II, Tahran, 1356, s. 146.

²⁰ Ali Asgar Şemim, *İran der Devre-yi Saltanat-ı Kacar*, Tahran, 1379, s. 55.

²¹ Abdullah Mustavfi, *Şerh-i Zendegani-yi Men ya Tarih-i İctimai ve İdari-yi Devre-i Kacariye*, C. I, Tahran, 1371, s. 41.

²² Ali Kuli Mirza, *İksirü't-Tevarih*, tsh. Cemşid Kiyan-fer, Tahran, 1370, s. 399.

²³ Ebu'l-Kasım Tahiri, *Tarih-i Revabıt-ı Bazargani ve Siyasi-yi İran ve İngiliz*, C. II, Tahran, 1356, s. 126-127.

sadrızamlığa getirilen Hacı Mirza Ağası'nın elde edilmesiyle kendilerinden yana tavır koyması²⁴, ülkedeki İngiliz nüfuzunun devam etmesini sağlamış ve şahın idarede etkili olmasını engellemiştir.

Muhammed Şah, dış siyasette zor durumda iken şehzade Ali Mirza'nın isyanı devleti hayli yıpratmıştır. Muhammed Şah'ın 1838 tarihinde Herat'ı tekrar muhasara etmesi, İngiltere'nin buraya kuvvet sevk ederek Afganistan yerli aşiret reislerini kendi tarafına çekmeye çalışması²⁵ ve güneyden İran'ı işgal etmesi²⁶ sebebiyle başarıya ulaşmamıştır. Ayrıca, İran'ın bu seferini bahane eden İngiltere, İran'daki muhalif şehzade ve devlet erkânını merkeze karşı isyan ettirmeye²⁷, Afgan idarecileri parayla satın almaya ve uluslararası arenada propaganda yoluyla İran'ı saldırgan ülke olarak göstermeye²⁸ çalıştı. 1841'de İngiltere'nin desteklediği Ağa Harı Mahallatî ve Seyyid Ali Muhammed isyanları²⁹ merkezî hükümeti hayli uğraştırmış ve güç kaybettirmiştir. Bu dönemde İran'ın güney bölgelerinde İngilizlerin güç dengesini kendi lehine kurabildiğinin tanığı olmaktayız. Muhammed Şah'ın ölümüyle beliren otorite boşluğundan yararlanan İngiliz yanlısı Babiler isyan etmeye başladılar.³⁰

5. Nasıreddin Şah Dönemi

1848'de Muhammed Şah'ın ölümüyle tahta oturan Nasıreddin Şah, İran'ın siyasî ve iktisadî olarak yabancı nüfuzuna iyice girmesini, yeraltı ve yerüstü kaynaklarının pervasızca yabancı tüccar ve sermayedarlara imtiyaz olarak verilmesine ve bunun sonucu olarak rejimin temellerinin değişmesine sebep olmuştur. Nasıreddin Şah'ın 1856 yılında Herat'ı feth etmesiyle³¹ başlayan İran-İngiltere gerginliği, güneydeki Basra Körfezi'nden İran'ın işgale başlanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu harekâtında Rusya'nın seyirci kalmasını sağlayan İngiltere, hem

²⁴ Ebu'l-Kasım Tahiri, *Tarih-i Revabit-ı Bazargani ve Siyasi-yi İran ve İngiliz*, C. II, Tahran, 1356, s. 136.

²⁵ Abdu'l-Azım Rızaî, *Tarih-i Deh-hezar Sale-yi İran*, C. IV, Tahran, s. 101.

²⁶ Jarden, *Seyahatname-i Jarden*, terc. Muhammed Abbasi, Tahran, 1336, s. 50.

²⁷ Cafer Mehdi-niya, *Nehust-veziran-ı İran*, C. IV, *Zidegi-yi Siyasi-yi Seyyid Ziyaeddin Tabatabai*, İntişarat-ı Panus, Tahran, 1370, s. 106.

²⁸ Ali Asgar Şemim, *İran der Devre-yi Saltanat-ı Kacar*, Tahran, 1379, s. 109.

²⁹ Abdu'r-Rıza Huşeng Mehdevi, *Tarih-i Revabit-ı Harici-yi İran*, Tahran, 1379, s. 256.

³⁰ Muhammed Cevad Meşkur, *Tarih-i İran-zemin*, Tahran, s. 346 – 347.

³¹ Percy Sykes, *Tarih-i İran*, terc. Muhammed Taki Fahrđai Gilani, Tahran, 1330, s. 502-503.

İran'ı Herat'tan geri çekirmiş ve hem de nüfuzunu iyice arttırmıştır. Paris'te imzalanan anlaşma, İran'ın Herat üzerindeki egemenlik haklarını tamamıyla sona erdirmiş³² ve Afganistan'ı İngiltere ile baş başa bırakmıştır. İran'ı Afganistan'dan uzaklaştırmakla yetinmeyerek, Abbas Mirza Mülk-ara ve Şeyh Ubeydullah Nakşibendî isyanlarını çıkarttırarak³³ Herat'tn öcünü almaya çalışmıştır. Dönemin başında sadrazamlığa getirilen Mirza Taki Han'ın gayretleri ve devleti yabancı nüfuzundan kurtarma çabaları, saraydaki batı yanlısı menfaat çevreleri ve İngiltere'nin siyasî oyunları vasıtasıyla engellenmiştir. Ülkesinin kurtuluşu dışında hiçbir amacı olmayan sadrazam, menfaatleri zedelenenler tarafından şaha başka türlü anlatılarak gözden düşürülmüş ve 1851 yılındaki azlinden sonra öldürülmüştür.³⁴ Çok önemli bir devlet adamını öldüren şah, Horasan'daki Salar İsyanı³⁵ ve dinî hüviyetli Babiyye ayaklanmasıyla³⁶ zor durumlara düşmüş, devletin askerî ve ekonomik olarak toparlanmasını sağlayamamıştır.

6. Kaçar Devleti'nin Yabancılar Verdiği İmtiyazlar

1870'de ekonomik iflasın eşiğine gelen Kaçar Devleti Rusya ile İngiltere'nin adeta yarı sömürgesi haline gelmiştir. Kaçar Devleti bu sıkıntıdan çıkmak için birçok tavizler vermek zorunda kalmıştır. Nasıreddin Şah'ın 1872 imtiyazlarından daha ağır olan ve hemen hemen İran'ın bütün yer altı kaynaklarını ihtiva eden 1895 imtiyazlarını Yahudi asıllı Baron Julius Reuter'e vermesi³⁷, devletin sadece ekonomik yapısını değil sosyal bünyesini etkilemiş, halk büyük bir tepki göstererek rejimin temelleri sarsılmaya başlamıştır. Şah'a karşı oluşan tepkinin sınırları sadece İran ile sınırlı kalmamış, Avrupa devletleri nezdinde de büyük yankı bulmuştur. Ayrıca 1890'da Britanya'ya gizlice verilen tütün üretimi ve satışı imtiyazı³⁸ ülkede

³² Mikhael Velodarsky, “İran ve Kudretha-yı Buzûrg 1856-1869”, Tarih-i Muasır-ı İran V, Tahran, 1372, s. 43.

³³ Kerim Süleymanî, *Elkab-ı Rical-ı Devre-i Kacariye*, Tahran, 1379, s. 170.

³⁴ Abdu'r-Rıza Huşeng Mehdevî, *Tarih-i Revabıt-ı Harici-yi İran, Tahran*, 1379, s. 269.

³⁵ Feuvrier, *Se Sal der Derbar-ı İran*, terc. Abbas İkbâl Aştıyânî, Tahran, 1368, s. 18 – 19.

³⁶ Cafer Mehdi-niya, *Nehust-veziran-ı İran*, C. IV, *Zidegi-yi Siyasi-yi Seyyid Ziyaeddin Tabatabai*, İntişarat-ı Panus, Tahran, 1370, s. 109.

³⁷ İbrahim Teymuri, *Tahrir-i Tenbakû Evvelin Mukavimet-i Menfi der İran*, Tahran, 1328, s. 10.

³⁸ Hüseyin Abadiyan, “*Cenbeş-i Tenbakû*”, Tarih-i Muasır-ı İran VI, Tahran, 1374, s. 9.

geniş çaplı isyanlara neden olmuştur. Bu nedenle de söz konusu imtiyaz durdurulmak zorunda kalmıştır.

7. Muzaffereddin Şah Dönemi

Nasıreddin Şah'ın 1895'de öldürülmesinden³⁹ sonra devam eden ekonomik bunalım, halkı çeşitli arayışlara sevk etmiş ve tahta oturan Muzaffereddin Şah (1896-1907)'in⁴⁰ saltanatını yavaş yavaş sarsmaya başlamıştır. Nasıreddin Şah döneminde olduğu gibi bu dönem de yabancılara imtiyazlar verilmiştir. İngiltere ve Rusya'ya verilen imtiyazlar artırılırken, Fransızlara ilmî kazılar yapma izni verilmiş ve çıkarılan tarihî eserler Fransa'ya kaçırılarak Louvre Müzesi'ni doldurmuştur. Hiç yoktan verilen imtiyaz ve iptaliyle ortaya çıkan tazminatı ödemek için borçlanmaya gidilmiştir. İran'da kurulan İngiltere destekli "Bank-ı Şahinşahî"⁴¹ ve Rus destekli "Bank-ı İstikrazî"⁴² vasıtasıyla devletin borç altına sokulması ve alınan borç paraları Avrupa seyahatleri gibi gereksiz yerlerde kullanılması, ekonomik durumu iyice bozmuş ve fakirleşen halk, şaha karşı olan tepkisini arttırmıştır. Muzaffereddin Şah döneminden itibaren İran petrollerinin önem kazanması, İngiltere ve Rusya dışında Amerika Birleşik Devletleri'nin de iştahını kabartmış⁴³ ve uluslararası rekabete dönüşmüştür. İran'a yerleşmiş olan İngiltere, güneydeki havzalarda petrol zenginliklerini kaptırmamaya çalışırken, kuzeydeki petroler üzerinde etkili olmaya çalışan Rusya, Amerikan petrol şirketlerinin buraya göz dikmelerine tahammül edememiştir.⁴⁴ Petrol aramaları sadece bu alan ile sınırlı kalmamış, bütün yer altı kaynaklarını kapsamıştır. Sömürgeci batılı devletlere verilen petrol ve maden imtiyazları, halkı açlık ve hastalıklarla karşı karşıya getirmiş, gittikçe fakirleşen halk, çareyi mevcut idareye karşı çıkmada bularak meşrutiyet hareketine katılmıştır.

³⁹ Hacı Mirza Yahya Devlet-abâdî, *Tarih-i Mu'asır ya Hayat-ı Yahya*, C. I, Sazıman-ı İntişarat-ı Cavidan, Tahran, 13621330, s. 137.

⁴⁰ Kerim Süleymanî, *Elkab-ı Rical-ı Devre-i Kacariye*, Tahran, 1379, s. 44.

⁴¹ Peter Avery, *Tarih-i Muasır-ı İran*, terc. M. Refi Mihr-abadi, Tahran, 1363, s. 161.

⁴² Ali Asgar Şemim, *İran der Devre-yi Saltanat-ı Kacar*, Tahran, 1379, s. 265.

⁴³ George Nathaniel Curzon, *İran ve Kaziyye-yi İran*, terc. Vahid Mazenderani, Tahran, 1349, s. 783.

⁴⁴ Rahim Rıza-zade Melik, *Tarih-i Revabüt-ı İran ve Memalik-i Mütehhide-yi Amerika*, Tahran, 1350, s. 27.

8. Kaçar İranı'nda Modernite

İran coğrafyası Kaçarlar döneminde batı ve modern medeniyetle yakından tanışmıştır. İlk temaslar Fethali Şah Kaçar döneminde başlamıştır. Bu dönemde Fransa'dan getirilen askeri uzmanlardan değişik alanlarda yararlanılması, döneme damgasını vurmuştur. Şehzade Abbas Mirza, Avrupa'ya öğrenci göndererek askerlik alanında Azerbaycan ordusunu ileri bir düzeye çıkartmaya ve teknik olarak Avrupa orduları düzeyine ulaştırmaya çalışmıştır.⁴⁵

Batı medeniyetiyle tanışıklık özellikle Nasıreddin Şah döneminde yaygınlaşmış ve reform taraftarı olan devlet adamlarının da katkısı ile yayılma alanı genişlemiştir. Nasıreddin Şah döneminde İran'ın batı medeniyeti ile tanışmasında önemli role sahip olan kişilerden biri ve en önemlisi sadrazam Mirza Taki Han Emir Kebir idi. Mirza Taki Han, uzun bir müddet Azerbaycan'da veliaht Abbas Mirza'nın yanında bulunduğu sırada İngiliz askeri nizamına aşina olmuş, sadrazamlığı döneminde de orduyu ıslah etmek istemiştir. Asker ve subaylara muayyen maaş verilmesi, silah fabrikalarının kurulması, askeri üniformaların İran tarafından üretilmesi, ordunun ahlaki eğitiminin tamamlanarak, halkın malına zarar vermelerinin önlenmesi gibi girişimler, sadrazamın yaptığı önemli askeri ve idari ıslahatlardır.⁴⁶ Ayrıca Avrupa tarzında askeri sınıflar oluşturmak, askeri teknik ve yeniliklere ilgili yayınlar çıkartmak, Tahran'da bir tophane kurmak ve diğer merkezlerde askeri üsler oluşturmak⁴⁷ gibi gayretleri de söz konusudur. O, İran'da yeni teknik ve reformların müessisi, yeni bir kültürün sözcüsü olarak "Ruz-name-yi Vakayi-yi İttifakiye" gazetesinin ve darülfunun okulunun kurucusu⁴⁸, Avrupa tarzında sağlık işlerinin yürütülmesinin banisi olarak bilinir. Yine inşa edilen darülfununda askeri öğretmenler istihdam edilerek nitelikli asker yetiştirilmesine çalışmıştır. Darülfunun okulunda piyade, tophane, mühendislik, süvari, tıp ve cerrahi, eczacılık ve madencilik bölümleri vardı. Bu bölümler için Avrupa'dan öğretmenler getirilmiştir. Ayrıca tarih, coğrafya, tabii ilimler ve matematik dersleri de

⁴⁵ Hüseyin Sultan-zade, *Tarih-i Medaris-i İran*, Tahran, 1364, s. 246.

⁴⁶ Hüseyin Mekkî, *Zendeğânî-yi Mirza Taki Han Emir-i Kebir*, Tahran, 1369, s.98.

⁴⁷ Mansure İttihadiye, *General Semino der Hıdmet-i İran Asr-ı Kaçar ve Ceng-i Herat*, tash. Mir Muhammed Sadık, Tahran, 1375, s. 811.

⁴⁸ Alesandro Baussani, *The Persians*, Florence, 1962, s. 167.

okutulmuştur. Tarih, coğrafya ile ilgili kitaplar, haritalar da bu dönemde yayınlanmaya başlamış ve halkın bilgi sahip olmasına özen gösterilmiştir. İktisadi alanda yapılan reformlarda ise şeker, kağıt, dokuma, çuha, beyaz pamuklu bez ve iplik fabrikalarının tesisi gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra yabancı tüccarların ülkedeki menfi, faaliyetlerine karşı tavır alan sadrazam altın gibi değerli madenlerin dışarıya çıkmasını önlemeye, ziraatın imtiyazlarla yabancı tekeline girmemesine ve gümrük vergilerinin İran aleyhinde olmamasına çalışmıştır.⁴⁹ İdari alanda yapılan ıslahatlarda ise çalışma düzeni tekrar gözden geçirilmiş maaşların ehline ve çalışmaya göre tekrar düzenlenmesi, rüşvetin önlenmesi, postanelerin kurulması ve postacılık hizmetlerinin aksamaması için önemli geçitlerde karakollar kurulması, haberleşme ve polis dairelerinin ihdası ve rütbelerin yapılan iş verimine göre verilmesine çalışılmıştır.⁵⁰

Emir Kebir, saray görevlilerinin yabancı elçilerle ilişkilerine dikkat etmiş, bu elçilerle görüşmelerdeki tarzı değiştirmiş ve elçilerin ülkelerine gidiş gelişlerinden haberdar olmaya çalışmıştır. Dışişleri bakanlığında yabancı ülkelerin casusluk faaliyetlerini önlemek için, cezai tedbirler almak, istemişse de yabancı hayranı ve onlarla menfaat birliği içinde olanlar yüzünden fazla başarılı olamamıştır.⁵¹

9. Meşrutiyet Düşüncesi ve Arka Planı

“Meşrutiyet” veya “Parlamente Monarşi” biçimi bu dönemde batı etkisiyle İran’da yayılmaya başladı. Bu yönetim biçimine göre kralın yetkileri anayasa ve halk tarafından seçilen millet meclisi üyelerince kısıtlanmaktaydı. Açıkçası burada parlamentonun gerekliliği de kendiliğinden ortaya çıkmıştır. XIX. yy’ın sonlarına doğru Kaçar ve Osmanlı devleti mutlak saltanatla yönetiliyor, rejimden hoşnut olmayan halk meşrutiyet yönetimi için çalışıyordu. Osmanlı Devleti bu sancılı dönemde Rusya, İngiltere, Avusturya ve Fransa’nın askeri rekabetlerine sahne olurken, Kaçar Devleti ise Rusya ve İngiltere’nin siyasi ve askeri rekabetlerinin

⁴⁹ Firidun Ademiyet, *Fikr-i Demokrasi-yi İçtimai der Nihzet-i Meşrutiiyyet-i İran*, Tahran, 1363, s. 378.

⁵⁰ Firidun Ademiyet, *Fikr-i Demokrasi-yi İçtimai der Nihzet-i Meşrutiiyyet-i İran*, Tahran, 1363, s. 307.

⁵¹ Hüseyin Sultan-zade, *Tarih-i Medaris-i İran*, Tahran, 1364, s. 249.

etkisi altındaydı. Her iki devlette rejimden memnun olmayan halk ve aydın kesimler, yavaş yavaş kendisini hissettirmeye ve saltanatın temellerini sarsmaya başlamıştı. Osmanlı'da anayasa ve parlamenter düzen 1830'lardan başlamıştır. Bu istek ve talepler 1860'da daha da güçlenmiş, sonunda ise 1876'da "Birinci Meşrutiyet" ilan edilmiştir.⁵²

İran ve Osmanlı'daki meşruiyet düşüncesinin yayılmasında her şeye rağmen ciddi bir takım farklılıklar da göze çarpmaktadır. İran meşrutiyetinde dini ulema da ön saflarda iken, Osmanlı meşrutiyetinde batıdan etkilenen ve hatta orada yetişen aydınlar daha etkili olmuşlardır. Genç Osmanlılar adıyla anılan ve içinde Mithat Paşa, Mahmut Nedim Paşa gibi devlet idaresinden pek anlamayan grup, meşruiyet fikrinin yaygınlaşmasında etkili olmuşlardır.⁵³ İran meşruiyetinde ise ulemanın da ciddi katılımıyla harekete geçen meşrutiyet taraftarları, istibdat yönetiminin şahsında ülkeyi iktisadi, siyasi ve kültürel olarak nüfuzuna almaya çalışan İngiltere ve Rusya'dan kurtarmak istemişti.

İran'da Meşrutiyet hareketinin arka planında ve bu hareketi devinime zorlayan birçok etken bulunmaktadır. Bunları kısaca şöyle tanımlayabiliriz. Meşrutiyet harekâtında ciddi katkısı olan gruplardan biri dini ulemanın olduğu⁵⁴ kuşku götürmez bir gerçekliktir. Bu kesimin neden söz konusu hareketi desteklediğine yönelik doyurucu yorumlar yapılmasa batılı güçlerin onları Kaçar Devleti'ni yıkmak için dolaylı biçimde kullanıldığı da ortadadır. Ulemanın başlangıçtaki istekleri mevcut siyasi idarenin ve ekonominin ıslah edilmesinden ibaretti. Meşruiyetin ilanı, batı tarzı idare olarak pek düşünülmemiştir. Bu yönü ile hareketin dini yönü ön plana çıkmaktaydı. Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus ulemanın bir kısmın halkın verdiği yardımlarla geçindiği için devlete karşı bağımsız durumdaydı ve halkın teveccühüne itibar etmeyi bir vazife biliyordu. Ulemanın tüccar kesimiyle olan iyi ilişkilerine nüfuzlarını da katarak çarşı pazarda düzenin korunması için çalışıyor ve camilerde esnafın önünde namaz kıldırarak saygı

⁵² Necdet Öklem, *1877 Meclis-i Mebusanı*, İzmir, 1982, s. 36.

⁵³ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. VIII, Ankara, 1988, s. 211.

⁵⁴ Ann K. S. Lambton, "Persian Political Societies 1906-1911", St Anthony's Papers XVI-Middle Eastern Affairs III, s. 358-359.

görüyorlardı. Köylüler ile ilişkileri çok iyi olmazsa da köyleri dolaştıkları zaman iyi karşılanırlardı. Ulemanın meşrutiyet hareketindeki işi saydığımız idareci, şehirli, köylü ve esnaf gibi değişik tabakaların farklı düşüncelere sahip olmasından dolayı zordu. İşlerini kolaylaştıran tek unsur, mevcut idarenin adaletsizliği idi. Bunun yanı sıra 1844'teki Babaiyye hareketi ifrata kaçtığı ve İslam ile pek alakası olmadığını gerekçe göstererek halkı mevcut idareye karşı ayaklandırabildiler.⁵⁵

İran'ın XIX. yy'ın sonlarındaki siyasi ve toplumsal hareketliliğinin en önemli sebebi sayılan 1889-1890 tarihli *Tütün İmtiyazı*, mali bakımdan büyük bir zarar, toplumsal bakımdan harap edici bir etki ve siyasi bakımdan bağımsızlığın zedelenmesi gibi ağır sonuçlar doğurmuş, ticaretin İngiliz şirketlerinin tekeline girmesiyle bu sahada çalışan 200.000 kişi mağdur olmuştur.⁵⁶ Böylece *Tütün İmtiyazı* ve sonunda meydana gelen “Reji Vak'ası”nın⁵⁷ hükümete karşı sistemli bir mukavemete sebep olmuştur. İsyanın hazırlık sayfasında Şeyh Fazlullah Nuri, Mirza Şirazi, Muhammed Rıza Tabataba ve Mirza Hasan Aştiyani gibi din adamları, sömürüye karşı olan eğilimi zamanla meşrutiyet isteklerine yönelterek hükümetin adaletsiz idaresine son verilmesini istemişlerdir.⁵⁸ Kaçar hükümetinin gelir dağılımında ve idarede adil olmaması, dini ulemanın ve özellikle Şeyh Fazlullah Nuri'nin “adalet-hane” tesisi için halka rehberlik ederek⁵⁹ isyana kalkışmasına sebep olmuştu.

10. İran Meşrutiyet Dönemi Fikir Adamları

Meşrutiyet isteklerinin temelinde, yabancı nüfuzu etkisindeki hükümet ve ekonomik buhran da yatıyordu. Bunlarla birlikte dünyadaki demokratik gelişmeler ve Osmanlıdaki meşrutiyet hareketleri de müessir olmuştur. Halkın itirazı, genellikle 1885-1895 yılları arasındaki uygulamalara yani yabancı nüfuzunu arttığı ve

⁵⁵ Hamid Algar, *Din ve Devlet der İran ve Nakş-ı Ulema der Devre-i Kaçar*, terc. Ebu'l-Kasım Sırrı, Tahran, 1355, s. 293.

⁵⁶ Mehdi Ensari, *Şeyh Fazlullah Nuri ve Meşrutiyet*, Tahran, 1376, s. 43.

⁵⁷ Seyyid Hasan Taki-zade, *Hitabe, Tarih-i Evail-i İnkılab-ı Meşrutiyet*, Tahran, 1338, s. 40.

⁵⁸ Nazımü'l-İslam Kirmani, *Tarih-i Bidari-yi İran*, Tahran, 1324, s. 12.

⁵⁹ Mehdi Ensari, *Şeyh Fazlullah Nuri ve Meşrutiyet*, Tahran, 1376, s. 47.

imtiyazların yoğun olarak verildiği uygulamalar idi.⁶⁰ Gazetelerdeki bağımsızlık hareketi ile ilgili haberdar, Osmanlı Devleti'ndeki demokratikleşme çabaları, Melküm Han, Ağa Han Kirmani ve Talibof gibi yazarların yazdıkları makaleler özgürlük ve meşruiyet hareketini etkilemiştir. Ancak bu harekette daha etkili olan kişi Seyyid Cemaleddin Esed-abadi (Afgani)'di. Cemaleddin Esed-abadi'nin fikirleri, saray imkânlarını kullanarak Avrupa'ya tahsil görmek için gönderilen kişileri de etkilemiştir. Ancak ona göre, Avrupa'ya tahsil için gönderilen İranlı gençlerin etkilenmeleri, yüzeysel ve toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak kapasitede çözümler değildi. Buna rağmen Cemaleddin Esed-badi (Afgani)'nin mason localarıyla olan yakın ilişkisi⁶¹ onun bu konuda samimi olmadığını açıkça bize göstermektedir.

Kısacası Nasıreddin Şah döneminin devlet adamlarından Mirza Taki Han, Mirza Melküm Han ve Mirza Yusuf Han yenilikçi fikirlerle hazırladıkları “*Kanun*” kitapçığında, adliye divanının idaresini ele alarak adaletsizlikleri işlemeye çalışmışlardır.⁶² 1858 yılında dokuz bakandan oluşan “*meşveret meclisi*”nin kurulmasına yardımcı olmuşlardır. Ayrıca, yeni tarzda okullar tesis edilerek fikrî temellerin atılmasına⁶³ yardımcı olmuşlardır.

11. Kaçar İranı'nda Reform Harekatı

İran toplumunun ve idaresinin batı medeniyetiyle tanışması, ticaret ile uğraşan kişilerin ve siyasî temsilcilerin İran'a gelip girmeleriyle hızlanmıştır. 1813 tarihindeki Rus yenilgisi⁶⁴ ve İran'ın askerî ve kültürel geri kalmışlığının buna bağlanması, Abbas Mirza'yı harekete geçirmiş ve İranlı gençler Avrupa'ya gönderilerek askerî eğitim görmeleri sağlanmıştır.⁶⁵ Bu gençlerin geri gelmesinden sonra halk arasında fikrî değişikliklere sebep oldukları görülmüştür. Yabancı ülke temsilcilerinin İran'a gelmesiyle meydana gelen değişiklikler ve gelişen ıslahat fikirleri, sadrazam Mirza Taki Han'ın teşebbüsüyle olgunlaşmış, kurulan darülfunun

⁶⁰ Hüseyin Mekkî, *Tarih-i Bist Sale İran*, Tahran 1362, s. 252.

⁶¹ İsmail Rain, *Feramuş-hane ve Framasoneri der İran*, C. II, Tahran, 1346, s. 164.

⁶² Nazımü'l-İslam Kirmani, *Tarih-i Bidari-yi İran*, Tahran, 1324, s. 117.

⁶³ Mehdi Ensari, *Şeyh Fazlullah Nuri ve Meşrutiiyyet*, Tahran, 1376, s. 55-56.

⁶⁴ Mahmud Mahmud, *Tarih-i Revabıt-ı Siyasi-yi İran ve İngiliz, Der Karn-ı Nuzdehüm*, C. I, Şirket-i Nisbi-yi İkbâl ve Şürekâ, Tahran, 1353, s. 174.

⁶⁵ Hüseyin Sultan-zade, *Tarih-i Medaris-i İran*, Tahran, 1364, s. 246.

okulları⁶⁶ aracılığıyla Avrupa medeniyet unsurlarının İran'a girmesi sağlanmıştır. Böylece, İran toplumunda batı medeniyetini tanıyan bir sınıfın (saray erkânı ve eşrafın çocukları) ortaya çıkması sağlanmış oldu. Avrupa'ya gönderilenlerin öğrencilerin yazdıkları makaleler halkı meşrutiyet ve demokrasi hakkında bilgilendirmeye başlamıştı. Ayrıca, batılıların yazdıkları sefernâme ve tarih kitapları da halkın meşrutiyet fikirlerini olumlu yönde etkilemiştir.

Abbas Mirza'nın orduyu yenileştirmek için yabancı uzman ve subaylardan yararlanması⁶⁷ –her ne kadar uzmanların çalışmaları kendi ülkelerinin çıkarları doğrultuda olsa da– batı ve Avrupa tekniklerinin bir kısmının İran'a gelmesine sebep olmuştur.

12. Kaçar Dönemi Fikir Hayatı

İran'da meşrutiyetin toplumun ayan tabakası tarafından benimsenmesi genellikle batıdaki şekliyle olmuştur. Bu kesimden Mirza Yusuf Han Tebrizi, batı tarzı meşrutiyetin öncülüğünü yapmıştır⁶⁸. Batı merkezli meşrutiyetin savunucularından bir diğer grup ise Ermeni asıllı Melküm Han'ın öncülüğündeki topluluktu. Fransa'da tahsil gördükten sonra İran'a dönen Melküm Han, devlet kademelerinde görev aldıktan sonra İran kültürünü batılılaştırmak için 1890 yılında Londra'da yayınladığı “*Kanun*” adlı gazeteyle propagandaya başlamıştı. Melküm Han, batıda kopya olarak alınacak meşrutiyetin İslâm kanunları ile uyuşmadığını iyi bildiğinden politik yollara başvurmuş, bu topluma meşrutiyeti getirmenin yolunu, bu farklı iki anlayışı ve hukuku barıştırmayı düşünmüştür.⁶⁹

Mirza Ağa Han Kirmanî, batı medeniyetinin ve meşrutiyetinin tereddütsüz alınmasından yana olan diğer biri kişidir. Kirmanî, tamamıyla dine karşı ve Zerdüştiliği savunan yazılar yazmasına⁷⁰ rağmen meşrutiyet taraftarlarını

⁶⁶ Alesandro Baussani, *The Persians*, Florence, 1962, s. 167.

⁶⁷ Hüseyin Sultan-zade, *Tarih-i Medaris-i İran*, Tahran, 1364, s. 246.

⁶⁸ Firidun Ademiyet, *Endişe-i Terakki ve Hükümet-i Kanûn-ı Asr-ı Sipehsalar*, Tahran, 1351, s. 5.

⁶⁹ Ann K. S. Lambton, “*Persian Political Societies 1906-1911*”, St Anthony's Papers XVI-Middle Eastern Affairs III, s. 395.

⁷⁰ Peter Avery, *Tarih-i Muasır-ı İran*, terc. M. Refi Mihr-abadi, Tahran, 1363, s. 216.

etkilemiştir. Abdurrahim Talibof ise diğerlerinden farklı olarak tüccar kisvesi altında çalışmıştır. Kanunları maddî ve manevî olarak ikiye ayırıp, maddî olanların uygulanmasını savunmuş ve meşrutiyetin temellerinin bunlara göre şekillenmesini istemiştir.⁷¹ Ayrıca, Fransa’da eğitim gördükten sonra İran’a gelmiş olan sadrazam Mirza Hüseyin Han da batı tarzı meşrutiyeti savunmuştur.⁷² Melküm Han, yaptığı gizli çalışmalarla gerçek niyeti olan dinin siyasetten ayrı tutulmasını, halktan ve dinî ulemeden saklayarak meşrutiyet hareketinin bu yönde neticelenmesini istemiştir. Çünkü gizli tutulmaması halinde dinî ulema tarafından bastırılacağını çok iyi biliyordu. İran ulemasına göre batı tarzı fikirler, batının o dönemde İslâm toplumları üzerine yaptığı sömürünün devam etmesi için kullanılıyordu. Bu teşebbüsler, İran uleması tarafından kabul görmüyordu.⁷³

Batılı devletlerin kendi menfaatleri doğrultusunda İran’daki meşrutiyet hareketini desteklemeleri, mevcut idareden memnun olmayan bir kısım insanların gizli gruplar halinde çalışmalarına kolaylık sağlamıştır. Nasıreddin Şah’ın Avrupa seyahati öncesinde bazı kanunlar çıkaracağını söylediği⁷⁴ halde pratikte uygulamaması, gizli çalışan bu insanların işine yaramış ve sayılarını arttırmıştı. İdarenin bu zaafından istifade eden gruplar, hukukun yeniden tesisi söylemiyle ortaya çıkarak kendilerine taraftar olanların sayılarını arttırmaya çalışmışlardır. İnsanları rahatlatacak yeni hukuk sistemi, ya resmî olarak tanınmamış ya da mevcut mutlak saltanat tarafından elden geçirildiği için suçlamaların tesiri hızlı olmuştur.⁷⁵ Dinî hukuk ile beşerî hukukun birbirinden ayrılması anlamına gelen ve batıdaki uygulamaların birer versiyonu şeklinde tezahür eden yeni hukukî sistem, İran’ın içinde bulunmuş olduğu zorlukların ve problemlerin ilacı olarak tanıtılmış, kurulan gizli teşkilatlarla halk arasında propagandası yapılmıştı. Bu grupların işini kolaylaştıran unsur, mevcut idarenin kendisi olup adaletsizliklerden bunalmış olan muhafazakâr insanları dahi bu teşkilatlara yönelmişlerdi. Avam tabakası arasındaki

⁷¹ Ahmed Kesrevî, *Tarih-i Meşrute-yi İran*, C. I, Tahran, 1344, s. 45.

⁷² F. Ademiyet, *Endişe-i Terakki ve Hükümet-i Kanûn-ı Asr-ı Sipahsalar*, Tahran, 1351, s. 58.

⁷³ Mehdi Ensari, *Şeyh Fazlullah Nuri ve Meşrutiyet*, Tahran, 1376, s. 72 – 73.

⁷⁴ Abdullah Mustavfî, *Şerh-i Zendegani-yi Men ya Tarih-i İctimai ve İdari-yi Devre-i Kacariye*, C. I, Tahran, 1371, s. 163.

⁷⁵ Ann K. S. Lambton, “*Persian Political Societies 1906-1911*”, St Anthony’s Papers XVI-Middle Eastern Affairs III, s. 387.

faaliyetlerde önemli rol oynayan Melküm Han, tahsil görmüş kesim ile idareci kesim arasında köprü vazifesi görüyordu.⁷⁶ “*Kitabçe-i Gaybî*” adlı eserinde, kanunların tedvin yönünde görüşler ileri sürmüştür. Melküm Han’a göre, hükümet makamları kanunlara tabi olmalı ve hepsi kanun nezdinde eşit sayılmalı, tedvin edilecek kanunlarla toplumun özgürlüğü sağlanmalıdır.⁷⁷

Islahat fikirleri halk arasında yayılmaya başladıktan sonra ıslahatçı ve meşrutiyetçi ulemanın yetiştirdiği öğrenciler, yaptıkları gizli toplantılarla halkı bilgilendirme görevini üstlendiler. Bu gruplardan en önemlisi, başlangıçta yazarların da kuruluşunda görev aldıkları “*Framason*” veya Farsça’daki ismiyle “*bildiğini unutma*” anlamına gelen “*Feramûş-hane*” teşkilatı idi.⁷⁸ Faramasoneri gizli cemiyeti, Nasıreddin Şah saltanatının ikinci yarısından sonra hızla çoğalarak Tahran’da 140’dan fazla siyasî locaya sahip olmuştur. Localara üye kazandırma faaliyeti sonucu 30.000’den fazla kişi kaydedilmiştir. İran’daki gizli teşkilatların ilki sayılan Framason, daha sonraları “*Ademiyet*” ismini almıştır. Teşkilatın İran’da çok hızlı bir şekilde yayılması Rusları bile endişelendirmiş ve locaların kapatılması için İran hükümetine baskı yapılmıştır.⁷⁹

Faramasoneri teşkilatını İran’da ilk tesis eden kişinin Melküm Han olduğunu daha önce söylemiştik. Ancak, babası Yakub Han’ın önceleri bu türden faaliyetlerde bulunduğu ve oğlunun da kendisinin yolunda gittiği kaydedilmiştir. Yakub Han, İran’dan İstanbul’a sürülünce yerine oğlu Melküm Han geçmiş ve İran’daki faaliyetlerini diğer localarla birlikte devam ettirmişti. Melküm Han, daha soma teşkilatta isim değişikliğine giderek “*Ademiyet Camiası*” ismini kullanmıştır.⁸⁰ Teşkilatın önemli isimlerinden Wilfred Scawen Blunt’un Melküm Han ile yaptığı görüşmede, İran’daki malî ve siyasî ıslahatları din örtüsü altında yapacaklarını söyleyerek dinin etkisini azaltmak için de

⁷⁶ Ann K. S. Lambton, “*Persian Political Societies 1906-1911*”, St Anthony’s Papers XVI-Middle Eastern Affairs III, s. 389.

⁷⁷ Nazımü’l-İslam Kirmani, *Tarih-i Bidari-yi İran*, Tahran, 1324, s. 186.

⁷⁸ Mehdi Ensari, *Şeyh Fazlullah Nuri ve Meşrutiiyyet*, Tahran, 1376, s. 139.

⁷⁹ Ann K. S. Lambton, “*Persian Political Societies 1906-1911*”, St Anthony’s Papers XVI-Middle Eastern Affairs III, s. 386.

⁸⁰ Kerim Süleymanî, *Elkab-ı Rical-ı Devre-i Kacariye*, Tahran, 1379, s. 205-206.

“insaniyet” mezhebini geliştirdiklerini ve halkın çoğunun buna çağırılması gerektiğini telkin etmiştir.⁸¹

Framason cemiyetleri, zamanla hedeflerinde olmayan millilik vasfını da kazanarak yönetime karşı batı usulü bir çalışmanın içerisine girmişlerdir. Meşrutiyet hareketinin devam ettiği sırada “Nasyonalistler” grubu⁸² olarak da tanınan bu gruplar, şahın katlinde rol oynamışlardı. Faramasoneri teşkilatının İran’daki faaliyetleri İngiltere tarafından da desteklenmiş ve kendi menfaatlerine hizmet edildiği için memnun kalmıştır. Hatta İngiltere’nin Tahran elçisi Harding, bu localarla temasa geçerek yardımcı olmuştur. İran’daki İngiliz görevliler ile İranlı masonlar birlikte çalışarak kendi istekleri doğrultusunda bir meşrutiyetin ilanına çalışmışlardır. Bu teşkilat ile bağlantılı olan şehzade veya devlet görevlileri, İran’daki İngiliz elçiliğinden maaş alacak kadar görevlendirilmişti.⁸³ Teşkilatı İran’a taşıyan Melküm Han, bizzat İngiltere tarafından himaye ve finanse edilmiş, bazen Müslüman ve bazen de Hristiyan bir çehreye bürünerek en büyük vatansever olarak ortaya çıkmıştır.⁸⁴ İran meşrutiyetinde rol oynayan mason localarının kendilerine bir engel olarak gördükleri dini, Protestanlaştırmaya ve hatta Bahaî düşünceleri karıştırarak pasif hale getirmeye çalıştıkları bilinmektedir. Bunu sağlamak için Babailerle temasa geçen Melküm Han, İstanbul’a kadar gelerek zemin oluşturmaya çalışmıştır.⁸⁵ Faramasonların tahrikleri sonucu Tahran’da ve diğer şehirlerde saltanata karşı isyanlar çıkmaya, meşrutiyet muhaliflerine ve batı tipi uygulamalara karşı olan din adamları etkisizleştirilmeye başlandı.⁸⁶

⁸¹ Ann K. S. Lambton, “*Persian Political Societies 1906-1911*”, St Anthony’s Papers XVI-Middle Eastern Affairs III, s. 393-394.

⁸² Ann K. S. Lambton, “*Persian Political Societies 1906-1911*”, St Anthony’s Papers XVI-Middle Eastern Affairs III, s. 393.

⁸³ Nasır Tekmil Humayun, *Revend-i Tarihi-yi Pejuhişha-yı İrani der Küngireha-yı Beynü’l-Mileli-yi Haver-şinasi*, Tahran, 1369, s. 258.

⁸⁴ Ann K. S. Lambton, “*Persian Political Societies 1906-1911*”, St Anthony’s Papers XVI-Middle Eastern Affairs III, s. 393-395.

⁸⁵ Hamid Algar, *Din ve Devlet der İran ve Nakş-ı Ulema der Devre-i Kaçar*, terc. Ebu’l-Kasım Sırri, Tahran, 1355, s. 262 – 264.

⁸⁶ Nazımü’l-İslam Kirmani, *Tarih-i Bidari-yi İran*, Tahran, 1324, s. 184.

13. Kaçar İrani’nda Meşrutiyet Harekatı

Meşrutiyetçilerin gizli çalışmaları sonucu Kirman’da isyan çıkmış, buradaki kıvılcım başka şehirlere de sıçradıktan sonra başkent Tahran’a kadar ulaşmıştır. İsyarlarda işlenen konular arasında adalet-hane’nin tesisi, gümrüklerin düzeltilmesi ve Tahran valisi Mirza Ahmed Han (Alaü’d-devle)’nin azli yer alıyordu.⁸⁷ Tahran’da halkı tahrik ederek umumî greve gitmeyi sağlayan Framasonlar, borç para alınarak şahı Avrupa gezisine gönderen sadrazam Abdu’l-mecid Mirza’nın ihracını ve meşrutiyetin ilanını istediler.⁸⁸

Meşrutiyetçiler, şahın öğle yemeği için sürekli geçtiği caddede bekleyerek durdurdular ve kendisinden istediklerini bizzat söylediler. Bu görüşmeyle durumdan haberdar olan şah, adalet-hanenin tesisi için emir vermiştir.⁸⁹ İran tarihçilerinin “*Taraftar-ı Millîyûn*” dedikleri meşrutiyetçiler, şaha başvurarak sadrazam Abdu’l-mecid Mirza’nın azlini, saray askerlerince öldürülen meşrutiyetçilerin katillerinin cezalandırılmasını, ulemanın Kum Şehri’nden dönmesine izin verilmesini ve “*Meclis-i Şura-yı Millî*”nin kurulmasını istemişlerdir.⁹⁰ Neticede, saraya yapılan yoğun baskılar sonuç vermiş ve sadrazam görevden alınarak yerine Mirza Nasrullah Han (Müşirü’d-devle) getirilmiştir.⁹¹ Halkın yoğun isteğine Tahran’daki İngiliz elçinin baskısı da eklenince meşrutiyetin ilanı kaçınılmaz hale gelmiştir. 1906 tarihinde meşrutiyetin ilanı bir ferman ile bütün halka duyurulmuştur.⁹²

Meşrutiyet hareketinde unutulmaması gereken nokta, meşrutiyetin köylü ve çiftçilerden ziyade şehirde oturan belli tabakaları içine almasıydı. Daha sonra yayınlanan ve meşrutiyetin ilanını tamamlayan fermanda, bu eksiklik giderilmeye çalışılarak muayyen tabakalarla birlikte köylü ve çiftçiler yani milletin tümünü içine alan bir ibare kullanılmış, birinci fermanda geçen “*Meclis-i Şura-yı Millî*” yerine

⁸⁷ Abdu’l-Azim Rızaî, *Tarih-i Deh-hezar Sale-yi İran*, C. IV, Tahran, s. 124.

⁸⁸ Muhammed Cevad Meşkur, *Tarih-i İran-zemin*, Tahran, s. 361.

⁸⁹ Abbas İkbâl Aştıyânî, *Abbas Mirza Mülk-ara*, tash. Abdu’l-Hüseyin Nevai, Tahran, 1325, s. 732.

⁹⁰ Kerim Süleymanî, *Elkab-ı Rical-ı Devre-i Kacariye*, Tahran, 1379, s. 151.

⁹¹ Abbas İkbâl Aştıyânî, *Abbas Mirza Mülk-ara*, tash. Abdu’l-Hüseyin Nevai, Tahran, 1325, s. 733.

⁹² Ali Asgar Şemim, *İran der Devre-yi Saltanat-ı Kacar*, Tahran, 1379, s. 475-476.

“*Meclis-i Şura-yı İslâmî*” ibaresi kullanılmıştır.⁹³ Bununla alt tabakalardaki halkın ve din adamlarının tepkisi önlenmeye çalışılmıştır. Meşrutiyetin bir fermanla ilan edilmesinden sonra oluşturulacak millî meclis için seçimlerin yapılması gerektiğinden seçim tüzüğü hazırlanarak Muzaffereddin Şah’ın tasvibine sunulmuştur.⁹⁴

Meşrutiyetin ilanıyla kurulan “*Meclis-i Şura-yı Millî*”nin ilk üyeleri, Tahran’da yapılan seçimler sonucunda altmış kişilik mebuslardan oluşmuştur. Geçici meclisin ilk üyeleri gerçek meşrutiyetçilerden oluşturulmadığı için aralarında her türden insan bulunmuştur. İngiltere adına çalışan casuslar, devlet kademelerinde çalışmış rüşvetçiler, vatanseverler ve ulema gibi birbirine zıt insanlar vardı. Bundan dolayı aralarında çeşitli ihtilaflar meydana gelmiş ve geçici meclis gerçek vazifesini yapmaktan uzaklaşmıştır. Meclis komisyonlarında ele alınan “*Kanun-ı Esasi (Ana Yasa)*” taslağı görüşmeleri⁹⁵ ayrılıkları derinleştirmiştir. Din adamlarının şer’i kanunların, batı yanlılarının ise Avrupa ülkelerinde cari olan kanunların tercüme edilerek alınması yönündeki istekleri, ihtilafları derinleştirmiş ve iki farklı grubun ortaya çıkmasına sebep olmuştur.⁹⁶ Bütün olumsuzluklara rağmen, elli bir maddeden oluşan “*Kanun-ı Esasi*” taslağı, 1906 tarihinde tamamlanarak hasta olan Muzaffereddin Şah ve veliahdı Muhammed Ali Mirza’nın imzasına sunuldu ve şah tarafından imzalanarak yürürlüğe girdi.⁹⁷ Kanunların tedvini fırsatı Muhammed Ali Şah zamanında elde edilerek kanunlarla aksaklıklar giderilmeye çalışılmıştır. Muzaffereddin Şah, 1906 tarihinde “*Kanun-ı Esasî*”yi yürürlüğe koyduktan sonra hastalığının artması sonucu vefat etmiştir.⁹⁸

⁹³ Ahmed Kesrevî, *Tarih-i Meşrute-yi İran*, C. I, Tahran, 1344, s. 119-120.

⁹⁴ Percy Sykes, *Tarih-i İran*, terc. Muhammed Taki Fahrdaî Gilani, Tahran, 1330, s. 547.

⁹⁵ Mansure İttihadiye, *General Semino der Hıdmet-i İran Asr-ı Kaçar ve Ceng-i Herat*, tash. Mir Muhammed Sadık, Tahran, 1375, s. 844.

⁹⁶ Mehdi Ensari, *Şeyh Fazlullah Nuri ve Meşrutiiyyet*, Tahran, 1376, s. 149.

⁹⁷ Percy Sykes, *Tarih-i İran*, terc. Muhammed Taki Fahrdaî Gilani, Tahran, 1330, s. 574.

⁹⁸ Muhammed Cevad Meşkur, *Tarih-i İran-zemin*, Tahran, s. 364.

14. Kaçar Devleti ve Azerbaycan Eyaleti

Azerbaycan Eyaleti, İran'daki son Türk Devleti olan Kaçarlar döneminde veliahtların oturduğu ve yetiştirildiği bölge olduğu için genellikle siyasi, kültürel ve ekonomik açıdan oldukça seçkin bir konumda olmuştur. Bunun yanı sıra Azerbaycan Eyaleti, Avrupa ve batı dünyasıyla daha yakın ilişkileri olan Türkiye ve Kafkasya ile olan coğrafi ve etnik (Türk etniği) bağlarından dolayı İran'a akan yeni düşünce ve akımların da ilk giriş bölgesi olmuştur. Bu açıdan İran'da ilk gazetecilik, modern okulların açılması ve çağdaş medeni reformlar genellikle Azerbaycan'da gerçekleştirilmiştir.

Modern anlamda İran'da ilk kez eğitim sistemi ve ilk modern okullar 1887'de Azerbaycan'da Mirza Hasan Rüşdiye tarafından kurulmuş ve Türkçe eğitim vermiştir. Söz konusu tarihte Mirza Hasan Rüşdiye tarafından ilk ilkokul Tebriz'in Şeşgilan mahallesinde açılmıştır. Bu okulda modern metod uygulayarak 60 saatte öğrencilerine okuma yazma öğretilmekteydi.⁹⁹ Burada önemli bir hususa da değinmemiz gerekir. O da söz konusu okulların eğitim dilinin tarihsel doğal akış gereği Türkçe olması idi. Mirza Hasan Rüşdiye daha sonra edebi Türkçe'yi öğretmek için "Vatan Dili" adında dersliğini 1894'te hazırlayarak söz konusu okullarda okutmuştur.¹⁰⁰

15. Azerbaycan Eyaleti'nde Basın-Yayın Faaliyetleri

Modern dönemde İran'da kamusal alanın oluşması ile birlikte Türkçe basın yayın çalışmaları da 19. yüzyılın başlarında başlamış bulunmaktadır. Nitekim ilk matbaa 1817'de Ağa Zeynelâbidin Tebrizî'nin teşebbüsü¹⁰¹ ve Azerbaycan vâlisi veliaht Abbas Mirza'nın desteğiyle Tebriz'de çıkmıştır. İran'da faaliyete başlayan ikinci matbaa ise litografi matbası olup ve 1822-1824 yılları arasında Kaçar Devleti veliahdının emri ve Mirza Sâlih Sirâzî'nin yardımıyla yurt dışında eğitim almış olan

⁹⁹ Samed SerdârîDerdârî-niyâ, *Tebriz Şehr-i Evvelînhâ*, İntişârât-ı Kânûn-ı Ferheng ve Hüner-i Azerbaycan, Teb., 2002, s. 704-707.

¹⁰⁰ Samed SerdârîDerdârî-niyâ, *Tebriz Şehr-i Evvelînhâ*, İntişârât-ı Kânûn-ı Ferheng ve Hüner-i Azerbaycan, Teb., 2002, 706.

¹⁰¹ Yahyâ Âriyân-pûr, *Ez Sebâ Tâ Nîmâ*, İntişârât-ı Zavvâr, Tahran, 1993, 230.

Mirza Cafer Tebrizî tarafından kurulmuştur. İlk kitap baskısı ise 1817, aynı kitabın ikinci baskısı ise 1818'de yayınlanmıştır.¹⁰² İran'da ilk Türkçe kitap 1820'de ve ilk Türkçe gazete ise 1832'de Azerbaycan'ın merkezi olan Tebriz'de yayınlanmıştır. İkinci gazete ise 1858'de Tebriz'de yayınlanmıştır. Bu gazetenin çıktığı yıldan 1907 yılına kadar yani yaklaşık 50 yılda toplam 22 sayı gazete yayınlanmıştır. 1875-1895 yıllarında 20 yıl müddetince Ağa Mehmet Tâhir Tebrizî Karacadâgî ve Mehdi Ahter olmak üzere İranlı Türk aydınları tarafından İstanbul'da Ahter Gazetesi yayınlanmıştır.¹⁰³

Şahseven gazetesi de 1888-1889 yıllarında İstanbul'daki İranlı Türkler tarafından yayınlanan bir mizah gazetesidir. 1892'de Ali Kulu Azerbaycanî tarafından Tebriz'de Sebnâme adlı Türkçe satirik bir gazete yayınlanmıştır.¹⁰⁴

Yukarıda da değindiğimiz gibi 1893 yılında ilkokul için Mirza Sâdık bin Molla Esed Tebrizî tarafından hazırlanan Defter-i Edebiye dersliği, müellifin söylediği üzere edebî dilde yazma okuma alıştırmaları yapmayı ve her bir çocuğu kendi ana dilinde basitten gelişmişe yöntemiyle eğitmeyi amaçlamaktadır.¹⁰⁵

Vatan Dili dersliği ise 1894'te İran'da yeni tipli okulların kurucusu Mirza Hasan Rüşdiye tarafından hazırlanmış ve okullarda okutulmuştur.¹⁰⁶ Mirza Hasan Rüşdiye 1897'de Tahran'da ilk defa olarak yeni tipli ilkokul açmayı başarmış, ardından da diğer kentlerde yeni okullar açmıştır.

1898 yılında da Ali Kulu Saferov tarafından yayınlanan İhtiyaç adında bir haftalık bir gazete vardı. İhtiyaç gazetesi taş basma usulüyle toplam 7 sayıda çıkmıştır.¹⁰⁷

¹⁰² Yahyâ Âriyân-pûr, *Ez Sebâ Tâ Nîmâ*, İntişârât-ı Zavvâr, Tahran, 1993, 231.

¹⁰³ Yılmaz Karadeniz, *İran'da Tercüme Faaliyetleri ve Tercüme Edilen İlk Kitaplar (1830-1904)*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 5, S. 21, Bahar 2012, s. 186, 188.

¹⁰⁴ S. Mecîdî, *Dâniş-nâme-yi Matbuât-ı Azerbaycan*, İntişârât-ı Mehd-i Âzâdâi, Teb., 1996, s. 123.

¹⁰⁵ V. Mustafayev, *Cenûbî Azerbaycan: Millî Şu'ûr*, Murtezevî Matba'ası, Köln, 1998, 43.

¹⁰⁶ Samed SerdârîDerdârî-niyâ, *Tebriz Sehr-i Evvelînâ*, İntişârât-ı Kânûn-ı Ferheng ve Hüner-i Azerbaycan, Teb., 2002, 706.

¹⁰⁷ S. Rüstemova, *Azerbaycan Dövri Matbuatı*, AİA. Yay., Bakü, 1993, s. 147.

Fuzulî divanının ilk defa 1828’de, daha sonra 1831 ve ardından da 1849 yılında Tebriz’de basılmıştır.¹⁰⁸ Fuzulî Divanı ve onun Leyli ve Mecnun eserinin 1844, 1850, 1850, 1850, 1850, 1854, 1855, 1857, 1860, 1863, 1869, 1877, 1882 yıllarında Tebriz’de sürekli bir biçimde yayınlanmıştır. Fuzulî’nin Türkçe divanının bir yılda (1850) dört defa aynı şehirde yayınlanması dikkat çekicidir. Bazı baskılarda Fuzuli Divanı başlığı altında şairin Leyli ve Mecnun; Beng ü Bâde; gazeller, rûbayiler, muhammesler gibi şiirleri de yer almaktadır. Ayrıca Fuzulî Divanının 1891 yılında da Tebriz’de tekrar basılmış olduğu bilinmektedir.¹⁰⁹ Nebâtî’nin Türkçe divanı 1850, 1865, 1867, 1868, 1887, 1887 ve 1901 yıllarında toplam yedi kez Tebriz’de yayınlanan kitaplardandır.¹¹⁰

Bu süreç Meşrutiyet Devrimi’ne kadar sürse de söz konusu devrimden sonra İran’da siyasi aygıtı ele geçiren Anglofil Fars milliyetçilerince Türkçe basın yayın durdurulmuştur.

¹⁰⁸ Hamîd Nutkî, *Mükeddime Yerine*, Azerbaycan Edebiyat Tarihine Bir Bakış, Varlık Yayını, Tahran, 1997, s. 8.

¹⁰⁹ Muhammed Cevâd Meşkûr, *Nazarî Be Târih-i Azerbaycan*, İntişârât-ı Kehkeşân, Tahran, 1996, s. 265.

¹¹⁰ Mehmed Emin Resulzâde, *İran Türkleri*, Hazırlayanlar: Yavuz Akpınar, İrfan M. Yıldırım, Selahattin Çağın, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1993, s. 37-38.

B. XIX. Yüzyıl'da Kafkasya Türklüğü

1. Kafkasya'da Edebi-Siyasi ve Düşünsel Akımlar

XIX. yy. ilk on yıllıklarında Kafkasya bölgesi Türklüğü için önemli bir dönüm noktası sayılmaktadır. Bu bölge Türkleri Rusya işgalinde yaşadıkları için Rusya'yı da etkisi altına alan batı ve modern eğilimler ister istemez bölgedeki Türklüğü de etkisi altına almaktaydı. Başka bir ifade ile Bir taraftan Rus ve batı etkisi (modernleşme), diğer taraftan ise doğulu arka plan, özellikle Türklük olgusu bölge aydınını kendi milli kimliğini belirleme konusunda zorlamaktaydı. İşte böyle kaotik bir ortamda bölge aydını gelenek, çağdaşlık ve Türklük üçgeninde değişik eğilimler sergilese de ana çizgileriyle kullandıkları Türkçe açısından iki akım çevresinde toparlanmaktaydı. Bu akımlardan biri Osmanlı-Türkiye edebi Türkçesi'ni kullanmaktan yana iken diğer akım da ise yerli halkın konuşma dili ve Türkçesi yeğlemekteydi. Bununla birlikte modernleşme etkisinin yelpazesi de bölgenin hemen hemen tüm alanlarını sosyal, kültürel ve eğitim alanlarından tutmuş aydınlanma ve edebi akımlara kadar olan önemli sahaları bile kapsamaktaydı. Özellikle bölgedeki aydınlanmanın bir uzantısı olarak edebi eserlerde realist ve milli eğilimler adeta odakta yer almaya başladı.

İlgili dönemin ilk evresinde batı ve Rus yazarlarının etkisinin arttığı ve modern eğilimlerle donatılmış yeni bir aydınlanma ve edebi faaliyet dönemi başlamıştır. Bu ilk evrenin en ünlü temsilcileri İsmail Bey Kutkaşenli (1801-1861), Abbaskulu Ağa Bakıhanlı (1794-1847), Mirza Şafi Vazih (1792-1852) vb. gibi yazar, şair ve düşünürlerdi. Bu dönemin düşünürleri doğu ile batı sentezine ve kendi doğulu geleneği üzerinde modernleşmeye ciddi bir biçimde önemsiyorlardı. Bu evreyi sonlandıran yazar ve düşünür ise hiç kuşkusuz Çar-Rus devletine bağlı olan Mirza Fethali Ahundzade (1812-1878) idi. Ahundzade batı edebiyatı tarzında ilk kez doğuda piyes yazmakla kendinden sonraki edebi eserler için adeta önemli bir çıkış açmıştır. Nitekim XIX. yy.'ın ikinci yarısında Kafkasya Türklüğü içinden Necef Bey Vezirov (1854-1926) ve Abdurrahman Bey Hakverdiyev (1870-1933) gibi real hayatı ele alan yazarlar ortaya çıkaracaktır. Modern ve real yaklaşımları başarı ile

sergileyen en önemli akım ise 1875-1877 yılları arasında Hasan Bey Zerdabi (1875-1877) öncülüğünde yayımlanan “Ekinçi Gazetesi” ve akımı idi.¹¹¹

Bununla birlikte XX. yy.’ın ilk on yıllıkları Kafkasya Türklüğü için değişik düşünce akımlarının ortaya çıktığı en önemli dönem olsa gerek. Bir taraftan Rus ve batı etkisi (modernleşme), diğer taraftan ise doğulu arka plan, özellikle Türklük olgusu bölge aydınını kendi milli kimliğini belirleme konusunda zorlamaktaydı. İşte böyle kaotik bir ortamda bölge aydını gelenek, çağdaşlık ve Türklük üçgeninde değişik eğilimler sergilese de ana çizgileriyle iki akım çevresinde toparlanmaktaydı. Bunlar “Füyuzat” ve “Molla Nasreddin”¹¹² düşünce ve edebi akımları idi. Söz konusu akımlara ait gazetelerin her ikisinde de edebi faaliyete sahip olan yazar ve düşünürler olsa bile bu akımları birbirinden ayıran en temel özellik kullandıkları dil yani Türkçe ile ilgili yaklaşım ve uygulamaları idi. Füyuzatçılar ve yayın organları özellikle de Füyuzat Dergisi Osmanlı-Türkiye edebi Türkçesi’ni kullanmaktan yana iken Molla Nasreddin akımı ve çıkardıkları yayın organları yerli halkın konuşma dili ve Türkçesi’ni kullanmayı yeğlemekteydiler.¹¹³

Füyuzatçı akımının en ünlü aydınları Hüseyin Cavid (1882-1941), Ali Bey Hüseyinzade Turan (1864-1940), Muhammed Hadi (1879-1920), Said Salması, Ahmed Kemal ve Abdullah Şaik (1881-1959); Molla Nasreddin akımının en önemli aydınları ise Celil Memmedkuluzade (1869-1932), Aburrahim Bey Hakverdiyev (1870-1933), Mirza Aliekber Sabir (1862-1911), Alikulu Gamgüsar (1880-1919), Ömer Faik Nemanzade (1872-1937), Ali Nazmi (1878-1946), Azim Azimzade (1872-1950), Üzeyir Hacebeyli (1885-1948) ve Memmed Said Ordubadi (1872-1950) idi.

¹¹¹ Nazim Ahundov, *Molla Nesreddin Jurnalının Neşri Tarihi*, Azərneşr, Bakı, 1964, s. 5.

¹¹² Erdoğan Uygur, “Molla Nasreddin Dergisinde Felyetonlar”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 3, Ankara, Eylül 2006, s. 7.

¹¹³ Erdoğan Uygur, “Füyuzat ve Molla Nasreddin Dergilerinde Edebi Dil Tartışmaları”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 4, Ankara, Aralık 2007, s. 59-62.

2. Zerdabi ve Ekinçi Gazetesi

“XIX. yy’ın ikinci yarısında siyasi, sosyal ve kültürel anlamda yeni bir yapılanma içerisine giren Kafkasya Türklüğü’nde, Zerdabî tarafından yayınlanan Ekinçi Gazetesi (1875-1877), Çarlık Rusyası’nın hâkimiyeti altındaki Türk ve Müslüman toplumları bilinçlendirmeyi amaçlayan ilk Türkçe gazete olarak”¹¹⁴ büyük bir önem taşımaktadır.¹¹⁵

“Sayfalarını sosyal hayattan siyasete, oradan dil ve edebiyata kadar oldukça geniş bir sahaya açan Ekinçi, Kafkasya’daki Türk toplumunun çağdaş değerlerle buluşabilmesi adına Mirze Fethali Ahundzade’nin kültür sahasında başlattığı reformları devam ettirmiştir. Gaspıralı İsmail’e ilham kaynağı teşkil edecek dil birliği fikrinin gündeme taşınmasında da büyük payı olan Ekinçi, Usûl-ı Cedid okullarının yaygınlaşması, Türkçe eğitim ve millî müfredatın benimsenmesi gibi önemli konularda bütün Kafkasya’da öncülük görevi üstlenmiştir.”¹¹⁶

Bakü’de yayın hayatına girmeyi başaran *Ekinçi* (1875), sonuç alınabilmiş ilk adım olarak kendinden sonraki gazete çalışmalarına bir nevi öncülük görevi yapmıştır. Hasan Bey Melikzade Zerdabî tarafından uzun süren mücadelelerden sonra yayın hayatına kazandırılacak olan *Ekinçi*, ilk sayısında içeriği hakkında bilgi verilirken de vurgulandığı üzere daha çok ziraatçinin gazetesi görünümü altında yayına başlamış olmakla birlikte, bütün Kafkaslardaki Müslüman-Türk toplumlarını bağımsızlık mücadelesine çağıran ilk Türkçe gazete olması bakımından da ayrıca üzerinde durulması gereken bir yayın organıdır.

Kafkasya Türklüğü’nde millî değerlerin ve ana dilin esas alınacağı millî bir matbaa oluşturma gayretleri içerisinde, yüzyılın ilk yarısından itibaren Mirza Fethali Ahundzade’nin dikkate değer çalışmaları olsa da, bu anlamda ilk esaslı adım Hasan

¹¹⁴ Ali Erol, Türk Kültür ve Fikir Hayatında Ekinçi (1875-1877), “*Bilig*”, S. 39, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, Güz / 2006, s. 53.

¹¹⁵ Ahmet Caferoğlu, “Azerbaycanda Maarif Hareketleri”, *Türk Kültürü*, S. 18, Türk Kültürünü Araştırmaları Enstitüsü, Ankara- Nisan, 1964, s. 13.

¹¹⁶ Ali Erol, Türk Kültür ve Fikir Hayatında Ekinçi, s. 53.

Bey Melikzade Zerdabî tarafından atılmıştır.¹¹⁷ Zerdabî'nin 1875 yılında yayın hayatına kazandırdığı *Ekinçi*, günümüzde de Azerbaycan Türklerinin millî matbuat tarihinin öncüsü kabul edilmektedir. Nitekim *Ekinçi'den sonra* Türkçe yayın ve millî matbuat adına daha aktif çalışmalar başlayacaktır. *Ekinçi'nin* 3 yıl kadar sürecek olan oldukça meşakkatli yayın hayatından sonra Kafkasya Türklüğü'nde *Ziya* (1879), *Ziya-yı Kafkasiyye* (1880), *Keşkül* (1883) gibi periyodikler yayın hayatına girer.¹¹⁸

“Zerdab köyünde doğan Hasan Bey Melikzade Zerdabî (1837-1909), 1852’de önce Şamahî’da Rusça eğitim veren şehir mektebini, ardından Tiflis Gimnaziyası’nı (Tiflis Lisesi) bitirmiş, yüksek öğrenimini 1861’de Moskova Üniversitesi Fizik-Matematik bölümünde tamamlamıştır. Buradaki öğrenimi sırasında, yönetim karşıtı aydınlarla tanışma imkânı bulmuş ve ülkedeki siyasî gelişmeleri yakından takip ederek ileride uygulamaya koyacağı idealleri konusunda ilk birikimlerini oluşturmaya başlamıştır. Üniversiteden mezun olup Tiflis’e döndüğünde “Mejevoya Palata (Sınır Komisyonu)” da çalışacak olan Zerdabî, ardından bir süre Kuba mahkemesinde kâtiplik yapmıştır. Ancak bazı haksız uygulamalara karşı çıktığı için her iki işten de el çektilmiş, bunun üzerine 1869’da Bakü’ye giderek Rus Lisesi’nde öğretmenlik yapmaya başlamıştır.¹¹⁹ ... Bu yıllardan itibaren bilimsel çalışmalarına başlayacak olan yazar, 1907’ye kadar *Şark-i Rus*, *Hayat*, *Debistan*, *Mekteb*, *Füyuzat* gibi dergi ve gazetelerde ana dili, halk dili, edebî dil, eğitim, demokrasi, hürriyet, kadın hukuku gibi konularda yazılar kaleme almıştır. ... Zerdâbî’nin ... 1875-1907 yılları arasında kaleme aldığı yazılarının büyük çoğunluğunda Rus idarecilerinin Kafkas halkına yaptığı zulmü anlattığını, Kafkasya Türklüğü üzerine kâbus gibi çökmüş olan dinî fanatizmi yazdığını, sosyal hayata dair yapılan yanlışları çözüm önerileri ile birlikte dile getirdiğini ifade eder.”¹²⁰

“Çalışmalarında sosyal ve kültürel konulara ilaveten biyolojiden, jeolojiye, anatomiye kadar birçok sahada da fikirler ortaya koyan Zerdabî’nin en önemli

¹¹⁷ Tadeusz Swietochowski, *Müslüman Cemaatten Ulusal Kimliğe Rus Azerbaycanı 1905-1920*, Çev: Nuray Mert, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1988, s. 50.

¹¹⁸ N. Zeynalov, *Azerbaycan Matbuatı Tarihi*, ADÜ Neşriyyatı, Bakı, 1973, s. 202.

¹¹⁹ Yavuz Akpınar, *Azerî Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1994, s. 431.

¹²⁰ Ali Erol, *Türk Kültür ve Fikir Hayatında Ekinçi*, s. 57; Hüseyin Baykara, *Azerbaycan İstiklal Mücadelesi Tarihi*, Gençlik Basımevi, 1975, s. 66.

çalışması ve eseri ise *Ekinçi*'dir. 1875-1877 yılları arasında Arap harfleri ile toplam 56 sayı olarak (1875'te 12 sayı, 1876'da 24 ve 1877'de 20 sayı) yayınlanan *Ekinçi*, ziraî haberlerden edebî çalışmalara, yeni bilimsel çalışmalardan sosyal hayata ve güncel konulara kadar çok geniş bir muhtevaya sahiptir. Gazete 1875'in Temmuz'unda yayınlanan ilk sayısından itibaren: 1. Dâhiliye, 2. Tarım ve Ziraat Haberleri, 3. İlim Haberleri, 4. Yeni Haberler olmak üzere 4 ana başlık halinde düzenlenmiş, 7. sayıdan itibaren bu başlıklara "Mektubat" bölümü ilave edilmiştir."¹²¹

"*Ekinçi*'nin yazar kadrosunu ise Necef Bey Vezirov, Mirza Fethali Ahundzade, Seyyid Azim Şirvanî gibi reformist şahsiyetler yanında, Azerbaycan'ın ilk maarifçileri olarak nitelendirebileceğimiz ve Rusya'daki eğitimleri sırasında demokratik yayınlarla kendilerini yetiştirmiş olan isimler oluşturmuştur. Daha çok Rus okullarında okuyarak Rus dili sayesinde Batı'daki gelişmeleri de takip edebilmiş olan bu isimler, ... amaçları, yıllardır din istismarcılarının sebep olduğu içtimaî çarpıklıkları ortadan kaldırmak, yerine, modern anlayışa dayalı sosyal bir düzen kurmak olmuştur."¹²²

"Bu nedenle bu isimler, öncelikle eğitim alanında birtakım düzenlemelere gidilerek yeni metodların kullanılmasını, dil, alfabe, sosyal adalet, kadın hürriyeti gibi problemlerin çözüme kavuşturulmasını hedeflemişlerdir. Yeniden yapılanma çalışmaları açısından bir arayış içerisinde olan bu aydınlar arasında kültürel işbirliği sağlayan *Ekinçi*, sosyal siyasî ve dinî konularda Türk ve Müslüman halkı şuurlandırmayı başlıca gaye edinerek gazete ve gazetecinin toplumsal açıdan oynadığı rolü vurgulamış, cemiyet, edebiyat ve siyaset kavramlarının birbirleri üzerindeki etkisini dolaylı yollardan da olsa bir bütün halinde ele almaya çalışmıştır. Bir başka ifade ile *Ekinçi*, ziraî ve iktisadî hayata dair güncel konulara yer vermiş olmakla birlikte, kültürel ve siyasî konulara¹²³ açılması ile de gazeteciliğe çok yönlü bir yayın politikası anlayışı getirmiştir."¹²⁴

¹²¹ Akif Aşırılı, *Azerbaycan Matbuatı Tarihi (1875-1920)*, Elm ve Tehsil, Bakı, 2009, s. 26.

¹²² Ali Erol, *Türk Kültür ve Fikir Hayatında Ekinçi*, s. 57-58.

¹²³ Reşit Rahmeti Arat, "Matbuat", *İslâm Ansiklopedisi*, MEB., C. 7, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 1997, s. 385.

¹²⁴ Ali Erol, *Türk Kültür ve Fikir Hayatında Ekinçi*, s. 58.

“Cemiyet hayatındaki aksaklıkların, taassubun, istismar edilen dinî değerlerin Kafkasya Türklüğü üzerindeki tahribatını ortaya koyarak cehalet ile eğitim kavramlarını en uç boyutları ile gazetesine taşıyan Zerdabî, her yönü ile sağduyu sahibi, bilgili bir toplum yaratma ideâli içerisinde, geleceğine güvenle bakan bir toplumun ancak eğitim yolu ile yaratılabileceği düşüncesindedir. Ona göre her anlamda güçlü olmanın, istikrarlı bir sosyal ve siyasî yapılanmanın yegâne yolu eğitimidir. ... Bu çağrılarının yanında, eğitimin niteliği ile ilgili olarak da görüş bildiren Zerdabî, verilecek eğitimin amaca hizmet edebilmesi için toplumu sadece geriye götürecek olan eski anlayışın terk edilmesi, çağdaş metodların benimsenmesi gerektiği düşüncesindedir. Nitekim onun bu yöndeki gayretleri de kısa sürede ürünlerini vermeye başlamış ve daha önce Bakıhanlı Kudsi, Mirza Şefî Vazih gibi isimlerin başlattığı benzeri çalışmalar, Zerdabî'nin konuyu etrafı bir şekilde gazetesinde işlemeye başlaması ile canlılık kazanmıştır. Modern anlayışa uygun bir yaklaşım içerisinde Seyyid Azim Şirvanî'nin Şirvan'da, Habib Bey Mahmudbeyli'nin Bakü'de açtıkları Usûl-ı Cedid okullarının sayısı, *Ekinçi*'nin yayın hayatında olduğu yıllarda hızla artmıştır.¹²⁵

“Önce toplumu oluşturan fertlerden başlayarak, bütün bir millet adına, savunulan fikirlerin ve yapılacak tebliğlerin yerine ulaşabilmesinde en hayatî meselelerden biri olarak asla ihmâle getirilmemesi gereken dil unsuru, Zerdabî'ye göre millî kimliğin yapı taşını teşkil eder. ... *Ekinçi*'yi yayınlamaya başladığı yıllarda da sık sık dile getirdiği üzere, ana dilde eğitimin dil birliği çalışmalarında da ilk adım olacağını vurgulayan Zerdabî, bu konunun Türk aydınlarının nihaî hedefe ulaşabilmeleri ve Türk toplumları arasındaki birlik ve beraberliği sağlayabilmeleri¹²⁶ için göz önünde bulundurmaları gereken en önemli nokta olduğu fikrindedir. ... *Ekinçi*'nin edebî sahadaki katkısı ise daha çok M. Fethali Ahundzade'nin başlatmış olduğu reformların tebliği açısından önem taşımaktadır. Gazete bu yönüyle de, Batı

¹²⁵ Ali Erol, Türk Kültür ve Fikir Hayatında Ekinçi, 59-60; Okan Yeşilot, “Kafkasya Müslüman Aydınlarının Manevi Atası: Hasan Melikzade Zerdabî'nin Hayatı ve Fikirleri”, *OAKA*, C.4, S. 7, 2009, s. 119.

¹²⁶ Tadeusz Swietochowski, *Müslüman Cemaatten Ulusal Kimliğe Rus Azerbaycanı 1905-1920*, Çev: Nuray Mert, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1988, s. 47.

edebiyatı etkisi altında yeni bir merhaleye giren Kafkasya ve Azerbaycan'daki Türk edebiyatının gelişmelerin geniş kitlelere ulaştırılmasını sağlayan ilk yayın organıdır.

“Birkaç cümle ile *Ekinçi*'nin yayın hayatında kaldığı üç yıl boyunca edebî sahada izlemeye çalıştığı ve geleceğe yönelik önemli temeller oluşturduğu başlıca esasları şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Sanat toplum içindir. Sanatçı topluma yön göstermeli, onu bilgilendirmeli ve eğitmelidir.

2. Edebiyatın çağdaş değerleri yakalayabilmesi için, gerek muhteva gerekse form açısından yeniliklere açık olması gerekir.

3. Klâsik dönemini tamamlamakta olan Kafkasya ve Azerbaycan'daki Türk Edebiyatı'nın temel esasları, Ahundzade'un felsefesine uygun olmalıdır.”¹²⁷

Kısacası “daha çok kırsal kesimde yaşayanlara yönelik muhtevası ile köylünün ve çiftçinin gazetesi görünümünde olan *Ekinçi*, Türkçe yayın dili, sosyal ve siyasî hayata yönelik eleştiri ve uyarıları ile de yukarıda sözü edilen girişimlerin ardından gelecek kuşakları harekete geçiren rehber bir yayın organı olmuştur. Yazılarında genellikle köylü ve çiftçilere yönelik ziraî meseleleri dile getirmekle birlikte, yöneticilerin yaptığı haksızlıklardan, taasubun sosyal hayatta açtığı yaralara, siyasî yönetim şekillerinden insan hak ve hürriyetlerine, modern eğitim sisteminden ana dilinin, Türkçe konuşup yazmanın taşıdığı hayatî fonksiyonlara ve yeni edebî gelişmelerin esaslarına kadar oldukça geniş bir çerçeve içerisinde sosyal, siyasî ve kültürel meseleleri de irdeleyen Zerdabî, bu yaklaşımı ile bulunduğu coğrafya içerisinde gazeteciliğe yeni bir bakış açısı getirmiştir. *Ekinçi* 'nin bünyesinde yer alan ve daha çok Batı'daki yenilikçi gelişmeleri yakından takip edebilmiş, modern anlayışa, modern eğitim sistemine dayalı sosyal bir yapıyı hedefleyen yazar kadrosu da, aynı anlayışla kaleme aldıkları yazıları ile Kafkasya ve Azerbaycan'da XIX.yy'ın

¹²⁷ Ali Erol, Türk Kültür ve Fikir Hayatında *Ekinçi*, 61-64.

ikinci yarısından itibaren başlayacak olan yeniden yapılanma çalışmalarına ön ayak olmuşlardır. ... *Ekinçi'nin* üstlendiği misyon ve belirlediği hedefler açısından elde ettiği başarı, sadece Kafkasya ve Azerbaycan coğrafyası ile sınırlı kalmamıştır.¹²⁸ ... Yasakları bir şekilde aşarak bir anlamda aynı uygulamaya maruz kalan diğer topluluklara da örnek olan *Ekinçi'nin*, Gaspıralı İsmail ile birlikte daha geniş bir coğrafyada konuşulup tartışılmaya başlayacak olan dil birliği konusunda ilk adımlara ilham olması kültürel boyutu ile onun en önemli özelliğini teşkil eder.”¹²⁹

¹²⁸ Sadık Hüseyinov, “Ekinçi Gazetinin İzahlı Bibliyografyası”, Azerbaycan CCP *İlmler Akademiyasının Haberleri*, İçtimai İlmler Seriyası, No. 6, Bakı, 1959; .

Nikolay İl'minskiy: Orta Volga Müslüman ve Türk Halkları Üzerindeki Siyaseti, Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, C. 18, Ankara, 1959, s. 81.

¹²⁹ Ali Erol, *Türk Kültür ve Fikir Hayatında Ekinçi*, s. 67.

C. XIX. Yüzyıl İran ve Azerbaycan Sahasında Türk Kadın Edebiyatı

Geniş İran, Azerbaycan ve Kuzey Irak coğrafyası Türk edebiyatının yeşerdiği ve başarılı eserler verdiği önemli coğrafyaların başında gelmektedir. Söz konusu coğrafyalarda Türk edebiyatının şah eserleri ve genel Türk edebiyatına damgasını vuran şahsiyetler yetişmiştir. Bu şahsiyetler içinde Nesîmî, Fuzûlî, Heṭā'î, Şā'ib Tebrîzî, Nebâtî, Şerrâf Tebrîzî ve Şehriyâr gibi şairlerin adını zikredebiliriz.

Kaçar Dönemi İran'ı ve Azerbaycan Eyaleti'nde özellikle üzerinde durulması gereken sosyal konulardan biri de Türk kadınları meselesidir. Zira Türk kadınları İran'ın diğer Türk olmayan etniklerine göre oldukça yüksek bir sosyal statüye sahiptirler. Bunun en başlıca sebepleri Azerbaycan bölgesinin Avrupa ve batıya daha yakın olması, aynı zamanda Türk kültürü ve inançsal anlayışında kadınların tarihsel olarak daha ideal bir konumda olmalarından kaynaklanmaktadır. Esasen İran tarihinde kültür, sanat ve siyaset alanında sıyrılmış kadınların hemen hemen tümünün Türk kökenli olduklarının altı özellikle çizilmelidir.

Genel Türk edebiyatının diğer alanlarında olduğu gibi bu alanda da kadın edip ve şairlerin rolü azımsanmayacak kadar güçlü olmuştur. Özellikle XIX. yy. bu açıdan zirve dönemlerden biri olmuştur. XIX. yy.'da Türk dilinde yazıp yaratan söz konusu kadınları şöyle tanıtabiliriz:

1. Ağa Beğim Ağa Ağabacı (1780/81 - 1832)

1780/81 yılında Penah-abad'da (Şuşa) doğan Ağa Beğim Ağa Ağabacı Karabağ hanı İbrâhîm Helîl Cavanşir'in kızı olmuştur. O aynı zamanda dönemin diğer ünlü kadın şairi olan Nâ-tevân'ın da halasıdır. 1801 yılında Kaçar hükümdarı Fethali Şah ile evlenen Ağabacı 1832'a kadar yani ömrünün sonuna değin başkentte Tahran'da yaşamıştır. Mezarı Xum'da yer alan Dâru'l-İmân'dadır. Onun Türkçe ve Farsça şiirleri günümüze ulaşmıştır.¹³⁰

¹³⁰ Ezize Ceferzade Azize Caferzade, *Azerbaycan'ın Aşık ve Şair Kadınları*, Genclik Neşriyyatı, Bakı, 1974, s. 20-21; Rıza Gaffari, *Azerbaycan'ın Hanım Şairleri*, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 18-19.

Şiirlerinden bir örnek:

Men ‘āşikem Qarabağ,
Qara salhım, qara bağ.
Téhrān cennte dönse,
Yāddan çılmaz Qarabağ.

2. Güller Perīsi (1790 - ?)

1790 yılında Gürcistan yer alan Borçalı’nın Fahralı köyünde doğmuştur.¹³¹

Şiirlerinden bir örnek:

Hüküm-dārsan, huzūruna gelmişem,
Amāndı, qardaşım élden ayırma.
Kocalıp anamız, gözü yoldadır,
Bülbülü çimenden, gülden ayırma.
Tapılmırdı, vətəninden kaçmışdı,
Terlan idi, yuvasından uçmuşdu.
Yād ölkeye, gerībliğe düşmüşdü,
Bağışla, o tūṭī dilden ayırma.
Perī’yem, gelmişem size minnete,
Amāndı qardaşım salma zillete.
Çekip cezāsını düşüp ğurbete,
Yaşıl baş sonanı gölden ayırma.

3. ‘Āşık Perī (1810 - ?)

XIX. yüzyılın en güçlü aşık ve ozanlarından olan ‘Āşık Perī, Aras Irmağı’nın kuzey kıyısında yer alan Maralyan köyünde 1810 yılında doğmuştur. Onun daha sonra Karabağ’ın kültür ve musiki merkezi olan Şuşa şehrine göçtüğü

¹³¹ Rıza Gaffari, Azərbaycan’ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 274.

bilinmektedir.¹³² Onun ölüm tarihi kesin olarak bilinmese de genç yaşta öldüğü kaynaklarca da teyit edilmektedir.¹³³ Onun döneminin ünlü şair ve aşıklarından Mehemmed Bey ‘Āşık, Mīrzā-cān Meded-zāde, Esed Bey, Ce‘fer-ķulu Ĥan Nevā, Mīrzā Ĥesen ve Tūfēylī gibi ozanlarla atıştığı ve bu atışmalarda başarılı olduğu bilgilerimiz dahilindedir.¹³⁴ Ne yazık ki onun yazmış olduğu şiirlerden yaklaşık 50 kadarı günümüze ulaşmıştır.¹³⁵

‘Āşık Perī’nin şiirlerinden örnekler:

Zālīm Şecer dād elinden,
Sen ha nā-ķeķ ķan éyledin.
Zūlm ile göñlüm şehrini,
Gör néce vīrān éyledin.

Saymadın sultānı ĥanı,
Éyleyipsen nā-ķeķ ķanı,
Bādām kimi növ-cavānı,
Yér ile yéksān éyledin.

Néce kıydın gül-zārına,
Pinhān géçen iķrārına,
Saldın yollar kenārına,
Dört yanı al ķan éyledin.

Perī’nin derdi tuğyāndı,
Sākin yéri Maralyan’dı,
Gülüm ġönçesinde yandı,

¹³² Ezize CeferzadeAzize Caferzade, Azərbaycan’ın Aşık ve Şair Kadınları, Genclik Neşriyyatı, Bakı, 1974, s. 37.

¹³³ Rıza Gaffari, Azərbaycan’ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 71.

¹³⁴ Ali Kafkasyalı, *İran Türk Edebiyatı Antolojisi III*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 2002, s. 108.

¹³⁵ Ehliman Ahundov, *Azərbaycan Aşıqları və El Şairləri, C. I*, Elm Neşriyyatı, Bakı, 1983, s. 221-228; Ezize CeferzadeAzize Caferzade, Azərbaycan’ın Aşık ve Şair Kadınları, Genclik Neşriyyatı, Bakı, 1974, s. 39.

Bülbüller efğān éyledi.

Ne müddetdir bu ğefletden,
Uyanmırsan k̄ara beħtim.
Çekdirdiğın eziyyetden,
Usanmırsan k̄ara beħtim.

Atmısan ‘ummān-i ğeme,
Gülünç étmisen ‘āleme.
Meni derde salıp yéne,
Dayanmırsan, k̄ara beħtim!

Ahıtdın sél tek k̄anımı,
Üzmüsen cavān cānımı.
Almısan ad u sanımı,
Utanmırsan, k̄ara beħtim.

Yaşayıram zehmet ile,
Çetinlikle, zillet ile.
Sen Perī ile ħörmət ile,
Dolanmırsan k̄ara beħtim.

4. Güllü Beğim (1825 - 1897)

Mīr Maħmūd Kızı Güllü Beğim 1825 yılında Şamaħı’da doğmuştur. 1897 yılında ise Şamaħı’da vefat etmiştir.¹³⁶

Şiirlerinden bir örnek:

Ne günāhın şāhibiyem,

¹³⁶ Rıza Gaffari, Azərbaycan’ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 278.

Salmısan zindāna felek?
Ahdırsan göz yaşımlı,
Çalhayırsan ına felek?

Eğmisen cavān bēlimi,
Kesmisen déyen dilimi.
Uçurmusan bēlbēlümü,
Bes gēdim ha yana felek?

Güllü Beğim ıalıbdı māt,
Kāzīler édirler ‘inād.
Kōmeklik étmir cemā‘et,
Kaldım yana yana felek.

5. Gönçe Beğim (1827 - ?)

1827 yılında Nağçıvan’ın ünlü Éhsān Han ailesinde doğan Gönçe Beğim dönemin kadın şairlerindendir. Gürcü şairi Barataşvili onun şiirlerini Gürcü diline çevirmiştir. 1837’de Nağçıvan’da kurulmuş Ruy mektebinde okumuş, Rus ve Fars dillerini aynı zamanda doğu edebiyatını öğrenmiştir.¹³⁷ Onun ölüm tarihi bilinmemektedir.

Şiirlerinden bir örnek:

Hicrān şen‘et-kārı, ğem herīdārı
Ğeddār olan bi-ikrāra dé gelsin
Yēne tezelesin dīdār dīdārı,
Ciger oldu hezār pāre, dé gelsin.

¹³⁷ Ezize CeferzadeAzize Caferzade, Azərbaycan’ın Aşık ve Şair Kadınları, s.Genclik Neşriyyatı, Bakı, 1974, s. 52-53; Rıza Gaffari, Azərbaycan’ın Hanım Şairleri, s. Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 209.

6. Tāhire Qūrretü'l-‘Éyn (? - 1852)

Kazvinli Hācı Mollā Şālēh'in Kızı olan Tāhire Qūrretü'l-‘Éyn'in gerçek adı Zerrīn-tāc olmuştur. O babasından dini ilimleri öğrenmiştir. O, Kazvin kadısı ve müctehid olan amcası Mollā Teğī'nin oğlu Mollā Mehemmed ile evlenenmiştir. Tāhire Qūrretü'l-‘Éyn ana dili Türkçe'nin dışında, Fars ve Arap dillerini de mükemmel öğrenmiştir. Daha sonra ise Bābilerin önderi Mīrzā Mehemmed-‘elī Bāb'ın etkisiyle söz konusu harekete katılmış ve bu harekâtın en önde gelen şahısları içinde yer almıştır. O Kaçar döneminde bir takım ayaklanmalara da neden olmuştur. İran tarihinde çarşafını atarak minbere çıkan ilk kadın da Tāhire Qūrretü'l-‘Éyn olmuştur. Bu bakımdan İran'da kadın özgürlüğü harekâtının da ilk başlatıcısı o olmuştur. O 1852'de idam edilmiştir.¹³⁸

Şiirlerinden bir örnek:

Sen idin déyen: Ene Rebbüküm,
Şecer-i mübārekden ‘eyān.
Sen idin Kelīm'in ‘eşāsını,
Geh éden ‘eşa, gehī ejdehā ...
Görürem ki, şüret-i dīgeri,
Getirir züccāc kēlbden.
Hedef-i icābete mükterīn,
Olacākdı nāveki müdde‘ā ...

7. Hūrşīd Bānū Nā-tevān (1830 - 1897)

1830 yılında Şuşa şehrinde doğan Hūrşīd Bānū Nā-tevān sonuncu Karabağ hanı Méhdī-ķulu Cavanşir'in kızıdır. İlk tahsilini Karabağ'da alan Nā-tevān, Arap ve Fars dillerini de öğrenmiştir. Klasik doğu edebiyatını da iyi öğrenen Nā-tevān, istemese de, henüz genç iken Dağıstanlı Hāşay Hān Usmiyév ile evlendirilmiştir. Bu evlilikten iki çocuğu olan Nā-tevān en sonunda 1960'larda Hāşay Hān'dan

¹³⁸ Ezize CeferzadeAzize Caferzade, Azərbaycan'ın Aşık ve Şair Kadınları, Genclik Neşriyyatı, Bakı, 1974, s. 48-49.

ayrılmıştır. Kızı Hān-bike ve oğlu Méhdī-ḳulu Hān Vefā da şairlerdi. İkinci evliliğini Şuşalı Séyid Hüséyin ile yapmış, bu evliliğinden de Mīr Möhsin, Mīr ‘Abbās ve Mīr Hesən olmak üzere üç oğlu olmuştur. Oğlu Mīr ‘Abbās’ın 1885 yılında henüz 17 yaşında iken vefatı şairi derinden etkilemiştir. İnzivaya çekilen şair sonunda 1897 yılında dünyasını değiştirmiş ve Ağdam’da ‘İmāret adlı yerde defnedilir.¹³⁹ Nā-tevān şairliğinin yanı sıra ressam da olmuştur.

Şiirlerinden bir örnek:

Seni kimdir séven bī-cā ḳerenfīl,
Sana men ‘āşık-i šéydā ḳerenfīl.
Seni gülşen ara āşüfte gördüm,
Yeḳīn bildim tutup sévdā, ḳerenfīl.
Béle pejmürde ḥāl ile durupsan,
Düşer güller ara ḳövḡā ḳerenfīl.
Derīḡā kim, vefāsızdır bu gül-şen,
Géder bu ṭel‘et-i zībā ḳerenfīl.
Üzünden perdé-yi nāzın kenār ét,
Unutma ‘āşiki ḥāşā, ḳerenfīl.

8. ‘Āşık Besti (1836 - 1936)

XIX. yy.’ın 30’lu yıllarında Kelbecer’in Lévi köyünde doğmuştur. Yaratıcılığında ‘Āşık ‘Elī-‘esker ve Ağdabanlı Ḳurbān’ın etkisi bariz bir şekilde hissedilmektedir. Onun birçok aşkın yetişmesinde önemli rolü olmuştur. 1936 yılında yaklaşık 100 yaşında iken vefat etmiştir.¹⁴⁰

Şiirlerinden örnekler:

¹³⁹ Rıza Gaffari, Azərbaycan’ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 125-127; Ezize CeferzadeAzize Caferzade, Azərbaycan’ın Aşık ve Şair Kadınları, Genclik Neşriyyatı, Bakı, 1974, s. 62.

¹⁴⁰ Rıza Gaffari, Azərbaycan’ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 56-57; Ezize CeferzadeAzize Caferzade, Azərbaycan’ın Aşık ve Şair Kadınları, Genclik Neşriyyatı, Bakı, 1974, s. 111-112.

Senden aħır āb-i köv ser,
Suyun baldı Çoban-dağı.
Bezenmisen gelin kimi,
Ne celāldı, Çoban-dağı?

Kekliklerin konur daşa,
Kaķkıl-daşa kaķkıl-daşa.
Her gören éyler temāşā,
Bir hāladi Çoban-dağı.

Her türlü çiçek sīnende,
Tapılmaz ġéyri çimende.
Bahār feşli Besti sende,
Konak kaldı Çoban-dağı.

Yārın kanlı köyneğı tek,
Kızarır yol üste lāleler.
Han Çoban'ı getir dile,
Bir şīrīn cān iste lāle.
Derdim dönüp hikāyete,
Cānım dözer bu zillile.
Yār mezārın ziyārete,
Gelip deste deste lāle.
Hara ġétsen gelerem men,
Āhū kimi melerem men.
Besti déyir ölerem men.
Bu dağlardan ġétse lāle.

9. Perî Hanım (1839 - 1927)

Hesen Kızı Perî Hanım 1839 yılında Bakü’de doğmuştur. 88 yıl yaşadıktan sonra 1927’de aynı şehirde vefat etmiş, Bakü şehri yakınlarında yer alan Meşdağa köyünde gömülmüştür. Ana dili Türkçe’nin dışında Fars, Arap ve Fransız dillerini de biliyordu. Onun şiirleri satirik içerikteydi.¹⁴¹

Birkaç beyit örnek:

Hamının işlerini şövķ ile gel veşf éleyek,
Belke bu veşf oyada ğāfil olan insānı.

Aşı görcek girişir nimçeye, Rüstem sayağı,
Aşı karnına tökür, ciblerine dolmanı.

10. Fāṭma Hanım Kemīne (1840/42 - 1898)

Bu dönemin diğer bir ünlü Karabağlı şairi de Fāṭma Hanım Kemīne’dir. O Fenā mahlaslı Ağa Mīrzā Bey-baba’nın kızıdır. 1840-42 yılında Şuşa’da doğan Kemīne 1898 yılında da orada vefat etmiştir. Çok bilgili olduğu için zamanın kültür özellikleri gereği “Mīrze” lakabı ile anılmıştır. Şuşa’da eğitimini almış, kendi ana dili Türkçe’nin dışında Farsça’yı da çok iyi düzeyde öğrenmiştir.¹⁴²

Şiirlerinden örnek:

Şikār olup elden ele düşmesin,
Kurulmuş toplara, fé‘le düşmesin.
Yaman göze, yaman dile düşmesin,
Kan ağlaram o ğurbetde kalınca.

¹⁴¹ Rıza Gaffari, Azerbaycan’ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 76.

¹⁴² Rıza Gaffari, Azerbaycan’ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 213; Ezize CeferzadeAzize Caferzade, Azerbaycan’ın Aşık ve Şair Kadınları, Genclik Neşriyyatı, Bakı, 1974, s. 76-77.

11. Şāh-nigār Hānım Rencūr (1850 - 1899)

1850’da Azerbaycan’ın Qazax bölgesinde doğan Rencūr, dönemin diğer ünlü şair ve düşünce adamı Sēyid Hemze Nigārī’nin müritlerinden idi. Şāh-nigār Hānım Rencūr 1899 yılında vefat etmiştir.¹⁴³

Şirin şiirlerinden bir örnek:

Nigārā, rövzē-yi hüsün kimi ‘ālemde bāğ olmaz,
Çeken ol hüsñ hicrānın erir, gözünde yağ olmaz.
Gül-i rüyün ferākıdan, ‘ezīzim min feğān ile,
Éden feryād şeb-gīri olur, bülbülü zāğ olmaz.
Serāser yér üzün tutmuş, hurūc éyler semāvāta,
Çıhar şām u seher zārım, gönül bir dem ferāğ olmaz.
Senin tek bir şeh-i zībā bulunmaz kā’ināt içre,
Menim sīnesi hicrān odundan dāğ dāğ olmaz.
K’onun zehm-i ferākıdan bu cism-i nā-tevān içre,
Tebībā gezsən endāmım serāpā cā-yi sağ olmaz.
Vücūdun ser be ser kıldın müzeyyen reht-h’āb içre,
Gönül, bil, ‘āşık-i şādiq cahānda bu sayağ olmaz.
Oyan bu h’āb-i ğefletden, feğān ét, heste Rencūr’u,
Feğāndan ‘āşikin gönlü yarım lehze ırağ olmaz.

12. ‘Āşık Hāmāyıl (XIX. yy. Birinci Yarısı)

XIX. yy.’ın birinci yarısında Şemkir’in Deller Cırdağan köyünde yoksul bir ailede doğmuştur. Yaratıcılığında Vākıf ve Dil-ķem’in etkisi görülmektedir.¹⁴⁴

Şiirlerinden bir örnek:

¹⁴³ Ezize CeferzadeAzize Caferzade, Azerbaycan’ın Aşık ve Şair Kadınları, Gençlik Neşriyyatı, Bakı, 1974, s. 95; Rıza Gaffari, Azerbaycan’ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 178.

¹⁴⁴ Ezize CeferzadeAzize Caferzade, Azerbaycan’ın Aşık ve Şair Kadınları, Gençlik Neşriyyatı, Bakı, 1974, s. 109; Rıza Gaffari, Azerbaycan’ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 109.

‘Emim-oğlu, menden héç utanmadın,
Üç ay géçdi bir yaylağa gelmedin.
Yüz min cefâ ile göç éyledim men,
Ordan indim Ağ-bulağ’a gelmedin.

13. Mīnā Beğim (? - 1907)

Necef Kızı Mīnā Beğim, Şamahı’da doğmuştur. İlk eğitimini Mollā Perī’nin ev mektebinde almıştır. 1907 yılında ise Pīr Saat nehrine kendini atrak intihar etmiştir.¹⁴⁵

Şiirlerinden bir örnek:

Felek ezel başdan yazı yazanda,
Men feķīrin behtin yana dönderdi.
Qara günler çen bağladı başımda,
Göz yaşımlı bir ‘ummāna dönderdi.

Sütöl iken men atıldım odlara,
Yétişe bilmedim istekli yāra.
Zālīm atam meni satdı yādlara,
Āşikimin bağı kına dönderdi.

Dārda yétđi Mollā Perī önüme,
Ortak oldu müdām kıra günüme.
Men yandıkça, yandı dağ düğünüme,
Çetinimi o āsāna dönderdi.

Nedir bu feleğin dövr ü gerdişi?
Ehl-i hāle vérir derdi, teşvīķi.

¹⁴⁵ Rıza Gaffari, Azərbaycan’ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 367.

Mīnā Beğim meni yaradan kişi,
Bahārımı zimistāna dönderdi.

14. Māhtāb Hānım (XIX. yy.)

Bu şairden yalnızca bir koşma günümüze ulaşmıştır. XIX. yy'da Şeki'de yaşamıştır.¹⁴⁶

Şiirlerinden bir örnek:

Başına döndüğüm ay Māh Hānım,
O güllü bāğlara varmışam bu gün.
Géce gündüz cān u dilden sévdiğim,
Ğönçe güllerini dermişem bu gün.

Seherden varmışdım o güzel bāğa,
Bir tūtī kuş gelip kondu budağa.
Mübārek kedemin basdın otağa,
Gizlice sirrimi vérmişem bu gün.

Dolanıp başına, düşüm eğyāra,
Bir cānın var yāra vérim şadağa.
Elimde piyāle kabağ kabağa,
Yārımı yuħuda görmüşem bu gün.

Meh-tābam yaman günüm géçildi,
Dolandı sākīler, bāde içildi.
Gözün aydın olsun, beħtim açıldı,
Bir ālī nesebi sévmişem bu gün.

¹⁴⁶ Rıza Gaffari, Azərbaycan'ın Hānım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 302; Ezize CeferzadeAzize Caferzade, Azərbaycan'ın Aşık ve Şair Kadınları, Genclik Neşriyyatı, Bakı, 1974, s. 103.

15. Şirvanlı Fāṭma (XIX. yy.)

XIX. yy.'ın şairlerinden olan Fāṭma, Azərbaycan'ın Şirvan bölgesindendir.¹⁴⁷

Onun şiirlerinden bir örnek:

Ğenī mövlām senden dilek éylerem,
Menim efendime bir yol vér, gelsin.
‘Ömür kéçdi, béle günü n’éylerem,
Menim efendime bir yol vér gelsin.

16. Dostu Hanim Şirvānī (XIX. yy.)

Şirvan'da doğan Dostu Hanim da XIX. yy. şairlerindendir.¹⁴⁸

Şiirlerinden bir örnek:

Rehtin al giyinmiş bāğçaya géder,
Başına götürmüş bu tabaqları.
Bülbül seğriyiben bāğ sarı géder,
Üzüne tutuptur buta bāğları.

Sévdığım atlandı terse meni gör,
Açıldı bāğların ter semeni gör.
Éyleyip āhırda terse meni gör,
Şéyh Şen‘ān kimi büte bāğları .

¹⁴⁷ Rıza Gaffari, Azərbaycan'ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 210; Ezize CeferzadeAzize Caferzade, Azərbaycan'ın Aşık ve Şair Kadınları, Genclik Neşriyyatı, Bakı, 1974, s. 105.

¹⁴⁸ Rıza Gaffari, Azərbaycan'ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 137.

17. Zöhre Hanım (XIX. yy.)

XIX. yy.'da yaşamış olan Zöhre Hanım'ın doğum ve ölüm tarihi bilinmemektedir. Ne yazık ki onun yalnızca bir gazeli günümüze ulaşmıştır. Bu gazel şöyledir:

Çekip ruh-sāre yapuncu, éder cān keşdin ol yağı,
Gönlül der-bendini çapdı, koyanda başa kaytağı.
Menim gönlüm kızıl kuş itkisi tek kışğırır her dem,
Onu şeh-bāz tek bes-ki döğüptür kanlı dırnağı.
Üzün görcek gönlülden gem sipāhı tār u mār oldu,
Başış birle 'eceb bozdu bu yolsuz berk sığnağı.
Dağ-istān dağını gör gör, sığınmaz dağı göğsümde,
Kara géymiş kumuk halkı, tutupdur Deşt-i Kıpçak'ı.
Biten her gül olur hoş-bū, te'ālallāh, bu menzilde,
Gül-istān-i İrem bulmuş, meger bu kubbe toprağı.
Leb-i le'l-i şeker-bārın tekellümden, tebessümden,
Sanarsan bāğ ara titrer şebādan lāle yaprağı.
Gözüm yaşını men billem, yıhar gönlüm évin āhır,
Olur elbette vīrān olsa her menzil su oynağı.¹⁴⁹

18. Zībā Hanım Le'li (XIX. yy. İkinci Yarısı)

XIX. yy.'ın ikinci yarısında yaşayan Muştafā Han Kızı Zība da dönemin şairleri içindedir.¹⁵⁰

Onun şiirlerinden bir örnek:

Periştān éylerem zülf-i periştānı, ağam cānı,
Periştān éylerem mecmū'-i dünyānı, ağam cānı.

¹⁴⁹ Rıza Gaffari, Azerbaycan'ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 145.

¹⁵⁰ Ezize CeferzadeAzize Caferzade, Azerbaycan'ın Aşık ve Şair Kadınları, Gençlik Neşriyyatı, Bakı, 1974, s. 98; Rıza Gaffari, Azerbaycan'ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 282.

Heyāl-i veşlime her kim düşe, cānından el çeksin,
Bu sévdāya düşen terk éylesin cānı, ağam çeksin!
Eger tīr-i tecellā éylesem, bŷy āb u tābile,
Şu‘ā‘-i rŷyum ile mehv dŷnyānı, ağam cānı!
Adım Zībā, sözüm şīrīn şeker, gözlerim şehlā,
Ferāmŷ éyleyip hŷsnŷm Zŷlŷyhā‘nı, ağam cānı.
Senin tek ‘āşık u me‘şŷk yoh, Le‘li, bu ‘ālemde,
Kamu ‘āşıkleri ‘éşkin édip fānī, ağam cānı.

19. Tuğra Hanım (XIX. yy.’ın Birinci Yarısı ve Ortaları)

XIX. yy.’ın birinci yarısı ve ortalarında yaşayan Tuğra Hanım, ŷnlŷ dŷşŷnŷr ve Kŷdsī mahlaslı şair Abas-ķulu Bakıhanlı’nın kızıdır. Kendisi bu nu bir beytinde şŷyle dile getirmektedir:

Tuğra Hanım’am bu cahān içre ‘ezīzem,
‘Abbās-ķulu Ağa kıızı Zehrā’ye kenīzem.¹⁵¹

20. Gŷvher Şīrvānī (XIX. yy.’ın Ortaları - ?)

XIX. yy.’ın ortalarında yaşamış Gŷvher Beğim, Şamahı’da doğmuştur. Tahsilini Mollā Ćimnāz Hanım ve Mollā Şeyyād’dan almıştır.¹⁵²

Şiirlerinden bir ŷrnek:

Bizden selām olsun ‘āşık Esmer’e,
Yétişipdir nāmen, ay ķadan alım.
Allāh seni bed-nezerden ķorusun,
Olmasın emeğın zāy, ķadan alım.

‘Éşķ ehlisen, pīrim vérıp bādanı,

¹⁵¹ Rıza Gaffari, Azerbaycan’ın Hanım Şairleri, Ćap: Cemali, Teb., 1380, s. 85.

¹⁵² Rıza Gaffari, Azerbaycan’ın Hanım Şairleri, Ćap: Cemali, Teb., 1380, s. 266.

Ala gözlü gelin, alım kadanı.
Çoğ karğıma zālîmlikde atanı,
Olmaz benimkine tay, kadan alım.

Gövher déyir: zorla ere vérilen,
Bu dünyâda ne tek sensen, ne de men.
Elinden gelirse, Tarı üçün sen,
Bed-beht gelinleri say kadan alım.

21. Han Beye (XIX. yy.'ın Ortaları - XX. yy.'ın Başları)

Ünlü şair Hürşîd Bânû Nâ-tevân'ın kızı olup XIX. yy.'ın ortalarında doğmuş,
XX. yy.'ın başlarında ise vefat etmiştir.¹⁵³

Şiirlerinden bir örnek:

Éy nûr-i dü çéşm, ata, ane,
Saldın şerer-i ferāk cāne.
Ata vu ana, bacı vı kardaş,
Āhı yétişipdir āsimāne.
Sensen oların murādı dā'im,
Éy behr-i dile dūr-i yegāne.
Sanma ki, ferāk sendedir tek,
Bu derde düşüp hamı zemāne.
Ata, ana, kardaş ile bacı,
Dā'im getirip adın zebāne.
Ġem çekme vişāle téz yétersen,
Oğlan gerek hicr ara dayane.
Hamı öpürük nenen elinden,
Vér bûse özü bu hāle ane.

¹⁵³ Rıza Gaffari, Azərbaycan'ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 115.

22. Şāhibe Vayıt Kızı (XIX. yy.'ın Ortaları - XX. yy.'ın Başları)

XIX. yy.'ın ortalarında Şamaḥı'da müzik sever bir ailede doğan Şāhibe, şairliğinin yanı sıra garmon da çalardı. O, XX. yy.'ın başlarında vefat etmiş ve Şamaḥı'nın Lāle-zār mezarlığına gömülmüştür.¹⁵⁴

Şiirleirnden bir örnek:

Bakı'nın bağları tamāmı encīr,
Qaşlarım kamāndır, zülflerim zencīr.
Qayıt öldür meni, görüm kim incir,
Sen deli, men deli, qayıt gel beri.

Bakı'nın yolunda derdim bādāmı,
Çıhıp gétidin eşitmedin şedāmı.
Sana qurbān olsun kendin adamı,
Sen deli, men deli, qayıt gel beri.

Bakı'nın yolları tamāmı püste,
Derdini çekmekden olmuşam ḥeste.
Gözüm yolda qalıp, qulağım sesde,
Sen deli, men deli, qayıt gel beri.

Vayıt Kızı déyir şə'ri, gezeli,
Pāyız olcak bāğlar töker ḥezeli.
Menim yāрім Şamaḥı'nın gözeli,
Sen deli, men deli, qayıt gel beri.

¹⁵⁴ Rıza Gaffari, Azərbaycan'ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 198.

23. Māh Hānım (XIX. yy.'ın İkinci Yarısı - ?)

XIX. yy.'ın ikinci yarısında yaşayan Māh Hānım, Şeki'de doğmuştur. Çağdaş şairlerden Muştafā Ağa Şūhī ve Māh-tāb Hānım ile şiirleşmiştir.¹⁵⁵

Şiirlerinden örnek:

Ağaçların bāğçası var, bārı var,
Varlıların İlhisı var, varı var.
Yohsulun da nāmūsu var, 'ārı var,
Edeb erkān sahlar yaħın gözleyer.

24. Mollā Tūbā Nise (XIX. yy.'ın İkinci Yarısı - 1918)

Mollā Tālib Kızı Tūbā Nise XIX. yy.'ın ikinci yarısında doğmuştur. İlk eğitimini babasından alıp ardından Mollā Çimnāz'dan tahsil almıştır. O 1918 yılında Ermenilerin Şamahı'ya yaptığı saldırısında onlar tarafından öldürülmüştür.¹⁵⁶

Şiirlerinden örnekler:

Melākeler cüt gédır,
Cüt yollanır, cüt gédır.
Meni felek qarğayıp,
Ne yapıram küt gédır.

Éy vāy saralan bulut,
Rengi qaralan bulut.
Dolanırsan yağmağa,
Yağma aralan bulut.

¹⁵⁵ Rıza Gaffari, Azərbaycan'ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 301.

¹⁵⁶ Rıza Gaffari, Azərbaycan'ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 201.

25. Şehrebānī Ēl Adamı (XIX. yy.'ın İkinci Yarısı - XX. yy.'ın Başları)

Niyāz 'Elī Kızı Şehrebānī (Ēl Adamı) XIX. yy.'ın ikinci yarısında Şamahı'da doğmuş ve XX. yy.'ın başlarında orada vefat etmiştir. Şairliğinin yanı sıra güzel sese de sahip olan Şehrebānī birçok türkünün de müellifidir.¹⁵⁷

Şiirlerinden bir örnek:

Gelin gédır, han gédır,
Ēl obadan yan gédır.
Dindirmesez yahşıdır,
Çanağ dolu kan gédır.

Gelin gédır uzakdan,
Üz görünmür duvağdan.
Ay kaynana hāzır ol,
Mehşer gelir kabakdan.

Oddu alovdu gelin,
Haṭādı, lovdu gelin.
Siz Allāh dindirmeyin,
Bir éle dovdu gelin.

26. Zīynet Yūsif-zāde (1860 - ?)

1860 yılında Şamahı'da doğan Zīynet Hanım, ana dili Türkçe'nin dışında Fars, Rus ve Ermeni dillerini ayrıca doğu tarihi ve edebiyatını da öğrenmiştir. Onun yazmış olduğu şiir, öykü ve masallar dönemin dergilerinden olan "Mekteb", "Debistān", "Işık", "Güneş" ve "Açık Söz" dergilerinde yayınlanmıştır.¹⁵⁸

Onun şiirlerinden bir örnek:

¹⁵⁷ Rıza Gaffari, Azərbaycan'ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 188.

¹⁵⁸ Rıza Gaffari, Azərbaycan'ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 150.

Toy adamı yaḥşı baḥın,
Kaşları kamān geline.
Nāz ğemzesi cānlar alan,
Gözleri céyran geline.
Mübārek déyin toyuna,
Taḥtda Süléymān geline.

Hamı yığılıp başına,
Ḥéyrān olup göz kaşına.
On beşi géçmiş yaşına,
Durna kimi duruşuna.
Maral kimi baḥışına,
Ḥéyrānam ḥéyrān geline.

Zīynet min āferīn déyir,
Dolanar boyunu séver,
Toyunda oḥuyup güler,
Sirrin sözün reḳīb biler.
Ona ḥoş-beḥt olmaḵ diler,
Güler üzlü cān geline.

27. Zéyneb Žerb-‘elī Kızı (1860/62 - 1942)

1860-62 yılında Şirvan’ın Kolanı bölgesinde doğmuştur. 1942’de 80-85 yaşında iken vefat etmiştir.¹⁵⁹

Şiirlerinden bir örnek:

Ne müddetdi yol gözlerem,

¹⁵⁹ Ezize CeferzadeAzize Caferzade, Azərbaycan’ın Aşık ve Şair Kadınları, Genclik Neşriyyatı, Bakı, 1974, s. 127; Rıza Gaffari, Azərbaycan’ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 147-148.

Ne durmusan  o  İsm   l?
Atam meni salıp beste,
Gel çapını a , İsm   l!

Dağlar ba ı duman olar,
Elif  eddim kem n olar.
Menim h l m yaman olar,
T z a arar sa , İsm   l!

Gel    t Z yneb sözünü,
Yoldan yığ y r n g z n .
 o  da incitme  z n ,
Götür meni  a , İsm   l!

28. Per-n z (1860/62 - 1968)

Azay Kızı Per-n z yaklaşık 1860-62 yılında  ama ı'n n Ba ırl  k ky nde doğmuştur.  airli inin yanı sıra halı dokumacılı ı ile de ilgilenmi tir. 1968'de ise vefat etmiştir.¹⁶⁰

 iirlerinden  rnekler:

Dağda biyan varm'ola?
Soyup y yen varm'ola?
Bu ecelsiz  ır ına,
H yif d yen varm'ola?

¹⁶⁰ Ezize CeferzadeAzize Caferzade, Azərbaycan'ın Açık ve  air Kadınları, Genclik Neşriyyatı, Bak , 1974, s. 123; Rıza Gaff ri, Azərbaycan'ın Hanım  airleri,  ap: Cemali, Teb., 1380, s. 63.

29. Nisā' Şirvānī (1870 - 1945)

Mürsel Kızı Nisā' 1870 yılında Şirvan'ın Ağ-dere köyünde doğmuştur. Şair olmanın yanı sıra iyi bir halı dokuyucusu ve hem de güzel sese sahip olmuştur. O, 1945 yılında doğduğu köyde vefat etmiştir.¹⁶¹

Şiirlerinden bir örnek:

Ƙanlı gölde döğüşdüler obalar,
Telesin kişiler barışık olsun.
Bu çağlarda dayanmazdı babalar,
Telesin kişiler barışık olsun.

Ƙaldı ayak altda ana bacımız,
Kömeklik étmedi bize hâcımız.
Kesilip dünyâda her 'elâcımız,
Telesin kişiler barışık olsun.

Talan oldu elden gétđi mālımız,
Günü günden yaman oldu hālımız.
Çalışın kesilsin kēyl ü Ƙalımız,
Telesin kişiler barışık olsun.

30. Fīrūze Ağa-zāde (1875 - ?)

Fīrūze Hānım 1875 yılında Şamahı'da doğmuş, ilk tahsilini evde ailesinden aldıktan sonra Tiflis'e giderek eğitimini devam ettirmiştir.¹⁶²

Şiirlerinden bir örnek:

Başına döndüğüm, Ƙurbān olduğum,

¹⁶¹ Rıza Gaffari, Azərbaycan'ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 378.

¹⁶² Rıza Gaffari, Azərbaycan'ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 251.

Ne müddetdir gözüm dol ha doldadı,
Uçup gönlüm quşu, hansı koldadı.
Ahı Fîrûze'nin gözü yoldadı,
Seni ant vërirem Qur'ân'a téz gel.
É'tibâr éyleme zamāna téz gel.

31. Gülgez Hanım (1876 - ?)

Mekşüd Kızı Gülgez Hanım 1876 yılında Karabağ'ın Becir-avan köyünde Tekle boyunda doğmuştur.¹⁶³

Şiirlerinden örnekler:

‘Ezîzim gül geze,
Bûlbûl gerek gül geze.
Ĥesretinle yanıram,
Ĥeber gönder Gülgez’e.

Ağaçdan nar düştü gel,

¹⁶³ Rıza Gaffari, *Azerbaycan'ın Hanım Şairleri*, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 272.

Dağlara qar düşdü gel.
Cânım zālım elinde,
Yādıma yār düşdü gel.

Yārı gözüm göreydi,
Odum, közüm göreydi.
Görmediğim hoş günü,
Oğlum, kızım göreydi.

32. Baş Hanım Şefî' Kızı (1876 - ?)

1876 yılında şimdiki Ermenistan sınırları içinde yer alan Göyçe'nin Daşkent köyünde doğmuştur. O kızların eğitim almasında ön ayak olmuştur.¹⁶⁴

Şiirlerinden örnekler:

Vahtsız ağlamakdan gözsüz qalmışam,
Göylere yükselen tüstüme gelin.
Yādıma düşdükce Zülfiķār, Neşīb,

Odlanıp yanıram üstüme gelin.
Dağlardan ağırdı bir qardaş dāğı,
Bacılar dil désin, analar ağı.
Sönüpdür évimin odu, ocağı,
Felek yaman girip keşdime gelin.

¹⁶⁴ Rıza Gaffari, Azərbaycan'ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 49.

33. Püste Şikār Kızı (1880 - 1947)

Püste Şikār Kızı yaklaşık 1880 yılında Şirvan'daki Tekle yörüklerinin Muratlı oymağında doğmuştur. 1947 yılında ise Göyçay'ın Müskürlü köyünde vefat etmiş ve İslam-abad mezarlığında gömülmüştür.¹⁶⁵

Şiirlerinden bir örnek:

‘Ezîzinem öz erkim,
Öz āhım var, öz erkim.
Balam ölür iz qalmır,
Men dözürem, dözer kim?

‘Āşık düşdü hām cānım,
Dünyādan nā-kām cānım.
Felek sana güç geldi,
Oldun ona rām, cānım.

34. Nā’ib Şirvānī (1884 - 1906)

Niyāz Kızı Nā’ib Şemed-zāde 1884 yılında Şamahı’da doğmuştur. 1906 yılında zehir içerek intihar etmiştir.¹⁶⁶

Şiirlerinden bir örnek:

Ay ağalar kulaq asın derdime,
Her sözün érkeği, sağı yahşıdır.
Heşterhan dönse de İrem bāğına,
Şamahı’nın toz torpağı yahşıdır.

¹⁶⁵ Rıza Gaffari, Azərbaycan’ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 83; Ezize CeferzadeAzize Caferzade, Azərbaycan’ın Aşık ve Şair Kadınları, Genclik Neşriyyatı, Bakı, 1974, s. 131.

¹⁶⁶ Rıza Gaffari, Azərbaycan’ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 375.

Bir nā-inşāf soldurupdur gülümü,
Yandırılan çölə töküp külümü.
Géce gündüz gözleyirem ölümü,
Béle dostdan kâfir yağı yaşıdır.

Dinme déyip bağlayıdır dilimi,
Sındırıdır kelem tutan elimi.
Dāl éyleyip elif olan bélimi,
Béle günde yésem ağı yaşıdır.

Nā'ib bu sözleri déyer acıdan,
Bir kesim yoh gele, qardaş bacıdan.
Ve‘de-ḥilāf, bī-mürüvvet Hācı’dan,
Mütrib alı, lévend tağı yaşıdır.

35. Cahān-süz (1898 - 1945)

Zer-nişān Hidāyet Kızı Séyid-zāde 1898 yılında Gence’deki şair Hidāyet Bey Hākī’nin ailesinde doğmuştur. 14-15 yaşlarında şiir yazmaya başlamıştır. Şiirlerini Cahān-süz mahlasını yazan şairimiz 1945 yılında Gence’de vefat etmiştir.¹⁶⁷

Onun şiirlerinden bir örnek:

Cövr étme mana, bir béle, giryānam, éy göñül,
Hicr āteşiyle men dili büryānam, éy göñül!
Bir lehze koygilen meni ğemden kenār olum,
Çünkü ürekde derdleri pinhānam, éy göñül!

Éy göñül, sen meni bu ğemlere sultān éyledin,
Dāğ-i ḥesretle ‘eceb kelbi perīşān éyledin.

¹⁶⁷ Ezize CeferzadeAzize Caferzade, Azərbaycan’ın Aşık ve Şair Kadınları, Genclik Neşriyyatı, Bakı, 1974, s. 133; Rıza Gaffari, Azərbaycan’ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 91.

Étmedin reh̄m mana, derd mana şâyiste déğil,
Meni pervâne kimi bir şem'e sūzān éyledin.
Gehī hem-tādan uzak, mūnis-i ğem, hāne-nişīn,
Dilimi lāl éyleyip ķelbimi al ķan éyledin.

36. Kemer Beğim Şeydā (? - 1933)

Şuşa'da doğan Kemer Beğim 8-9 yaşlarından itibaren şiir yazmaya başlamıştır. Ona Şeydā mahlasını veren Hurşīd Bānū Nā-tevān olmuştur. Çağdaşlarından Fāţma Hānım Kemīne ve Zībā Hānım Le'ī ile şiirleşmiştir. O, 1933 yılında Bakū'de vefat etmiştir.¹⁶⁸

Şiirlerinden bir örnek:

Dağıtsam her teref zūlf-i semen-sānı, ağan cānı,
Giriftār éylerem sen kimi “Zībā”nı ağan cānı.
Eger olsan gözellikde berāber māh-i tābāna,
Seni hurşīd olan rūyum éder fānī ağan cānı.
Senin tek her büt-i zībā çalışsa sāyeme çatmaz,
Cemālım Yūsif-i Mişr'i édip s̄ānī, ağan cānı.
Melāhet gül-şeninde ğönçé-yi re'nā-yi gül-çīnem,
Açılsam ger tutar ğövğā bu dünyānı, ağan cānı.
Leţāfet mülkünün sultānıyam, sen kimi zībālar,
Kenīz-i meţbehimdir, ét tamāşānı, ağan cānı.
Lebi şekker, sözü şīrīn bu “Şeydā” tek herīfin var,
Eger mümkün ola terk ét, bu sévdānı, ağan cānı.

¹⁶⁸ Rıza Gaffari, Azərbaycan'ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 253.

37. ‘Āşık Savād (? - 1950)

Baş Hānım’ın küçük kız kardeşi olan ‘Āşık Savād de Göyçe’nin Daşkent köyünde doğmuştur. O 1950 yılında Gedebey’in Söğütlü köyünde vefat etmiştir.¹⁶⁹

Şiirlerinden bir örnek:

Derd ağırdı tek çekilmez,
Bacım meni yoldaş götür,
Ağır yola, ağır güne,
Dözmek üçün sirdaş götür.

Pöhrelendi, ğemde ğemin,
Şāhelendi bed sitemin.
Kuruyubsa gözde nemin,
Gözlerimden gel yaş götür.

Savād’am, günler sayıram,
Ğem yükünü daşıyıram.
Élsiz, günsüz yaşayıram,
Sal başıma bir daş götür.

¹⁶⁹ Rıza Gaffari, Azərbaycan’ın Hānım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 152.

I. BÖLÜM

A. Hayran Hanım Dünbülü

1. Hayatı

1780 yılında Nahçıvan'da doğan Hayran Hanım soyu Dünbülilerin Kengerliler ailesine mensuptur.¹⁷⁰ 1850 yılında ise Tebriz'de vefat etmiş¹⁷¹, ancak defnedildiği yer bilinmemektedir.¹⁷² Buna rağmen Muhammed-ali Terbiyet “*Danişmendan-ı Azerbaycan*”¹⁷³ adlı bibliyografik eserinde onun Tebriz’de doğduğunu ileri sürmektedir.¹⁷⁴ Kimi araştırmacılara göre onun doğum tarihi 1790, ölüm tarihi ise 1860 tarihlerindedir.¹⁷⁵ Söz konusu Kengerliler ailesi ise günümüzde İran’ın Hoy bölgesinde yaşayan Dünbüliler oymağına bağlı bulunan alt oymaklardan en ünlüsüdür.¹⁷⁶ Kimi kaynaklar onu Nahçıvan hakimi Kerim Han Kengerli Dünbülü’nin kızı, kimileri de kız kardeşi olarak vermektedirler.¹⁷⁷

İlk eğitimini Nahçıvan’da alan Hayran Hanım, ana dili Türkçe’nin dışında Arap ve Fars dillerini de öğrenmiştir. O kendinden önce yazıp yaratan önemli Türk ve Fars şairlerinin en önde gelenlerini derincesine okuyup özümseydikten sonra kendisi de bu alanda başarılı şiirler yazmaya başlamıştır.

¹⁷⁰ Héyrān Hanım, *Séçilmiş Eserleri*, Haz., Gulam Memmedli, Şerğ-Ğerb Neşriyyatı, Bakı, 2006, s. 5; Ali Eşref Müctehid Şebisteri, Seher Vahdeti Hüseyiniyan, Nigahi be Zindegi ve Şiir-i Hayran Hanım Dünbülü, “*Mecmua-yı Zeban ve Edeb-i Farsi: Yad-name-yi Ustad İsmail Rafi’iyan*”, 1. bas.: 1, Zir-i Nazar ve İşraf-ı: Mehdi Muhakkık, Be Kuşış-i: Muhammed Tahiri Hüsrev-şahi, Naşir: Müessise-yi Mutali‘at-ı İslami Danişgah-ı Tahran, Danişgah-ı Mek Gil, Çap-ı: Kanun-ı Çap, Tahran, 1393, s. 904, 908; Hüseyin Mir Ca‘feri, Kuruş Hadiyan, “Cay-gah-ı ve Kar-kerd-i Handan-ı Dünbülü der Tarih-i İran, Safeviye ta Kacar”, *Fasl-name-yi Pejuhişha-yı Tarihi*, Şumare: 3, Payız 1388.

¹⁷¹ Ali Kafkasyalı, İran Türk Edebiyatı Antolojisi III, s. Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 2002, s. 58.

¹⁷² Héyrān Hanım, *Séçilmiş Eserleri*, Bakı, s. 4.

¹⁷³ Muhammed-ali Terbiyet, *Danişmendan-ı Azerbaycan*, 1. bas.: 1, Be Kuşış-i Gulam-rıza Tabatabayi Mevd, Sazıman-ı Çap ve İntişarat-ı Vizaret-i Ferheng ve İrşad-ı İslami, Tahran, Bahar 1378.

¹⁷⁴ Rıza Gaffari, Azerbaycan’ın Hanım Şairleri, Çap: Cemali, Teb., 1380, s. 93; Héyrān Hanım, *Séçilmiş Eserleri*, Bakı, s. 4.

¹⁷⁵ Ezize CeferzadeAzize Caferzade, Azerbaycan’ın Aşık ve Şair Kadınları, Gençlik Neşriyyatı, Bakı, 1974, s. 22.

¹⁷⁶ *Cenubi Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, c. I*, haz: M. Menafi, Z. Ekberov, R. Kasımova, Elm Neşriyyatı, Bakı, 1981, s. 70.

¹⁷⁷ Şebisteri, Hüseyiniyan, Nigahi be Zindegi ve Şiir-i Hayran Hanım Dünbülü, s. 911.

Edebi Tezkirelerde onunla ilgili bilgilere rastlanılmamakta ve en fazla bilgiler kendi divanında bulunmaktadır.¹⁷⁸ Eserlerinden döneminin bir takım olayları ve kendi hayatına ilişkin az da olmuş olsa bir takım bilgiler elde edilmektedir.¹⁷⁹ 1826-1828 yılların arasında Kaçar Devleti ile Ruslar arasında gerçekleşen savaşların ardından yenik düşen Kaçar tarafı geri çekildikleri sırada kimi bölgelerdeki nüfusu İran'a göç ettirmişlerdir. Kengerlilerin hanı Kerim Han Kengerli'nin İrevan, Nahçıvan ve Orubad'daki arazileri de Rusya tarafından musadara edilmiştir.¹⁸⁰ Bu göçürtmeler sonucunda Nahçıvan bölgesinden önce Hoy'a sonrası ise Tebriz'e gelip yerleşen ailelerin biri de Hayran Hanım'ın ailesi idi.¹⁸¹ Kerim Han Kengerli'nin İran'a gelişinin ardından Urmu şehrinin 4 fersahlığındaki Surh kariyesi onun mülkiyetine bırakılmıştır. Günümüzde Urmu ve çevresindeki Kerimliler ailesi onun soyundandırılar. Kerim Han orada köyler kurdurarak bölgeyi bayındır hale getirmiştir. Onun kurduğu köylerin en meşhuru Kerim Abad Köyü ve Hayran Hanım Kalesi'dir. Hayran Hanım'ın Kerim Han'dan önce İran'a gelip yerleştiği tahmin edilmektedir.¹⁸²

Hayran Hanım'ın şehzade Abbas Mirza Kaçar ve eşine yazdığı Farsça bir şiirinde Kaçar-Rus savaşlarında siyasi olarak Kaçar Devleti'nin yanında yer aldığı ve Kaçar tarafının savaştan galip çıkmasını temenni ettiğini görmekteyiz. O Nasireddin Şah Kaçar'ın doğumunu kutlayan Mehd Ulya Kaçar'a hitaben yazdığı Farsça bir şiir de yazmıştır.¹⁸³

Şiirlerindeki bir takım dize ve beyitlerden anlaşıldığı üzere bu göçün sonucunda Dünbüliler ailesi parçalanarak bir kısmı Meraga, diğer bir kısmı ise Urmu ve Tebriz'e yerleşmiştir. Aile fertlerinden birinin hapsedildiği bile onun şiirlerinde yansıtılmıştır.¹⁸⁴ Yine eserlerinde 1827'de Tebriz'de baş gösteren Veba hastalığından

¹⁷⁸ Şebisteri, Hüseyin, Nigahi be Zindegi ve Şiir-i Hayran Hanım Dünbülü, s. 902, 907.

¹⁷⁹ Héyrân Hanım, *Séçilmiş Eserleri*, Bakı, s. 4.

¹⁸⁰ Ali-rıza Mukaddem, *Hoy Diyar-ı Ba-safa (Mecmua-yı Makalat der Bab-ı Tarih ve FerhengHoy)*, 1. bas., Neşr-i: Merkez-i Hoy-şinasi, Tahran, 1389, s. 162-163.

¹⁸¹ Héyrân Hanım, *Séçilmiş Eserleri*, Bakı, s. 4, 5; Şebisteri, Hüseyin, Nigahi be Zindegi ve Şiir-i Hayran Hanım Dünbülü, s. 909.

¹⁸² Şebisteri, Hüseyin, Nigahi be Zindegi ve Şiir-i Hayran Hanım Dünbülü, s. 911.

¹⁸³ Şebisteri, Hüseyin, Nigahi be Zindegi ve Şiir-i Hayran Hanım Dünbülü, s. 909-910.

¹⁸⁴ Héyrân Hanım, *Séçilmiş Eserleri*, Bakı, s. 5.

bahsetmektedir.¹⁸⁵ Manzum mektuplarından onun Tebriz’de iken Kaçar prensi Abbas Mirza ailesine mensup bir kişi ile evlendiği anlaşılmaktadır. Fakat kocası daha sonra onu terk etmiştir ve bunun ruhi yansımaları ister istemez onun şiirlerinde aksini bulmuştur.¹⁸⁶ Hayran Hanım ikinci kez dahi evlenmiştir. Ancak evlendiği son kocası dini açıdan bağınaz bir kişiliğe sahip olmuş, onun rahatça davranmasını ciddi bir biçimde engellemenin yanında ailenin ekonomik ihtiyaçlarını karşılama konusunda da oldukça gevşek davranan biri olmuştur. Yine eserlerindeki bir takım bilgilerden onun dönemin soylu kadınlarında görüldüğü gibi nargile içtiğini öğrenmekteyiz.¹⁸⁷ Her şeye rağmen onun uzunca yaşadığı ve ömrünün sonlarına doğru acınacak bir durumda olduğu bilinmektedir. *Muhammed-ali Terbiyet* onun akrabalarından *Hacı Gulam-hüseyin Han* adlı bir şahıstan edindiği bilgilere göre Hayran Hanım 80 yıl yaşamış¹⁸⁸ ve ömrünün sonuna değin Tebriz’de ikamet etmiştir.¹⁸⁹

2. Eserleri

Hayran Hanım’ın şairlikteki başarısını yönetici Kaçar sülalesi de fark etmiştir. Nitekim 4500 beyitten oluşan Türk ve Fars dilindeki ortak divanındaki¹⁹⁰ kaside ve medhiyelerin çoğunluğu Kaçar şehzadesi Abbas Mirza, şehzadenin anası ve kız kardeşine sunulmuştur.¹⁹¹ O başarılı bir şair olmanın yanı sıra musiki makamlarını da iyi bilen bir sanatkârdı. Eserlerinden ud müzik aletini maharetle çaldığı anlaşılmaktadır.

Hayran Hanım divanının dört yazması bulunmaktadır. Bu yazmaların bulunduğu kütüphaneler ve kurumlar şunlardır:

¹⁸⁵ Şebisteri, Hüseyin, Nigahi be Zindegi ve Şiir-i Hayran Hanım Dünbülü, s. 909.

¹⁸⁶ Hêyrân Hanım, *Sêçilmiş Eserleri*, Bakı, s. 6.

¹⁸⁷ Şebisteri, Hüseyin, Nigahi be Zindegi ve Şiir-i Hayran Hanım Dünbülü, s. 902.

¹⁸⁸ Hêyrân Hanım, *Sêçilmiş Eserleri*, Bakı, s. 7.

¹⁸⁹ *Azərbaycan Klassik Edebiyyatı Kitaphanası, c. VIII*, Elm Neşriyyatı, Bakı, 1988, s. 425.

¹⁹⁰ Fuat Köprülü, *İslam Ansiklopedisi*, “Azerî” maddesi, c. II, MEB Yay., İstanbul-1979, s. 141; Şebisteri, Hüseyin, Nigahi be Zindegi ve Şiir-i Hayran Hanım Dünbülü, s. 903.

¹⁹¹ Muhammed-ali Terbiyet, *Danışmendan-ı Azərbaycan*, Azer Neşr, Bakı, 1987, s. 378-379; Hac Muhammed Nahçıvani, Asar-ı Nisvan (Hayran Dünbülü), *“Mah-name-yi Armağan”*, Devre-yi: 9, Şumare: 5 ve 6, Murdad ve Şehrivar 1307, s. 307; Şebisteri, Hüseyin, Nigahi be Zindegi ve Şiir-i Hayran Hanım Dünbülü, s. 912.

1. Tahran Üniversitesi Kütüphanesi,
2. Gürcistan İlimler Akademisi Enstitüsü,
3. Azerbaycan Cumhuriyeti İlimler Akademisi Respublika El Yazmaları Fondu,
4. Tebriz Milli Kütüphanesi, No. 2679'de: Bu yazma metin 1946 yılında Muhammed Hüseyin Hamza-zade Nahçıvani tarafından istinsah edilmiştir.¹⁹² Tezimizde bu yazma metni kullanılmıştır.

Kadın şairler içinde özel bir konuma sahip olan Hayran Hanım'ın şiirlerinin değişik baskıları gerçekleştirilmiştir.¹⁹³ Onun şiirlerinden derlenmiş seçmeler ilk kez 1945'te Tebriz'de yayınlanmıştır.¹⁹⁴ Daha sonra ise divanı "İran-Sovyet Medenî Alâkalar Cemiyeti"nce Arap alfabesi ile basılmıştır. Bakü'de ise kiril alfabesi ile yayımlandıktan¹⁹⁵ sonra 2006 yılında da Latin Alfabesi ile tekrar yayınlanmıştır.¹⁹⁶ Hayran Hanım'ın edebi yaratıcılığı ilk kez 1929 yılında Hac Mahmud Nahçıvani tarafından değerlendirilmiştir.¹⁹⁷ Bu değerlendirme ünlü Polonyalı doğubilimci ve İranist *Franciszek Machalski*'nin dikkatini çekmiştir.¹⁹⁸ Onun hayatı ve edebi yaratıcılığı Azerbaycanlı yazar *Mirza İbrahimov* tarafından da irdenmiştir.¹⁹⁹ İranlı edebiyat tarihçisi *Vahid Destgirdi*, onun divanının derlenip toplanması gerektiğini özellikle vurgulamıştır.²⁰⁰ Farsça şiirleri 1988 yılında Azerbaycanlı alim *Cennet*

¹⁹² Şebisteri, Hüseyiniyan, Nigahi be Zindegi ve Şiir-i Hayran Hanım Dünbülü, s. 902.

¹⁹³ Cennet Nağıyeva, *Zendeği ve Asar-ı Hayran Hanım Dünbülü*, Bakü, 1998.

¹⁹⁴ Hêyrân Hanım, *Sêçilmiş Eserleri*, Bakı, s. 7.

¹⁹⁵ Ali Kafkasyalı, İran Türk Edebiyatı Antolojisi III, s. Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 2002, s. 58.

¹⁹⁶ Hêyrân Hanım, *Sêçilmiş Eserleri*, Haz., Gulam Memmedli, Şerğ-Ğerb Neşriyyatı, Bakı, 2006, s. 5.

¹⁹⁷ Hac Muhammed Nahçıvani, Takriz ve Tashih, "*Mah-name-yi Armağan*", Devre-yi: 9, Şumare: 2 ve 3, Urdibihişt ve Hurdad 1307, s. 156; Muhammed Nahçıvani, *Asar-ı Nisvan* (Hayran Dünbülü), s. 307.

¹⁹⁸ Şebisteri, Hüseyiniyan, Nigahi be Zindegi ve Şiir-i Hayran Hanım Dünbülü, s. 902.

¹⁹⁹ Mirze İbrahimov, Hêyrân Hanım, "*Heyât ve Edebiyyât Dergisi*", Bakı, Azərneşr, 1947; Hêyrân Hanım, *Sêçilmiş Eserleri*, Bakı, s. 10.

²⁰⁰ Franciszek Machalski, Vahid Destgirdi ve Armağan-ı U (3), Trc. Muhammed Vahid Destgirdi, "*Mah-name-yi Armağan*", Devre: 41, Şumare: 3, Dey 1351, s. 702-703.

Nağıyeva'nın çabalarıyla Bakü'de yayınlanmıştır.²⁰¹ 1992 yılında ise Tebriz'de İranlı Türk araştırmacı Hüseyin Feyzullahi Vahid onun seçme şiirlerini yayınlamıştır.²⁰²

Hayran Hanım'ın aşk coşkulu Fars dilli şiirlerini değerlendiren kimi araştırmacılar Fars dilli edebiyatta kadınlar tarafından yazılan aşk şiirlerine pek rastlanılmadığının altını özellikle çizmektedirler. Farsça şiirlerindeki Türkçe'nin sintaks ve dilbilgisel yapısı ciddi bir biçimde hissedilmektedir.²⁰³

Bilindiği üzere Fars dilli edebiyatta Timurlu sonrası dönemde ciddi bir gerileme hakim olmuştur.²⁰⁴ Bu gerileme ve durgunluk Kaçar kralı Fethalişah Kaçar dönemine kadar sürse de söz konusu kralın ilgisi ve destekleri sayesinde kısmi de olmuş olsa bir canlanma dönemi yaşanmıştır. Kaçarların Türk dilinde yazan şairleri daha sıcak karşıladıkları bilinmektedir.²⁰⁵ Bu dönemde edebiyatta beliren akımların başında “geçmişe dönüş” eğilimi ciddi bir biçimde hissedilmektedir.²⁰⁶ Kimi araştırmacılar onun Farsça şiirlerini orta düzeyde değerlendireseler²⁰⁷ de Türkçe şiirlerinin daha güçlü olduğunun altını çizmemiz gerekmektedir. Onun etkilendiği şairlerden *Rudeki Semerkandi*, *Avfi*, *İzzeddin Hasanoğlu*, *Razi*²⁰⁸, *Feridun*²⁰⁹, *Mevlana Rumi*, *Sa'di Şirazi*, *İmadeddin Nesimi*, *Hafız Şirazi*, *Alişir Nevai*, *Muhammed Fuzuli*, *Saib Tebrizi* ve *Kavsi Tebrizi*'nin adlarını zikredebiliriz.

Farsça şiirlerinde Sa'di Şirazi'ye çok özendiği ve ona birçok nazireler yazdığı bilinmektedir. İham sanatından uzak durması açısından onun Sa'di Şirazi'nin

²⁰¹ Cennet Nağıyeva, *Eş'ar-ı Bergüzide-yi Farsi-yi Hayran Hanım Dünbüli*, Yazıcı Neşri, Bakü, 1988, s. 3.

²⁰² Hüseyin Feyzullahi Vahid, *Divan-ı Hayran Hanım: Seçilmiş Eserler*, Neşr-i Yaran, Teb., Payız 1370; Hayran Hanım'ın hayatı ve edebi yarıcılığına ilişkin diğer çalışmalar ise şunlardır: Muhammed Elvan-saz Hoyi, Hayran Hanım Dünbüli-yi Hoyi Şair-i Sede-yi Sizdehum, “*Mah-name-yi Peyam-ı Zen*”, Sal: 14, Şumare: 163, Mihr 1384; Ala'eddin Tekiş, Hayran Hanım, “*Mah-name-yi Armağan*”, Devre-yi: 42, Şumare: 2, Urdibihişt 1352.

²⁰³ Meryem Müşerref, Hayran der Saye (Nigahi be Şiir-i Banu Hayran Dünbüli), “*Mah-name-yi Kilk*”, Şumare: 53, Murdad 1373, s. 126-127.

²⁰⁴ Yahya Ariyen-pur, *Ez Saba ta Nima*, C: 1, 9. bas., Neşr-i Zevvar, Tahran, 1387, s. 3.

²⁰⁵ Şebisteri, Hüseyiniyan, Nigahi be Zindegi ve Şiir-i Hayran Hanım Dünbüli, s. 905.

²⁰⁶ Yahya Ariyen-pur, *Ez Saba ta Nima*, C: 1, s. 19.

²⁰⁷ Muhammed Emin Riyahi Hoyi, *Tarih-i Hoy (Seyr-i Tahavvulat-ı İctima'i ve Ferhengi Şehrha-yı İran der Tayy-ı Kurun)*, 2. bas., Neşr-i Tarh-ı Nev, Tahran, 1378, s. 136.

²⁰⁸ Mir Razi Artimani olmalıdır.

²⁰⁹ Hummam Tebrizi'nin babası Ala'eddin Feridun (A'la-yı Tebt-rizi) veya Feridun Afşar (Sina Afşari) olabilir.

yolunda olduğu anlaşılmaktadır.²¹⁰ Türk şairlerden özellikle *Fuzuli* ve *Hindi Tarzı*’nın temsilcilerinden *Kavsi Tebrizi*’den etkilendiğı ve onlara nazireler yazdığı bilinmektedir.²¹¹ *Fuzuli*’nin kullandığı rediflerin çoğunu aynen ve yahut az bir değışiklikle kullanmıştır.²¹² Diğer Türk şairlerinde görülen zor rediflerin kullanımına *Hayran Hanım*’da da rastlanılmaktadır.²¹³ Onun *Fuzuli*’nin ünlü

“Tutuşdu ğem oduna şād gördüğün köñlüm,
Mükeyyed oldu ol āzād gördüğün köñlüm.”

Matlali gazeline yazdığı

“Olupdu ğem yatağı şād gördüğün köñlüm,
Dağıldı ğüsseden ābād gördüğün köñlüm.”

Matlai ile başlayan naziresi çok meşhurdur.²¹⁴

Onun en başarılı olduğu şiir türü gazel olsa da diğer şiir türlerden kaside, terci-i bend, muhammes, rubai, müstezat, mesnevi, mulamma ve diğer bazı türlerde de şiirler yazmıştır.²¹⁵ Onun gazellerinden aşağıda bir örnek vermekteyiz.

Heyran Hanım’ın şiirlerinden örnekler:

Bir nezer le’l-i leb-i cānāne éyle, éy heķīm!
Ķārē’ī bu derd-i bī-dermāne éyle, éy heķīm!
Ger béhişt-i cāvidān isterse göñlün şövķile,
Bir güzer, sen mehfil-i cānāne éyle, éy heķīm!

²¹⁰ Şebisteri, Hüseyin, Nigahi be Zindegi ve Şiir-i Hayran Hanım Dünbülü, s. 897, 901, 908-909.

²¹¹ Héyrān Hanım, *Séçilmiş Eserleri*, Bakı, s. 8.

²¹² Meryem Müşerref, Hayran der Saye, s. 127-128.

²¹³ Şebisteri, Hüseyin, Nigahi be Zindegi ve Şiir-i Hayran Hanım Dünbülü, s. 909.

²¹⁴ Héyrān Hanım, *Séçilmiş Eserleri*, Bakı, s. 9.

²¹⁵ Cavad Hey’et, *Azerbaycan Edebiyyatına Bir Bahış*, Yazıcı Neşriyyatı, Bakı, 1993, s. 121-123; *Cenubi Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, C. I*, haz: M. Menafı, Z. Ekberov, R. Kasımova, Elm Neşriyyatı, Bakı, 1981, s. 70; Şebisteri, Hüseyin, Nigahi be Zindegi ve Şiir-i Hayran Hanım Dünbülü, s. 903.

*Hicr-i dil-ber öldürü āhir meni, sen reh̄m éle,
Hencerin çek, ketlimi merdāne éyle, éy hekīm!
Kul tereh̄hūm hālīme, éyle ‘elāc-i derdimi,
Bir devā vér, ‘ekliden bīgāne éyle, éy hekīm!
Rāh-i Heḳḳ isterse göñlün, mescide girme saḳın,
Şövḳile ‘ezm-i reh-i méy-hāne éyle, éy hekīm!
Çekme zeh̄met hār ü hesden, ‘ezm-i Ke‘be éyleme,
Keşd-i bezm-i veşl-i şāhib-hāne éyle, éy hekīm!*

3.Edebi Kişiliği

XIX. yüzyıl Kaçar dönemi İranı’nda edebi faaliyetlerin Türk ve Fars dilleri olmak üzere esas iki dilde yürütüldüğünü görmekteyiz. Türk dilindeki faaliyetler ise divan ve halk şiiri olmak üzere iki ana kola ayrılmaktadır. Ancak Fars dilli edebiyatta halk edebi ürünlerine rastlanılmamaktadır. Bu açıdan dönemin Türk şairlerce ortaya atılan edebi tarzlarını divan ve halk edebiyatları başlıkları altında iki kümede toplayabiliriz.

Dönemin divan edebiyatında gerek Türk, gerekse de Fars dilli metinlerinde hâkim olan edebi tarz kabaca “geçmişe dönüş tarzı”²¹⁶ olarak tanımlanmaktadır. Bilindiği üzere divan edebiyatında tarihsel kronolojiye göre ana hatlarıyla değişik dört edebi tarz veya sebke rastlanılmaktadır. Bu edebi akımlar şunlardır:

1. Horasan / Türkistan Tarzı
2. Irak Tarzı
3. Hindi veya İsfahan Tarzı
4. Geçmişe Dönüş Tarzı

Hayran Hanım’ın edebi tarzını ele almadan önce ana hatlarıyla söz konusu edebi tarz veya akımları tanımlamamızda yarar vardır.

²¹⁶ Yahya Ariyen-pur, *Ez Saba ta Nima*, C: 1, s. 19; Jan Rypka, Written in Collaboration with: Otakar Klíma, Věra Kubíčková, Felix Tauer, Jiří Bečka, Jiří Cejpek, Jan Marek, I. Herbek and J. T. P. De Bruijn, *History of Iranian Literature*, Edited by: Karl Jahn, D. Deidel Publishing Company, Dordrecht - Holland, 1968, s. 306.

a. Horasan / Türkistan Tarzı

Bu tarzı Horasanlı, Maverâünnehirli ve daha geniş bir ölçekte Türkistan'da yetişmiş olan şairlerde ilk kez görmekteyiz. Bu nedenle de “*Türkistan yahut Horasan Tarzı*” adıyla adlandırılmıştır.

Bu akım söz konusu bölgelerde doğup gelişse de, tarihsel olarak ortaya çıktığı bölgenin dışına çıkamamıştır. Bu bir bakıma dönemin egemen devletlerinin coğrafi olarak Türkistan odaklı devletler olmalarından kaynaklanmaktadır. Açıkçası söz konusu akımın Ortadoğu ve İran coğrafyasına taşınmasına etkin olacak her hangi bir devlet eğilimi mevcut değildi. Bu dönemin tarihsel zaman dilimi Samaniler, Gazneliler ve Selçukluların ilk dönemiyle sınırlıdır.

Türkistan tarzının başlıca özellikleri şunlardır:

1. Şaşıllı ama yalın kelimelerin seçimi ve mantıksal anlamların kullanılması
2. Akıcı ve hoş sesli sözcüklerin kullanılması
3. Yalın teşbihlerin kullanılması, zor ve karmaşık terkiplerden kaçınmak
4. Arapça kelime ve tabirlerin az olması
5. Duyguya dayalı teşbihlerin yapılması
6. Daha çok doğa mazmunlarının kullanılması ve doğanın betimlenmesine yer verilmesi
7. Padişahları ve askeri başarılarını abartılı biçimde övme
8. Nadiren öğüt içerikli konuların işlenmesi
9. Bu akımda en çok yazılan nazım biçimi “kaside”dir.

“Türkistan Akımı”nın en başarılı şairlerinden Rudeki Semerkandi, Unsuri Belhi, Feruuhi Sistani, Kesai Mervezi, Dakiki Tusi, Firdevsi, Menuçehri Damğani, Fahreddin Es‘ad Gürgani, Mes‘ud Sa‘d Selman, Emir Mu‘izzi, Nasir Hüsrev, Senai Gaznevi vb. zikredebiliriz.

Türk divan edebiyatında ise “Türkistan Tarzı”nın temsilcileri Yusuf Has Hacib ve Yükneklî Edib Ahmed’dir.

b. Irak Tarzı

Tarihi metinlerde Irak-ı Arap (Arap Irakı) ve Irak-ı Acem (Acem Irakı) olmak üzere iki Irak’tan söz edilmektedir. Arap Irakı aşağı yukarı günümüzdeki Irak Cumhuriyeti arazisine denk gelmekte ise, Acem Irakı da İran’ın kuzey batısındaki bölgeleri kapsamaktadır. Günümüzde Acem Irakı’nın adının izi Irak bölgesi adında devam etmektedir. Söz konusu tarzın ortaya çıktığı bölge ise Acem Irakı olduğu için bu tarza “Irak Tarzı” adı verilmiştir.²¹⁷ Bu tarz söz konusu bölge ile sınırlı kalmayıp son dönem Selçuklular, Atabeglikler, İlhanlı ve Timurlu devletlerinin yayıldığı coğrafyalardan dolayı daha geniş bir alana yayılabilmektedir.

Irak tarzının başlıca özellikleri şunlardır:

1. Türkistan tarzına göre Arapça sözcük ve tabirler daha fazladır.
2. Medrese kurumunun yaygınlaşmasından dolayı ilmi, hikemi, felsefi, dini, yıldız bilimi ve tıpla ilgili sözcüklerin şiir dilinde yer alması
3. Bu tarzda kasideden daha çok gazel ve kısmen mesnevi türüne rastlanılmaktadır. Bu özellik bir bakıma “Irak Tarzı”nın edebi içeriği ile de bağdaşmaktadır.
4. Bu tarzda teşbihler daha fazla ve ince bir biçimde kullanılmaktadır.
5. Güzel, yeni ve aynı zamanda titiz ve ince tabir ve kinayeler daha çok öne çıkmaktadır.
6. Tasavvufi bir içeriğe sahip olması
7. Abartılı övgü yerine daha çok ahlaki ve öğüt içerikli mazmunların kullanılması

²¹⁷ Jan Rypka, Ba Hem-kari-yi: Otakar Klíma, Věra Kubíčková, Felix Tauer, Jiří Bečka, Jiří Cejpek, Jan Marek, I. Herbek and J. T. P. De Bruijn, *Tarih-i Edebiyat-ı İran ez Devran-ı Bastan ta Kacariyye*, 3. bas., Virastar: Karl Jahn, Mütercim: İsa Şehabi, Şirket-i İntişarat-ı İlmi ve Ferhengi, Tahran, 1381, s. 170; Jan Rypka, Written in Collaboration with: Otakar Klíma, Věra Kubíčková, Felix Tauer, Jiří Bečka, Jiří Cejpek, Jan Marek, I. Herbek and J. T. P. De Bruijn, *History of Iranian Literature*, Edited by: Karl Jahn, D. Deidel Publishing Company, Dordrecht - Holland, 1968, s. 250, 263-271, 286.

8. Hicv içerikli şiirlerin aratması (Daha çok Enveri ve Hakani’de)
9. Aşk, tasavvuf ve ahlaki motiflerin daha çok kullanılması
10. Dilin karmaşıklaşması ve yalın dil kullanımından kaçınmak

“Irak Tarzı”nda ve Fars dillinde yazan en güçlü şairlerinden Enveri, Zahir Faryabi, Hakani Şirvani, Nizami Gencevi, Mevlana Rumi, Selman Saveci, Hacu Kirmani, Evhedi Meragei, Sa’di Şirazi, Iraki, Hafız Şirazi, Cami, Emir Hüsrev Dihlevi vb. adlarını zikredebiliriz.

Türk divan edebiyatında ise bu tarzın en güçlü temsilcileri bu şairlerdir: İmadeddin Nesimi, Şeyhi, Ahmed Paşa, Harezmlî Hafız, Alîşir Nevai, Necati, Baki, Fuzuli Bağdadi, Şah İsmail Hata’i, Sadıki Afşar vb.

c. Hindi veya İsfahan Tarzı ²¹⁸

XVII. yüzyılda Safevi muhitinin şairleri tarafından ilk kez uygulanan söz konusu tarz, dönemin Safevi başkentinin İsfahan oluşundan dolayı “Sebk-i İsfahani” olarak adlandırılan bu tarz daha çok “Sebk-i Hindi”²¹⁹ adıyla anılmaktadır. Fakat bu tarzın Hindistan’daki Babür sarayında yayılmasında Safevilerden bölgeye giden şairler etkili olmuşlardır. Bu tarza damgasını vuran en büyük şair hiç kuşkusuz Sahib Tebrizi olmuştur. Bu nedenle de söz konusu tarza yer yer “Saib Tarzı” da denmektedir.

İsfahan veya Hindi tarzının başlıca özellikleri şunlardır:

1. Bilmeceyi andıran karmaşık mazmun ve anlatımlar (bıkr ma’na ve mazmun)
2. Hayal oyunlarına abartılı bir biçimde başvurulması
3. Mübalağa sanatına çok yer verilmesi
4. Zor anlaşılır, alışılmamış ve beklenmedik teşbihlerin ve istiarelerin kullanılması

²¹⁸ Sirus Şemisa, *Sebk Şinasi-yi Şiir*, 3. bas., Neşr-i Mitra, Tahran, 1386, s. 273.

²¹⁹ Jan Rypka, *History of Iranian Literature*, s. 295.

5. Çevre ve hayattan koparak zihinsel çalışmanın öne çıkarılması
 6. Atasözleri ve özdeyişlere bol yer verilmesi ve şairin bilgece bir tutum sergilemesi (temsil ve irsal-i mesel)
 7. Derin ve karmaşık anlam
 8. Sokak dili ve halkın konuşma diline yer verilmesi
 9. Aile mensuplarına yönelik kişisel duygu ve ıstırapların yansıtılması
- “İsfahani veya Hindi Tarzı” ve Fars dillinde yazan en güçlü şairlerinden Kelimi Kaşani, Urfi Şirazi, Bi-dil Dihlevi, Saib Tebrizi, Talib Amuli, Va‘ız Kazvini, Hazin Lahici vb. adları zikredebiliriz.

Türk divan edebiyatında ise bu tarzın en güçlü temsilcileri bu şairlerdir: Saib Tebrizi, Kavsi Tebrizi, Te’sir Tebrizi, Nef’i, Nabi, Naili, Neşati, Şeyh Galib vb.

d. Geçmişe Dönüş Tarzı

Yukarıda da belirttiğimiz gibi XIX. yüzyıl Kaçar edebi muhitinde divan edebiyatı sahasında eski “Irak Tarzı”na dönüş eğilimi ciddi bir şekilde kendini göstermektedir. Edebiyat tarihinde Kaçar döneminde belirtilen söz konusu eğilime “Geçmişe Dönüş Tarzı”²²⁰ adı verilmiştir. Bu dönemde Türk ve Fars dilli edebiyatları karşılaştığımızda Türk edebiyatının daha çok başarılı olduğu, Fars dilli edebi ürünlerinin ise sayıca fazla olmasına²²¹ rağmen Türk edebiyatına göre daha sönük kaldığını görmekteyiz.

Bu dönemde Kaçar edebi muhitinde ortaya çıkan birçok güçlü Türk şairden söz edebiliriz. Bunlardan Ebu’l-Kasım Nebati, Seyid Azim Şirvani, Sarraf Tebrizi, Şükuhi Meragai, Razi Tebrizi, Hekim Hıdecı vb. adlarını zikredebiliriz.

²²⁰ Yahya Ariyen-pur, *Ez Saba ta Nima*, C: 1, s. 19; Jan Rypka, *History of Iranian Literature*, s. 306.

²²¹ Fars dilli “Geçmişe Dönüş Tarzı”nın başlıca temsilcileri şunlardır: Saba Kaşani, Nişat İsfahani, Azer Beydili, Tabib İsfahani, Müştak İsfahani, Hatif İsfahani, Aşık İsfahani, Kaani Şirazi, Suruş İsfahani, Mahmud Han Saba, Furuği Bestami vb.

Bu dönemde Türk edebiyatında var olan bir diğer edebi tarz ise “Aşık veya Ozan Tarzı” olarak nitelendirebileceğimiz edebi akımdır. Bu akımın en başlıca erkek temsilcileri ise şunlardır: Molla Penah Vakıf, Ebu’l-Kasım Nebati, Telim Han, Me’zun Kaşkayı vb.

XIX. yüzyıl Kaçar edebi muhitinde kadın ediplerin de özel bir yeri vardır. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu dönemdeki Türk edebiyatında erkeklerde olduğu gibi kadın ediplerde de iki farklı edebi eğilimin var olduğunu gözlemlemekteyiz. Bunlar divan şiirindeki “Geçmişe Dönüş Tazı” ve halk şiirindeki “Aşık veya Ozan Tarzı”dır.

Bu dönemindeki “Aşık/Ozan Tarzı”nda şiir yazan kadınlar şunlardır: Ağa Beğim Ağa Ağabacı (1780/81-1832)²²², Güller Perîsi (1790-?)²²³, ‘Āşık Perî (1810-?)²²⁴, Güllü Beğim (1825-1897)²²⁵, Gönçe Beğim (1827-?)²²⁶, ‘Āşık Besti (1836-1936)²²⁷, Perî Hanım (1839-1927)²²⁸, Fāṭma Hanım Kemîne (1840/42-1898)²²⁹, ‘Āşık Ḥamāyıl (XIX. yy. Birinci Yarı) ²³⁰, Mīnā Beğim (?-1907)²³¹, Māh-tāb Hanım (XIX. yy.)²³², Şirvanlı Fāṭma (XIX. yy.)²³³, Dostu Hanım Şīrvānī (XIX. yy.)²³⁴, Gōvher Şīrvānī (XIX. yy.’in Ortaları-?)²³⁵, Şāḥibe Vayıt Kızı (XIX. yy.’in Ortaları-

²²² Ezize Ceferzade, Azerbaycan’ın Aşık ve Şair Kadınları, s. 20-21; Rıza Gaffari, Azerbaycan’ın Hanım Şairleri, s. 18-19.

²²³ Rıza Gaffari, Azerbaycan’ın Hanım Şairleri, s. 274.

²²⁴ Ezize Ceferzade, Azerbaycan’ın Aşık ve Şair Kadınları, s. 37-39; Rıza Gaffari, Azerbaycan’ın Hanım Şairleri, s. 71; Ali Kafkasyalı, İran Türk Edebiyatı Antolojisi III, s. 108; Ehliman Ahundov, Azerbaycan Aşıkları ve El Şairleri, c. I, s. 221-228.

²²⁵ Rıza Gaffari, Azerbaycan’ın Hanım Şairleri, s. 278.

²²⁶ Ezize Ceferzade, Azerbaycan’ın Aşık ve Şair Kadınları, s. 52-53; Rıza Gaffari, Azerbaycan’ın Hanım Şairleri, s. 209.

²²⁷ Rıza Gaffari, Azerbaycan’ın Hanım Şairleri, s. 56-57; Ezize Ceferzade, Azerbaycan’ın Aşık ve Şair Kadınları, s. 111-112.

²²⁸ Rıza Gaffari, Azerbaycan’ın Hanım Şairleri, s. 76.

²²⁹ Rıza Gaffari, Azerbaycan’ın Hanım Şairleri, s. 213; Ezize Ceferzade, Azerbaycan’ın Aşık ve Şair Kadınları, s. 76-77.

²³⁰ Ezize Ceferzade, Azerbaycan’ın Aşık ve Şair Kadınları, s. 109; Rıza Gaffari, Azerbaycan’ın Hanım Şairleri, s. 109.

²³¹ Rıza Gaffari, Azerbaycan’ın Hanım Şairleri, s. 367.

²³² Rıza Gaffari, Azerbaycan’ın Hanım Şairleri, s. 302; Ezize Ceferzade, Azerbaycan’ın Aşık ve Şair Kadınları, s. 103.

²³³ Rıza Gaffari, Azerbaycan’ın Hanım Şairleri, s. 210; Ezize Ceferzade, Azerbaycan’ın Aşık ve Şair Kadınları, s. 105.

²³⁴ Rıza Gaffari, Azerbaycan’ın Hanım Şairleri, s. 137.

²³⁵ Rıza Gaffari, Azerbaycan’ın Hanım Şairleri, s. 266.

XX. yy.'ın Başları)²³⁶, Māh Hanım (XIX. yy.'ın İkinci Yarısı-?)²³⁷, Mollā Tūbā Nise (XIX. yy.'ın İkinci Yarısı-1918)²³⁸, Şehrebānī Ēl Adamı (XIX. yy.'ın İkinci Yarısı-XX. yy.'ın Başları)²³⁹, Zīynet Yūsif-zāde (1860-?)²⁴⁰, Zéyneb Žerb-‘elī Kızı (1860/62-1942)²⁴¹, Per-nāz (1860/62-1968)²⁴², Nisā’ Şirvānī (1870-1945)²⁴³, Fīrūze Ağa-zāde (1875-?)²⁴⁴, Gülgez Hanım (1876-?)²⁴⁵, Baş Hanım Şefī‘ Kızı (1876-?)²⁴⁶, Püste Şikār Kızı (1880-1947)²⁴⁷ ve Nā’ib Şirvānī (1884-1906)²⁴⁸.

Bu dönemdeki “Geçmişe Dönüş Tarzı”nda şiir yazan kadın şairler ise şunlardır: Tāhire Kūrretü’l-‘Éyn (?-1852)²⁴⁹, Hırşīd Bānū Nā-tevān (1830-1897)²⁵⁰, Perī Hanım (1839-1927)²⁵¹, Şāh-nigār Hanım Rencūr (1850-1899)²⁵², Zöhre Hanım (XIX. yy.), Zībā Hanım Le‘lī (XIX. yy. İkinci Yarısı)²⁵³, Tuğra Hanım (XIX. yy.'ın Birinci Yarısı ve Ortaları)²⁵⁴, Han Beye (XIX. yy.'ın Ortaları-XX. yy.'ın Başları)²⁵⁵, Cahān-sūz (1898-1945)²⁵⁶, Kemer Beğim Şéydā (?-1933)²⁵⁷ ve ‘Āşık Savād (?-1950)²⁵⁸.

²³⁶ Rıza Gaffari, *Azerbaycan'ın Hanım Şairleri*, s. 198.

²³⁷ Rıza Gaffari, *Azerbaycan'ın Hanım Şairleri*, s. 301.

²³⁸ Rıza Gaffari, *Azerbaycan'ın Hanım Şairleri*, s. 201.

²³⁹ Rıza Gaffari, *Azerbaycan'ın Hanım Şairleri*, s. 188.

²⁴⁰ Rıza Gaffari, *Azerbaycan'ın Hanım Şairleri*, s. 150.

²⁴¹ Ezize Ceferzade, *Azerbaycan'ın Aşık ve Şair Kadınları*, s. 127; Rıza Gaffari, *Azerbaycan'ın Hanım Şairleri*, s. 147-148.

²⁴² Ezize Ceferzade, *Azerbaycan'ın Aşık ve Şair Kadınları*, s. 123; Rıza Gaffari, *Azerbaycan'ın Hanım Şairleri*, s. 63.

²⁴³ Rıza Gaffari, *Azerbaycan'ın Hanım Şairleri*, s. 378.

²⁴⁴ Rıza Gaffari, *Azerbaycan'ın Hanım Şairleri*, s. 251.

²⁴⁵ Rıza Gaffari, *Azerbaycan'ın Hanım Şairleri*, s. 272.

²⁴⁶ Rıza Gaffari, *Azerbaycan'ın Hanım Şairleri*, s. 49.

²⁴⁷ Rıza Gaffari, *Azerbaycan'ın Hanım Şairleri*, s. 83; Ezize Ceferzade, *Azerbaycan'ın Aşık ve Şair Kadınları*, s. 131.

²⁴⁸ Rıza Gaffari, *Azerbaycan'ın Hanım Şairleri*, s. 375.

²⁴⁹ Ezize Ceferzade, *Azerbaycan'ın Aşık ve Şair Kadınları*, s. 48-49.

²⁵⁰ Rıza Gaffari, *Azerbaycan'ın Hanım Şairleri*, s. 125-127; Ezize Ceferzade, *Azerbaycan'ın Aşık ve Şair Kadınları*, s. 62.

²⁵¹ Rıza Gaffari, *Azerbaycan'ın Hanım Şairleri*, s. 76.

²⁵² Ezize Ceferzade, *Azerbaycan'ın Aşık ve Şair Kadınları*, s. 95; Rıza Gaffari, *Azerbaycan'ın Hanım Şairleri*, s. 178.

²⁵³ Ezize Ceferzade, *Azerbaycan'ın Aşık ve Şair Kadınları*, s. 98; Rıza Gaffari, *Azerbaycan'ın Hanım Şairleri*, s. 282.

²⁵⁴ Rıza Gaffari, *Azerbaycan'ın Hanım Şairleri*, s. 85.

²⁵⁵ Rıza Gaffari, *Azerbaycan'ın Hanım Şairleri*, s. 115.

²⁵⁶ Ezize Ceferzade, *Azerbaycan'ın Aşık ve Şair Kadınları*, s. 133; Rıza Gaffari, *Azerbaycan'ın Hanım Şairleri*, s. 91.

²⁵⁷ Rıza Gaffari, *Azerbaycan'ın Hanım Şairleri*, s. 253.

²⁵⁸ Rıza Gaffari, *Azerbaycan'ın Hanım Şairleri*, s. 152.

“Geçmişe Dönüş Tarzı”nın kadın temsilcileri içinde Hürşîd Bânû Nâ-tevân ve Hayran Hanım Dünbûli’nin diğer kadın şairlere göre daha güçlü şiirler yazdıklarını söyleyebiliriz. Ancak onlar kadın edipler içinde en başarıları olsalar da çağdaşları olan erkek edebiyatçılarıyla karşılaştırdığımızda özellikle Ebu’l-Kasım Nebati, Seyid Azim Şirvani, Sarraf Tebrizi ve Raci Tebrizi ile boy ölçüşecek düzeyde bir edebi başarıya sahip olmadıklarını özellikle belirtmemiz gerekmektedir.

Daha önce de değindiğimiz gibi “Irak Tarzı”nda olduğu gibi “Geçmişe Dönüş Tarzı”nda da hükümdarları ve başarılarını övme belirgin özelliklerden biridir. Nitekim Hayran Hanım’ın 4500 beyitten oluşan Türk ve Fars dilindeki divanında²⁵⁹ kaside ve medhiyelerin çoğunluğunun Kaçar şehzadesi Abbas Mirza, şehzadenin anası ve kız kardeşine sunulduğu bilgilerimiz dahilindedir.²⁶⁰

Diğer taraftan Hayran Hanım’ın etkilendiği şairler içinde “Horasan / Türkistan Tarzı”na mensup *Rudeki Semerkandi*²⁶¹, “Irak Tarzı”na mensup *Mevlana Rumi*, *Sa’di Şirazi*²⁶², *İmadeddin Nesimi*, *Hafız Şirazi*, *Alişir Nevai*, *Muhammed Fuzuli*²⁶³ ve “İsfahan veya Hindi Tarzı”na mensup *Kavsi Tebrizi*²⁶⁴ gibi şairlerin bulunmasına rağmen onun Kaçar döneminde ortaya çıkan ve bir bakıma “Irak Tarzı”na özenen şairler kfilesi içinde yer aldığını özellikle belirtmemiz gerekmektedir.

²⁵⁹ Fuat Köprülü, *İslam Ansiklopedisi*, “Azerî” maddesi, C. II, s. 141; Şebisteri, Hüseyinîyan, Nigahi be Zindegi ve Şiir-i Hayran Hanım Dünbûli, s. 903.

²⁶⁰ Muhammed-ali Terbiyet, *Danışmendan-ı Azerbaycan*, s. 378-379; Hac Muhammed Nahçıvani, Asar-ı Nisvan (Hayran Dünbûli), *“Mah-name-yi Armağan”*, s. 307; Şebisteri, Hüseyinîyan, Nigahi be Zindegi ve Şiir-i Hayran Hanım Dünbûli, s. 909-912.

²⁶¹ Mir Razi Artımani olmalıdır.

²⁶² Şebisteri, Hüseyinîyan, Nigahi be Zindegi ve Şiir-i Hayran Hanım Dünbûli, s. 897, 901, 908-909.

²⁶³ Meryem Müşerref, Hayran der Saye, s. 127-128; Hêyrân Hanım, *Sêçilmiş Eserleri*, Bakı, s. 9.

²⁶⁴ Hêyrân Hanım, *Sêçilmiş Eserleri*, Bakı, s. 8.

B. Hayran Hanım'ın Şiirlerinde Kullandığı Edebi Sanatlar

a. Mecaz Kullanımı

1. Teşbih

Hayran Hanım'ın şiirlerinde kullanılan mecaz türlerinden biri “teşbih”tir. Onun eserlerinde sırasıyla “Teşbih-i Mufassal”, “Teşbih-i Mücmel (Teşbih-i Muhtasar)”, “Teşbih-i Mükked” ve “Teşbih Belîğ” türlerine rastlanılmaktadır.

a. Teşbih-i Mufassal

86-4a Şâne çeküben çîn-çîn éle, sal üze zülfün,

86-4b Küllâb kimi ucları ruḥ-sâre kayıdsun.

89-4a Kaşun ‘âşîklerin keşdine gūyā,

89-4b Hem olmuş tîğ-i ser-efşâne benzer.

89-6a Baḥanda nāzile tîr-i nigāhun,

89-6b Könülde ḥencer-i burrâne benzer.

89-11a Ḥālun Hindū şifet künc-i lebünde,

89-11b Oturmuş teḥt ara sulṭâne benzer,

90-14a Tuğyān éliyüp derd [ü] ḡemim, bu dil-i zārım,

90-14b Bir keştiye benzer, kıla tūfān arasında.

103-6a Ey sitem-ger, meni rüsvā-yi cahān éylemüsen,

103-6b Gözümün yaşını çün Dicle, revān éylemüsen.

b. Teşbih-i Mücmel (Teşbih-i Muhtasar)

73-13b-3 چونکه نظر کردم و جانم بسوخت

73-13b-4 *Bağrım* olup onda *çü deryā-yi kan*.

76-2a-1 *Gönçelerin* her birisin *oğşadup*,

76-2a-2 Hısr ile *le‘l-i leb-i yāre* men.

79-13a Şehir seyr-i çemen kıldum, *güli mīnāye benzetdüm*,

79-13b *Fezā-yi bū-sitānı* bülmedim, *sehrāye benzetdüm*,

79-14a *Cemālın* görece ol *yārı melek-sīmāye benzetdüm*,

79-14b Nezer kıldum, *kaşın tākın çekilmiş yaye benzetdüm*,

80-1 *Humārlanmış gözün* bir *nergis-i şehläye benzetdüm*.

80-6a Bahup *ruh-sārine yārın, şehīh-i mehr ü māh étdim*,

80-6b O zülf-i müşk-bārı dövr-i rüyinde nigāh étdim,

80-10 *Dehān-i bī-nişānın dürr-i bī-hem-tāye benzetdüm*.

(Teşbih-i Mücmel)

80-13 O dil-dārın *cemālın* men *gül-i hemrāye benzetdüm*.

81-1a Çıhup, seyr-i gül-istāne, édiş yüz nāz ile cövlān,

81-1b Kadem basdıķca gül-zāre, o *dil-ber çün meh-i tībān*,

81-2 Nehāl-i *kāmetin serv-i sehī bālāye benzetdüm*.

85-15a Eşık ile édiş her terefe seyl revāne,

85-15b *Çün ebr şifet çeşm-i göher-bārime rehm ét!*

89-3a Boyun serv-i sehī, zülfün mü‘enber,

89-3b *Cemālun Yūsif-i Ken‘ān’e benzer*.

89-5a Açanda *gözlerin* alur bu cānı,

89-5b Yatanda *fitne-yi dövrāne benzer*.

89-7a Dilün bülbül, saçun sünbül, üzün gül,

89-7b *Kec olmuş kirpigün peykāne benzer*.

89-8a Meh-i *ruh-sārun*, ey hūr-i behiştī,

89-8b *Gül-istānda gül-i hendāne benzer*.

89-10a *Leb*-i le‘l-i şefā-behşün, ‘ezīzim,

89-10b Be-‘eyne *çeşme-yi heyvāne benzer*.

89-12a Senin küyinde ‘*āşikler feğānı*,

89-12b Çemende *bülbül-i hoş-ḥāne benzer*.

89-14a *Gözüm yaşı* ferākından yüzümde

89-14b Serāsār *lō‘lō’-yi gelḥāne benzer*.

92-4a Şebā zülfün dağıtdı, cümle ‘ālem müşg-bār oldu,

92-4b *Cemālı mehr tek* gūyā bulutden āşikār oldu.

92-5a Tūlū‘ étdi *üzi* zülfün arasından *güneş-āsā*,

92-5b Her ān kes kim, ona, nezzāre étdi, bī-kerār oldu.

93-4a Dil-i mehzūn-i Heyrān’ın olup āteş-kede ğemden,

93-4b Ki, *çeşm[i]* eşg-i ḥesretten *be-sān-i rūd-i Ceyhūn’dur*.

104-8a Büküben, kāmetimi “dāl” éliyüp,

104-8b *Serv tek* ol *ked-i re‘nāye* baḥun.

105-11b-3 Dédim ki *ebrūvānet*,

105-11b-4 Güftā ki *yaye benzer*.

106-1a-1 Dédim ki *kāmet*-i tü,

106-1a-2 Güftā ki *serve benzer*.

106-1b-3 Dédim *cemāl*, güftā,

106-1b-4 *Mehr-i semāye benzer*.

106-2b-3 Dédim *der*-i tü güftā,

106-2b-4 *Kible-nümāye benzer*.

106-6a Gün tülū‘ étmiş ufukden, ‘*ariz*-i *çün aye*, baḥ,

106-6b Çetr-i mişgīni salup ḥurşīd üzre sāye, baḥ.

106-7a *Kaşları cellād tek* tığ-i sitem almış ele,

106-7b *Kir/pi/gi peykān şifet* perçem olupdur yaye, baḥ.

c. Teşbih-i Müekked

106-8a Le‘l-i rehşāndur meger, yā *ğönçe*-yi *hendān, lebin*,

106-8b Dür şifet dendānı gör, yākūt-veş lebhāye baḥ.

247-2a ای دل تو ببین چگونه ماند

247-2b *Ebrū*-yi *mükevvesi kemāne*.

d. Teşbih-i Belig

75-3a Şübḥ açup *māh*-i *ruh*inden niḳāb,

75-3b Étdi tülū‘ kövkebe-yi āfītāb.

77-10b-3 Hanı size *şāh* olan [ol] *māh* bes,

77-10b-4 Perde-yi iḥfāye girüpdür eger,

77-11b-3 Çün-ki benim *māh-ruh*um éyledi,

77-11b-4 Cānib-i eġyāre bu günde sefer,

78-2a ‘İzzet ü şövkete ol **büt-i ferzāne** gelür,

78-2b Kıl temāşā gözüm, ol **serv-i ħurāmāne**, gelür.

78-7a Éyledi **māh-ruĥum**, ‘āşıkını yād géne;

78-7b Oldı vīrāne kögöl müjdeden ābād géne.

78-10a Rūz-i evvel ki, gözüm ol meh-i tābāne baĥup,

78-10b **Gözimin yaşı** ile **Dicleler** ‘Ummān’ e aĥup,

78-11a Eşkimin dānesini gerdenine ‘ıkd taĥup,

78-11b **Ķeddi** ĥiclet odına **serv-i ħurāmām** yaĥup,

80-3a Dilim yüz ilticā ile vişālını soraġ étdi,

80-3b Vurup bād-i şebā **gül ħehrede** zülfini daġıtdı,

80-9a Cahāne gelmiyüpdür bir bunun tek **meh-liķā** dil-ber,

80-9b **Dili bülbul**, **dişi lö’lö**, **dodaġı ġönçe-yi ehmer**,

80-11a Baĥup şem‘-i visāle, **cānımı pervāne** étdim men,

80-11b Cemālın veşfini dilde ‘eceb efsāne étdim men,

80-12a Könül murġine ol **zülfi siyāhı lāne** étdim men,

80-12b Lebin küncindeki ĥālı ĥeyāl-i dāne étdim men,

81-15a O cavāne ki, ħeddi serv-i dil-ārādır onın,

81-15b **Üzi gül**, ĥāl[ı] siyeh, zülfi semen-sādır onın,

85-7a Ger ki, şeyyād ona reh̄m éliyüp, tökmese ħan,

85-7b Ġemzesi cānım alan **gözleri cellāde** yétür.

87-10a Heç yana étmez güzer, heç gül-şene salmaz nezer,
87-10b Çün dutup *zülfin hemin mesken*, dolanım başına.

88-14a *Könlüm âteş-ḥānedir*, pend ile éyle germ onı,
88-14b dolanım başına.

89-3a *Boyun serv-i sehī, zūlfün mü‘enber*,
89-3b Cemālun Yūsif-i Ken‘ān’e benzer.

89-7a *Dilün bülbül, sacun sünbül, üzün gül*,
89-7b Kec olmuş kirpigün peykāne benzer.

95-13a Görse ol *rūy-i mehün* ger-çi Züleyhā-yi ḥezīn,
95-13b Éylemez daḥı nezer Yūsif-i Ken‘ān’e bu gün.

97-14a *Kāmet[i] serv-i sehī, zūlfī kemend-i dil ü cān*,
97-14b Üzi gül, *kaşı kemān*, *kirpigi peykān* gelüri.

98-1a Çün tebessümle olup *le‘l-i lebi* dūr-efşān,
98-1b Seḥn-i gül-zār olup gülleri ḥendān gelüri.

240-9a در مجمع جمله خوبرويان
240-9b *Hurşīd cemāl, meh-cebīn*sen.

240-10a مدح تو دگر به وصف نايد
240-10b Te‘rīfde *māh-i bī-ḳerīn*sen.

2. İstiare

Hayran Hanım’ın şiirlerinde kullanılan mecaz türlerinden biri de “istiare”dir. Onun eserlerinde sırasıyla “İstiare-yi Musarraha (Açık İstiare)” ve “İstiare-yi Mekniye (Kapalı İstiare)” türlerine rastlanılmaktadır.

a. İstiare-yi Musarraha (Açık İstiare)

73-13a-1 دیدم و یاران دگر گشته جمع

73-13a-2 Yoḥdı olar içre o *serv-i revān*.

73-14a-1 جانب پروانه نمودم خطاب

73-14a-2 Ey ki yanan ‘*eşq odine* her zamān.

75-3a *Şübḥ açup* māh-i ruḥinden *niḳāb*,

75-3b Étdi ṭulū‘ kövkebe-yi āfitāb.

75-5a Hicr ğemi cānımı étdi figār,

75-5b *Firḳet odı* bağrımı étdi kebāb.

75-11a-1 Ebre o dem bā *dil-i sūzān* ile,

75-11a-2 ‘İcz éledim dīde-yi giryān ile.

75-12b-3 *Perde çeküp ḥurşīde*, kövkepleri,

75-12b-4 Yandırısan *āteş-i hicrān* ile.

76-5a-1 Sensen eger *hicr odına* odlanan,

76-5a-2 Bir de daḥı beḥti olan ḳare men”.

76-9a-1 *Dūd-i dilim* tīre ḳılup ‘ālemi.

76-9a-2 Şāh-i Ḥebeş Şām’e çévirdi ‘inān.

77-1a *Göz* baḥuban, görmedi dil-dārını,

77-1b Her terefe *Dicle revān éyledi*.

77-4a Yārıvı elden aluban, sīnevi,

77-4b *Hicr oḥma* böyle nişān éyledi?

77-6a Saldı meni de bu ğem ü meħnete,

77-6b *Gül-şen-i ‘eyşimi hezān éyledi.*

77-12a-1 Şübħ ü mesā nāleme aĝlar felek,

77-12a-2 *Şö‘le çeker āhime pervāneler.*

78-8a Dil olup ğüşşe vü ğemden bu ğün āzād géne,

78-8b *bāde-yi veşl-i ruħ-i yār ile dil-şād géne,*

78-11a *Eşkinin dānesini* gerdenine ‘iķd taħup,

78-11b Kēddi ħiclet odına serv-i ħurāmānı yaħup,

81-7a Rūħı cismimden alan ol *büt-i ħūn-ħāre* déyün,

81-7b Belke bir reħm éde bu āħ-i şerer-bāre, déyün,

83-9a Yārın ķedini görse eger *ķumrī-yi bī-dil,*

83-9b Gül-şende biten serv-i ħurāmānı begenmez.

84-12a Pervāz ķılup *tūtī-yi teb‘im* bu ķemenden,

84-12b Ĥāl-i lebūvi ğörset ona dāne, ķayıdsun.

86-5a Murĝ-i dil-i zārım géne āvāre ķalıpdur,

86-5b Zūlfün ħemin aç, tā ki bu āvāre ķayıdsun.

87-12a Sen ki, seyr-i cūy-bār éylemisen, ey *serv-i nāz,*

87-12b Beħr-i ķeşmim seyrine gelsen dolanım başına.

89-6a Baħanda nāzile *tīr-i nigāhun,*

89-6b Kōnülde ħencer-i burrāne benzer.

90-9a Şeb-ħūn ğetürüp *gül-şen-i ruħ-sārine* ħeţţün,

90-9b Bir ğönçe ķalıpdur bu ķeder ħār arasinde.

90-10 Heyrān *şeb-i hicrānde* éder yād-i vişālın,

90-11 Heyrettedür ol, cennet ile nār arasinde.

94-6a Mecnūn mişāl *deşt-i elem serveri* olup,

94-6b Vehş ü tuyūr oldula[r] hey l ü heşem mene.

96-5a Düstler *bāde-yi ‘eşq* ile tereb-nāk olup,

96-5b Şövk-i düşmen-i dūn oldu nigūn-sār bu gün.

96-8a *Behtimūn kövkebi* bir se‘d mekāme yétişüp,

96-8b Oldı yārın keremi ğemlere ğem-ẖār bu gün.

99-11a Bülbül feġān u nāle çeker, hūşden géder,

99-11b Her veķt kim, o *le‘l-i lebūn* nīm-ĥend olur.

101-8a *Behr-i ğem* içre sindı bu *gönlüm sefinesi*,

101-8b Daĥı ne bāk var mene ķeşd-i nehengden.

b. İstiare-yi Mekniye (Kapalı İstiare)

73-14b-3 چاره اگر داری بر این اشتیاق

73-14b-4 Söyle ki *yandı* bu *cānım* el-amān.

75-14b-3 Hālime nezzāre kılup, *yandı ebr*,

75-14b-4 *Nāle çekip, re‘d-i hurūşān* ile.

75-15b-3 Gördi *dil-i zārımı*, rehmi gelüp,

75-15b-4 Vêrdi tesellī mene efġān ile.

76-7a-1 Gördi benim hālımı ol gül-sitān,

76-7a-2 *Baġrı yanup*, gülleri oldu hezān.

76-7b-3 *Ebr* benim hālime **kan ağladı**,

76-7b-4 **Re'd hurūş éyledi, çekdi feğān.**

76-15a-1 ***Şem'* çeküp āh u amān éyledi**,

76-15a-2 **Hicre yanan bağrımı** kan éyledi.

77-3a Eytdi: "K'ey, **behti yatan** bī-nevā,

77-3b Kim sene bu zülmi 'eyān éyledi?

77-12a-1 Şübḥ ü mesā **nāleme ağlar felek**,

77-12a-2 Şö'le çeker āhime pervāneler.

78-7a Éyledi māh-ruḥum, 'āşikini yād géne;

78-7b Oldı **vīrāne kögül** müjdeden ābād géne.

78-11a Eşkimin dānesini gerdenine 'ıkd taḥup,

78-11b Keddı **hiclet odma** serv-i ḥurāmānı yaḥup,

80-1 Ḥumārlanmış gözin bir **nergis-i şehlä**ye benzetdüm.

85-15a Eşk ile édip her terefe seyl revāne,

85-15b Çün ebr şifet **çeşm-i göher-bārime** reh̄m ét!

87-3a Gel Tarı için bunce sitem éyleme ızhār,

87-3b Koy yāre özin bu **dil-i āvāre** yétürsün.

95-5a Yār çün eğyār ile étdi tekellüm lütf ile,

95-5b Könlümün derd [ü] ğemi mövc étdi, tūfān éyledi.

99-6a **Hücūm-i meḥnet ü ğemden**, sipehr-i e'lāye,

99-6b Yétirdi nāle vü feryād, gördigün köñlüm.

3. Kinaye

Hayran Hanım'ın şiirlerinde kullanılan mecaz türlerinden biri de “kinaye”dir. Örnekler verecek olursak;

73-12a-1 چونکه شده مهر منور نهان

73-12a-2 *Meğribe ol demde çévirdi ‘inān.*

73-13a-1 دیدم و یاران دگر گشته جمع

73-13a-2 *Yohdı olar içre o serv-i revān.*

Sevgili

75-7a *Çıhdı başımdan o zamān ‘eql ü hūş,*

75-7b *Gétđi ürekden o zamān şebr ü tāb.*

Âşık olmak

75-12b-3 *Perde çeküp hurşīde, kövkebleri,*

75-12b-4 *Yandırısan âteş-i hicrān ile.*

Gece olmak

76-7a-1 *Gördi benim hālımı ol gül-sitān,*

76-7a-2 *Bağrı yanup, gülleri oldu hezān.*

Durumun köktüleşmesi

76-8a-1 *Berķ çalup başını daşdan daşa,*

76-8a-2 *Hūn-i ciger éyledi gözden revān.*

Çok sıkıntı çekmek

76-15a-1 *Şem‘ çeküp āh u amān éyledi,*

76-15a-2 *Hicre yanan bağrımı kan éyledi.*

Durumu köktü olmak

77-3a *Eytdi: K’ey, behti yatan bī-nevā,*

77-3b Kim sene bu zülmi ‘eyān éyledi?

Bahtsız

77-5a Söyledim: Ey şem‘e olan mübtelā,

77-5b Ol ki, seni *sūhte-cān* éyledi,

Sıkıntıya sokmak

77-6a Saldı meni de bu ğem ü meḥnete,

77-6b *Gül-şen-i ‘eyşimi ḥezān éyledi.*

Durumum kötüleşti

77-7a Tarı içün çāre bilürsen, éle,

77-7b Gör *ķedimi hicr kemān éyledi.*

Durumum kötüleşti

77-10b-3 Hanı size şāh olan [ol] māh bes,

77-10b-4 *Perde-yi iḥfāye girüpdür* eger,

Ayın görünmemesi

89-11a Hālun Hindū şifet künc-i lebünde,

89-11b *Oturmuş teḥt ara* sultāne benzer,

Hükümrانlık etmek

90-5a Gū Şāh-i Hebeş *teḥt*-i melāḥetde *oturmuş*,

90-5b Künc-i leb ile, zülf-i siyeh tār arasinde.

Hükümrانlık kurmak

99-4a *Serīr*-i veşlde Ḥosrov-şifet *oturmuşdı*,

99-4b Olupdı kühde Ferhād, gördigün köñlüm.

Hükümrانlık etmek

4. Ta‘riz

Hayran Hanım’ın şiirlerinde kullanılan mecaz türlerinden biri de “ta‘riz”dir. Örnekler veecek olursak;

73-15a چونکه مرا دید بدان گونه زار

73-15b *Geldi zebāne o dem ol bī-zebān.*

75-11b-4 *Var ğerezün mehr-i direhşān ile?*

75-12a-1 *Ebr, meger görmemisen ayrılık,*

75-12a-2 *Düşmemisen bir béle tūfān ile?*

75-14a-1 *Hāfir-i Allāh üçün ey ebr, gel,*

75-14a-2 *Çāre kılup, derdime dermān ile.*

75-15b-3 *Gördi dil-i zārımı, rehmi gelüp,*

75-15b-4 *Vérdi tesellī mene efgān ile.*

76-3b-3 *Āh u feğān ile çü étdüm hīṭāb,*

76-3b-4 *Bu reviş ol hār-i sitem-kāre men:*

76-4a-1 *Hicr-i cefā-kārsen ey hār, sen,*

76-4a-2 *Bülbül-i ğem-dīde-yi bī-çāre, men.*

76-4b-3 *Bülbül-i mehzūn eşidüp bu sözi,*

76-4b-4 *Eytdi: Menem bülbül-i āvāre, men.*

76-5b-3 *Eytdim: “Eyā bülbül-i meḥnet-zede,*

76-5b-4 *Çāre n’édüm bu ğem-i besyāre men?*

76-8b-3 *Mehr tūlū‘ étmege peşmān olup,*

76-8b-4 *Şerm édip, dīdeden oldı nehān.*

77-11a-1 *Ayrılığı sizleri yandırmı,*

77-11a-2 *Bes ne için éylemisiz nāleler?*

5. Teşhis

Hayran Hanım'ın şiirlerinde kullanılan mecaz türlerinden biri de “teşhis”tir. Örnekler veecek olursak;

73-12b-3 جانب مجلس چو شدم ناله زن

73-12b-4 Tā ki ola onda *kögül* şād-mān.

75-3a *Şübḥ* açup māh-i ruḥinden niḳāb,

75-3b Étdi ṭulū‘ kövkebe-yi āfītāb.

75-4a Her yane nezzāre kılup görmedim,

75-4b Ol mehi, çün *köglüm* édüp iztīrāb.

75-13a-1 Éyle nezer bu ser-i pür-şūrīme,

75-13a-2 *Köglümi* gör kim, doludur ḳan ile.

75-14a-1 Hāṭir-i Allāh üçün ey *ebr*, gel,

75-14a-2 Çāre kılup, derdime dermān ile.

75-14b-3 Hālīme nezzāre kılup, yandı *ebr*,

75-14b-4 Nāle çekip, re‘d-i ḥurūṣān ile.

76-4a-1 Hicr-i cefā-kārsen ey ḥār, sen,

76-4a-2 *Bülbül*-i ğem-dīde-yi bī-çāre, men.

76-7a-1 Gördi benim ḥālımı ol *gül-sitān*,

76-7a-2 Bağrı yanup, gülleri oldu ḥezān.

76-7b-3 *Ebr* benim hālîme ƙan aƒladı,
76-7b-4 *Re‘d* hūrūş éyledi, çekdi feġān.

76-8a-1 *Berġ* alup başını daşdan daşa,
76-8a-2 Hūn-i ciger éyledi gözden revān.

76-8b-3 *Mehr* tūlū‘ étmege peşmān olup,
76-8b-4 Şerm édip, dīdeden oldu nehān.

76-15a-1 *Şem‘* çeküp āh u amān éyledi,
76-15a-2 Hicre yanan baġrımı ƙan éyledi.

77-2a Gördi ü *pervāne* benim hālımı,
77-2b Şüre gelüp āh u feġān éyledi.

77-8a-1 Yandı benim hālîme *pervāne* ün,
77-8a-2 Şūr ile bu ferdi beyān éyledi;

77-10b-3 Hanı size şāh olan [ol] *māh* bes?
77-10b-4 Perde-yi ihfāye girüpdür eger,

77-12a-1 Şübḥ ü mesā nāleme aġlar *felek*,
77-12a-2 Şö‘le çeker āhime *pervāneler*.

77-14a-1 ‘İcz ü niyāz ile géne yalvarup,
77-14a-2 Cem‘ *kevākiblere* men ser-be-ser”.

78-2a ‘İzzet ü şövkete ol *büt-i ferzāne* gelür,
78-2b Kıl temāşā gözüm, ol *serv-i hūrāmāne*, gelür.

78-4a Oldı mā’il géne bir āfet-i dövrāne *kögül*,
78-4b Az ƙalup şö‘le çeküp, ‘eşġ odına yane *kögül*.

78-5a Cān fedā éylegilen ol şeh-i merdāne, *köğül*!

78-5b Baḥubān seyr éle [sen] ol meh-i tābāne *gögül*,

78-6 Kıl temāšā *gözüm*, ol *mehr-i direḥšāne*, gelür.

78-8a *Dil* olup ğüşşe vü ğemden bu gün āzād géne,

78-8b bāde-yi veşl-i ruḥ-i yār ile dil-şād géne,

83-13a *Göglün* dilese bu dil-i vīrāne dağılsın,

83-13b Çek nāz ile ol zülfine bir šāne, dağılsın.

85-5a Ey *şebā*, derd [ü] ğemim şerḥini yaz nāme şifet,

85-5b Her zemīnde göresen ol büt-i Növ-şād'e yétür.

85-7a Ger ki, şeyyād ona reḥm éliyüp, tökmese kan,

85-7b *Ġemzesi* cānım alan *gözleri* cellāde yétür.

85-11a Ey çerḥ, benim āh-i şerer-bārime reḥm ét!

85-11b Hicrāne yanan sīne-yi efgārime reḥm ét!

90-5a Gū Şāh-i Hebeş teḥt-i melāḥetde oturmuş,

90-5b Künc-i *leb* ile, *zülf-i siyeh tār* arasında.

90-7a *Dil* 'ehd kılup *zülf*i ile, şerṭi budur kim,

90-7b Olmıye yalan kövl ile ikrār arasında.

90-14a Tuğyān éliyüp *derd* [ü] *ġemim*, bu *dil-i zārım*,

90-14b Bir keşṭiye benzer, kıla tūfān arasında.

90-15a Dil zülfile ruḥ-sārine çün kıldı temāšā,

90-15b Āvāre qalup küfr ile īmān arasında.

91-2a Ey dil, éleme ğem ki, onun yoĥdı tefāvüt,

91-2b Kūyinde, çü dervīş ile sultān arasinde.

91-6a *Dü çeşm*-i mest [ü] meĥmūrun alup cānlar, tōküp anlar,

91-6b edeng-i kirpigūn, tīĝ-i nigāhun kām-rān oldu.

91-13a Esüp bād-i şebā ol zūlf-i ‘enber-sā olup der-hem,

91-13b Perīşān oldu *kōnlüm* oldu.

92-6a *Kōnül* oldu giriftār-i nigāh-i *çeşm*-i meĥmūrı,

92-6b Ne mö‘cūzdür bu, yā Reb, şīr āhūye şikār oldu?!

92-12a Salup *dōvrān* bizi meĥnetlere, dūnyā-yi dūn içre,

92-12b Cefā-yi *çerĥ*-i kec-reftāriden dil lūcce-yi ĥūndur,

93-1a Gehī bu *ķelb*-i sevdā’ī eger mā’il olur nezme,

93-1b Démek āşūftelikdendür, ne īn-ki şövk[i] efzūndur.

94-3a Geh firķete tutuşdı tenim, ĝāh meĥnete,

94-3b Vérdi *zemāne* zehr-i sitem dem-be-dem mene.

95-12a Bezm-i ‘işret dutup ārāyiş-i kāmīl éle sen,

95-12b Tā şikest vérsün üzin *mehr-i direĥşāne* bu gün.

96-7a Var ümīdim ki, bize reh̄m éliye yār-i ‘ezīz,

96-7b *Beĥtimiz* ĥāb-i elem̄den ola bīdār bu gün.

97-9a Yār bu bezmi ķūdūm ile müzeyyen élese,

97-9b Şövk ile nōh felege feĥr éder *ĥāk* bu gün.

97-11a Yétişüp müjde-yi cān-beĥş ki, cānān gelūri,

97-11b Cānib-i gül-şene ol *serv-i hurāmān* gelürü.

99-2a Diyār-i ğemde giriftār u dest-ġir oldı,

99-2b Kemend-i firķete, āzād gördigün *köñlüm*.

99-3a Ferāk derdine aġtardı, tapmadı çāre,

99-3b Cemī‘-i ħikmete ustād gördigün *köñlüm*.

99-4a Serīr-i veşlde Ĥosrov-şifet oturmışdı,

99-4b Olupdı kühde Ferhād, gördigün *köñlüm*.

99-5a Ferāk-i meġnete düşüp de per şikeste olup,

99-5b Vişāl şeydine şeyyād gördigün *köñlüm*.

99-6a Hücūm-i meġnet ü ğemden, sipehr-i e‘lāye,

99-6b Yétirdi nāle vü feryād, gördigün *köñlüm*.

100-11a Olmuş *könül* mükeyyed o ser-ĥoş nigāhüve,

100-11b Mö‘cüz budur ki, āhüye āhū şikārdur.

105-5a Bezm ara hem-şöĥbet olmuş, menden ol dil-dārime,

105-5b Her zamān bed-ġulık éyler, ol *seg-i* bed-ĥāhe baĥ!

251-12a Ey *bād-i şübĥ-gāĥī*, ey *ebr-i pāre pāre*,

251-12b از روی مهربانی بر من مکن نظاره

6. İntak

Hayran Hanım’ın şiirlerinde kullanılan mecaz türlerinden biri de “intak”tir. Örnekler veecek olursak;

73-14a-1 جانب پروانه نمودم خطاب

73-14a-2 Ey ki yanan ‘eşĥ odine her zamān.

75-8a Āh u feğānlar çeküben éyledim,

75-8b ‘İczile *hurşīde* bu növ‘ hıṭāb:

75-11a-1 *Ebre* o dem bā dil-i sūzān ile,

75-11a-2 ‘İcz éledim dīde-yi giryān ile.

75-11b-3 Eytdim: Eyā *ebr-i siyeh-rū*, meger,

75-11b-4 Var ğerezün mehr-i direhşān ile?

76-4b-3 *Bülbül*-i mehzūn eşidüp bu sözi,

76-4b-4 Eytdi: Menem *bülbül*-i āvāre, men.

76-5b-3 Eytdim: Eyā *bülbül*-i meḥnet-zede,

76-5b-4 Çāre n’édüm bu ğem-i besyāre men?

76-12a Yoḥdı olar içre benim dil-berim,

76-12b *Şem* ‘e feğān ile dédim ol zamān:

77-13a-1 Eytdi cevābimde benim *Müşterī*:

77-13a-2 Ey yanan ‘eşq odına şām [u] seher!

77-15a Geldi zebāne o zamān *kövkebān*,

77-15b *On iki burc* ü daḥı, *şems* ü *kemer*.

82-7a Ey *felek*, derd [ü] ğemim şerḥini cānāne yétür,

82-7b *Sebt* kıl mülk herācını, o sultāne yétür.

100-1a *Şebā*, var kūy-i dil-dāre söle kim, növ-bahār olmış,

100-1b Ki, gū Firdövs-i E‘lā bu cahānde āşikār olmış.

101-12a *Üzün* ey şūḥ, kılar mehr-i direhşān ile beḥş,

101-12b *Zülf-i mişgînün* éder *sünbül* ü *reyhân* ile beḥs.

101-13a Heddi yoh *ay* u *günün sünbül* [ü] *reyhânın*, éde,

101-13b Ol *meh-i ‘ariz* ile, *zülf-i perîşân* ile beḥs.

101-14a Cân alan *kaşlar* u ol kanım içen *ğemzelerin*,

101-14b Éyleyer *tîğ* ile, hem *ḥencer-i burrân* ile beḥs.

101-15a Gözlerün hūşimî serden alup ey âfet-i cân,

101-15b Éder ey şūḥ *lebün* le‘l-i Bedeḥşân ile beḥs.

102-1a *Kedün* ey māh, vérüp tūbî-yi firdövse şikest,

102-1b Ne hemîn éyliri bir *serv-i ḥurāmân* ile beḥs.

102-2a *Cezbe-yi ‘eşkün* édüp bend, salup zindâne,

102-2b Çün *cemālun* éledi Yūsif-i Ken‘ân ile beḥs.

b. Anlamla İlgili Sanatlar

1. İham

Hayran Hanım'ın şiirlerinde anlamla ilgili kullanılan sanatlardan biri de “iham”dır. Örnekler verecek olursak;

78-13a Gül-i bî-ḥār açılup gül-şen-i cān içre bu gün,

78-13b Rūḥ tek cilve éler mülk-i *revān* içre bu gün,

Revan sözcüğü *1. Ruh, 2. İrevan Şehri (günümüz Ermenistan'ın başkenti)* anlamlarında kullanıldığı için buradsa “İham-ı Tenasüb” sanatı kullanılmıştır.

96-2a Hanı bir melce’-i ğem-ḥ̣ār, be-ğeyr ez keremin,

96-2b Cān-i men, éyle tereḥḥüm, men-i *Ḥeyrān*’e bu gün.

106-5a-1 Dédim çe-güne *Ḥeyrān*,

106-5b-1 Güftā şeydāye benzer.

Yukarıdaki örneklerde ise Ḥeyrān sözcüğü *1. Hayran, 2. Hayran Hanım'ın mahlası* anlamlarında kullanıldığı için “İham-ı Tenasüb” sanatı kullanılmıştır. Hayran Hanım'ın şiirlerinde “İham-ı Tezad” sanatına ise rastlanılmamıştır.

2. Tevriye

Hayran Hanım'ın şiirlerinde anlamla ilgili kullanılan sanatlardan biri de “tevriye”dir. Örnekler verecek olursak;

95-7a Kaş u göz, hem le‘l-i mey-gün, ḥāl-i Hindū, zülf-i kec,

95-7b Serv ḳeddin gösterüp *Ḥeyrān*’ı *ḥeyrān* éyledi.

3. Tenasüb

Hayran Hanım'ın şiirlerinde anlamla ilgili kullanılan sanatlardan biri de “tenasüb”dür. Örnekler verecek olursak;

76-1a-1 ‘Ezm éledim cānib-i *gül-zāre* men,

76-1a-2 Tā ki, kılum *güllere* nezzāre men.

77-3a Eytdi: “K’ey, *behti yatan bī-nevā*,

77-3b Kim sene bu *zülmi* ‘eyān éyledi?

77-12a-1 Şübḥ ü mesā *nāleme aḡlar* felek,

77-12a-2 Şö‘le çeker āhime pervāneler.

77-12b-3 Çün-ki benim nālemi *būlbūl* görüp,

77-12b-4 *Uşdı çemen*[den] oluban der-be-der”.

77-13b-3 Çāresi yoḡ ayrılıḡın, ḡeyr-i şebr,

77-13b-4 *Nāle çeküp, aḡlıyan* yüz, eger,

77-14a-1 ‘İcz ü *niyāz* ile géne *yalvarup*,

77-14a-2 Cem‘ kevākiblere men ser-be-ser”.

77-15a Geldi zebāne o zamān *kövkebān*,

77-15b *On iki burc* ü daḡı, *şems* ü *kemer*”.

78-1a Ğeybden yétدی bize *müjde* ki, *cānāne gelür*,

78-1b Nāzenīn *zūlf*-i *perīšāne çeküp şāne*, gelür,

78-2a ‘İzzet ü *şövk*etile ol büt-i ferzāne gelür,

78-2b *Kıl temāşā gözüm*, ol serv-i ḡurāmāne, gelür.

78-3 *Tökmege ‘āşikinün kanını* merdâne gelür.

78-4a Oldı mā’il géne bir āfet-i dövrâne kögül,

78-4b Az alup *şö‘le çeküp*, ‘eş *odına yane* kögül.

78-5a Cān fedā éylegilen ol şeh-i merdâne, kögül!

78-5b *Bahuban seyr éle* [sen] ol *meh-i tábāne* gögül,

78-6 *Kıl temāşā gözüm*, ol *mehr-i direhşāne*, gelür.

78-8a Dil olup *güsse* vü *gem*den bu gün āzād géne,

78-8b bāde-yi veşl-i ruh-i yār ile dil-şād géne,

78-9 *Mey-i vehdetden* olup gör néce *mestāne*, gelür.

78-10a Rūz-i evvel ki, *gözüm* ol meh-i tábāne *baup*,

78-10b *Gözimin yaşı* ile *Dicleler ‘Ummān’e ahup*,

78-11a Eşkimin *dānesini* *gerdenine* ‘id *taup*,

78-11b *Keddi* iclet *odına* *serv-i hurāmānı* yaup,

78-13a *Gül-i bī-hār açılup* *gül-şen-i* cān içre bu gün,

78-13b *Rūh* tek cilve éler mülk-i *revān* içre bu gün,

78-14a Yoğ onun tek dağı bir *şāh* cahān içre bu gün,

78-14b ‘Edl-i *Kesrā*’nı ılup kesr şehān içre bu gün,

79-4a *Ketl-i* düşmenler içün şāhım olup āmāde,

79-4b *Żerb-i şemşiri* vérüp bāde.

79-6 *Heşr günü*, *Rövze-yi Riżvān*’e gelür.

79-7a Hādī yü mehdī yü ümmet şeh-i bā-şövkət ü şān,
79-7b *Server-i kövn ü mekân, şāhib-i ‘eşr ü zamân.*

79-8a Küfrden pāk ole lütf éyliye küll-i cahān,
79-8b *Ḳıra* bed-ḥāhleri deşte *revān éyliye ḳan.*

79-9 *Yaḥa* küffārleri *āteş-i neyrāne* gelür.

79-10a Éyliye reh̄m bize *Āl-i ‘Ebā* ḥörmetine,
79-10b *Server-i dīn* o *şeh-i rûz-i cezā* ḥörmetine.

79-11a *Kūfe*’de *Kerbubelā*’de *şühedā* ḥörmetine,
79-11b Lütf édüp reh kıla Şīr-i Hudā ḥörmetine.

79-12 Tā *şefā’et éliye ümmet*[e] ‘uşyāne gelir.

79-13a Seher seyr-i *çemen* kıldum, *güli* mīnāye benzettüm,
79-13b Fezā-yi *bū-sitān* bülmedim, şeh-rāye benzettüm,

80-3a Dilim yüz ilticā ile vişālını sorağ étdi,
80-3b Vurup *bād-i şebā* gül çehrede *zülfini dağıtdı,*

80-6a *Bahup* ruḥ-sārine yārın, şebīh-i mehr ü māh étdim,
80-6b O zülf-i müşk-bārı dövr-i rûyinde *nigāh étdim,*

80-12a Könül *murğine* ol zülf-i siyāhı lāne étdim men,
80-12b Lebin küncindeki ḥālı heyāl-i *dāne* étdim men,

81-1a Çıḥup, seyr-i *gül-istāne*, édip yüz nāz ile *cövlān,*
81-1b *Ḳedem basdıḳca* *gül-zāre*, o dil-ber çün meh-i tābān,

81-2 Nehāl-i *ḳāmetin serv-i sehī bālāye* benzettüm.

81-3a Ğemim eġyārden her-çend *gizletdim, nehān étdim*,

81-3b Görüp pāyāne yétmez ‘eşķimin sirrin beyān étdim,

81-4a Géce tā şübḥ olunca *nāle çekdim, el-amān étdim*,

81-4b Seḥer vekti olup dil-teng ‘ezm-i gül-sitān étdim.

81-6a Dūstān! Hāl-i *dil*-i zārımı *dil-dāre* déyün,

81-6b Şerḥ-i eḥvālımı ol yār-i sitem-kāre déyün.

81-9a Veh ki, *gird-āb*-i belā içre *şikest oldı gemim*,

81-9b Ğerķ-i *tūfān* oluban, ḥedden ötüpdür elemim,

81-11 Kalmışam *ğurbet* ara *bī-kes* ü *ğem-ḥ* āre, déyün.

81-12a Étdi dermānına möḥtāc o meh-pāre meni,

81-12b Koydı bu çöller ara *bī-kes* ü *āvāre* meni.

81-14 *Eli yārdan üzülüp*, oldı *güni kare*, déyün.

81-15a O cavāne ki, *keddi serv*-i dil-ārādır onın,

81-15b Üzi gül, ḥāl[ı] siyeh, zülfi semen-sādır onın,

81-16a *Yūsif*-i dehr ki, şeydāsı *Züleyḥa*’dır onın,

81-16b O *tebībe* ki, leb-i le’li *Mesīhā*’dır onın,

82-1a Dūstān! Saldı ayakdan meni hicrān sitemi,

82-1b Felegin *mehneti*, hem *ayrılığın derd* ü *ğemi*,

82-2a *Yandırıp bağrımı*, hem *çāk kılupdur sīnemi*,

82-2b Étdi pā-māl-i sitem cānımı ġurbet elemi,

82-4a Yā Reb, ol bir de görer yārı kenārinde daḥı?!

82-4b *Ğönçe-yi gül açılup bāğ-i bahār*inde daḥı,

82-5a Hālī yér yoḥdı onın cism-i figārinde daḥı,

82-5b Kalmadı *tāb* u *tevān*, çün dil-i zārinde daḥı,

82-7a Ey felek, *derd* [ü] *ğemim* şerhini cānāne yétür,

82-7b Sebt kıl mülk herācını, o sultāne yétür.

83-1a *Zülf* [ü] *rūyun* éyledi mezhebimi süst benim,

83-1b Yā meni kāfır éle, yā ki de imāne yétür.

83-3 Bunce Heyrān-i hezīn, salma ayağdan özüvi,

83-4 *Gül-şen*-i cānda *biten serv*-i hurāmāne yétür.

83-5a Yārın *lebi*, gör, *le‘l-i Bedeḥşān*’ı begenmez,

83-5b Dürc-i deheni ğönçe-yi hendānı begenmez.

83-6a Her kim göre *dendān*lerini gāh-i *tebessüm*,

83-6b Hem *göheri*, hem *lō‘lō*’-yi ğeltānı begenmez.

83-8a Ol zülf-i semen-sāye baḥun dövr-i ruḥinde,

83-8b *Gül-zār*deki *sünbül* ü *reyḥān*ı begenmez.

83-9a Yārın kedinı görse eger kumrī-yi bī-dil,

83-9b *Gül-şende biten serv*-i hurāmānı begenmez.

83-11a Ey şāh-i zamān, māh-i cahān, ger ki *Züleyhā*,

83-11b Görse üzini, *Yūsif-i Ken‘ān*’ı begenmez.

83-13a Göglün dilese bu dil-i vīrāne dağılsın,

83-13b *Çek* nāz ile ol *zülfine* bir *şāne*, dağılsın.

83-14a Min ‘āşiki *zencîre çeküp*, bāverün olmaz,

83-14b Bir *tazı* olur *cöllere dīvāne* dağılsın.

84-1a Bu *bezm* ara *cem*‘ çeker Һesret-i *sāķī*,

84-1b Ey Pīr-i Muğān, emr éle, *peymāne* dağılsın.

84-2a *Mest oldı* çü ‘uşşāk senün le‘l-i lebinden,

84-2b Ne meşrefi var bizlere, *mey-Һāne* dağılsın.

84-4a Zülfün *girehi* çün-ki *dolup murğ*-i dil ile,

84-4b Ol keş-me-keşi koy-me gül-istāne dağılsın.

84-5a Hāl-i siyehin Mülk-i BedeҺşān’ı *kıluḫ feth*,

84-5b *Fermān-deh*[e] yaz şefҺe-yi Īrān’e dağılsın.

84-6a YoҺdur o *şenem*, onda ki ebrū-yi Һemīne,

84-6b Biz *secde édek*, koy *büt* [ü] *büt-Һāne* dağılsın.

84-7 Һeyrān! Çü *yanarsan* o ked[er] *şem*‘e muķābil,

84-8 Bir vez‘ ile *çek şö‘le* ki, *pervāne* dağılsın.

84-9a *Cān* zāre gelür, tā ki, o *cānāne* kayıdsun,

84-9b ReҺmi gelüben hāl-i perīşāne, kayıdsun.

84-12a *Pervāz kıluḫ tūḫī*-yi teb‘im bu *çemenden*,

84-12b Hāl-i lebüvi görset ona dāne, kayıdsun.

84-13a Yā Reb, ne olur def‘-i *Һumār*ine ferākın,

84-13b *Sāķī dolanup*, bir de o *peymāne* kayıdsun.

84-14a *Gül-zār*-i vişālinde *uçuḫ murğ*-i Һeyātım,

84-14b *Ürküt* ovu, ey nāle, *gül-istāne* kayıdsun.

84-15a *Mecnūn* oluben hicrde men *çöllere düşdüm*,

84-15b Ey bār-i Hudā, reh̄m éle, ferzāne kayıdsun.

85-3a *Sākiyā*! Saldı ğem elden bene, bir *bāde* yétür,

85-3b Hemi dünyāda bene hem daḥı ‘uḳbāde yétür.

85-4a Her-çi *feryād* éderem, kimse *yétişmez dāde*,

85-4b Sen özün *dāde yétiş*, ol şeh[i] feryāde yétür.

85-5a Ey şebā, *derd* [ü] *ğemim şerhini yaz nāme* şifet,

85-5b Her zemīnde göresen ol büt-i növ-şāde yétür.

85-6a Zülfünün tār[ı] ile *murğ*-i dilin *bağla perin*,

85-6b Hencer-i kirpigin ile ḥidmet-i şeyyāde yétür.

85-7a Ger ki, *şeyyād* ona *reh̄m éliyüp, tökmese kan*,

85-7b Ğemzesi *cānum alan* gözleri *cellāde* yétür.

85-9 *Mekteb*-i ‘eş̄kde, Heyrān, here bir *heṭ yazdı*,

85-10 ‘Eş̄k *ser-meş̄k*ini sen cehd éle, *ustāde* yétür.

85-11a Ey çerḥ, benim āh-i *şerer-bārime* reh̄m ét!

85-11b Hicrāne *yanan* sīne-yi efgārime reh̄m ét!

85-14a *Tenhā ḳaluban bī-kes olup*, yārden ayrı,

85-14b *Bī-kesligima*, ḥesret-i besyārime reh̄m ét!

85-15a *Eş̄k* ile édip her ṭerefe *seyl revāne*,

85-15b Çün ebr şifet çeş̄m-i göher-bārime reh̄m ét!

85-16a Hicrân-i ruḥ-i yâr meni saldı ayakdan,
85-16b Yétür meni ol *munis* ü *ğem-ẖârime*, *reḥm ét*!

86-2a Yâ Reb, *kerem ét*, ol büt-i meh-pâre kayıdsun,
86-2b Bir *reḥm élesün* bu dil-i bîmâre, kayıdsun.

86-4a *Şâne çeküben çîn-çîn éle*, *sal üze zülfün*,
86-4b *Küllâb* kimi *ucları* ruḥ-sâre *kayıdsun*.

86-7a Çün kövkeb-i beḥtim yétişüp neḥs meḳâme,
86-7b Bir emr éle, tâ *sâbit* ü seyyâre kayıdsun.

86-9a Bir *nâme yazum*, bād-i şebâ, yâre *yétürsün*,
86-9b Şerḥ-i ğemimi ol büt-i ḥün-ẖâre yétürsün.

87-7a Yanmasın eĝyârdan heç kimse *şem‘*-i ḥüsnine,
87-7b Tâ ki, *pervâne* şifet bir men, *dolanım başına*.

87-11a *Bülbül*-i bî-çâre çekdi her zamân yüz min cefâ,
87-11b Dönmedi heç növ‘ ile *gülden*, *dolanım başına*.

87-14a Söyleyipsen *dönmedi* şem‘-i kadem *eṭrâfına*,
87-14b N’éyliyüm sen bir zamân eglen, *dolanım başına*.

87-15a Bezm ara, kıl bir işâre, ḥelḳden pinhân mene,
87-15b Tâ durup *pervâne* tek birden, *dolanım başına*.

88-10a *Korḥmusan* heç bendeden, *ḥövf étmisen* heç kimseden,
88-10b Sen de öz yanında bir begsen, *dolanım başına*.

88-13a *Nâşeḥ*-i bîḥüde-gü, *pendin* mene sūd éylemez,
88-13b Çün îmân-i dil gédip elden, *dolanım başına*.

89-3a *Boyun serv-i sehî*, zülfün mü‘enber,

89-3b Cemālun Yūsif-i Ken‘ān’e benzer.

89-6a *Bahanda* nāzile tîr-i *nigāhun*,

89-6b Könülde hencer-i burrāne benzer.

89-7a Dilün bülbül, saçun sünbül, üzün gül,

89-7b *Kec olmuş kirpigün peykāne* benzer.

89-11a *Hālun Hindū* şifet künc-i lebünde,

89-11b *Oturmuş teht ara sulṭāne* benzer,

89-13a *Şerār[e-yi]* şūr-engîzün[den], ey meh,

89-13b Serimde *āteş-i sūzāne* benzer.

90-3a Ey, *gör* ne ‘eceb hoş *görünür*, *éyle temāşā*,

90-3b Bir dāne benefşe bite gül-zār arasında.

90-5a Gū *Şāh-i Hebeş teht-i* melāhetde *oturmuş*,

90-5b Künc-i leb ile, zülf-i siyeh tār arasında.

90-7a Dil *‘ehd kılup* zülfi ile, *serti* budur kim,

90-7b Olmıye yalan ol *kövl* ile *ıkrār* arasında.

90-9a Şeb-hün getürüp *gül-şen-i* ruḥ-sārine heṭṭün,

90-9b Bir *gönçe* kalıpdur bu keder *hār* arasında.

90-13a Gör kim néce ser-geşte kalup vāleh ü tenhā,

90-13b Ol hāl-i Heṭā ile Bedehşān arasında.

90-14a Tuğyān éliyüp derd [ü] gemim, bu dil-i zārım,

90-14b Bir keştîye benzer, kıala tũfān arasında.

91-1a Ay, gör ne ‘eceb mö‘cüzedir, kim néce bitmiş,

91-1b Bir sünbül-i ter āteş-i sũzān arasında.

91-6a Dü çeşm-i *mest* [ü] *meħmûrun alup cānlar, tøküp kanlar,*

91-6b *Hedeng*-i kirpigün, *tũğ*-i nigāhun kām-rān oldu.

91-13a *Esüp bād-i şebā* ol zũlf-i ‘enber-sā *olup der-hem,*

91-13b Perīşān oldu könlüm oldu.

92-1a Çü *murğ*-i dil görüp *hāl*-i *siyāh*un *dāne* fikr étđi,

92-1b Velī ruh-sār-i āteş-nākuví görcek *kebāb* oldu.

92-4a *Şebā zũlfün dağıtdı*, cümle ‘ālem müşğ-bār oldu,

92-4b Cemālī mehr tek gũyā bulutden āşikār oldu.

92-5a *Ŧulū‘ étđi* üzi zũlfün arasından *güneş-āsā,*

92-5b Her ān kes kim, ona, nezzāre étđi, bī-ķerār oldu.

92-6a Könül oldu giriftār-i *nigāh*-i *çeşm*-i meħmûrı,

92-6b Ne mö‘cüzdür bu, yā Reb, *şīr āhū*ye *şikār* oldu?!

92-9a Çün o dīl-dār-i meh-ruhden cüdā düşdüm men-i müzter,

92-9b N’édim, *gũl-zārde gũller açıldı*, yā *bahār* oldu?

93-3a Eger *şe‘rim* şikest olsa, mene étme melāmet, kim,

93-3b Şikeste *söz beyān étmek*, şikeste *teb‘e* medyündür.

93-7a Bu ne *lebdür*, ne *dendān*dur ve yā *lō‘lō’*-yi ğeltāndur,

93-7b *Bulūrīn* hōķķe içre gũ‘iyā le‘l-i Bedeħşān’dur.

93-11a Boyun tek bir *ked*-i zībā görünmez dehrīde eşlā,
93-11b Zi şün'-i kâdir-i yek-tā *nehāl*-i *gül-şen*-i cāndur.

95-2a Nāz ilen étdi nıgeh bir nōv'ilen ol meh-likā,
95-2b Öldürüp 'āşıklerini, gör néce kıan éyledi?

95-4a Çün tēbībim ol iki *yāqūt*ı étdi *dür-feşān*,
95-4b Rūh vērđi kelbime, derdime dermān éyledi.

95-6a Görđi çün eġyār ile dil-dārımı ser-germ-i nāz,
95-6b Dīde-yi hūn-bārımı gör kim, ne tuġyān éyledi.

95-7a *Kaş* u *göz*, hem le'l-i mey-gūn, hāl-i Hindū, zūlf-i kec,
95-7b Serv keddin gösterüp Heyrān'ı heyrān éyledi.

95-8a *Kıl temāşā gözüm*, ol *serv*-i hurāmāne bu gün,
95-8b Nāz ile 'ezm éyliyüp *seyr*-i *gül-istāne* bu gün.

95-12a *Bezm*-i 'işret *dutup* ārāyiş-i kāmīl éle sen,
95-12b Tā şikest vērşün üzin mehr-i direhşāne bu gün.

95-14a Çü *niķāb* ol *ruh*-i hūbinden alup bād-i şebā,
95-14b Reşg üz vērđi géne Rōvze-yi Rızvān'e bu gün.

96-1a Çün tecellī éyledi fikr-i ruhun könlümden,
96-1b *Dīde*min *yaşı* vurup te'neler 'ummāne bu gün.

96-5a Düstler *bāde*-yi 'eşq ile *tereb-nāk olup*,
96-5b Şövkət-i düşmen-i dūn oldı nigūn-sār bu gün.

96-8a Behtimūn kövkebi bir se'd meķāme yétişüp,
96-8b Oldı yārın keremi *ğemlere ġem-h'ār* bu gün.

97-11a Yétişüp müjde-yi cān-beḥş ki, cānān gelüri,

97-11b Cānib-i *gül-şene* ol *serv-i* ḥurāmān gelüri.

97-14a *Ḳāmet*[i] *serv-i sehī*, zülfi kemend-i dil ü cān,

97-14b Üzi gül, kaşı kemān, kirpigi peykān gelüri.

98-2a Görsedüp ‘arizini, ‘ālemi pür nūr kılup,

98-2b *Gün tülū‘ étdi, ufuk*den meh-i tābān, gelüri.

98-3a *Hencer*-i nāz ile ğemzen *oḥun almiş eline*,

98-3b ‘Āşikin *keşdine* bir āfet-i dövrān gelüri.

98-11a Olmadı bunce giriftār-i *ġem* ü *derd* ü *elem*,

98-11b Ser-i kūyinde men-i beḥt[i] ḳeraden ğeyri.

98-13a Ger ḳezā saldı seni yāriden ayrı, Heyrān!

98-13b Dahı *teḳdīre* nedir çāre, *rizā*den ğeyri.

99-1a Olupdı *ġem* yataḳı şād gördüğün köñlüm,

99-1b Dağıldı *ġüşşeden* ābād gördüğün köñlüm.

99-2a Diyār-i ğemde *giriftār* u *dest-ġir* oldı,

99-2b Kemend-i firḳete, āzād gördigün köñlüm.

99-4a *Serīr*-i veşlde *Hosrov*-şifet *oturmuşdı*,

99-4b Olupdı *kūh*de *Ferhād*, gördigün köñlüm.

99-5a *Ferāk*-i *meḥnete* düşüp de per şikeste olup,

99-5b Vişāl *şeydine şeyyād* gördigün köñlüm.

99-6a Hücūm-i *meḥnet* ü *ġem*den, sipehr-i e‘lāye,

99-6b Yétirdi *nāle* vü *feryād*, gördigün köñlüm.

99-7a Çeküp şerāreler, étdi vücūdımı, Heyrān,

99-7b Mişāl-i *kūre*-yi *heddād* gördigün göñlüm.

99-8a Zülfin hemi açulse, ‘ecā’ib *kemend* olur,

99-8b Yüz *şeyd*-i dil o silsilede *pāy-bend* olur.

99-9a *Tīreleşir hevā* dağı, dağları *çen dutar*,

99-9b Övc-i semāye *dūd*-i dilim çün bülend olur.

99-10a Étdi Sehend’i hākile yek-sān göz yaşım,

99-10b *Hār ü hes* ile *seyl* yolu hiç *bend olur*?

99-11a Bülbül *feğān* u *nāle çeker*, hūşden géder,

99-11b Her vekt kim, o le‘l-i lebün nīm-ğend olur.

99-12a Le‘l-i lebünde var mı meger çeşme-yi heyāt?

99-12b Ve’r ne bu növ‘ ile ne *şeker*, hem ne *ğend* olur.

99-13a Başdan ayake cümle tenün dil-pesenddür,

99-13b Her dil-rubāde biri eger dil-pesend olur.

99-14a Heyrān-i nā-tevānı ‘ezīz éyle lütfile,

99-14b Qedrini bil, her ‘āşikī kim derd-mend olur.

100-2a Vişālinden cüdā düşdüm o yārın *mövsim-i gülde*,

100-2b Eger-çi, *güller açmış*, *gül-şen* içre *lāle-zār* olmuş.

100-3a Kemend-i zülf[i] ile, tığ-i ebrūsile dil-dārın,

100-3b Mişāl-i murğ-i bismil *şeyd*-i kēlbim gör *şikār olmuş*.

100-4a *Ğem*inde bu dil-i bīmāre her dem *nāle*dür hem-dem,

100-4b *Ferāk*inden o dil-dārın *sitem*le *dāğ-dār olmuş*.

100-5a *Gécem* gīsūsine benzer perīşān-vār uzunluğda,

100-5b Günüm ol zülf-i *müşgün-fām* tek hicrinde *tār* olmuş.

100-6a Cemālinden cüdā yārın olupdur hātirim ğem-gīn,

100-6b Ferāk-i māh-i rüyinden *dü çeşmim eşg-bār olmuş*.

100-7a Olupdur mūnisim *eğyār-i bed-kār* u *sitem-ger*,

100-7b Ki, gūyā *gūlden* ayrı *būlbūle* hem-rāh *hār* olmuş.

100-8 Géce gündüz dégil bir lehze sākit *āh* u *efşānden*,

100-9 Ne meḥnetdür bu meḥnet, bilmirem, Heyrān düçār olmuş.

100-10a *Hūn-ḡāre* çeşmün āhū-yi Deşt-i *Tatar*'dur,

100-10b *Seyd*-i dilim o *āhū* içün bī-kerārdur.

100-13a Ğemzen *hedengi*, *Rüstem-i Destān* *hedengidir*,

100-13b Āmāc-i dil çü dīde-yi *İsfendiyār*'dur.

100-14a Könlüm kuşı görende çü zülfīn kemendini,

100-14b *Āh* u *feğān* u *nāle*de bī-iḥtiyārdur.

101-1a Düşmiş niķābı o māhın seḥāb-veş,

101-1b *Éyle neẓāre*, *gör* ne ‘eceb növ-bahārdur.

101-4a ‘Ömrüm tükendi hicrde *şebr* ü *direngden*,

101-4b Gelmez ele vişāl ne şülh ü ne cengden.

101-5a Bu *hūy-i tünd* ü *heşm* ile *bahmakı gözlerün*,

101-5b Derk éyliyüple şīrden āyā *pelengden*?

101-6a Māh-i *ruh*inde[n] *çehrevi* mey-gün leblerün,

101-6b Gördükce düşdi le'l ile gül-āb rengden.

101-7a Ğemzen *hedengi* geçdi o növ' ile kılbden,

101-7b *Gīv*'in *sinānı* kim, néce şedr-i *Peşeng*' den.

101-8a *Behr*-i ğem içre sındı bu göñlüm *sefīnesi*,

101-8b Dağı ne bāk var mene keşd-i *neheng*den.

101-10 Heyrān öz rizāsı ile *derd* çekmiri,

101-11 Bu *rencler* yétüp ona bir *sūh*-i *şeng*den.

101-12a Üzün ey şūh, kılar *mehr-i direhşān* ile beḥs,

101-12b Zūlf-i mişgīnün éder *sünbül* ü *reyḥān* ile beḥs.

101-13a Heddi yoḥ ay u günün *sünbül* [ü] *reyḥān*ın, éde,

101-13b Ol meh-i 'āriž ile, zūlf-i perişān ile beḥs.

101-14a *Cān alan* kaşlar u ol *kanım içen* ğemzelerin,

101-14b Éyleyer *tīğ* ile, hem *hencer-i burrān* ile beḥs.

101-15a Gözlerün hūşimi serden alup ey āfet-i cān,

101-15b Éder ey şūh *lebün le'l-i Bedeḥşān* ile beḥs.

102-1a *Kedün* ey māh, vérüp *tūbī-yi firdövse* şikest,

102-1b Ne hemīn éyliri bir *serv-i hurāmān* ile beḥs.

102-2a Cezbe-yi 'eşkün *édüp bend, salup zindāne*,

102-2b Çün cemālun éledi Yūsif-i Ken'ān ile beḥs.

102-5a Géder 'eklim serimden, 'āriž ü *ruh-sāruvı* görcek,

102-5b Olur hālīm perīṣān zūlf-i enber-bāruvı görcek.

102-6a Uçar rengim üzümnden veşlüve yétdikce, ey dil-ber,

102-6b *Dizim titrer, dilim tutmaz* senin dīdāruvı görcek.

102-7a Düşer *nüṭḡi* melāhetden, ‘ezīzim, *tūṭī-yi hoş-gū*,

102-7b *Cemende* lāl olur *būlbūl*, senün *gūftāruvı* görcek.

102-8a Çü görse reng-i ruḡ-sārun, solar reng-i *gūl*-i hemrā,

102-8b Olur pejmürde *sūnbūl* tūrre-yi tērrāruvı görcek.

102-9a Dağulı *Hūşe-yi Pervīn*, *Benātü’n-ne‘ş* olur ber-hem,

102-9b O māh-i *‘arizūnde* cā-be-cā *hāllaruvı* görcek.

102-10a *Gül-istānda şenūberler* hesedden gīc қalar, aғlar,

102-10b Olur *servin* қedi hem, cilve vū refṭāruvı görcek.

102-13a *İtirip* murğ-i dili, *tapmıram*, ey māye-yi nāz,

102-13b *Cüst [ü] cū éyle* gör, ol sūnbūl-i pūr-hemde midür?

102-14a Kāmetin *bükdi bēlim*, ‘arizūn *öldirdi* meni,

102-14b Serv ü gül ol қed ü, ol ‘arize mānende midür?

102-15a Dédi: *vér cānuvu*, al ḡāk-i derim zerresini,

102-15b *Cān*-i nā-қābilimiz bu bege erzende midür?

103-1a *Būlbūlün*, *қumrīlerin* şūri düşüp āfāqe,

103-1b *Gül* ruḡum, *serv* қedim bu géce gül-şende midür?

103-5a İstiri şidқile *қurbān ola* ol şāhe bu gün,

103-5b Ger *fedā olmağa* Heyrān berāzende midür?

103-7a Hem-niṣṣīn éylemisen düşmeni, ey māye-yi nāz,
103-7b Reşgden *cānım alup, bağrımı kan éylemüsen.*

103-9a *Nāz* ile ‘işve ile seyr éliyüp *gül-zārı*,
103-9b Gösterip mö‘cūze san, *serv*[i] revān éylemüsen.

103-11a *Kaşların tūğ-i sitem almış ele, kirpigün oh,*
103-11b *Öldürürsen* meni nā-ḥek yere *kan éylemüsen.*

103-12a Ne’yçin ey şūḥ, *niḳābın götürüpsen üzden,*
103-12b Rūy-i ḥurşīd-veşi ḥelke ‘*eyān éylemüsen?*

104-1a Ḥesret-i veşlūvile, ey meh-i men, Ḥeyrān’ı,
104-1b *Başı yérde, gözi yolda, nigerān éylemüsen.*

104-2a *Seyr édün*, gerden-i mīnāye *baḥun!*
104-2b Serimi saldı ne sevdāye *baḥun!*

104-4a Kaşı cān alı, töker kir[pi]gi oh,
104-4b Merḥebā, ol *oh* u ol *yaye* baḥun!

104-5a Ğemzesi kanlar *içip mest olup,*
104-5b Cān alan *nergis-i şehlāye* baḥun!

104-6a ‘Eks-i mey çehresini *al kılup,*
104-6b Açılup, ol *gül-i hemrāye* baḥun!

104-8a *Büküben, kāmetimi “dāl” éliyüp,*
104-8b Serv tek ol ked-i re’nāye baḥun.

104-9 Hicri ol māh-ruḥun Ḥeyrān’ı,
104-10 *Saldı Mecnūn* kimi *şehirāye* baḥun!

104-11a ‘Eşk-i ruḥ-i cānān gēne tuḡyān éliyüpdür,

104-11b Kelbim *odunı āteş-i sūzān* éliyüpdür.

104-13a *Yāḳūt*-i leb-i yār *dür-efşān* olupdur,

104-13b Yā bād-i şebā gönçeni hendān éliyüpdür.

104-14a Ol çehre-yi gül-reng idi, yā lütf ile ḥālik,

104-14b *Meşriḳ*den iki *şübḥ* nümāyān éliyüpdür!

105-2a Ol māh meger *te‘ziye* Heyrān’e dutupdur,

105-2b *Türresin açup, zülfi perīşān éliyüpdür?*

105-5a *Bezm* ara *hem-şöḥbet* olmuş, menden ol dil-dārime,

105-5b Her zamān bed-gülük éyler, ol seg-i bed-ḥāhe baḥ!

105-6a Dil-berim, bārī sen eḡyār sözine gūş éyleme,

105-6b Bu keder *zūlm éyleme, ḥövf éyle*, bir Allāh’e baḥ!

105-7a Düşmen-i dūn hem-nişīn, hem-rāh u hem-dem müdde‘ī,

105-7b *Hem-nişīne seyr kıl*, bir *hem-dem* [ü] *hem-rāhe bah!*

105-8a Korḡmaz *Allāh*’den o zālīm, şerm kılmaz *helḳ*den,

105-8b Oldı sedd-i reh bize, ol *kāfir*-i *güm-rāhe* baḥ!

106-5a-1 Dédim çe-güne *Heyrān*,

106-5b-1 Güftā *şeydā*ye benzer.

106-6a *Gün tülū‘ étmiş ufukden*, ‘ārīz-i çün aye, baḥ,

106-6b *Cetr-i mişgīn*i salup *hurşīd* üzre *sāye*, baḥ.

106-7a *Kaşlar*ı *cellād* tek *tıḡ-i sitem almış ele*,

106-7b Kir[pi]gi peykān şifet perçem olupdur **yaye**, baḥ.

106-8a Le‘l-i rehşāndur meger, yā ḡönçe-yi hendān, lebin,

106-8b *Dür* şifet dendānı gör, *yāḳūt*-veş lebhāye baḥ.

106-9a Fitneler dünyāye salmış çeşm-i pür-efsūnı **gör**,

106-9b Ber cahān āteş zede, ol rūy-i meh-sīmāye **baḥ**.

106-10a Çün şedefdür, *şāf rövşendür* be-sān-i *ā’īne*,

106-10b Lem‘é-yi nūrest gūyā, gerden-i mīnāye baḥ.

106-11a *Dāne*-yi *murğ*-i köñüldür, āşiyān-i murğ-i rūḥ,

106-11b Ḥāl-i Hindū’ye niger, bir zūlf-i sūnbül-sāye baḥ.

106-12a *Öldürür*, ‘uşşāk rā her demde yüz min *kan töker*,

106-12b *Cān alar* temkīn ile benger, bu istiḡnāye baḥ.

106-13a Serv-i gül-zār-i *cināndur* īn ü yā *ḥūr-i behişt*,

106-13b Nāz ilen cövlān éder, bu ḳedd-i çün re‘nāye baḥ.

107-1a Ey cümle *feḳīrlar penāhı*!

107-1b! مانند تو نیست پادشاهی!

107-2a Çoḥ *hesret* ü *ārizū çekerdim*,

107-2b یادم بکنی تو گاهگاهی!

224-7b-3 Men olmuşam *dīvāne*,

224-7b-4 مجنون روزگارم

224-11a-1 *Heyrān* kıldı *mestūn*,

224-11a-2 مجنون این دیارم

224-12a-1 *Heyrān* kıldı *mecnūn*,

224-12a-2 هجران آن نگارم

240-8a ‘Eşkinde *nezār* [ü] hem *ğemīn* men,

240-8b Ğāyetde *letīf* ü *nāzenīn*sen.

240-10a مدح تو دگر به وصف ناید

240-10b *Te‘rīf*de mäh-i bī-kerīnsen.

240-11a انسان نبود به این نزاکت

240-11b Ey *şūh*, meger ki, *hūr*-i ‘eynsen?

240-12a نایاب بود که چون تو گوهر

240-12b *Lö‘lō*’-yi ter ü *dür*-i semīnsen.

240-14 از یار جدا شدی به ناکام

240-15 *Heyrān*-i *feķīr* sen *ğemīn*sen!

247-1a چون بلبلیم و در آشیانه

247-1b Ğem *oķlarine* sīnem *nişāne*.

247-3a جاننا سخنان دل فریبیت

247-3b Kıldı meni dehrde *fesāne*.

247-4a تنها نه مرا هزار چون من

247-4b *Mecnūn* kimi éyledün *dīvāne*.

247-5a این خسته زار بینوا را

247-5b Bi’lleh, getirmisen amāne.

247-7 حیران که اسیر عشق گشته

247-8 Āhır *dutuşup çeker zebāne*,

250-15a لیلی تویی جمله عاشقانت

250-15b Mecnūn kimi düşdi rūzigāre.

251-2 در راه تو ماند چشم حیران

251-3 Kıl çāre bu derd-i intizāre.

251-4a ای مهتر بهتر زمانه

251-4b Reḥm éyle feḳīr [ü] nā-tevāne.

251-12a Ey bād-i şübḥ-gāhī, ey ebr-i pāre pāre,

251-12b از روی مهربانی بر من مکن نظاره

251-15a Ferhād tek bu dağı mesken kılup oturdum,

251-15b Mecnūn misāl/ı düşdüm hem deşt ü kūh-sāre.

252-2a Çün būlbūl-i şikeste, men bī-kes ü figārı.

252-2b Saldı o gūlden ayrı, le‘net bu rūzigāre!

262-14a Çok hesret ü ārızū çekerdim,

262-14b یادم بکنی تو گاهگاهی

263-3a Dalunce düşüpdü deste deste,

263-3b از زمره عاشقان سیاهی

4. Leff ü Neşr

Hayran Hanım’ın şiirlerinde anlamla ilgili kullanılan sanatlardan biri de “leff ü neşr”dür. Örnekler verecek olursak (“leff ü neşr-i gayrı müretteb” örneğine rast gelinmemiştir.);

a. Leff ü Neşr-i Müretteb

80-9a Cahāne gelmiyüpdür bir bunun tek meh-likā dil-ber,

80-9b *Dili bülbül, dişi lö'lö', dodağı gönçe-yi ehmer,*

81-15a O cavāne ki, keddi serv-i dil-ārādır onun,

81-15b *Üzi gül, hāl[ı] siyeh, zülfî semen-sādır onun,*

87-5a Ey üzi gül, 'ārizi gül-şen, dolanım başuna.

87-5b Keddi nehl-i Vādī-yi Eymen, dolanım başuna.

87-6a *Çeşmi cādū, kirpigi peykān, kaşı kövs-i küzeh,*

87-6b *Saçı sünbül, züfleri süsen,* dolanım başına.

88-6a *Vér cevābım, kes başım, dut 'izzetın, hār éyleme,*

88-6b Koyma şād olsun mene düşmen, dolanım başına.

89-3a *Boyun serv-i sehī, zülfün mü'enber,*

89-3b *Cemālun Yūsif-i Ken'an*'e benzer.

89-7a *Dilün bülbül, saçın sünbül, üzün gül,*

89-7b Kec olmuş kirpigün peykāne benzer.

91-9a *Gözün aldı benim cānım, lebün tökdi onun kanın,*

91-9b Be-hemdi'lleh, senin küyinde āhir kane kan oldu.

93-6a Te'al-elleh, bu ne *ebrū*, ne *çeşm* ü bu ne *müjgāndur*,

93-6b Biri *hencer*, biri *āhū*, biri *şemşir-i burrāndır*.

94-6a Mecnūn mişāl deşt-i elem serveri olup,

94-6b *Vehş* ü *tuyūr* oldula[r] *heyl* ü *hesem* mene.

95-4a Çün tebībim ol iki yāķūtı étdi dūr-feşān,

95-4b *Rūḥ vērđi ḳelbime, derdime dermān éyledi.*

95-7a Kaş u göz, hem *le‘l-i mey-gūn, ḥāl-i Hindū, zūlf-i kec,*

95-7b Serv ḳeddin gösterüp Heyrān’ı heyrān éyledi.

97-8a Ğüşşeden düşmen-i dūn oldı perīşān bu géce,

97-8b *Kerem[i] düst ḳılup, düşmeni ğem-nāk* bu gün.

97-14a *Ḳāmet[i] serv-i sehī, zūlfī kemend-i dil ü cān,*

97-14b *Üzi gül, kaşı kemān, kirpigi peykān* gelüri.

98-9a Ger-çi dil-dār mene éyledi çoḥ *zūlm* ü *sitem,*

98-9b Men ona éylemenem *mehr* ü *vefā*den ğeyri.

98-12a *Düşmenün te‘nesi, hicrān odı, ğürbet elemi,*

98-12b Yoḥdı ğem-ḥār bize, kimse Ḥudā’dan ğeyri.

100-12a Māh-i ruḥinden ayrılalı, rüz u şeb işim,

100-12b Gāhī *feğān u nāle,* gehī *āh u zār*dır.

101-2a *Meḥmūr çeşm* ü *le‘l leb* ü *serv ḳed,* cavān,

101-2b Rüy-i zemīnde ger béle kes var, o yārdur.

102-14a *Ḳāmetin bükdi bēlim, ‘āriżün öldirdi meni,*

102-14b Serv ü gül ol ḳed ü, ol ‘ārize mānende midür?

103-1a Bülbülün, ḳumrīlerin şūri düşüp āfāḳe,

103-1b *Gül ruḥum, serv ḳedim* bu géce gül-şende midür?

103-2a *Veşlüve şād,* velī *firḳetüve nā-şādem,*

103-2b Bilmirem sensiz işim nāle midir, ḥende midür?

104-4a *Ḳaşı cān alı, töker kir[pi]gi oḥ,*

104-4b Merḥebā, ol oḥ u ol yaye baḥun!

251-15a *Ferhād* tek bu dağı mesken kılup oturdum,

251-15b Mecnūn mişāl[1] düşdüm hem deşt ü kūh-sāre.

5. Tezad

Hayran Hanım’ın şiirlerinde anlamla ilgili kullanılan sanatlardan biri de “tezad”dır. Örnekler verecek olursak;

73-12b-3 جانب مجلس چو شدم ناله زن

73-12b-4 Tā ki ola onda kögül sād-mān.

73-15a چونکه مرا دید بدان گونه زار

73-15b *Geldi zebāne* o dem ol *bī-zebān*.

75-3a Şübḥ açup *māh*-i ruḥinden niḳāb,

75-3b Étdi ṭulū‘ kövkebe-yi *āfitāb*.

75-4a Her yane *nezzāre* kılup görmedim,

75-4b Ol mehi, çün köglüm édüp iztirāb.

75-11a-1 Ebre o dem bā dil-i *sūzān* ile,

75-11a-2 ‘İcz éledim dīde-yi *giryān* ile.

77-1a *Göz baḥuban*, görmedi dil-dārını,

77-1b Her terefe Dicle revān éyledi.

77-6a Saldı meni de bu ğem ü meḥnete,

77-6b *Gül-şen*-i ‘eyşimi *hezān* éyledi.

77-12a-1 *Şübḥ* ü *mesā* nāleme ağlar felek,

77-12a-2 Şö‘le çeker āhime pervāneler.

77-13a-1 Eytdi cevābimde benim Müşteri:

77-13a-2 Ey yanan ‘eşk odına *şām* [u] *seher*!

78-7a Éyledi māh-ruḥum, ‘āşikini yād géne;

78-7b Oldı *vīrāne* kögül müjdeden *ābād* géne.

78-8a Dil olup *ğüşşe vü ğem*den bu gün āzād géne,

78-8b bāde-yi veşl-i ruḥ-i yār ile *dil-şād* géne,

79-1a Ey hoş ol dem ‘āşikini yād kıla,

79-1b Lūtf ile reh̄m kılup *şeydini āzād kıla*.

79-2a Mülk-i İslām’ı tereḥhūm ile ābād kıla,

79-2b *Düşmen*[i] *hār édüp düstleri şād kıla*.

79-3 Tā zelīl éyliye *küffārı Müselmān*’e gelür.

80-6a Baḥup ruḥ-sārine yārın, şebīh-i *mehr* ü *māh* étdim,

80-6b O zülf-i müşk-bārı dövr-i rüyinde nigāh étdim,

81-4a *Géce* tā *şübḥ* olunca nāle çekdim, el-amān étdim,

81-4b Seher vekti olup dil-teng ‘ezm-i gül-sitān étdim.

81-17 *Çāresiz* derdime şāyed éleye *çāre*, déyün.

83-1a Zülf [ü] rüyün éyledi mezhebimi süst benim,

83-1b Yā meni *kāfir* éle, yā ki de *īmāne* yétür.

83-7a Yārın *meh*-i rüyini gören rüy-i *zemīnde*,

83-7b *Gögde* dolanan *mehr*-i direḥşānı beğenmez.

85-1 Çün *büt-keded*den *Ke‘be*’ye ‘ezm éyledi Heyrân,

85-2 Bir lütf élesen ola ki, merdâne kayıtsun.

85-3a Sâkiyâ! Saldı ğem elden meni, bir bâde yétür,

85-3b Hemi *dünyâ*da bene hem dahı ‘*uqbâ*de yétür.

85-4a Her-çi *feryâd éderem*, kimse *yetişmez dâde*,

85-4b Sen özün *dâde yetiš*, ol şeh[i] *feryâde yétür*.

85-12a *Şübhe* kimi encüm sayaram fikr-i ruħinde,

85-12b Hicrân *géc*esi dîde-yi bîdârime reħm ét!

86-1a Yüz zehmet ile hāmūş olup bu dil-i vîrân,

86-1b Heyrân! Feġân étme, dil-i zârime reħm ét.

86-7a Çün kövkeb-i beħtim yetišüp neħs meķâme,

86-7b Bir emr éle, tâ *sâbit* ü *seyyâre* kayıdsun.

86-12a *Dünyâ*de vu ‘*uqbâ*de görüm meħlebe yétsin,

86-12b Her kes meni ol yâr-i vefâ-dâre yétürsün.

87-7a *Yanmasın* eġyârdan heç kimse *şem*‘-i hüsnine,

87-7b Tâ ki, pervâne şifet bir men, dolanım başına.

88-2a *Var* senin ‘eşkinde yüz şerf éden ‘ömrin, velî,

88-2b *Yoh* benim tek sūhte-hermen, dolanım başına.

88-5a *Dinmemezlik*den senin bir müdde‘ân vardır meġer,

88-5b Çatladı bağrım benim, *dillen*, dolanım başına.

89-1a Öyle *memlûv oldı* cân mülki onun ‘eşķile kim,

89-1b *Hālī* yér yoḥ bir ser-i sūzen, dolanım başına.

89-2a *Nüt-k*-i Heyrān, yār hicrānında bes kim dād édip,

89-2b *Lāl olup*, āḥir *düşüp dilden*, dolanım başına.

90-4a Ey dil olasan lāl, utan kim, néce vér[d]ün,

90-4b Bu nisbeti *bed-kār* ile *hoş-kār* arasında.

90-8a Geh çeşmüve, geh le‘lüve māl il olu köklüm,

90-8b Bī-çāre ḳalup *mest* ile *hūşyār* arasında.

90-12a Gönlüm ḳuşı ol zülf-i perīşān arasında,

90-12b Bī-çāre ḳalup cennet [ü] neyrān arasında.

90-15a Dil zülfile ruḥ-sārine çün kıldı temāşā,

90-15b Āvāre ḳalup *küfr* ile *īmān* arasında.

91-1a Ay, gör ne ‘eceb mō‘cüzedir, kim néce bitmiş,

91-1b Bir *sünbül-i ter*, *āteş-i sūzān* arasında.

91-2a Ey dil, éleme ğem ki, onun yoḥdı tefāvüt,

91-2b Kūyinde, çü *dervīş* ile *sulṭān* arasında.

91-4a Açıldı şübḥ-i rūyun şem‘i zülfünden ‘eyān oldu,

91-4b Hecālet āteşine *mehr* yandı, *meh* nehān oldu,

92-2a Zi bes ḳan ağladım hicr-i ruḥinde ey felek menzer,

92-2b Ruḥ-i *zerdim* sirişg-i *alile* rengin ḥezāb oldu.

92-3a Yanup hicrün odine *rūz* u *şeb* pervāne tek Heyrān,

92-3b Reḳīb-i fitne-ger le‘l-i lebünden kām-yāb oldu.

92-6a Könül oldu giriftār-i nigāh-i çeşm-i mehmûrî,
92-6b Ne mö'cûzdür bu, yā Reb, *şîr āhû*ye şikār oldu?!

94-2a *Yārın ferākı* bir yana, *eğyār şādlığı*,
94-2b Bes olmadı bu qedr cefā vu sitem mene?

95-5a *Yār* çün *eğyār* ile étdi tekellüm lütf ile,
95-5b Könlümün derd [ü] ğemi mövc étdi, tūfān éyledi.

96-6a Lütf édip, reh̄m éledi hālîme ol kaş ile göz,
96-6b *Derdîme çāre* kılup, le'l-i göher-bār bu gün.

96-10a Bir nezer le'l-i leb-i cānāne éyle, ey hekīm!
96-10b Çāre'î bu *derd-i bî-dermāne* éyle, ey hekīm!

96-13a Kıl tereh̄hüm hālîme, éyle '*elāc-i derdîmi*,
96-13b Bir devā vér, 'eklden bî-gāne éyle, ey hekīm!

97-1a Rāh-i hekk isterse könlün, *mescide* girme, sakın,
97-1b Şövk ile 'ezm-i reh-i *mey-hāne* éyle, ey hekīm!

97-5a Nūr-i ruḥ-sārı könlüde çü tecellî éyledi,
97-5b Kēlbimiz gerd-i *küdūret*den olup *pāk* bu gün.

97-8a Ğüşşeden düşmen-i dūn oldu perīşān bu *géce*,
97-8b Kerem[i] dūst kılup, düşmeni ğem-nāk bu *gün*.

97-10a Şükr bu ne'mete, Heyrān éle her *şübḥ* ü *mesā*,
97-10b Ne 'cecb dövr éledi, gerdiş-i eflāk bu gün!

97-12a Ayrılık derdi meni saldı ayakdan, yārım
97-12b Étmege bu dil-i *pür-derdîme dermān*, gelüri.

97-13a Esüben bād-i şebā zülf-i siyāhın dağıdıp,

97-13b *Mehr* tek *māh* üzi oldu direhşān, gelüri.

98-6a *Çāre* yoḥ *derdime* ol le‘l-i dü-tāden ğeyri,

98-6b Kimse dutmaz elimi zülf-i resāden ğeyri.

98-9a Ger-çi dil-dār mene éyledi çoḥ *zūlm ü sitem*,

98-9b Men ona éylemenem *mehr ü vefā*den ğeyri.

99-1a Olupdı *ğem* yataḳı *şād* gördüğün köñlüm,

99-1b Dağıldı ğüşşeden ābād gördüğün köñlüm.

99-5a *Ferāk*-i meḥnete düşüp de per şikeste olup,

99-5b *Vişāl* şeydine şeyyād gördüğün köñlüm.

100-2a *Vişāl*inden *cüdā düşdüm* o yārın mövsim-i gülde,

100-2b Eger-çi, güller açmış, gül-şen içre lāle-zār olmuş.

100-5a *Gécem* ğīsüsine benzer perişān-vār uzunluğda,

100-5b *Günüm* ol zülf-i müşgün-fām tek hicrinde tār olmuş.

100-8 *Géce gündüz* dégil bir lehze sākit āh u efğānden,

100-9 Ne meḥnetdür bu meḥnet, bilmirem, Heyrān düçār olmuş.

100-12a Māh-i ruḥinden ayrılalı, *rūz* u *şeb* işim,

100-12b Gāhī feğān u nāle, gehī āh u zārdır.

101-3a Heyrān sene esīrdi rūz-i elestden,

101-3b *Pinhān* dégil, bir işdi bu ki, *āşikārdur*.

101-4a ‘Ömrüm tükendi hicrde şebr ü direngden,

101-4b Gelmez ele vişāl ne *şülh* ü ne *cengden*.

101-12a Üzün ey şūh, kılar mehr-i *direhşān* ile behş,

101-12b Zülf-i *mişgīn*ün éder sünbül ü reyhān ile behş.

102-7a Düşer nütķi melāhetden, ‘ezīzim, tūṭī-yi hoş-gū,

102-7b Çemende *lāl* olur bülbül, senün *güftāruvı* görcek.

103-2a Veşlüve *şād*, velī firketüve *nā-şādem*,

103-2b Bilmirem sensiz işim *nāle* midir, *hende* midür?

103-4a ‘Āşiki *öldiresen*, veşlile *şād étmiyesen*,

103-4b Senden ey şūh, béle zūlm hoş-āyende midür?

104-15a Be‘zīlere bu çerh kılup mesnedi kısmet,

104-15b Menzil biz için *kūh* [u] *biyābān* éliyüpdür.

105-10a *Rūz u şeb* Heyrān du‘ā-gūdır ona, līken géne,

105-10b İstemez adın eşitsin, *nefret ü ikrāhe* baḥ!

106-4a-1 Güftem ki ‘*āşikānet*,

106-4a-2 Güftā temām ‘*āķil*.

106-6a *Gün* tulū‘ étmiş ufukden, ‘ariz-i çün *aye*, baḥ,

106-6b Çetr-i mişgīni salup hūrşīd üzre sāye, baḥ.

224-8a-1 Tā gétdi *mehr-i envār*,

224-8a-2 Oldum besī *mükedder*.

250-13a خواهم که ز دل فغان بر آرم

250-13b Tā od düşe *deşt* ü *kūh-sāre*.

251-15a Ferhād tek bu dağı mesken kıľup oturdum,

251-15b Mecnūn mişāl[1] düşdüm hem *deşt* ü *kūh-sāre*.

262-13a Ey cümle *fekirler* penāhı!

262-13b مانند تو نیست یادشاهی

6. Tekrir

Hayran Hanım’ın şiirlerinde anlamla ilgili kullanılan sanatlardan biri de “tekrrir”dir. Söza konusun sanata nadiren başvurulmuştur. Örnek verecek olursak;

93-3a Eger şe‘rim *şikest olsa*, mene étme melāmet, kim,

93-3b *Şikeste* söz beyān étmek, *şikeste* teb‘e medyündür.

7. Hüsn-i Ta‘lil

Hayran Hanım’ın şiirlerinde anlamla ilgili kullanılan sanatlardan biri de “hüsn-i ta‘lil”dir. Örnek verecek olursak;

84-5a *Hāl-i siyehin Mülk-i Bedeşşān’ı kıľup feth,*

84-5b Fermān-deh[e] yaz şefhe-yi Īrān’e dağılsın.

86-7a Çün *kövkebi-behtim yétişüp nehs meķāme,*

86-7b Bir emr éle, tā sābit ü seyyāre kayıdsun.

91-5a *Çeküp kövs-i küzeh hoş tāk-i rengin āsimān üzre,*

91-5b Görüp kaçın kimi olmaz sebab, ķeddi kemān oldu.

8. Nida

Hayran Hanım’ın şiirlerinde anlamla ilgili kullanılan sanatlardan biri de “nida”dır. Örnek verecek olursak;

75-10a Eytdi: Ki ey, ‘āşik-i şūrīde-hāl,

75-10b Şebr éle, feryāde yéter Zü'l-celāl!

76-13a Ey ki, yanan men kimi hier odına,

76-13b Çāre nedür bu ğeme, éyle beyān!

77-13a-1 Eytdi cevābimde benim Müşterī:

77-13a-2 Ey yanan ‘eşğ odına şām [u] seher!

77-14b-3 Dédim: Eger bu ğeme var çāre’ī,

77-14b-4 Tarı rizāsine déyün dūstler!

78-5a Cān fedā éylegilen ol şeh-i merdāne, kögöl!

78-5b Baḥuban seyr éle [sen] ol meh-i tābāne gögöl!

80-8a Temāşā éyledim cānānime, çün-ki men-i müzter,

80-8b Dédim: ey beh, ne hoş helğ éyliyüpdür Allāhu ekber!

80-14a Te‘āl’elleh, ne hoş helğ éyliyüpdür ḥālīğ-i sübhān!

80-14b Meger ‘eyn-i melekdir! ve’r-ne olmaz bir béle insān!

81-6a Dūstān! Hāl-i dīl-i zārımı dīl-dāre déyün!

81-6b Şerḥ-i eḥvālımı ol yār-i sitem-kāre déyün!

81-17 Çāresiz derdime şāyed éleye çāre, déyün!

82-1a Dūstān! Saldı ayakdan meni hicrān sitemi!

82-1b Felegin meḥneti, hem ayrılığın derd ü ğemi,

82-4a Yā Reb, ol bir de görer yārı kenārinde daḥı?!

82-4b Gönçe-yi gül açılup bāğ-i bahārinde daḥı,

82-9a Rūḥ-perverdi lebi veḳt-i tebessümde, şebā!

82-9b Rūhı bu tenden alup, ol leb-i hendāne yétür.

84-7 *Heyrān! Çü yanarsan o ked[er] şem‘e muķābil!*

84-8 Bir vez‘ ile çek şö‘le ki, pervāne dağılsın.

85-3a *Sākiyā! Saldı ğem elden bene (meni), bir bāde yétür!*

85-3b Hemi dünyāda bene hem daħı ‘uķbāde yétür.

85-11a *Ey çerh! benim āh-i şerer-bārime reħm ét!*

85-11b *Hicrāne yanan sīne-yi efgārime reħm ét!*

85-12a Şübhe kimi encüm sayaram fikr-i ruħinde,

85-12b Hicrān gécesi dīde-yi bīdārime reħm ét!

85-13a Ğürbet eleme, yār ferāķı meni aldı,

85-13b Ğürbetde kalan cān-i giriftārime reħm ét!

85-14a Tenhā қaluban bī-kes olup, yārden ayrı,

85-14b Bī-kesligima, ħesret-i besyārime reħm ét!

85-15a Eşk ile édip her terefe seyl revāne,

85-15b Çün ebr şifet çeşm-i göher-bārime reħm ét!

85-16a Hicrān-i ruħ-i yār meni saldı ayakdan,

85-16b *Yétür meni ol mūnis-i ğem-ķārime, reħm ét!*

86-1a Yüz zehmet ile ħāmūş olup bu dil-i vīrān,

86-1b *Heyrān! Feġān étme, dil-i zārime reħm ét!*

86-8a ‘Ehd ét, édesen cānuvı sen şidķ ile ķurbān,

86-8b Heyrān! Yār eger bir de bu gül-zāre қayıdsun.

88-8a *Ey güzel!* Yoğdur benim tek keddüve dil-bâhte,
88-8b Kêdrini men bî-kesin bilsen, dolanım başına.

90-3a *Ey, gör ne ‘eceb hoş görünür, éyle temâşâ!*
90-3b Bir dâne benefşe bite gül-zâr arasinde.

91-1a *Ay, gör ne ‘eceb mö‘cüzedir, kim néce bitmiş!?*
91-1b Bir sünbül-i ter âteş-i sūzân arasinde.

91-10a *Édüp zövķ ile cān kurbān ona her ‘āşık, ey Heyrān!*
91-10b Ne tenhā ‘āciz u nālān, olar da cān-feşān oldu.

92-6a Könül oldu giriftār-i nigāh-i çeşm-i mehmūrı,
92-6b *Ne mö‘cüzdür bu, yā Reb, şīr āhūye şikār oldu?!*

93-11a *Boyun tek bir ked-i zībā görünmez dehrîde eşlā!*
93-11b Zi şün‘-i kâdir-i yek-tā nehāl-i gül-şen-i cāndur.

94-13a *Étme bu keder cövr ü cefā ‘āşike, cānā!*
94-13b Elbette salur bu keder āzār ayağdan.

96-10a *Bir nezer le‘l-i leb-i cānāne éyle, ey hekīm!*
96-10b *Çāre’ī bu derd-i bī-dermāne éyle, ey hekīm!*

96-11a Ger behişt-i cāvidān isterse könlün, şövķ ile,
96-11b *Bir güzger sen mehfil-i cānāne éyle, ey hekīm!*

96-12a Hicr-i dil-ber öldüri āhîr meni, sen rehm éle,
96-12b *Hencerün çek, kettlimi merdāne éyle, ey hekīm!*

96-13a Kıl terehhum hālîme, éyle ‘elāc-i derdimi,
96-13b *Bir devā vér, ‘eklden bī-gāne éyle, ey hekīm!*

97-1a Rāh-i hekk isterse könlün, mescide girme, sakın,

97-1b *Şövk ile ‘ezm-i reh-i mey-hāne éyle, ey hekīm!*

97-2a Çekme zehmet hār u hesden, ‘ezm-i Ke‘be éyleme,

97-2b *Keşd-i bezm-i veşl-i şāhib-hāne éyle, ey hekīm!*

97-3a Bir kulağ as nāle-yi Heyrān’e, hifz ét nālesin,

97-3b *Bezm-i hikmetde onu efsāne éyle, ey hekīm!*

97-10a Şükr bu ne‘mete, Heyrān éle her şübḥ ü mesā,

97-10b *Ne ‘eceb dövr éledi, gerdiş-i eflāk bu gün!*

98-13a *Ger kezā saldı seni yāriden ayrı, Heyrān!*

98-13b Dahı tekdīre nedir çāre, rizāden ğeyri.

99-10a *Étdi Sehend’i hākile yek-sān göz yaşım!*

99-10b Hār ü hes ile seyl yolu hīç bend olur?

99-12a *Le‘l-i lebünde var mı meger çeşme-yi heyāt!?*

99-12b Ve’r ne bu növ‘ ile ne şeker, hem ne kend olur!

101-1a Düşmiş nikābı o māhın sehāb-veş,

101-1b *Éyle nezāre, gör ne ‘eceb növ-bahārdur!*

101-9a *Teklīf-i lā-yeṭāk mene kılma, ey refīk!*

101-9b Çekmek olur mı el bir onun tek keşengden?

104-2a *Seyr édün, gerden-i mīnāye baḥun!*

104-2b *Serimi saldı ne sevdāye baḥun!*

104-3a Zülf-i mişgīni salup ‘arizine,

104-3b *Gün hüsûf éyliüp, ol aye baḥun!*

104-4a Kaşı cān alı, töker kir[pi]gi oḥ,

104-4b *Merḥebā, ol oḥ u ol yaye baḥun!*

104-6a ‘Eks-i mey çehresini al kılup,

104-6b *Açılup, ol gül-i hemrāye baḥun!*

104-7a Gör, benefşe açılup, yā ki salup,

104-7b *Heṭṭi gün ‘arizine sāye, baḥun!*

104-9 Hicri ol māh-ruḥun Heyrān’ı,

104-10 *Saldı Mecnūn kimi şehṛāye baḥun!*

104-14a Ol çehre-yi gül-reng idi, yā lütf ile ḥālīk,

104-14b *Meşriḳden iki şübḥ nümāyān éliyüpdür!*

105-3a Merḥebā, étmiş ṭulū‘ güyā zemīnden, māhe baḥ!

105-3b *Yüz min istiḡnā ilen olmuş revān, ol şāhe baḥ!*

105-4a Durdı yérden şövḳ ile, pīş-vāz içün oldu revān,

105-4b *Bildi ki, cānān gelür, sen bu dil-i āḡāhe baḥ!*

105-5a Bezm ara hem-şöḥbet olmuş, menden ol dil-dārime,

105-5b *Her zamān bed-gūlīk éyler, ol seg-i bed-ḥāhe baḥ!*

105-6a Dil-berim, bārī sen eḡyār sözine gūş éyleme,

105-6b *Bu keder zūlm éyleme, ḥövf éyle, bir Allāh’e baḥ!*

105-6b *Bu keder zūlm éyleme, ḥövf éyle, bir Allāh’e baḥ!*

105-7a Düşmen-i dün hem-nişān, hem-rāh u hem-dem müdde‘ī,

105-7b *Hem-niṣṣîne seyr kıl, bir hem-dem [ü] hem-rāhe bah!*

105-8a Kırılmaz Allāh'den o zālīm, şerm kılmaz helkden,

105-8b *Oldı sedd-i reh bize, ol kāfir-i güm-rāhe bah!*

105-9a 'Eklimi aldı serimden, olmadı kâne' géne,

105-9b *İstedi kanım töke, meflûbı gör, dil-ḥāhe bah!*

105-10a Rûz u şeb Heyrân du'ā-güdır ona, lîken géne,

105-10b *İstemez adın eşitsin, nefret ü ikrāhe bah!*

106-12a Öldürür, 'uṣṣāk rā her demde yüz min kan töker,

106-12b *Cān alar temkîn ile benger, bu istiğnāye bah!*

252-2a Çün bülbül-i şikeste, men bî-kes ü figârı.

252-2b *Saldı o gülden ayrı, le'net bu rûzigāre!*

9. Tecahül-i Arifane

Hayran Hanım'ın şiirlerinde anlamla ilgili kullanılan sanatlardan biri de "tecahül-i arifane"dir. Örnekler verecek olursak;

79-13a Seher seyr-i çemen kıldum, güli mînāye benzetdüm,

79-13b *Fezā-yi bû-sitānı bülmedim, şehṛāye benzetdüm,*

90-1a *Eger-çi 'āşikün çoḥdur ve'lîken,*

90-1b *İnanma, heç biri Heyrân'e benzer.*

91-1a *Ay, gör ne 'eceb mö'cüzedir, kim néce bitmiş,*

91-1b Bir sünbül-i ter āteş-i sūzān arasında.

80-14a *Te'āl'elleh, ne hoş helk éyliyüpdür ḥālîk-i sübhān,*

80-14b *Meger 'eyn-i melekdir, ve'r-ne olmaz bir béle insān,*

81-17 *Çāresiz derdime şāyed éleye çāre, déyün.*

92-6a Könül oldı giriftār-i nigāh-i çeşm-i mehmūrı,

92-6b *Ne mö‘cüzdür bu, yā Reb, şīr āhūye şikār oldı?!*

93-11a *Boyun tek bir ked-i zībā görünmez dehrīde eşlā,*

93-11b Zi şün‘-i kādīr-i yek-tā nehāl-i gül-şen-i cāndur.

95-2a Nāz ilen étdi nigh bir növ‘ilen ol meh-liķā,

95-2b *Öldürüp ‘āşīklerini, gör néce kan éyledi?*

97-10a Şükr bu ne‘mete, Heyrān éle her şübḥ ü mesā,

97-10b *Ne ‘eceb dövr éledi, gerdiş-i eflāk bu gün!*

99-10a Étdi Sehend‘i ḥākile yek-sān göz yaşıım,

99-10b *Hār ü hes ile seyl yolu hīç bend olur?*

99-12a *Le‘l-i lebünde var mı meger çeşme-yi heyāt?*

99-12b Ve‘r ne bu növ‘ ile ne şeker, hem ne kend olur.

106-12a Öldürür, ‘uşşāk rā her demde yüz min kan töker,

106-12b *Cān alar temkīn ile benger, bu istiğnāye bah.*

10. Mübalağa

Hayran Hanım’ın şiirlerinde anlamla ilgili kullanılan sanatlardan biri de “mübalağa”dır. “Tebliğ”, “iğrak” ve “gulüv” türlerine ayıran mübalağa sanatı örneklerinden verecek olursak;

a. Tebliğ

75-13a-1 Éyle nezer bu ser-i pür-şūrīme,

75-13a-2 Köglümi gör kim, doludur kan ile.

76-7a-1 Gördi benim hālımı ol *gül-sitān*,

76-7a-2 *Bağrı yanup, gülleri oldu hezān.*

76-8a-1 Berķ çalup başını daşdan daşa,

76-8a-2 *Hūn-i ciger éyledi gözden revān.*

76-15b-3 Veşl-i ruḥ-i yār düşüp yādime,

76-15b-4 *Dīdemi hūn-ābe feşān éyledi.*

80-9a *Cahāne gelmiyüpdür bir bunun tek meh-liķā dil-ber,*

80-9b Dili bülbul, dişi lō'lō', dodağı gönçe-yi eḥmer,

81-4a *Géce tā şübḥ olunca nāle çekdim, el-amān étdim,*

81-4b Seher vekti olup dil-teng 'ezm-i gül-sitān étdim.

92-2a Zi bes kan ağladım hicr-i ruḥinde ey felek menzer,

92-2b *Ruḥ-i zerdim sirişg-i alile rengīn hezāb oldu.*

95-12a *Bezm-i 'işret dutup ārāyiş-i kāmīl éle sen,*

95-12b *Tā şikest vérsün üzīn mehr-i direḥşāne bu gün.*

96-1a Çün tecellī éyledi fikr-i ruḥun könlümden,

96-1b *Dīdemin yaşı vurup te'neler 'ummāne bu gün.*

97-9a Yār bu bezmi ķūdūm ile müzeyyen élese,

97-9b *Şövķ ile nōh felege fehṛ éder ḥāk bu gün.*

98-2a *Görsedüp 'āriżini, 'ālemi pür nūr kı lup,*

98-2b Gün ṭulū' étdi, ufukden meh-i tābān, gelūri.

b. İğrak

75-5a Hicr ğemi cânımı étdi figār,

75-5b *Firķet* odı baĝrımı *étdi kebāb*.

76-9a-1 *Dūd-i dilim tīre kılup ‘ālemi*.

76-9a-2 Şāh-i Hebeş Şām’e çévirdi ‘inān.

77-1a Göz baĝuban, görmedi dil-dārını,

77-1b *Her terefe Dicle revān éyledi*.

81-7a Rūhı cismimden alan ol büt-i hūn-h̄āre déyün,

81-7b Belke bir reĝm éde bu *āh-i şerer-bāre*, déyün,

82-2a *Yandırıp baĝrımı*, hem *çāk kılupdur sīnemi*,

82-2b Étdi pā-māl-i sitem cânımı ğurbet elemi,

82-3 *Zehr-i hicrān éliyüp baĝrımı şed-pāre* déyün.

85-15a *Eşk ile édip her terefe seyl revāne*,

85-15b Çün ebr şifet çeşm-i göher-bārime reĝm ét!

91-8a Görüp le‘l-i lebün, ey hūr-veş, le‘l-i Bedeĝşān’un,

91-8b *Yanup baĝrı ħesedden, dīdesinden hūn revān oldu*.

92-4a Şebā zūlfün daĝıtdı, *cümle ‘ālem müşg-bār oldu*,

92-4b Cemālı mehr tek ğūyā bulutden āşikār oldu.

97-7a Li’llehi’l-ĥemd ki, eĝyār olup hār u ğemīn,

97-7b *Reşgden müdde‘īnün ķelbidi şed çāk bu ğün*.

101-3a *Ĥeyrān sene esīrdi rūz-i elestden*,

101-3b Pinhān déĝil, bir işdi bu ki, āşikārdur.

103-1a *Bülbülün, kumrîlerin şûri düşüp âfâke,*

103-1b Gül ruhum, serv kedim bu gece gül-şende midür?

250-11a ای دوست به من بکن نظاره

250-11b *Oldı cigerim hezār pāre.*

251-5a هر دم که تو را نبینم ای دوست

251-5b *Efgānı yétürrem āsimāne.*

c. Gulüv

73-13b-3 چونکه نظر کردم و جانم بسوخت

73-13b-4 Bağrım olup onda çü *deryā-yi kan.*

75-13b-3 *Seng çeker şö'le*, şerāre töker,

75-13b-4 Görse meni bu dil-i sūzān ile.

76-1b-3 Hār gelüp gül gözime, *zelzele*,

76-1b-4 *Saldım o dem günbed-i devvāre men.*

76-7b-3 *Ebr benim hālime kan ağıladı,*

76-7b-4 Re'd huruş éyledi, çekdi feğān.

78-10a Rūz-i evvel ki, gözüm ol meh-i tābāne baḥup,

78-10b *Gözimin yaşı ile Dicleler 'Ummān'e aḥup,*

80-5a *Yétişdi 'erş-i e'lāye, men-i bī-dil çü āh étdim,*

80-5b Cahān-i rövşeni beht-i zebūnum tek siyāh étdim,

83-2a Gétdi ol Yūsif-i meh-rūy, gözüm ağlama az,

83-2b *Hūn-i nāb-i cigerin cehd éle 'ummāne yétür.*

91-4a Açıldı şübḥ-i rūyun şem‘i zülfünden ‘eyān oldu,

91-4b *Hecālet āteşine mehr yandı, meh nehān oldu,*

91-12a *Tecellī ēyliyüp nūr-i cemālun ‘ālemi tutdı,*

91-12b *Onun bir zerresi gétdi semāde āfitāb oldu.*

92-7a Bahup çün meḥfil-i eḥbābe gördüm onda yoḥ dil-ber,

92-7b Yanup bağrım, *gözim[d]e cem‘-i dünyā tār-mār oldu,*

92-12a Salup dövrān bizi meḥnetlere, dünyā-yi dūn içre,

92-12b Cefā-yi çerḥ-i kec-reftāriden *dil lücce-yi ḥūndur,*

95-5a Yār çün eḡyār ile étdi tekellüm lütf ile,

95-5b *Könlümün derd [ü] ğemi mövc étdi, tūfān éyledi.*

99-6a Hücūm-i meḥnet ü ğemden, *sipehr-i e‘lāye,*

99-6b *Yétirdi nāle vü feryād,* gördigün könlüm.

99-7a Çeküp şerāreler, *étdi vücūdimi,* Heyrān,

99-7b *Misāl-i kūre-yi ḥeddād* gördigün göñlüm.

99-9a Tīreleşir hevā daḡı, daḡları çen dutar,

99-9b *Övc-i semāye dūd-i dilim çün bülend olur.*

99-10a *Étdi Sehend’i ḥākile yek-sān göz yaşıım,*

99-10b Ḥār ü ḥes ile seyl yolu hīç bend olur?

102-9a *Daḡulı Ḥūşe-yi Pervīn, Benātü’n-ne‘ş olur ber-hem,*

102-9b O māh-i ‘arizünde cā-be-cā ḥāllaruvı görcek.

104-14a *Ol çehre-yi gül-reng idi, yā lütf ile ḥālīk,*

104-14b *Meşriḡden iki şübḥ nümāyān éliyüpdür!*

11. İstifham

Hayran Hanım'ın şiirlerinde anlamla ilgili kullanılan sanatlardan biri de “istifham”dır. Örnekler verecek olursak;

75-11b-3 Eytdim: Eyā ebr-i siyeh-rū, meger,

75-11b-4 *Var ğerezün mehr-i direhşān ile?*

75-12a-1 Ebr, meger görmemisen ayrılık,

75-12a-2 *Düşmemisen bir béle tūfān ile?*

77-11a-1 Ayrılığı sizleri yandırmır,

77-11a-2 *Bes ne içün éylemisiz nāleler?*

84-11a *Yā Reb, néce olur hālī onun ayrılığından?*

84-11b Bī-çāre eger bir de bu vīrāne kayıdsun?

86-3a Bu dil ki ona menzil idi, oldu herābe,

86-3b *‘Ezm étse eger yār, dahı hare kayıdsun?*

90-4a *Ey dil olasan lāl, utan kim, néce vér[d]ün?*

90-4b Bu nisbeti bed-kār ile hoş-kār arasında.

90-13a *Gör kim néce ser-geşte qalup vāleh ü tenhā?*

90-13b Ol hāl-i Heṭā ile Bedehşān arasında.

91-1a Ay, gör ne ‘eceb mö‘cüzedir, kim néce bitmiş?

91-1b Bir sünbül-i ter āteş-i sūzān arasında.

91-3a *Çün yār kılp lūtfini kem, hanı o hem-dem?*

91-3b Tā şulh kıla yār ile Heyrān arasında.

92-6a Könül oldu giriftār-i nigāh-i çeşm-i mehmūrı,

92-6b *Ne mö‘cüzdür bu, yā Reb, şīr āhūye şikār oldu?!*

92-9a Çün o dil-dār-i meh-ruḥden cüdā düşdüm men-i müzter,

92-9b *N’édim, gül-zārde güller açıldı, yā bahār oldu?*

93-5a Bu ne ruḥ-sār-i zībādur, bu ne zülf-i perīşāndur,

93-5b *Meger ḥurşīd-i rehşān ebr-i nīsān içre pinhāndur?*

99-10a Étdi Sehend’i ḥākile yek-sān göz yaşıım,

99-10b *Hār ü hes ile seyl yolu hiç bend olur?*

99-12a *Le‘l-i lebünde var mı meger çeşme-yi heyāt?*

99-12b Ve’r ne bu növ‘ ile ne şeker, hem ne kend olur.

100-8 Géce gündüz dégil bir lehze sākit āh u efğānden,

100-9 *Ne meḥnetdür bu meḥnet, bilmirem, Heyrān düçār olmuş?*

101-5a Bu ḥūy-i tünd ü heşm ile bahmakı gözlerün,

101-5b *Derk éyliyüple şīrden āyā pelengden?*

101-9a Teklīf-i lā-yetāk mene kılma, ey refīk!

101-9b *Çekmek olur mı el bir onun tek keşengden?*

102-12a *‘Eşķin ey şūḥ, senün bu dil-i pür-ğemde midür?*

102-12b *Bilmürem menzilini, cāndadı yā tende midür?*

102-14a Kāmetin bükdi bélím, ‘ārizün öldirdi meni,

102-14b *Serv ü gül ol ked ü ol ‘ārize mānende midür?*

102-15a Dédi: vér cānuvu, al ḥāk-i derim zerresini,

102-15b *Cān-i nā-ķābilimiz bu bege erzende midür?*

103-1a B lb l n,  umr lerin   ri d   p  f  e,

103-1b *G l ru um, serv  edim bu ge e g l- ende mid r?*

103-2a Ve l ve   d, vel  fir et ve n -  dem,

103-2b *Bilmirem sensiz işim n le midir,  ende mid r?*

103-3a ‘E limi serden alup,  el  ara r sv   ledin,

103-3b *Bu güneh, d l-ber-i men, sende midür, mende midür?*

103-4a ‘    i öldiresen, ve lile   d  tmiyesen,

103-4b *Senden ey    , b le z lm  o - yende midür?*

103-5a  stiri  id ile  urb n ola ol   he bu gün,

103-5b *Ger fed  olmağa  eyr n ber zende midür?*

103-12a *Ne’y in ey    , ni  b n götürüpsen  zden?*

103-12b *R y-i  ur  d-ve i  el e ‘ey n  ylem sen?*

250-14a  z f r ft t  b r ft    m

250-14b *Ey d st, bu derde var mı   re?*

12. Rücu

Hayran Hanım’ın şiirlerinde anlamla ilgili kullanılan sanatlardan biri de “rücu”dur. Örnekler verecek olursak;

75-4a *Her yane nezz re  ilup görmedim,*

75-4b Ol mehi,   n köglüm  d p iz ir b.

13. Telmih

Hayran Hanım'ın şiirlerinde anlamla ilgili kullanılan sanatlardan biri de “telmih”tir. Örnekler verecek olursak;

78-12 Özü şed te‘ne vırup *Yūsif-i Ken‘ān*’e, gelür.

78-13a Gül-i bī-ḥār açılup gül-şen-i cān içre bu gün,

78-13b Rūḥ tek cilve éler *Mülk-i Revān* içre bu gün,

Mülk-i Revan: İrevan bölgesi

78-14a Yoḥ onun tek daḥı bir şāh cahān içre bu gün,

78-14b ‘*Eḍl-i Kesrā*’nı kılup kesr şehān içre bu gün,

Adaleti ile ünlü olan Sasani kralı Anuşirvan-ı Adil (Kesra)’ya gönderme yapılmıştır.

78-15 Şövketi vérđi şikest *Teḥt-i Süleymān*’e, gelür.

79-10a Éyliye reh̄m bize *Āl-i ‘Ebā* ḥörmetine,

79-10b Server-i dīn o şeh-i rüz-i cezā ḥörmetine.

79-11a *Kūfe*’de *Kerbubelā*’de *şühedā* ḥörmetine,

79-11b Lütf édüp reh kıla *Şīr-i Hudā* ḥörmetine.

Tanrı’nın aslanı anlamına gelen “Şīr-i Hudā” tabiri Hz. Ali’nin lakaplarındanr.

80-7 Ḥeyāl-i *Müşk-i Çīn* étdim, *Şeb-i Yeldā*’ye benzetdüm.

81-16a *Yūsif*-i dehr ki, şeydāsı *Züleyhā*’dır onun,

81-16b O ṭebībe ki, leb-i le‘li *Mesīḥā*’dır onun,

82-9a *Rūḥ-perverdi* lebi veḳt-i tebessümde, şebā!

82-9b *Rūḥı* bu tenden alup, ol leb-i ḥendāne yétür.

Ölüleri nefesi ile canlandıran Hz. İsa'ya gönderme yapılmıştır.

83-2a Gétđi ol *Yūsif*-i meh-rūy, gözüm ağlama az,

83-2b Hūn-i nāb-i cigerin cehd éle ‘ummāne yétür.

83-10a Her kes ki, dutup kūy-i vişālinde temekkün,

83-10b Bi’lleh, véreler *Teht-i Süleymān*’ı, begenmez.

83-11a Ey şāh-i zamān, māh-i cahān, ger ki *Züleyhā*,

83-11b Görse üzini, *Yūsif-i Ken‘ān*’ı begenmez.

83-12a Heyrān, eger dutsa veţen yār derinde,

83-12b Gelmez gözüne, *Rövze-yi Riżvān*’ı begenmez.

84-5a Hāl-i siyehin *Mülk-i Bedehşān*’ı kılup feth,

84-5b Fermān-deh[e] yaz şefhe-yi Īrān’e dağılsın.

85-4a Her-çi feryād éderem, kimse *yétişmez dāde*,

85-4b Sen özün *dāde yétiş*, ol *şeh[i]l feryāde yétür*.

Adaleti ile ünlü Sasani kralı Anuşirvan-ı Adil’e gönderme yapılmıştır.

87-5a Ey üzi gül, ‘ārizi gül-şen, dolanım başuna.

87-5b Kēddi nehl-i *Vādī-yi Eymen*, dolanım başuna.

88-9a Men düşüm şehrálere *Mecnūn* şifet, şūrīde-vār,

88-9b Kıl temāşā hālime, gül sen, dolanım başına.

89-3a Boyun serv-i sehī, zülfün mü‘enber,

89-3b Cemālun *Yūsif-i Ken‘ān*’e benzer.

89-10a Leb-i le‘l-i şefā-behşün, ‘ezīzim,

89-10b Be-‘eyne *çeşme-yi heyvāne* benzer.

89-11a *Hālun Hindū* şifet künc-i lebünde,

89-11b Oturmuş teht ara sultāne benzer,

90-5a Gū *Şāh-i Hebeş* teht-i melāhetde oturmuş,

90-5b Künc-i leb ile, zülf-i siyeh tār arasinde.

90-13a Gör kim néce ser-geşte alup vāleh ü tenhā,

90-13b Ol hāl-i *Heṭā* ile *Bedeḥşān* arasinde.

91-8a Görüp le‘l-i lebün, ey hūr-veş, le‘l-i *Bedeḥşān*’un,

91-8b Yanup bağı ḥesedden, dādesinden hūn revān oldu.

93-4a Dil-i meḥzūn-i Ḥeyrān’ın olup āteş-kede ğemden,

93-4b Ki, çeşm[i] eşg-i ḥesretten be-sān-i *rūd-i Ceyhūn*’dur.

95-1a Zülfini çün ‘ārize ol meh perīşān éyledi,

95-1b Rövze-yi firdövsi güyā sūnbül-istān éyledi.

95-13a Görse ol rüy-i mehūn ger-çi *Züleyḥā*-yi ḥezīn,

95-13b Éylemez dahı nezer *Yūsif-i Ken‘ān*’e bu gün.

95-14a Çü niḳāb ol ruḥ-i ḥūbinden alup bād-i şebā,

95-14b Reşg üz vérdi géne *Rövze-yi Riżvān*’e bu gün.

97-9a Yār bu bezmi ḳūdūm ile müzeyyen élese,

97-9b Şövḳ ile *nöh felege* feḥr éder ḥāk bu gün.

99-4a *Serīr*-i veşlde *Hosrov*-şifet oturmuşdı,

99-4b Olupdı *kūh*de *Ferḥād*, gördigün köñlüm.

99-12a Le‘l-i lebünde var mı meger *çeşme-yi ḥeyāt*?

99-12b Ve'r ne bu növ' ile ne şeker, hem ne ķend olur.

100-10a Hün-h̄āre çeşmün *āhū-yi Deşt-i Tatar*'dur,

100-10b Şeyd-i dilim o āhū için bī-ķerārdur.

100-13a Ğemzen ħedengi, *Rüstem-i Destān ħedengidir*,

100-13b Āmāc-i dil çü *dīde-yi İsfendiyār*'dur.

101-3a Ğeyrān sene esīrdi *rūz-i elestden*,

101-3b Pinhān dégil, bir işdi bu ki, āşikārdur.

101-7a Ğemzen ħedengi géçdi o növ' ile ķelbden,

101-7b *Ğiv*'in sinānı kim, néce şedr-i *Peşeng*'den.

101-15a Gözlerün hūşimi serden alup ey āfet-i cān,

101-15b Éder ey şūĥ lebün *le'l-i Bedeĥşān* ile beĥs.

102-2a Cezbe-yi 'eşķün édüp bend, salup zindāne,

102-2b Çün cemālun éledi *Yūsif-i Ken'an* ile beĥs.

106-11a Dāne-yi murġ-i köñüldür, āşiyān-i murġ-i rūĥ,

106-11b *Ĥāl-i Hindū*'ye niger, bir zūlf-i sūnbül-sāye baĥ.

106-14 Men be-tü ķurbān olum, ey *Leylī*-yi şīrīn sūĥen,

106-15 Firķetün Ğeyrān'ı saldı, el-ġerez, şeĥrāye, baĥ.

c. Sözle İlgili Sanatlar

1. İştikak

Hayran Hanım'ın şiirlerinde sözle ilgili kullanılan sanatlardan biri de “iştikak”tır. Örnekler verecek olursak;

73-15a چونکه مرا دید بدان گونه زار

73-15b *Geldi zebāne* o dem ol *bī-zebān*.

76-5a-1 Sensen eger hicr *od*na *odlanan*,

76-5a-2 Bir de dahı behti olan çare men”.

84-9a *Cān* zāre gelür, tā ki, o *cānāne* kayıdsun,

84-9b Rehmi gelüben hāl-i perīşāne, kayıdsun.

86-12a Dünyāde vu ‘uqbāde görüm meṭlebe *yétsin*,

86-12b Her kes meni ol yār-i vefā-dāre *yétürsün*.

90-10 *Heyrān* şeb-i hicrānde éder yād-i vişālın,

90-11 *Heyret*dedür ol, cennet ile nār arasında.

d. Hayran Hanım'ın Şiirlerinde Edebi Mazmunlar

Hayran Hanım'ın Türkçe şiirlerinde genel divan şiiri ve tasavvufi edebiyatta yaygın olan mazmunlara bolca rastlanılmaktadır. Bu mazmunlardan bazıları şunlardır: *āhū*, *ā'īne*, *bāde*, *bārān*, *benefşe*, *bezm*, *gül-i bī-ḥār*, *bülbül*, *büt*, *büt-ḥāne*, *büt-kede*, *ebr*, *ebrū*, *gül*, *ḥār*, *kaş*, *kirpik*, *le'l*, *lō'lō'*, *mey-gün*, *mey-ḥāne*, *mīnā*, *neh̄l*, *nergis*, *nigār*, *pervāne*, *peymāne*, *reyḥān*, *sākī*, *serv*, *şenem*, *şenüber*, *şem'*, *ṭūṭī*, *yākūt*, *Ceyḥūn*, *Dicle*, *Hosrov*, *Mesīḥā*, *Kesrā*, *Pīr-i Muḡān*, *Şeb-i Yeldā*, *Tatar*, *ṭūbī*

1.Āhū

“Güzel bakışlı ve güzel gözlü sevgili”yi ifade etmek kullanılan bu mazmuna örnekler (her beyit içinde *yatık ve kalın* biçimde gösterilen sözcükler);

92-6a Könül oldu giriftār-i *nigāh-i çeşm*-i meḥmūrı,

92-6b Ne mö'cüzdür bu, yā Reb, şīr *āhū*ye şikār oldu?!

92-8a Düşüp çün yādime *āhū-şifet bahmaḡı* dil-dārın,

92-8b Sirişg-i al tökmekde gözüm bī-iḥtiyār oldu.

93-6a Te'āl-elleh, bu ne ebrū, ne *çeşm* ü bu ne müjgāndur,

93-6b Biri ḥencer, biri *āhū*, biri şemşīr-i burrāndır.

100-10a Hūn-ḡāre *çeşmün āhū*-yi Deşt-i Tatar'dur,

100-10b Seyd-i dilim o āhū içün bī-kerārdur.

100-11a Olmuş könül mükeyyed o ser-ḡoş *nigāhūve*,

100-11b Mö'cüz budur ki, *āhū*ye āhū şikārdur.

2.Ā'īne

“Saf, duru ve parlaklık”ı ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler :

106-10a Çün şedefdür, *şāf rövşendür* be-sān-i *ā'īne*,

106-10b Lem'ê-yi nūrest gūyā, gerden-i mīnāye baḥ.

3.Bāde

“Aşk ve sevgi”yi ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler :

78-8a Dil olup gūşşe vü ğemden bu gün āzād géne,

78-8b *bāde*-yi veşl-i ruḥ-i yār ile dil-şād géne,

85-3a Sākiyā! Saldı ğem elden bene, bir *bāde* yétür,

85-3b Hemi dünyāda bene hem daḥı ‘uḳbāde yétür.

96-5a Düstler *bāde-yi* ‘eşḳ ile tereb-nāk olup,

96-5b Şövkət-i düşmen-i dūn oldu nigūn-sār bu gün.

4.Bārān

“Bereket ve bolluk”u ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler:

75-15a-1 Ağlıyup eḥvālime, *ter éyledi*,

75-15a-2 *Yér üzünü* keṭre-yi *bārān* ile.

5.Benefşe

“Unutmamak ve hep hatırlamak” anşamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler:

90-3a Ey, *gör ne* ‘eceb hoş görünür, *éyle temāşā*,

90-3b Bir dāne *benefşe* bite gül-zār arasinde.

104-7a *Gör, benefşe* açılıp, yā ki salup,

104-7b Hetti gün ‘arizine sāye, baħun!

6.Bezm

“Birlikte eğlenme ve hoş geçirme” anlamını ifade etmek için kullanılan kullanılan bu mazmuna örnekler:

77-10a-1 *Cem‘ görüp cümle kevākibleri,*

77-10a-2 Birce meh ol *bezm*de yohdur meger?

84-1a Bu *bezm* ara cem‘ çeker hesret-i sākī,

84-1b Ey Pīr-i Muğān, emr éle, *peymāne dağılsın.*

87-15a *Bezm* ara, kıl bir işāre, helkden pinhān mene,

87-15b *Tā durup pervāne tek birden, dolanım başına.*

88-1a *Könlün isterse eger, ‘āşık sene kurbān ola,*

88-1b Seg rekībi *bezm*den kov sen, *dolanım başına.*

95-12a *Bezm*-i ‘işret dutup ārāyış-i kāmīl éle sen,

95-12b *Tā şikest vérsün üzin mehr-i direhşāne bu gün.*

97-2a Çekme zehmet hār u hesden, ‘ezm-i Ke‘be éyleme,

97-2b Keşd-i *bezm*-i *veşl-i şāhib-hāne* éyle, ey hekīm!

97-3a Bir kulak as nāle-yi Heyrān’e, hifz ét nālesin,

97-3b *Bezm*-i hikmetde onı *efsāne éyle*, ey hekīm!

97-9a Yār bu *bezm*i *ķūdūm ile müzeyyen élese,*

97-9b Şovķ ile nōh felege fehr éder hāk bu gün.

105-5a *Bezm* ara *hem-şöħbet olmuş*, menden ol dil-dārime,
105-5b Her zamān bed-gūlık éyler, ol seg-i bed-ḥāhe baḥ!

7. Gül-i bī-ḥār

“Aşığına eziyet etmeyen sevgili ve onu rahatlatan” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler:

78-13a *Gül-i bī-ḥār* açılup gül-şen-i cān içre bu gün,
78-13b *Rūḥ tek cilve éler* Mülk-i Revān içre bu gün,

87-2a Yüz ḥesret ile bu dīl-i hicrāne giriftār,
87-2b ‘Ezm étdi, özin ol *gül-i bī-ḥāre* yétürsün.

8. Būlbūl

“Seven, aşık ve hoş sesli aşık” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler :

76-4a-1 “Hicr-i cefā-kārsen ey *ḥār*, sen,
76-4a-2 *Būlbūl*-i ğem-dīde-yi bī-çāre, men”.

76-4b-3 *Būlbūl*-i meḥzūn eşidüp bu sözi,
76-4b-4 Eytdi: “Menem *būlbūl*-i āvāre, men.

76-5b-3 Eytdim: “Eyā *būlbūl*-i meḥnet-zede,
76-5b-4 Çāre n’édüm bu ğem-i besyāre men?

77-12b-3 Çün-ki benim nālemi *būlbūl* görüp,
77-12b-4 Uşdı çemen[den] oluban der-be-der”.

80-9a Cahāne gelmiyüpdür bir bunun tek meh-likā dil-ber,
80-9b *Dili būlbūl*, dişi lō’lō’, dodağı ğönçe-yi eḥmer,

87-11a *Bülbül*-i bî-çāre çekdi her zamān yüz min cefā,
87-11b Dönmedi heç növ‘ ile *gülden*, dolanım başına.

89-7a *Dilün bülbül*, saçun sünbül, üzün gül,
89-7b Kec olmuş kirpigün peykāne benzer.

89-12a Senin kūyinde ‘*āşikler feğānı*,
89-12b Çemende *bülbül-i hoş-ḥāne* benzer.

94-11a Pervāneni şem’in odi yandırdı dem-ā-dem,
94-11b Gül-şende salup *bülbülü* bir *ḥār* ayağdan.

99-11a *Bülbül feğān u nāle çeker*, hūşden géder,
99-11b Her veḳt kim, o le‘l-i lebün nīm-ḥend olur.

100-7a Olupdur mūnisim eḡyār-i bed-kār u sitem-ger,
100-7b Ki, gūyā *gülden* ayrı *bülbüle* hem-rāz *ḥār* olmuş.

102-7a Düşer nütḳi melāḥetden, ‘ezīzim, tūṭī-yi hoş-gū,
102-7b Çemende *lāl olur bülbül*, senün *güftāruvı* görcek.

103-1a *Bülbülün*, ḳumrīlerin *şūri düşüp āfāḳe*,
103-1b *Gül ruḥum, serv ḳedim* bu géce gül-şende midür?

252-2a Çün *bülbül*-i şikeste, men bî-kes ü figārı.
252-2b Saldı o *gülden* ayrı, le‘net bu rūzigāre!

9.Büt

“Heykel gibi çok güzel sevgili” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler:

78-2a ‘İzzet ü şövkete ol *büt*-i ferzāne gelür,

78-2b *Ƙıl temāṣā gözüm, ol serv-i ħurāmāne, gelür.*

81-7a *Rūḥı cismimden alan* ol *büt-i ħün-ħāre* déyün,

81-7b Belke bir reḥm éde bu āḥ-i şerer-bāre, déyün,

84-6a Yoḥdur o şenem, onda ki *ebrū-yi ħemīne*,

84-6b *Biz secde édek*, koy *büt* [ü] *büt-ħāne* dağılsın.

85-5a Ey şebā, *derd [ü] ġemim şerḥini yaz nāme şifet*,

85-5b Her zemīnde göresen ol *büt-i Növ-şād*’e yétür.

86-2a Yā Reb, kerem ét, ol *büt-i meh-pāre* kayıdsun,

86-2b Bir reḥm élesün bu dil-i bīmāre, kayıdsun.

86-6a Gel reḥm éle, koy ‘āşiki bir yāre yétişsün,

86-6b ‘Erzin élesin ol *büt-i ħün-ħāre*, kayıdsun.

86-9a Bir nāme yazum, bād-i şebā, yāre yétürsün,

86-9b Şerḥ-i ġemimi ol *büt-i ħün-ħāre* yétürsün.

10.Büt-ħāne

“Sevgilinin bulunduğu ve ikamet ettiği yer” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler

84-6a Yoḥdur o şenem, onda ki *ebrū-yi ħemīne*,

84-6b *Biz secde édek*, koy *büt* [ü] *büt-ħāne* dağılsın.

11. Büt-kede

“Sevgilinin bulunduğu ve ikamet ettiği yer” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler:

85-1 Çün *büt-keded*den Ke‘be’ye ‘ezm éyledi *Heyrān*,

85-2 Bir lütf élesen ola ki, merdāne kayıtsun.

12. Ebr

“Acıyan” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler :

75-11a-1 *Ebre* o dem *bā dil-i sūzān ile*,

75-11a-2 *‘İcz éledim dāde-yi giryān ile*.

75-12a-1 *Ebr*, meger görmemisen ayrılık,

75-12a-2 *Düşmemisen bir béle tūfān ile?*

75-14a-1 Hātir-i Allāh üçün ey *ebr*, gel,

75-14a-2 *Çāre kılup, derdime dermān ile*.

75-14b-3 Hālime nezzāre kılup, yandı *ebr*,

75-14b-4 *Nāle çekip, re‘d-i hurūşān ile*.

76-7b-3 *Ebr benim hālime kan ağladı*,

76-7b-4 Re‘d hurūş éyledi, çekdi feğān.

85-15a *Eşk ile édip her terefe seyl revāne*,

85-15b Çün *ebr şifet çeşm-i göher-bārime reh̄m ét!*

251-12a Ey bād-i şübḥ-gāhī, ey *ebr-i pāre pāre*,

251-12b از روی مهربانی بر من مکن نظاره

13. Ebrū

“Aşığına güzelliği ile sıkıntı veren, ok atan yay ve kılıç” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler:

87-13a Her ˘eref açmış, ęülim, *ebrũ kemānun oĥları*,

87-13b Tengnā-yi sīneme rövzen, dolanım başına.

90-6a Geh *ebrũ-yi kemānun* eli geh zũlf-i siyāhun,

90-6b Bir cān ęalup ol iki sitem-kār arasinde.

93-6a Te‘āl-elleh, bu ne *ebrũ*, ne ęeřm ü bu ne mũjgāndur,

93-6b Biri *ĥencer*, biri āhũ, biri řemřĩr-i burrāndır.

100-3a Kemend-i zũlf[i] ile, *tĩĝ-i ebrũ*sile dil-dārın,

100-3b Miřāl-i murĝ-i bismil şeyd-i ęelbim ĝör řikār olmuş.

105-11b-3 Dėdim ki *ebrũvānet*,

105-11b-4 Ğũftā ki *yaye* benzer.

247-2a ای دل تو ببین چگونه ماند

247-2b *Ebrũ-yi mũķevvesi kemāne*.

14. Ğũl

“Ğũzel sevgili” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler :

98-1a Ğũn tebessũmle olup le‘l-i lebi dũr-efřān,

98-1b Seĥn-i ĝũl-zār olup *ĝũlleri* ĥendān ĝelũri.

100-2a Viřālinden cũdā dũřdũm o yārın mœvsim-i *ĝũlde*,

100-2b Eger-ĝi, *ĝũller* açmış, ĝũl-şen iĝre lāle-zār olmuş.)

100-7a Olupdur mũnisim eĝyār-i bed-kār u sitem-ger,

100-7b Ki, ĝũyā *ĝũlden* ayrı *bũlbũle* hem-rāz ĥār olmuş.

102-8a Ğũ ĝörse reng-i ruĥ-sārun, solar reng-i *ĝũl-i* ĥemrā,

102-8b Olur pejmũrde sũnbũl řũrre-yi řerrāruvı ĝörcek.

102-14a Kāmetin bükdi bēlim, ‘ārizün öldirdi meni,

102-14b Serv ü *gül* ol ked ü, ol ‘ārize mānende midür?

103-1a *Bülbül*ün, kumrīlerin şūri düşüp āfāke,

103-1b *Gül ruḥum*, serv kedim bu géce gül-şende midür?

104-6a ‘Eks-i mey çehresini al kılup,

104-6b Açılup, ol *gül*-i hemrāye baḥun!

252-2a Çün *bülbül*-i şikeste, men bī-kes ü figārı.

252-2b Saldı o *gülden* ayrı, le‘net bu rūzigāre!

15. Hār

“Sıkıntı veren sevgili (diken gibi)” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler :

76-1b-3 *Hār* gelüp *gül* gözime, zelzele,

76-1b-4 Saldım o dem günbed-i devvāre men.

76-3a-1 Yüz ğem ile seyr éliyüp gül-şeni,

76-3a-2 Uğradım on-demde ki, çün *hāre* men,

76-3b-3 Āh u feġān ile çü étdüm ḥitāb,

76-3b-4 Bu reviş ol *hār-i sitem-kāre* men:

76-4a-1 Hicr-i cefā-kārsen ey *hār*, sen,

76-4a-2 *Bülbül*-i ğem-dīde-yi bī-çāre, men.

90-9a Şeb-ḥūn getürüp gül-şen-i ruḥ-sārine ḥeṭṭün,

90-9b Bir *ğönçe* kalıpdur bu keder *hār* arasında.

16. Kaş

“Aşığına güzelliği ile sıkıntı veren, ok atan yay ve kılıç” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler:

79-14a Cemālın görcek ol yārı melek-sīmāye benzetdüm,

79-14b Nezer kıldum, *kaşın* tākın *çekilmiş yaye* benzetdüm,

89-4a *Kaşun* ‘āşıklerin keşdine gūyā,

89-4b *Hem olmuş tığ-i ser-efşāne* benzer.

97-14a Kāmet[i] serv-i sehī, zülfi kemend-i dil ü cān,

97-14b Üzi gül, *kaşı kemān*, *kirpigi peykān* gelüri.

101-14a Cān alan *kaşlar* u ol kanım içen ğemzelerin,

101-14b Éyleyer *tığ* ile, hem *hencer-i burrān* ile beħs.

103-11a *Kaşların tığ-i* sitem almış ele, *kirpigün oh*,

103-11b Öldürürsen meni nā-ħeķ yére kan éylemüsen.

104-4a *Kaşı* cān alı, töker *kir[pi]gi oh*,

104-4b Merħebā, ol *oh* u ol *yaye* baħun!

106-7a *Kaşları cellād tek tığ-i sitem almış ele*,

106-7b *Kir[pi]gi peykān* şifet perçem olupdur yaye, baħ.

17. Kirpik

“Aşığına güzelliği ile sıkıntı veren, atılmış ok ve kılıç” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler :

85-6a Zülfünün tār[ı] ile murğ-i dilin bağla perin,

85-6b *Hencer-i kirpigin* ile ĥidmet-i şeyyāde yétür.

87-6a Çeşmi cādū, *kirpigi peykān*, kaşı kövs-i küzeh,

87-6b Saçı sünbül, zülfleri süsen, dolanım başına.

89-7a Dilün bülbül, saçun sünbül, üzün gül,

89-7b *Kec olmuş kirpigün peykāne benzer.*

91-6a Dü çeşm-i mest [ü] mehmûrun alup cânlar, töküp kanlar,

91-6b *Hedeng-i kirpigün*, tîğ-i nigāhun kām-rān oldu.

97-14a Kāmet[i] serv-i sehī, zülfi kemend-i dil ü cân,

97-14b Üzi gül, kaşı kemān, *kirpigi peykān* gelüri.

103-11a Kaşların tîğ-i sitem almış ele, *kirpigün oḥ*,

103-11b Öldürürsen meni nā-ḥek yere kan éylemüsen.

104-4a Kaşı cân alı, töker *kir[pi]gi oḥ*,

104-4b Merḥebā, ol oḥ u ol yaye baḥun!

106-7a Kaşları cellād tek tîğ-i sitem almış ele,

106-7b *Kir[pi]gi peykān şifet* perçem olupdur yaye, baḥ.

18. Le‘l

“Sevgilinin kırmızı renkli dudağı” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler:

76-2a-1 Gönçelerin her birisin oḥşadup,

76-2a-2 Ḥesret ile *le‘l-i leb-i* yāre men.

81-16a Yūsif-i dehr ki, şeydāsı Züleyḥa’dır onun,

81-16b O tebībe ki, *leb-i le‘li* Mesīḥā’dır onun,

83-5a Yārın *lebi*, gör, *le‘l-i Bedeḥṣān*’ı beğenmez,
83-5b Dürç-i deheni gönçe-yi hendānı beğenmez.

84-2a Mest oldı çü ‘uṣṣāk senün *le‘l-i leb*inden,
84-2b Ne meşrefi var bizlere, mey-ḥāne dağılsın.

89-10a *Leb-i le‘l-i* şefā-beḥşün, ‘ezīzim,
89-10b Be-‘eyne çeşme-yi ḥeyvāne benzer.

90-8a Geh çeşmüve, geh *le‘l-i* mā’il olu köklüm,
90-8b Bī-çāre kılup mest ile hūşyār arasinde.

91-8a Görüp *le‘l-i leb*ün, ey hūr-veş, *le‘l-i Bedeḥṣān*’un,
91-8b Yanup bağı ḥesedden, dīdesinden hūn revān oldı.

92-3a Yanup hicrūn odine rūz u şeb pervāne tek Ḥeyrān,
92-3b Reḳīb-i fitne-ger *le‘l-i leb*ünden kām-yāb oldı.

93-7a Bu ne *lebdür*, ne dendāndur ve yā lö’lö’-yi ḡeltāndur,
93-7b Bulūrīn ḥökke içre gū’iyā *le‘l-i Bedeḥṣān*’dur.

96-6a Lütf édip, reh̄m éledi ḥālime ol kaş ile göz,
96-6b Derdime çāre kılup, *le‘l-i* göher-bār bu gün.

96-10a Bir nezer *le‘l-i leb*-i cānāne éyle, ey ḥekīm!
96-10b Çāre’ī bu derd-i bī-dermāne éyle, ey ḥekīm!

19. Lö’lö’

“Sevgilinin parlak ve güzel dişleri” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler :

80-9a Cahāne gelmiyüpdür bir bunun tek meh-liḳā dil-ber,

80-9b Dili bülbül, *dişi lö'lö'*, dodağı gönçe-yi ehmer,

83-6a Her kim göre *dendān*lerini gāh-i tebessüm,

83-6b Hem göheri, hem *lö'lö'-yi ğeltān*ı beğenmez.

93-7a Bu ne lebdür, ne *dendān*dur ve yā *lö'lö'*-yi ğeltāndur,

93-7b Bulūrīn hōkķe içre gū'iyā le'l-i Bedehşān'dur.

20. Mey-gūn

“Sevgilinin kırmızı dudağı” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler

95-7a Kaş u göz, hem le'l-i mey-gūn, hāl-i Hindū, zūlf-i kec,

95-7b Serv ķeddin gösterüp Heyrān'ı hey-rān éyledi.

101-6a Māh-i ruħinde[n] ķehrevi *mey-gūn lebler*ün,

101-6b Gördükce düşdi *le'l* ile gül-āb rengden.

21. Mey-hāne

“Sevgilinin bulunduğu ve ikamet ettiği yer” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler:

84-2a Mest oldu ķü ‘uşşāk senün le'l-i lebinden,

84-2b Ne meşrefi var bizlere, *mey-hāne* dağılsın.

97-1a Rāh-i heķķ isterse könlün, mescide girme, saķın,

97-1b Şövk ile ‘ezm-i reh-i *mey-hāne* éyle, ey heķīm!

22. Mīnā

“Sevgilinin ince cam gibi gerdanı” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler:

104-2a Seyr édün, *gerden-i mīnā*ye baħun!

104-2b Serimi saldı ne sevdāye baħun!

106-10a Çün şedefdür, şāf rövşendür be-sān-i ā’īne,

106-10b Lem‘é-yi nūrest gūyā, *gerden-i mīnā*ye baħ.

23. Neħl

“Sevgilinin boyu-posu” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler :

87-5a Ey üzi gül, ‘ārizi gül-şen, dolanım başuna.

87-5b *Ƙeddi neħl*-i Vādī-yi Eymen, dolanum başuna.

24. Nergis

“Sevgilinin mahmur ve güzel gözleri” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler:

80-1 *Humārlanmış gözün* bir *nergis-i şehlā*ye benzetdüm.

104-5a Ğemzesi ƙanlar içip *mest olup*,

104-5b Cān alan *nergis-i şehlā*ye baħun!

25. Nigār

“Resim gibi çok güzel sevgili” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler:

251-13a Bir hālîme nezer kııl, ol kûye bir güzer kııl,

251-13b ‘Erz éyle hāl-i zārım ol bî-vefā *nigāre*.

26. Pervāne

“Sevgilisinin başında dönüp duran aşık” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler :

77-2a Gördi çü *pervāne* benim hālımı,

77-2b Şüre gelüp āh u feğān éyledi.

77-8a-1 Yandı benim hālîme *pervāne* çün,

77-8a-2 Şür ile bu ferdi beyān éyledi;

77-12a-1 Şübḥ ü mesā nāleme ağlar felek,

77-12a-2 Şö‘le çeker āhime *pervāneler*.

80-11a Baḥup *şem*‘-i visāle, cānımı *pervāne* étdim men,

80-11b Cemālın veşfini dilde ‘eceb efsāne étdim men,

84-7 Heyrān! Çü yanarsan o ked[er] *şem*‘e muqābil,

84-8 Bir vez‘ ile çek şö‘le ki, *pervāne* dağılsın.

87-7a Yanmasın eḡyārdan heç kimse *şem*‘-i ḥüsnine,

87-7b Tā ki, *pervāne* şifet bir men, *dolanım başına*.

87-15a Bezm ara, kııl bir işāre, ḥelḳden pinhān mene,

87-15b Tā durup *pervāne* tek birden, *dolanım başına*.

92-3a Yanup hicrūn odine rūz u şeb *pervāne* tek Heyrān,

92-3b Reḳīb-i fitne-ger le‘l-i lebünden kām-yāb oldı.

93-12a İki ‘āşık olup sūzān cemālun *şem*‘ine her dem,

93-12b Biri *pervāne*-yi miskīn, biri ser-geşte Heyrān'dur.

27. Peymāne

“Aşk ve sevgi” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler :

84-1a Bu bezm ara cem‘ çeker hesret-i sākī,

84-1b Ey Pīr-i Muğān, emr éle, *peymāne* dağılsın.

84-13a Yā Reb, ne olur def‘-i ħumārine ferākın,

84-13b Sākī dolanup, bir de o *peymāne* kayıdsun.

28. Reyhān

“Saçı ve kendisi güzel kokan sevgili” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler:

83-8a Ol *zülf-i semen-sāye* baĥun dövr-i ruĥinde,

83-8b Gül-zārdeki sünbül ü *reyhānı* beğenmez.

89-9a Vurup bād-i şebā zülfün dağıtmış,

89-9b Gül üzre deste-yi reyhāne benzer.

101-12a Üzün ey şūĥ, kılar mehr-i direĥşān ile beĥs,

101-12b *Zülf-i mişgīn*ün éder sünbül ü *reyhān* ile beĥs.

29. Sākī

“Sevgili ve maşuk” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler :

84-1a Bu bezm ara cem‘ çeker hesret-i *sākī*,

84-1b Ey Pīr-i Muğān, emr éle, peymāne dağılsın.

84-13a Yā Reb, ne olur defʿ-i ḥumārine ferāqın,
84-13b *Sākī* dolanup, bir de o peymāne kayıdsun.

30. Serv

“Sevgilinin boyu-posu” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler :

73-13a-1 دیدم و یاران دگر گشته جمع

73-13a-2 Yoḥdı olar içre o *serv*-i revān.

76-2b-3 *Servi* görüp eşk revān éyledim,

76-2b-4 Zerre şifet şefhe-yi ruḥ-sāre men.

78-2a ‘İzzet ü şövkete ol büt-i ferzāne gelür,

78-2b Kıl temāşā gözüm, ol *serv-i ḥurāmāne*, gelür.

78-11a Eşkimin dānesini gerdenine ‘ikd taḥup,

78-11b *Ḳeddi* hiclet odına *serv-i ḥurāmām* yaḥup,

81-2 Nehāl-i *ḳāmetin serv-i sehī bālā*ye benzetdüm.

81-15a O cavāne ki, *ḳeddi serv-i dil-ārā*dır onun,

81-15b Üzi gül, ḥāl[ı] siyeh, zülfi semen-sādır onun,

83-3 Bunce Heyrān-i hezīn, salma ayağdan özüvi,

83-4 Gül-şen-i cānda biten *serv-i ḥurāmāne* yétür.

83-9a Yārın *ḳedini* görse eger ḳumrī-yi bī-dil,

83-9b Gül-şende biten *serv-i ḥurāmām* begenmez.

102-14a *Ḳāmetin* bükdi belim, ‘arizün öldirdi meni,

102-14b *Serv* ü gül ol *ked* ü, ol ‘ārize mānende midür?

103-1a Bülbülün, kımrîlerin şûri düşüp âfâke,

103-1b Gül ruḥum, *serv kedin* bu gece gül-şende midür?

106-13a *Serv-i* gül-zār-i cināndur ĩn ü yā ḥūr-i behişt,

106-13b Nāz ilen cövlān éder, bu *kedd-i çün re’nāye* baḥ.

224-10a-1 Tā gétđi *serv-i mövzūn*,

224-10a-2 غمهای من شد افزون

251-9a دل خون سازد و خون بریزد

251-9b Ol *serv-i kede* budur nişāne.

31. Şenem

“Heykel gibi çok güzel ve süslü sevgili” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler :

84-6a Yoḥdur o *şenem*, onda ki ebrū-yi ḥemīne,

84-6b Biz secde édek, koy büt [ü] büt-ḥāne daḡılsın.

32. Şenüber

“Sevgilinin boyu-posu” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler:

102-10a Gül-istānda *şenüberler* ḥesedden gīc kıalar, aḡlar,

102-10b Olur *servin kedi* ḥem, cılve vü refṯāruvı görcek.

33. Şem‘

“Mum gibi yakıcı maşuk” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler :

76-12a Yoḥdı olar içre benim dil-berim,

76-12b Şem‘e feğān ile dēdim ol zamān:

76-15a-1 Şem‘ çeküp āh u amān éyledi,

76-15a-2 Hicre yanan bağrımı ған éyledi.

77-5a Söyledim: Ey şem‘e olan mübtelā,

77-5b Ol ki, seni sūhte-cān éyledi,

80-11a Baḥup şem‘-i visāle, cānımı *pervāne* étdim men,

80-11b Cemālın veşfini dilde ‘eceb efsāne étdim men,

84-7 Heyrān! Çü yanarsan o ked[er] şem‘e muḳābil,

84-8 Bir vez‘ ile çek şö‘le ki, *pervāne* dağılsın.

87-7a Yanmasın eğyārdan heç kimse şem‘-i ḥüsnine,

87-7b Tā ki, *pervāne* şifet bir men, dolanım başına.

87-14a Söyleyipsen dönmedi şem‘-i kedem etrāfına,

87-14b N’éyliyüm sen bir zamān eglen, dolanım başına.

34. Tūṭī

“Güzel konuşan ve muhabbet eden sevgili” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler :

84-12a Pervāz kılup *tūṭī-yi teb‘im* bu çemenden,

84-12b Hāl-i lebüvi görset ona dāne, ғayıdsun.

102-7a Düşer *nütki* melâhetden, ‘ezîzim, *tûfî-yi hoş-gû*,

102-7b Çemende lâl olur bülbül, senün güftâruvı görecek.

35. Yâķūt

“Sevgilinin kırmızı renkli dudağı” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler:

95-4a Çün teḃîbim ol *iki yâķūtı* étdi dūr-feşân,

95-4b Rûḥ vérdi ķelbime, derdime dermân éyledi.

104-13a *Yâķūt-i leb-i yār* dūr-efşân olupdur,

104-13b Yâ bād-i şebâ gönçeni ḥendân éliyüpdür.

106-8a Le‘l-i rehşândur meger, yâ gönçe-yi ḥendân, *lebin*,

106-8b Dür şifet dendânı gör, *yâķūt-veş lebhā*ye baḥ.

36. Ceyḥūn

“Aşığın göz yaşı” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler :

93-4a Dil-i meḥzūn-i Ḥeyrân’ın olup âteş-kede ğemden,

93-4b Ki, *çeşm[i] eşg-i* ḥesretten be-sân-i rûd-i *Ceyḥūn*’dur.

37. Dicle

“Aşığın göz yaşı” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler :

77-1a *Göz* baḥuban, görmedi dil-dārını,

77-1b Her terefe *Dicle revân* éyledi.

78-10a Rûz-i evvel ki, *gözüm* ol meh-i tābāne baḥup,

78-10b *Gözimin yaşı ile Dicleler ‘Ummān’e aḥup*,

103-6a Ey sitem-ger, meni rüsvā-yi cahān éylemüsen,

103-6b Gözümün yaşını çün Dicle, revān éylemüsen.

38. Hosrov

“Hükümrânlık ve krallık” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler :

99-4a Serîr-i veşlde *Hosrov-şifet oturmuşdı,*

99-4b Olupdı kühde Ferhād, gördigün könlüm.

39. Mesîhā

“Ölüyü canlandıran / Hz. İsa’nın mucizesi” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler:

81-16a Yūsif-i dehr ki, şeydāsı Züleyhā’dır onun,

81-16b O *tebîbe* ki, leb-i le’li *Mesîhā*’dır onun,

40. Kesrā

“Adaleti yerine getiren şahıs, Sasani kralı Anuşirvan-ı Adil”i ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler:

78-14a Yoḥ onun tek dahı bir şāh cahān içre bu gün,

78-14b *‘Edl-i Kesrā*’nı kılp kesr şehān içre bu gün,

41. Pîr-i Muğān

“Tasavvuf piri ve mürşidi”ni ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler:

84-1a Bu bezm ara cem‘ çeker esret-i sākī,

84-1b Ey *Pīr-i Muğān*, emr éle, peymāne dağılsın.

42. Şeb-i Yeldā

“Sevgilinin saçı gibi siyah ve uzun” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler:

80-7 Heyāl-i *Müşk-i Çīn* étdim, *Şeb-i Yeldā*’ye benzetdüm.

43. Tatar

“Kan dökücü ve zulüm eden sevgili”yi ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler:

100-10a *Hūn-ḡāre* çeşmün āhū-yi *Deşt-i Tatar*’dur,

100-10b Şeyd-i dilim o āhū içün bī-ķerārdur.

44. Tūbī

“Sevgilinin boyu-posu ve Cennet’te yüksek bir ağaç” anlamını ifade etmek için kullanılan bu mazmuna örnekler :

102-1a *Ķedūn* ey māh, vérüp *tūbī-yi firdövse* şikest,

102-1b Ne hemīn éyliri bir *serv-i ḡurāmān* ile beḡs.

C. Hayran Hanım'ın Türkçe Şiirlerinde Kullandığı Vezinler

Hayran Hanım'ın Türkçe şiirlerinde aruz vezinlerinden on üçüne (13) başvurulmuştur. Söz konusu vezinler kullanma sıklığına göre aşağıdaki çizelgede gösterilmiştir.

Vezinler	Sayı
fā'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün	11
mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün	8
mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün	8
mef'ülü mefā'ilün fe'ülün	6
fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün	5
mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün	5
fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün	3
mef'ülü fā'ilātün mef'ülü fā'ilātün	3
müfte'ilün müfte'ilün fā'ilün	2
mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün	1
mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün	1
fā'ilātün fe'ilātün fe'ilün	1
mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fe'ülün	1

D. Hayran Hanım'ın Şiirlerinde Dil Özellikleri

Hayran Hanım'ın Türkçe şiirlerindeki dil özellikleri büyük bir oranla İran ve Azerbaycan'da ortaya çıkan XIX. yüzyıl Türk ediplerinin dili ile uyum içerisindedir. Bu dil özelliklerinin kullanım alanı Azerbaycan dâhil olmak üzere İran'ın Türkmenler dışındaki kuzeybatı, merkezi, güney batı İran (Kaşkay vb.) ve Horasan bölgelerini dahi kapsamaktadır.

Hayran Hanım Türkçe şiirlerinde kimi ağız özelliklerine de rastlanılmaktadır. Onun eserlerinde rastladığımız ağız özellikleri şunlardır:

1. Ağızlarda rastladığımız “öğrenilen geçmiş zamanın olumsuzu”: Hayran Hanım'ın eserlerinde “öğrenilen geçmiş zamanın olumsuzu” olan bu ağız özelliğine ikinci tekil şahıslarda üç kez rastlamaktayız. Bunlar:

75-12a-1 Ebr, meger *görmemişen* ayrılık,

75-12a-2 *Düşmemisen* bir béle tūfān ile?

Olmamısan tuş béle tūfān ile?²⁶⁵

Bunları çekimleriyle gösterirsek:

men	<i>görmemişem</i>
sen	<i>görmemişsen</i> / <i>görmeyipsen</i> / <i>görmemişen</i>
o	<i>görmemiş</i> / <i>görmeyip</i>
biz	<i>görmemişik</i>
siz	<i>görmemişsiniz</i> / <i>görmeyipsiniz</i> / <i>görmemişiniz</i>
onlar	<i>görmemişler</i> / <i>görmeyipler</i>

men	<i>düşmemişem</i>
sen	<i>düşmemişsen</i> / <i>düşmeyipsen</i> / <i>düşmemisen</i>

²⁶⁵ (Olmamısan tuş béle tūfān ile?) bkz. Age, s. 179 (b: 1, d:2).

o	<i>düşmemiş / düşmeyip</i>
biz	<i>düşmemişik</i>
siz	<i>düşmemişsiniz / düşmeyipsiniz / <u>düşmemiünüz</u></i>
onlar	<i>düşmemişler / düşmeyipler</i>

men	<i>olmamışam</i>
sen	<i>olmamışsan / olmayıpsan / <u>olmamısan</u></i>
o	<i>olmamış / olmayıp</i>
biz	<i>olmamışık</i>
siz	<i>olmamışsınız / olmayıpsınız / <u>olmamırsınız</u></i>
onlar	<i>olmamışlar / olmayıplar</i>

Söz konusu “olumsuz öğrenilen geçmiş zaman”ın ikinci şahız biçiminin gelişim sürecini şöyle açıklayabiliriz:

görmeyipsen > (metatez) görmepisen > görmebisen > görmemisen
düşmeyipsen > (metatez) düşmepisen > düşmebisen > düşmemisen
olmayıpsan > (metatez) olmapısan > olmabısan > olmamısan

2. Üçüncü tekil şimdiki zamanın özel bir biçimi: Ağız özelliği olan bu biçime sadece bir örnekte rastlamaktayız. Bu örnek ise şöyledir:

75-12b-4 Yandırısan âteş-i hicrân ile.

Bunu çekimleriyle gösterirsek:

men	<i>yandırıram</i>
sen	<i>yandırırsan / <u>yandırısan</u></i>
o	<i>yandırır</i>
biz	<i>yandırırık</i>
siz	<i>yandırırsınız / yandırırsız / <u>yandırısız</u></i>

onlar

yandırırılar

3. İkinci tekil iyelik ekinin “-vI” biçimi: Bilindiği gibi genel ve yaygın olan ikinci tekil iyelik eki “-nI” biçimindedir. Ancak Hayran Hanım’ın eserlerinden bir örnekte “-vI” biçimine rastlamaktayız. Bu örneklerdeki “-I” eki ise nesne durumu ekidir. Bu örnek şöyledir.

77-4a Yārıvı elden aluban, sīnevi,

77-4b Hicr oḡına böyle niṣān éyledi?”

Söz konusu döneme ait şairlerin eserlerindeki arkaizmler Hayran Hanım’ın şiirlerinde de olduğu gibi özel bir yer tutmaktadır. Fakat buna rağmen Hayran Hanım’ın Türkçe eserlerindeki kimi arkaizmler sadece onun eserlerinde görülmekte ve çağdaşı olan diğer şairlerde bulunmamaktadır. Buna ek olarak Hayran Hanım’ın Türkçe şiirlerinde dönemin dili ve seslik yapısına aykırı örnekler de yok değildir. Açıkçası Hayran Hanım’ın eserlerindeki bu konuları dört ayrı başlık altında ele alabiliriz. Bu başlıklar şöyledir:

1. Dönemin Seslik Yapısına Aykırı Örnekler
2. Dönemin Tüm Şairlerinde Görülen Arkaizmler
3. Dönemin Diğer Şairlerinde Çok Az Rastladığımız Arkaizmler
4. Sadece Hayran Hanım’da Görülen Arkaizmler

1. Dönemin Seslik Yapısına Aykırı Örnekler:

Hayran Hanım’ın Türkçe şiirlerinde dönemin diline göre seslik yapısı bakımından “*genizsil artdamaksıl /ɲ/ fonemi*”nin sistematik olarak kullanılmayışı dikkat çekicidir. Zira dönemin bütün şairlerinin Türkçe eserlerinde sistematik bir biçimde eskicil olan “*genizsil artdamaksıl /ɲ/ fonemi*”²⁶⁶ kullanılmaktadır. Açıkçası

²⁶⁶ Eski Türkçe için bkz. Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, 1. bas., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970, s. 89 (örneğin: “*aḡar (ona)*” madde başında); Talat Tekin, *Orhon Türkçesi Grameri*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 9, Ankara, 2000, s. 23, 71; Talat Tekin, *Orhon Yazıtları: Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk*, 2. bas., Simurg Yayınları, İstanbul, 1998, s. 32; Vilhelm Thomsen, *Orhon Yazıtları*

Hayran Hanım'ın Türkçe şiirlerinde sadece on üç²⁶⁷ kez “*genizsil artdamaksıl /η/ fonemi*”nin kullanılması dönemin dil özelliği bakımından sıra dışı bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun sebebi belki de müstensih'in hatası veya döneminin diline uyarlaması olabilir. Zira elimizdeki yazma nüshası (Tebriz Milli Kütüphanesi, No. 2679) 1946 yılında Muhammed Hüseyin Hamza-zade Nahçıvani tarafından istinsah edilmiştir. Söz konusu tarihte ise yazılı metinlerde “*genizsil artdamaksıl /η/ fonemi*”ne rastlanmamaktadır.

Hayran Hanım'ın eserlerinde rastlanılan “*genizsil artdamaksıl /η/ fonemi*” örnekleri ise köñül, göñül ve “*var[ı]ηa*” örneklerinde bulunmaktadır. Bunlardan “köñül” sözcüğü on²⁶⁸, “göñül” iki²⁶⁹ ve “*var[ı]ηa*” örneği ise bir²⁷⁰ kez kullanılmıştır.

2. Dönemin Tüm Şairlerinde Görülen Arkaizmler

Dönemin diğer edebi eserlerinde olduğu gibi Hayran Hanım'ın Türkçe şiirlerinde de kimi eskicil (arkaik) dilbilgisel yapılarla rastlanılmaktadır. Örneğin; “*IbAn*”²⁷¹ ulacı, ikinci tekil emir kipi eki “*-ginen < -gIl*”²⁷² ve basit şimdiki zaman

Araştırmaları, Çev. ve Yay. Haz., Vedat Köken, TDK Yayınları: 815, Ankara, 2000, s. 29, 50-53; A. Von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, Çev. Mehmet Akalın, TDK Yayınları: 532, Ankara, 2000, s. 39; Talat Tekin - Mehmet Ölmez, *Türk Dilleri: Giriş*, BilgeSu Yayınları, Ankara, 2014, s. 20-21; Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*, C. 2, TDK Yayınları: 439, Ankara, 2000, s. 35; Süer Eker, *Çağdaş Türk Dili*, 1. bas., Grafiker Yayınları: 7, Ankara, 2002, s. 198; Eski Anadolu Türkçesi için bkz. Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yayınları: 503, Ankara, 1983, s. XI; Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 2. bas., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s. 73 (Örneğin: satır. 4'te “Oğuzun”); Semih Tezcan - Hendrik Boeschoten, *Dede Korkut Oğuznameleri*, 4. bas., YKY 1441, İstanbul, 2012, s. 20; Bekir Sami Özsoy, *Dede Korkut Kitabı (Transkripsiyon - İnceleme - Sözlük)*, 1. bas., Akçağ Yayınları: 804, Ankara, 2006, s. 44; Eski Kıpçak Türkçesi için bkz. A. Melek Özyetgin, *Ebu Hayyan - Kitabü'l-İdrak li Lisani'l-Etrak, Fiil: Tarihi-Karşılaştırmalı Bir Gramer ve Sözlük Denemesi*, Tengrim Türklük Bilgisi Araştırmaları Dizisi: 3, KÖKSAV, Ankara, 2001, s. 73-74.

²⁶⁷ 97-4b, 99-1a, 99-1b, 99-2b, 99-3b, 99-4b, 99-5b, 99-6b, 106-11a, 251-7b, 99-7b, 101-8a, 240-13a.

²⁶⁸ Hayran Hanım Dünbüli'nin Yazma Nüshası, v. 97-4b, 99-1a, 99-1b, 99-2b, 99-3b, 99-4b, 99-5b, 99-6b, 106-11a, 251-7b.

²⁶⁹ Hayran Hanım Yazma, v. 99-7b, 101-8a.

²⁷⁰ Hayran Hanım Yazma, v. 240-13a (Her hüsn desên *var[ı]ηa*).

²⁷¹ Eski Türkçe için bkz. Talat Tekin, *Orhon Türkçesi Grameri*, s. 176; A. Von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, s. 84; Eski Anadolu Türkçesi için bkz. Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi: XV. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük*, 3. bas., Akçağ Yayınları: 749, Ankara, 2005, s. 159; Gürer Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK Yayınları: 673, Ankara, 2007, s. 133; Eski Kıpçak Türkçesi için bkz. A. Melek Özyetgin, *Kitabu'l-İdrak li Lisani'l-Etrak*, s. 217-219.

üçüncü tekil şahıs çekim eki “-IrI”²⁷³. Bunlardan “-IbAn” ulacının kullanımına on dört²⁷⁴ kez, ikinci tekil emir kipi eki “-ginen”nin (ağız özelliği) kullanımına ise üç²⁷⁵ kez tanık olmaktadır. Bir diğer örnek olan basit şimdiki zaman üçüncü tekil şahıs çekim eki “-IrI”nin kullanımını ise on altı²⁷⁶ kez görmekteyiz.

Buna ek olarak dönemin diğer edebi eserlerinde olduğu gibi Hayran Hanım’ın Türkçe şiirlerinde “ara”²⁷⁷, “içre”²⁷⁸ ve “görset-”²⁷⁹ kimi eskicil (arkaik) sözcük ve eylemlere de rastlanmaktadır. Bunlardan “ara” sözcüğüne dört²⁸⁰, “içre” sözcüğüne on bir²⁸¹ ve “görset-” eylemine ise iki kez rastlanılmaktadır.²⁸²

²⁷² Eski Türkçe için bkz. Talat Tekin, *Orhon Türkçesi Grameri*, s. 181; A. Von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, s. 79; Eski Anadolu Türkçesi için bkz. Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi*, s. 147-149; Gürer Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, s. 105, 111-112.

²⁷³ “-Ir < -IrI < -UrI < -UrU < -Uro < -Ur o”. Bu konuda Babak Javanshir’in açıklaması için bkz. Babak Javanshir, *Horasan Türkçesi: Hemrah ve Seyyad Han Destanı (İnceleme - Metin - Sözlük)*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Dili Tezli Yüksek Lisans Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Dr. Filiz Kiral, İstanbul, 2008, s. 484-485.

²⁷⁴ Hayran Hanım Yazma, v. 75-8a, 77-1a, 77-4a, 77-4b, 77-12b-4, 78-5b, 81-9b, 84-9b, 85-14a, 86-4a, 97-13a, 104-8a, 250-12b, 84-15a.

²⁷⁵ “-gIl sen > -gilsen > -gilen > -ginen” bkz. Hayran Hanım Yazma, v. 75-9a, 75-9b, 78-5a.

²⁷⁶ Hayran Hanım Yazma, v. 77-11a-1, 77-11a-2, 97-11a, 97-11b, 97-12b, 97-13b, 97-14b, 98-1b, 98-2b, 98-3b, 98-4b, 98-5b, 101-10, 102-1a, 102-1b, 103-5a; Şimdiki zaman üçüncü tekil şahıs eki “-IrI”nın sonundaki “-i” ünlü fazlalığı ilk kez Babak Javanshir tarafından açıklanmaya çalışılmıştır. “-IrI < Ir o” bkz. Babak Javanshir, *Horasan Türkçesi: Hemrah ve Seyyad Han Destanı (İnceleme - Metin - Sözlük)*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Dili Tezli Yüksek Lisans Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Dr. Filiz Kiral, İstanbul, 2008, s. 484-485.

²⁷⁷ Eski Türkçe için bkz. Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, At The Clarendon Press, Oxford, 1972, s. 196ab; Talat Tekin, *Orhon Türkçesi Grameri*, s. 238; Talat Tekin, *Orhon Yazıtları*, s. 98; Vilhelm Thomsen, *Orhon Yazıtları*, s. 276; A. Von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, s. 261; Eski Anadolu Türkçesi için bkz. Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, s. 11; Orhan Şaik Gökyay, *Dedem Korkudun Kitabı: Kitab-ı Dedem Korkut ala Lisan-ı Taiife-i Oğuzan*, Kabalcı Yayınevi: 302, İstanbul, 2006, s. 214; Bekir Sami Özsoy, *Dede Korkut Kitabı*, s. 355; Mustafa S. Kaçalın, *Dedem Korkut’un Kazan Bey Oğuz-namesi: Hikayet-i Oğuz-name-i Kazan Bég ve Gayrı -Metin ve Açıklamalar -*, Kitabevi Yayınları: 288, İstanbul, 2006, s. 308.

²⁷⁸ Eski Türkçe için bkz. Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, s. 30a; Talat Tekin, *Orhon Türkçesi Grameri*, s. 244; Talat Tekin, *Orhon Yazıtları*, 1998, s. 103; A. Von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, s. 274; Eski Anadolu Türkçesi için bkz. Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, s. 113; Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi*, s. 331; Ahmed Fakih, *Kitabu Evsafı Mesacidi’s-Şerife*, s. 66, s. 58; Orhan Şaik Gökyay, *Dedem Korkudun Kitabı*, s. 319; Bekir Sami Özsoy, *Dede Korkut Kitabı*, s. 379.

²⁷⁹ Eski Türkçe için bkz. Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, s. 746b (< ET *körse* - < *kör*-); Eski Anadolu Türkçesi için bkz. Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, s. 98.

²⁸⁰ Hayran Hanım Yazma, v. 94-1a, 103-3a, 105-5a, 105-5b.

²⁸¹ Hayran Hanım Yazma, v. 73-13a-2, 76-12a, 78-13a, 78-13b, 78-14a, 78-14b, 81-9a, 92-12a, 93-5b, 93-7b, 101-8a.

²⁸² Hayran Hanım Yazma, v. 84-12b, 98-2a.

Dönemin diğer edebi eserlerinde hemen hemen hiç görmediğimiz birinci tekil şahıs zamiri “ben”²⁸³ biçimine – belki de istinsah yanlışlığı olarak – ise sadece iki²⁸⁴ örnekte rastlamaktayız. Bilindiği üzere dönemin yazılı metinlerinde birinci tekil şahıs zamiri sadece “men” biçiminde görülmektedir. Nitekim Hayran Hanım’ın eserlerinde de birinci tekil şahıs zamiri “men” kullanımının sayısı yüz on beş (115)²⁸⁵ olmakla birlikte oldukça fazladır. Toparlayacak olursak Hayran Hanım’ın Türkçe şiirlerindeki birinci tekil şahıs zamiri “men”e göre “ben” biçiminin kullanım sıklığı en fazlasıyla %1.74’i geçmemektedir. Bu durumda ise “istinsah yanlışlığı” nerede ise kesinleşmiş bulunmaktadır.

3. Dönemin Diğer Şairlerinde Çok Az Rastladığımız Arkaizmler

Dönemin diğer edebi eserlerinde olduğu gibi Hayran Hanım’ın da Türkçe eserlerinde bazı arkaik sözcüklerinin kullanımına seyrekçe ve aynı oranlarda rastlanılmaktadır. Bu açıdan iki sözcük dikkat çekmektedir. Bunlar “saķın”²⁸⁶ ve “yég”²⁸⁷ sözcükleridir. Bunlardan “saķın” sözcüğü bir²⁸⁸, “yég” sözcüğü ise yine bir²⁸⁹ kez kullanılmıştır.

²⁸³ Eski Türkçe için bkz. Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, s. 346ab; Talat Tekin, *Orhon Türkçesi Grameri*, s. 120, 240; Talat Tekin, *Orhon Yazıtları*, s. 99; A. Von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, s. 69, 267; Eski Anadolu Türkçesi için bkz. Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, s. 30; Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi*, s. 99; Ahmed Fakih, Yayımlayan: Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu, *Kitabu Evsafı Mesacidi’s-Şerife*, TDK Yayınları: 399, Ankara, 1974, s. 49; Orhan Şaik Gökyay, *Dedem Korkudun Kitabı*, s. 232; Bekir Sami Özsoy, *Dede Korkut Kitabı*, s. 360.

²⁸⁴ Hayran Hanım Yazma, v. 85-3a, 85-3b, 251-1b.

²⁸⁵ Hayran Hanım Yazma, v. 75/13b-4, 75/15b-4, 76/1a-1, 76/1a-2, 76/1b-4, 76/2a-2, 76/2b-4, 76/3a-2, 76/3b-4, 76/4a-2, 76/4b-4, 76/4b-4, 76/5a-2, 76/5b-4, 76/7a-1, 76/7b-3, 76/10a, 76/12a, 76/13a, 77/2a, 77/6a, 77/8a-1, 77/11b-3, 77/12b-3, 77/13a-1, 77/14a-2, 80/5a, 80/8a, 80/11a, 80/11b, 80/12a, 80/12b, 80/13, 81/8, 81/12a, 81/12b, 81/13a, 81/13b, 81/17-d2, 82/1a, 82/8a, 83/1a, 83/1b, 84/15a, 85/3b-d, 85/3a-d, 85/8a, 85/11a, 85/13a, 85/16a, 85/16b, 86/10a, 86/10b, 86/10b-d, 86/11a, 86/12b, 87/7b, 87/15a, 88/2b, 88/4b, 88/5b, 88/6b, 88/6b-d, 88/8a, 88/8b, 88/9a, 88/12a, 88/13a, 91/9a, 92/9a, 93/3a, 94/1a, 94/1b, 94/2b, 94/3b, 94/4b, 94/5b, 94/6b, 94/7b, 94/8a, 94/9a, 95/9a, 96/2b, 96/2b, 96/12a, 97/12a, 98/9a, 98/9b, 98/11b, 101/8b, 101/9a, 102/14a, 103/3b, 103/3b, 103/6a, 103/11b, 103/13a, 104/1a, 105/5a, 106/14, 224/7b-3, 240/8a, 247/3b, 247/4a-d, 250/11a-d, 250/12a-d, 250/13a-d, 251/1b-d, 251/12b-d, 252/1a-d, 252/1b-d, 252/2a, 262/15a, 263/1a, 263/2b-d.

²⁸⁶ Eski Türkçe için bkz. Talat Tekin, *Orhon Türkçesi Grameri*, s. 252; Talat Tekin, *Orhon Yazıtları*, s. 109; Vilhelm Thomsen, *Orhon Yazıtları*, s. 283; A. Von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, s. 292; Eski Anadolu Türkçesi için bkz. Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, s. 177; Ahmed Fakih, *Kitabu Evsafı Mesacidi’s-Şerife*, s. 66; Orhan Şaik Gökyay, *Dedem Korkudun Kitabı*, s. 395.

²⁸⁷ Eski Türkçe için bkz. Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, s. 910a; Talat Tekin, *Orhon Türkçesi Grameri*, s. 259; Talat Tekin, *Orhon Yazıtları*, s. 114;

4. Sadece Hayran Hanım’da Görülen Arkaizmler

Başlıktan da anlaşıldığı gibi dönemin her hangi bir edebi metninde rastlanılmayan örneklerle şaşırtıcı bir biçimde Hayran Hanım’ın Türkçe şiirlerinde rastlanılmaktadır. Bu niteliklere sahip olan “söylemek” anlamına gelen “eyt- / ayt-”²⁹⁰ eyleminin Hayran Hanım’ın Türkçe şiirlerinde kullanılması beklenmedik ve sıra dışı bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Hemen belirtelim ki söz konusu eyleme “Eski Anadolu Türkçesi” metinleri²⁹¹ ve “Dede Korkut Kitabı”nda²⁹² rastlanmasına rağmen Oğuz grubu Türk lehçelerinde sadece Türkmen Türkçesi²⁹³ ve kimi Horasan bölgesi yazılı metinlerinde²⁹⁴ rastlanmaktadır. Diğer Oğuz grubu lehçelerde ise ister İran ve Azerbaycan, isterse de Anadolu sahasındaki çağdaşı olan metinlerde söz konusu eyleme rastlanılmamaktadır.

Vilhelm Thomsen, *Orhon Yazıtları*, s. 281; A. Von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, s. 310; Eski Anadolu Türkçesi için bkz. Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, s. 241, 245; Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi*, s. 359; Ahmed Fakih, *Kitabu Evsafı Mesacidi’s-Şerife*, s. 66, s. 72; Orhan Şaik Gökyay, *Dedem Korkudun Kitabı*, s. 445; Orhan Şaik Gökyay, *Dede Korkut Hikayeleri*, 1. bas., Kabalcı Yayınevi: 280, İstanbul, 2006, s. 354; Semih Tezcan, *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*, 1. bas., YKY 1457, İstanbul, 2001, s. 422; Bekir Sami Özsoy, *Dede Korkut Kitabı*, s. 418; Mustafa S. Kaçalın, *Dedem Korkut’un Kazan Bey Oğuz-namesi*, s. 330; Mustafa S. Kaçalın, *Dedem Korkudun Kitabı, Kitab-ı Dedem Korkud ala Lisan-ı Ta’ife-i Oğuzan*, Kitabevi Yayınları: 305, İstanbul, 2006, s. 201.

²⁸⁸ Hayran Hanım Yazma, v. 97-1a.

²⁸⁹ “yeğ > yég” bkz. Hayran Hanım Yazma, v. 94-7b.

²⁹⁰ Eski Türkçe için bkz. Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, s. 268b-269b (< ET ayıt- (~ayt-) < ay-); Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, s. 89; Talat Tekin, *Orhon Türkçesi Grameri*, s. 239; Talat Tekin, *Orhon Yazıtları*, s. 98; Vilhelm Thomsen, *Orhon Yazıtları*, s. 276; A. Von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, s. 263; Eski Anadolu Türkçesi için bkz. Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, s. 20, 87, 88; Faruk Kadri Timurtaş, s. 326; Ahmed Fakih, *Kitabu Evsafı Mesacidi’s-Şerife*, s. 66, s. 48; Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, s. 88-89 (Örneğin: s. 88, satır. 18’de “aydur” ve s. 89, satır. 17’de “aydur”); Orhan Şaik Gökyay, *Dedem Korkudun Kitabı*, s. 221-222; Orhan Şaik Gökyay, *Dede Korkut Hikayeleri*, s. 247; Bekir Sami Özsoy, *Dede Korkut Kitabı*, s. 357; Mustafa S. Kaçalın, *Dedem Korkudun Kitabı*, s. 192; Eski Kıpçak Türkçesi için bkz. A. Melek Özyetgin, *Kitabu’l-İdrak li Lisani’l-Etrak*, s. 370.

²⁹¹ Eski Anadolu Türkçesi için bkz. Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, s. 20, 87, 88; Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi*, s. 326; Ahmed Fakih, *Kitabu Evsafı Mesacidi’s-Şerife*, s. 66, s. 48.

²⁹² Bkz. Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, s. 88-89 (Örneğin: s. 88, satır. 18’de “aydur” ve s. 89, satır. 17’de “aydur”); Orhan Şaik Gökyay, *Dedem Korkudun Kitabı*, s. 221-222; Orhan Şaik Gökyay, *Dede Korkut Hikayeleri*, s. 247; Bekir Sami Özsoy, *Dede Korkut Kitabı*, s. 357; Mustafa S. Kaçalın, *Dedem Korkudun Kitabı*, s. 192.

²⁹³ Talat Tekin, Mehmet Ölmez, Emine Ceylan, Zuhale Ölmez, Süer Eker, *Türkmence - Türkçe Sözlük*, Yayımlayan: Mehmet Ölmez, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 18, Ankara, 1995, s. 40-41.

²⁹⁴ Babak Javanshir, *Hemrah ve Seyyad Han Destanı*, s. 25, 34, 249 (131/14 ve 140/3).

Hayran Hanım'ın divanından “demek” veya “söylemek” anlamına gelen üç farklı eylemin kullanıldığını görmekteyiz. Bunlar kullanım sıklığına göre “dé-”, “eyt” ve “söyle-” eylemleridir. Bunlardan en fazla kullanılanı otuz iki (32) kez²⁹⁵ kullanılan “dé-” eylemi ve türevleridir (“*démek*”²⁹⁶ ve “*déyil-*”²⁹⁷). Kullanım sıklığı açısından “eyt-” eyleminden sonra üçüncü sırada “söyle- / söyle-” eylemi kullanılmaktadır. Hayran Hanım'ın şiirlerinde “söyle- / söyle-” eyleminin kullanım sayısı dördü (4)²⁹⁸ geçmemektedir. Fakat “eyt-” eylemi ve türevi “aydır- (< *eydir-* < *eyt-*)” eyleminin kullanımı toplamda on üç (13)²⁹⁹ kadardır. “Aydır-” türevinin kullanımı ise bir (1)'dir.

Özetleyecek olursak Hayran Hanım'ın çağdaşı şairlerinde genellikle “de-” eyleminden sonra ikinci sırada kullanılan “söyle-” eylemi bulunmasına rağmen, Hayran Hanım'ın Türkçe şiirlerinde bu duruma rastlanılmamaktadır. Zira Hayran Hanım'ın Türkçe şiirlerinde “eyt-” eyleminin kullanım sıklığı “de-” eyleminden sonra ikinci sıradadır ve bu açıdan anlamdaşı olan “söyle-” sözcüğünü arkada bırakmaktadır. Daha önce belirttiğimiz gibi “eyt-” eyleminin kullanımına Hayran Hanım'ın çağdaşı olan hiçbir şairde veya edebi eserde karşılaşılmamaktadır. Bu durum belki de Hayran Hanım ve ailesinin çıktığı bölge olan Hoy ve çevresinin döneme ilişkin bir ağız özelliğidir. Fakat günümüz Hoy ve çevresinde “eyt-” eyleminin kullanıldığı görülmemektedir. Bu durum Hayran Hanım'ın mensubu olduğu Dümbüllü veya Kengerli boyunun bir ağız özelliği de olabilir. Ancak döneme ilişkin ağız metinleri bulunmadığı için bu konuda her hangi bir şey söylemek zor gözükmemektedir.

²⁹⁵ Hayran Hanım Yazma, v. 76/12b, 77/14b-3, 77/14b-4, 80/8b, 81/6a, 81/6b, 81/7a, 81/7b, 81/8, 81/11, 81/14, 81/17, 81/17-d5, 82/3, 82/6, 91/11b, 93/1b, 93/2a, 93/2a, 94/10b, 98/4a, 98/4b, 102/15a, 105/11b-3, 105/12a-1, 105/12b-3, 106/1a-1, 106/1b-3, 106/2a-1, 106/2b-3, 106/3a-1, 106/3b-3, 106/5a-1, 240/13a, 240/13a-d.

²⁹⁶ Bir (1) kez kullanılmıştır. Hayran Hanım Yazma, v. 93/1b.

²⁹⁷ İki (2) kez kullanılmıştır. Hayran Hanım Yazma, v. 93/2a, 93/2a.

²⁹⁸ Hayran Hanım Yazma, “söyle-” eylemi için üç (3): v. 73/14b-4, 77/5a, 87/14a ve “söle-” biçimi için ise bir (1) örnek bulunmaktadır: 100/1a

²⁹⁹ Hayran Hanım Yazma, “eyt-” eylemi için on iki (12): 75/10a, 75/11b-3, 75/16, 76/4b-4, 76/5b-3, 76/6a, 76/14a, 77/3a, 77/8b-3, 77/9b-4, 77/13a-1, 77/16a ve “aydır” türevi için ise bir (1) örnek bulunmaktadır: 88/1a-d.

II. BÖLÜM

A. Okuma Yöntemi

Hayran Hanım Dünbüli'nin Türkçe şiirlerinin transkripsiyonunda izlenen yöntemi maddeler halinde şöyle açıklayabiliriz:

1. Bilindiği gibi İran ve Kafkasya'da yaygın olan Oğuz Türkçesi kapalı /é/'nin korunması bakımından en eskicil örnekleri sunmaktadır. Bu nedenle de Türkçe kökenli sözcüklerde kapalı /é/ foneminin gösterimine özen gösterilmiştir.
2. Farsça ve Arapça gibi yabancı kökenli sözcüklerde kapalı /é/ foneminin bulunmasına rağmen söz konusu fonem gösterilmemiştir.
3. Transliterasyon örneğinde -IB ulacının sonundaki /b/ fonemi /p/ olarak transkripte edilerek -IP şeklinde okunmuştur.
4. İlgili yazma metindeki /ق/ harfinin ses değeri ötümsüz art damak /q/³⁰⁰ olarak okunmuştur. Buna rağmen Azerbaycan Cumhuriyeti'nde basılmış Hayran Hanım'ın divanındaki³⁰¹ ilgili fonemin okunuşu Azerbaycan Cumhuriyeti'ndeki Türkçe'de var olan ötümlü art damak /g/³⁰² ünsüzü olarak okunmuştur.
5. Bir dizedeki unutulmuş her hangi bir ibare, sözcük veya her hangi bir sözcükteki bazı harfler veya heceler [] işaretinin içine yazılarak tamamlanmasına gidilmiştir.
6. İlgili yazmada yer alan dizelerden tam veya biraz farklı olan Azerbaycan yayınındaki okunuşlar ilgili dizelerin dipnot kısımlarında verilmiştir. Dizin bölümünde Azerbaycan'daki okunuşlara yapılan göndermeler “d” (dipnot kısmında yer alan) kısaltması ile belirtilmiştir.
Örneğin “Dizin”de 251/18a-d biçiminde belirtilen dize, 251/18a dizesinin dipnot kısmı yani Azerbaycan yayınında okunuşu göstermektedir.

³⁰⁰ Ötümsüz art damak /q/ ünsüzü

³⁰¹ Həyrən Hənim, *Səçilmiş Eşərləri*, Memmedli, Şərg-Gərb Neşriyyatı, Bakı, 2006.

³⁰² Ötümlü art damak /g/ ünsüzü: *Galebe* sözcüğünün ilk harfi /g/'nin ses değeri olduğu gibi

B. Çeviriyazı Alfabeti

Metindeki Arap Alfabeti	Harfin Adı	Harfçevrimi
ا / آ	Elif	A a / Ā ā / E e / É é
أ / ئ	Hemze	'
ب	Be	B b / -p
پ	Pe	P p
ت	Te	T t
ث	Se	S s
ج	Cīm	C c
چ	Çīm	Ç ç
ح	He	H h
خ	He	H h
خو	Hūā	Hūā, hūā
د	Dāl	D d
ذ	Zāl	Z z
ر	Re	R r
ز	Ze	Z z
ژ	Je	J j
س	Sīn	S s
ش	Şīn	Ş ş
ص	Şād	Ş ş
ض	Žād	Ž ž
ط	Tā	T t
ظ	Zā	Z z

ع	‘Ayn	‘
غ	Ğayn	Ğ ğ
ف	Fe	F f
ق	Kāf, Ġāf	K k ³⁰³ , Ġ ġ ³⁰⁴
ک	Kef	K k, G g
گ	Gef	G g
نک	Ḍ	Ḍ
ل	Lām	L l
م	Mīm	M m
ن	Nūn	N n
و	Vāv	V v / O o / Ö ö / U u / Ū ū / Ü ü
ه	He	H h / a / e
ی	Ye	Y y / Ė é / Ġ ġ / İ i / Ī ī / I ı

C. İmla Özellikleri

Hayran Hanım’ın elimizde olan bu yazma nüshasında imla özelliklerine ilişkin şu açıklamalar da bulunabiliriz:

1. Türkçe kelimeler ve dilbilgisel yapılar konusunda tarihsel Arap alfabeli Türk imla sisteminin (Türk-Osmanlı, Türk-İran ve Doğu Türkçesi imla sistemi) sürdürülmediğini açıkça söyleyebiliriz.
2. Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerde orijinal imlalar aynen devam ettirilmiştir.

³⁰³ Ötümsüz art damak /k/ ünsüzü

³⁰⁴ Ötümlü art damak /ğ/ ünsüzü

3. Bunun sebebi müstansihın Arap alfabeli Türkçe tarihsel imla geleneğini bilmemesi olabilir. Nitekim müstansih Muhammed Hüseyin Hamza-zade Nahçıvani'nin istinsah tarihi 1946'dır.

D. Metin

(1)

Mulamma‘ Nazım

V-73

müfte‘ilün müfte‘ilün fā‘ilün

- . . - / - . . - / - . . -

73-12a-1 ³⁰⁵ چونکه شده مهر منور نهان

73-12a-2 Meğrîbe ol demde çevirdi ‘inān.

73-12b-3 ³⁰⁶ جانب مجلس چو شدم ناله زن

73-12b-4 Tā ki ola onda kögöl şād-mān.

73-13a-1 ³⁰⁷ دیدم و یاران دگر گشته جمع

73-13a-2 Yoḥdı olar içre o serv-i revān.

73-13b-3 ³⁰⁸ چونکه نظر کردم و جانم بسوخت

73-13b-4 Bağrım olup onda çü deryā-yi kıan.

73-14a-1 ³⁰⁹ جانب پروانه نمودم خطاب

73-14a-2 Ey ki yanan ‘eşq odine her zamān.

73-14b-3 ³¹⁰ چاره اگر داری بر این اشتیاق

73-14b-4 Söyle ki yandı bu cānım el-amān.

³⁰⁵ Parlayan (parlak) güneş saklandığı için,

³⁰⁶ İneleyerek meclise doğru yol aldığım için,

³⁰⁷ Gördüm ki diğer dostlar da toplanmışlar,

³⁰⁸ Göz attığımda canım yandı,

³⁰⁹ Kelebeğe doğru (şöyle seslendim) hitap ettim,

³¹⁰ Bu şevke (iştiyaka) çaren var ise,

73-15a³¹¹ چونکه مرا دید بدان گونه زار

73-15b Geldi zebāne o dem ol bī-zebān.

(2)

Tercī'-Bend

V-75

müfte' ilün müfte' ilün fā' ilün

- . . - / - . . - / - . . -

75-3a Şübḥ açup māh-i ruḥinden niḳāb,

75-3b Étdi tülū' kövkebe-yi āfitāb.

75-4a Her yane nezzāre kılup görmedim,

75-4b Ol mehi, çün köglüm édüp iztirāb.

75-5a Hicr ğemi cānımı étdi figār,

75-5b Firḳet odı baĝrımı étdi kebāb.

75-6a Gördüm o dem gün üzünü éyledi,

75-6b Həlḳe nehān lekke-yi mişkīn seḥāb.³¹²

75-7a Çıḥdı başımdan o zamān 'eḳl ü hūş,

75-7b Gétdi ürekden o zamān şebr ü tāb.

75-8a Āh u feĝānlar çeküben éyledim,

75-8b 'İczile ḥurşīde bu növ' ḥiṭāb:

³¹¹ Beni öylece ağlar görünce,

³¹² Hēyrān Hānım, *Séçilmiş Eserleri*, Haz., Ğulam Memmedli, Şerg-Ğerb Neşriyyatı, Bakı, 2006, s. 178 (b: 5)'de söz konusu beytin devamında aşağıdaki beyt bulunmaktadır:

“Yāda düşüp dil-berimin étdiyi,
Zülf-i siyāhın meh-i rüya niḳāb.”

75-9a “Fırķet-i cānāne eger çāre var,
75-9b Éylegilen, besdi sene bu sevāb”,³¹³

75-10a Eytdi; “Ki ey, ‘āşık-i şūrīde-hāl,
75-10b Şebr éle, feryāde yéter Zū’l-celāl!”

75-11a-1 Ebre o dem bā dil-i sūzān ile,
75-11a-2 ‘İcz éledim dīde-yi giryān ile.

75-11b-3 Eytdim: “Eyā ebr-i siyeh-rū, meger,
75-11b-4 Var ğerezün mehr-i direhşān ile?

75-12a-1 Ebr, meger görmemisen ayrılıķ,
75-12a-2 Düşmemisen bir béle tūfān ile?³¹⁴

75-12b-3 Perde çeküp hurşīde, kövkebleri,
75-12b-4 Yandırısān³¹⁵ āteş-i hicrān ile.

75-13a-1 Éyle nezer bu ser-i pür-şūrīme,
75-13a-2 Köglümi gör kim, doludur kıan ile.

75-13b-3 Seng çeker şö‘le, şerāre töker,
75-13b-4 Görse meni bu dil-i sūzān ile.

75-14a-1 Hāţir-i Allāh üçün ey ebr, gel,
75-14a-2 Çāre kılup derdime dermān ile”.

³¹³ *Age*, s. 178 (b: 9)’de söz konusu beytin devamında aşğıdaki beyt bulunmaktadır:

“Gördü çü ol növ‘ ile ehvālımı,
Könlü yanıp hālıma oldu herāb.”

³¹⁴ (Olmamısan tuş béle tūfān ile?) bkz. *Age*, s. 179 (b: 1, d:2).

³¹⁵ (Yandırırısān) bkz. *Age*, s. 179 (b: 2, d:2).

75-14b-3 Hālime³¹⁶ nezzāre kılup³¹⁷, yandı ebr,
75-14b-4 Nāle çekip, re‘d-i hurūşān ile.

75-15a-1 Ağlıyup eḥvālime, ter éyledi,
75-15a-2 Yér üzünü keṭre-yi bārān ile.

75-15b-3 Gördi dil-i zārımı, rehmi gelüp,
75-15b-4 Vérdi tesellī mene efḡān ile.

75-16 Eytdi; “Ki ey, ‘āşık-i şūrīde-ḡāl,
75-17 Şebr éle, feryāde yétür Zü’l-celāl!”

V-76

76-1a-1 ‘Ezm éledim cānib-i gül-zāre men,
76-1a-2 Tā ki, kılum güllere nezzāre men.

76-1b-3 Hār gelüp gül gözime, zelzele,
76-1b-4 Saldım o dem günbed-i devvāre men.

76-2a-1 Gönçelerin her birisin oḡşadup,
76-2a-2 Hēsret ile le‘l-i leb-i yāre men.

76-2b-3 Servi görüp eşk revān éyledim,
76-2b-4 Zerre şifet şefḡe-yi ruḡ-sāre men.

76-3a-1 Yüz ḡem ile seyr éliyüp gül-şeni,
76-3a-2 Uḡradım on-demde ki, çün ḡāre men,

76-3b-3 Āh u feḡān ile çü étdüm ḡiṭāb,

³¹⁶ (Hālımı) bkz. Age, s. 179 (b: 6, d:1).

³¹⁷ (ḡızılı) bkz. Age, s. 179 (b: 6, d:1).

76-3b-4 Bu revîş ol hār-i sitem-kāre men:

76-4a-1 “Hicr-i cefā-kārsen ey hār, sen,

76-4a-2 Būlbūl-i ğem-dīde-yi bī-çāre, men”.

76-4b-3 Būlbūl-i mehzūn eşidüp bu sözi,

76-4b-4 Eytdi: “Menem būlbūl-i āvāre, men.

76-5a-1 Sensen eger hicr odına odlanan,

76-5a-2 Bir de dahı behti olan kare men”.

76-5b-3 Eytdim: “Eyā būlbūl-i mehnet-zede,

76-5b-4 Çāre n’édüm bu ğem-i besyāre men?

76-6a Eytdi; “Ki ey, ‘āşık-i şūrīde-hāl,

76-6b Şebr éle, feryāde yéter Zū’l-celāl!”

76-7a-1 Gördi benim hālımı ol gül-sitān,

76-7a-2 Bağrı yanup, gülleri oldu hezān.

76-7b-3 Ebr benim hālime kan ağladı,

76-7b-4 Re‘d hūrūşān³¹⁸ éyledi, çekdi feġān.

76-8a-1 Berķ çalup başını daşdan daşa,

76-8a-2 Hūn-i ciger éyledi gözden revān.

76-8b-3 Mehr tūlū‘ étmege peşmān olup,

76-8b-4 Şerm édip³¹⁹, dīdeden oldu nehān.

76-9a-1 Dūd-i dilim tīre kılup ‘ālemi.

³¹⁸ (Re‘d hūrūş) bkz. *Age*, s. 180 (b: 5, d: 2).

³¹⁹ (ġılıp) bkz. *Age*, s. 180 (b: 7, d:2).

76-9a-2 Şāh-i Hebeş Şām'e çévirdi 'inān.

76-9b-3 Sābit [ü] seyyārede Re's-i Zeneb,

76-9b-4 Burc-i kevākib heme oldı 'eyān.

76-10a Dāhil olup meclis-i eḥbābe men,

76-10b Cem' dü³²⁰ gördüm heme pīr ü cavān,

76-11a 'āşık ü me'şūk heme cā-be-cā,

76-11b Bir birine mūnis [ü] hem meħribān.

76-12a Yoḥdı olar içre benim dil-berim,

76-12b Şem'e feḡān ile dédim ol zamān:

76-13a "Ey ki, yanan men kimi hicr odına,

76-13b Çāre nedür bu ġeme, éyle beyān!"

76-14a Eytdi; "Ki ey, 'āşık-i şūrīde-ḡāl,

76-14b Şebr éle, feryāde yéter Zü'l-celāl!"

76-15a-1 Şem' çeküp āh u amān éyledi,

76-15a-2 Hicre yanan baḡrımı ḡan éyledi.

76-15b-3 Veşl-i ruḡ-i yār düşüp yādime,

76-15b-4 Dīdemi ḡūn-ābe feşān éyledi.

V-77

77-1a Göz baḡhuban, görmedi dil-dārını,

77-1b Her terefe Dicle revān éyledi.

³²⁰ (Cem' idi) bkz. *Age*, s. 180 (b: 10, d: 2).

77-2a Gördi çü pervâne benim hâlimı,

77-2b Şûre gelüp âh u feğân éyledi.

77-3a Eytdi: “K’ey, behti yatan bî-nevâ,

77-3b Kim sene bu zülmi ‘eyân éyledi?

77-4a Yârıvı elden aluban, sînevi,

77-4b Hicr oğına böyle nişân éyledi?”

77-5a Söyledim: “Ey şem‘e olan mübtelâ,

77-5b Ol ki, seni sūhte-cân éyledi,

77-6a Saldı meni de bu ğem ü mehnete,

77-6b Gül-şen-i ‘eyşimi hezân éyledi”.

77-7a Tarı içün çâre bilürsen, éle,

77-7b Gör kedimi hicr kemân éyledi.

77-8a-1 Yandı benim hâlime pervâne çün,

77-8a-2 Şûr ile bu ferdi beyân éyledi;

77-8b-3 Eytdi; “K’ey, ‘âşık-i şūrīde-hâl,

77-8b-4 Şebr éle, feryāde yéter Zü’l-celāl!”

77-9a-1 Onda édüp sehn-i serāye güzër,

77-9a-2 Cānib-i eflāke çü saldum nezer,

77-9b-3 Āh u feğân ‘erş-i berīne salup,

77-9b-4 Eytdim: “Eyā çerhde seyyāreler.

77-10a-1 Cem‘ görüp cümle kevākibleri,

77-10a-2 Birce meh ol bezmde yoğdur meger?

77-10b-3 Hanı size şāh olan [ol] māh bes,
77-10b-4 Perde-yi ihfāye girüpdür eger,

77-11a-1 Ayrılığı sizleri yandırmır,
77-11a-2 Bes ne içün éylemisiz nāleler?

77-11b-3 Çün-ki benim māh-ruḥum éyledi,
77-11b-4 Cānib-i eḡyāre bu günde sefer,

77-12a-1 Şübḥ ü mesā nāleme aḡlar felek,
77-12a-2 Şö‘le çeker āhime pervāneler.

77-12b-3 Çün-ki benim nālemi bülbul görüp,
77-12b-4 Uşdı³²¹ çemen[den] oluban der-be-der”.

77-13a-1 Eytdi cevābimde benim Müşterī:
77-13a-2 “Ey yanan ‘eşḡ odına şām [u] seher!

77-13b-3 Čāresi yoḡ ayrılıḡın, ḡeyr-i sebr,
77-13b-4 Nāle çeküp, aḡlıyasan yüz, eger,

77-14a-1 ‘İcz ü niyāz ile géne yalvarup,
77-14a-2 Cem‘ kevākiblere men ser-be-ser”.

77-14b-3 Dédim: “Eger bu ḡeme var çāre’i³²²,
77-14b-4 Tarı rizāsine déyün düstler!

77-15a Geldi zebāne o zamān kövkebān,
77-15b On iki burc ü daḡı³²³, şems ü ķemer”.

³²¹ (Uçdu) bkz. s. Age, 181 (b: 16, d:2).

³²² (bir ‘elāc) bkz. Age, s. 182 (b: 3, d:1).

³²³ (hem de ki) bkz. Age, s. 182 (b: 4, d:2).

77-16a Eytdi; “K’ey, ‘āşık-i şūrīde-ḥāl,
77-16b Şebr éle, feryāde yéter Zü’l-celāl!”

(3)

Muḥammes

V-78

fā’ilātün fe’ilātün fe’ilātün fe’ilün

- . - - / . - - - / . - - - / . - -

78-1a Ğey/bden yétđi bize müjde ki, cānāne gelür,

78-1b Nāzenīn zülf-i perīşāne çeküp şāne, gelür,

78-2a ‘İzzet ü şövkete ol büt-i ferzāne gelür,

78-2b Kıl temāşā gözüm, ol serv-i ḥurāmāne, gelür.

78-3 Tökmege ‘āşikinün kanını merdāne gelür.

78-4a Oldı mā’il géne bir āfet-i dövrāne kögöl,

78-4b Az ıalup şö‘le çeküp, ‘eşķ odına yane kögöl.

78-5a Cān fedā éylegilen ol şeh-i merdāne, kögöl!

78-5b Baḥubān seyr éle [sen] ol meh-i tābāne gögöl,

78-6 Kıl temāşā gözüm, ol mehr-i direḥşāne, gelür.

78-7a Éyledi māh-ruḥum, ‘āşikini yād géne;

78-7b Oldı vīrāne kögöl müjdeden ābād géne.

78-8a Dil olup ğüşşe vü ğemden bu gün āzād géne,

78-8b bâde-yi veşl-i ruḥ-i yār ile dil-şād géne,

78-9 Mey-i vehdetden olup gör néce mestāne, gelür.

78-10a Rûz-i evvel ki, gözüml ol meh-i tãbāne baḥup,

78-10b Gözimin yaşı ile Dicleler ‘Ummān’e aḥup,

78-11a Eşkimin dānesini gerdenine ‘ıkd taḥup,

78-11b Kēddi ḥiclet odına serv-i ḥurāmānı yaḥup,

78-12 Özü şed te‘ne vırup Yūsif-i Ken‘ān’e, gelür.

78-13a Gül-i bī-ḥār açılup gül-şen-i cān içre bu gün,

78-13b Rūḥ tek cilve éler Mülk-i Revān içre bu gün,

78-14a Yoḥ onun tek daḥı bir şāh cahān içre bu gün,

78-14b ‘Edl-i Kesrā’nı kılup kesr şehān içre bu gün,

78-15 Şövketi vérdi şikest Teḥt-i Süleymān’e, gelür.

V-79

79-1a Ey hoş ol dem ‘āşıkını yād kıla,

79-1b Lütf ile reh̄m kılup şeydini āzād kıla.

79-2a Mülk-i İslām’ı tereḥḥüm ile ābād kıla,

79-2b Düşmen[i] ḥār édüp düstleri şād kıla.

79-3 Tā zelīl éyliye küffārı Müselmān’e gelür.

79-4a Ketl-i düşmenler içün şāhım olup āmāde,

79-4b Żerb-i şemşīri vérüp bâde.

79-5a Yétse Şi‘elerin dādine hem ‘uqbāde,

79-5b Ceddinin ümmetini şād éliye dünyāde.

79-6 Heşr günü Rövze-yi Rızvān’e gelür.

79-7a Hādī yü mehdī yü ümmet şeh-i bā-şövk et ü şān,

79-7b Server-i kövn ü mekān şāhib-i ‘eşr ü zamān.

79-8a Küfrden pāk ole lütf éyliye küll-i cahān,

79-8b Kıra bed-ḥāhleri deşte revān éyliye kan.

79-9 Yaḥa küffārleri āteş-i neyrāne gelür.

79-10a Éyliye rehīm bize Āl-i ‘Ebā ḥörmetine,

79-10b Server-i dīn o şeh-i rüz-i cezā ḥörmetine.

79-11a Kūfe’de Kerbubelā’de şühedā ḥörmetine,

79-11b Lütf édüp reh kıla Şīr-i Hudā ḥörmetine.

79-12 Tā şefā‘et éliye ümmet[e] ‘uşyāne gelir.

(4)

Muḥammes

mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

. - - - / . - - - / . - - - / . - - -

79-13a Seḥer seyr-i çemen kıldum, güli mīnāye benzetdüm,

79-13b Fezā-yi bū-sitānı bülmedim, şeh-rāye benzetdüm,

79-14a Cemālın görcek ol yārı melek-sīmāye benzetdüm,

79-14b Nezer kıldum, kaçın tākın çekilmiş aye³²⁴ benzettüm,

V-80

80-1 Hūmārlanmış gözin³²⁵ bir nergis-i şehläye benzettüm.

80-2a Könül çoḡ teng olup, ol demde seyr-i gül-sitān étđi,

80-2b Hevāsım pāy-māl oldu, serimden ‘eḡl ü hūş gétđi,

80-3a Dilim yüz ilticā ile vişālını soraḡ étđi,

80-3b Vurup bād-i şebā gül çehrede zūlfını daḡıttı,

80-4 Şehāb-i tīreden étmiş tūlū‘ [çün] aye benzettüm.

80-5a Yétişdi ‘erş-i e‘lāye, men-i bī-dil çü āh étđim,

80-5b Cahān-i rövşeni beht-i zebūnum tek siyāh étđim,

80-6a Baḡup ruḡ-sārıne yārın, şebīh-i mehr ü māh étđim,

80-6b O zūlf-i müşk-bārı dövr-i rüyinde nigāh étđim,

80-7 Heyāl-i Müşk-i Çīn étđim, Şeb-i Yeldā’ye benzettüm.

80-8a Temāşā éyledim cānānıme, çün-ki men-i müzter,

80-8b Dédim: ey beh, ne hoş ḡelḡ éyliyüpdür Allāhu³²⁶ ekber!

80-9a Cahāne gelmiyüpdür bir bunun tek meh-liḡā dil-ber,

80-9b Dili bülbul, dişi lö’lö’, dodaḡı ḡönçe-yi eḡmer,

80-10 Dehān-i bī-nişānın dürr-i bī-hem-tāye benzettüm.

³²⁴ (yaye) bkz. *Age*, s. 174 (b: 2, d:2).

³²⁵ (Metinde yanlış olarak “gözini” yazılmıştır. Doğrusu “gözün” olmalıdır.) bkz. *Age*, s. 174 (b: 3, d:1).

³²⁶ (ḡālīg-i) bkz. *Age*, s. 174 (b: 10, d:2).

80-11a Baḥup³²⁷ şem‘-i visāle, cānımı pervāne étdim men,

80-11b Cemālın veşfini dilde ‘eceb efsāne étdim men,

80-12a Könül murğine ol zülf-i siyāhı lāne étdim men,

80-12b Lebin küncindeki ḥālī ḥeyāl-i dāne étdim men,

80-13 O dil-dārın cemālın men gül-i ḥemrāye benzetdüm.

80-14a Te‘āl’elleh, ne hoş helk éyliyüpdür ḥālik-i sübhān,

80-14b Meger ‘eyn-i melekdir, ve’r-ne olmaz bir béle insān,

V-81

81-1a Çıḥup, seyr-i gül-istāne, édip yüz nāz ile cövlān,

81-1b Kadem basdıķca gül-zāre, o dil-ber çün meh-i tābān,

81-2 Nehāl-i kāmetin serv-i sehī bālāye benzetdüm.

81-3a Ğemim eġyārden her-çend gizletdim, nehān étdim,

81-3b Görüp pāyāne yétmez ‘eşķimin sirrin beyān étdim,

81-4a Géce tā şübḥ olunca nāle çekdim, el-amān étdim,

81-4b Seḥer vekti olup dil-teng ‘ezm-i gül-sitān étdim.

81-5 Çü Ḥeyrān nāle étdi, bülbul-i şeydāye benzetdüm.

(5)

³²⁷ (yaḥup) bkz. Age, s. 174 (b: 13, d:1).

Muhammes

fā‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

- . - - / . . - - / . . - - / . . -

81-6a Düstān! Hāl-i dil-i zārımı dil-dāre déyün,

81-6b Şerh-i ehvālımı ol yār-i sitem-kāre déyün.

81-7a Rūhı cismimden alan ol büt-i hūn-ḥāre déyün,

81-7b Belke bir reḥm éde bu āh-i şerer-bāre, déyün,

81-8 Men[i] hicrān elemi saldı ne odlare, déyün.

81-9a Veh ki, gird-āb-i belā içre şikest oldu gemim,

81-9b Ğerḳ-i tūfān oluban, ḥedden ötüpdür elemim,

81-10a Yoḥdı bir yār-i vefā-dār, bu dem dutsun elim,

81-10b O sitem-kāre béle ‘erz éliyün derd ü ğemim,

81-11 Kalmışam ğürbet ara bī-kes ü ğem-ḥāre, déyün.

81-12a Étdi dermānına möḥtāc o meh-pāre meni,

81-12b Koydı bu çöller ara bī-kes ü āvāre meni.

81-13a Mübtelā étdi ferāḳe géne hūn-ḥāre meni;

81-13b Ger ki, sizden ḥeber alsa o gözi ḳare meni,

81-14 Eli yārdan üzülüp, oldu günü ḳare, déyün.

81-15a O cavāne ki, ḳeddi serv-i dil-ārādır onın,

81-15b Üzi gül, ḥāl[1] siyeh, zülfi semen-sādır onın,

81-16a Yūsif-i dehr ki, şeydāsı Züleyhā'dır onun,

81-16b O ʔebībe ki, leb-i le'li Mesīhā'dır onun,

81-17 Çāresiz derdime şāyed éleye çāre, déyün.³²⁸

V-82

82-1a Dūstān! Saldı ayakdan meni hicrān sitemi,

82-1b Felegin meḥneti, hem ayrılığın derd ü ğemi,

82-2a Yandırıp bağırmı, hem çāk kılupdur sīnemi,

82-2b Étdi pā-māl-i sitem cānımı ğürbet elemi,

82-3 Zehr-i hicrān éliyüp bağırmı şed-pāre déyün.

82-4a Yā Reb, ol bir de görer yārı kenārinde daḥı?!

82-4b Ğönçe-yi gül açılup bāğ-i bahārinde daḥı,

82-5a Ḥālī yér yoḥdı onun cism-i figārinde daḥı,

82-5b Kalmadı tāb u tevān, çün dil-i zārinde daḥı,

82-6 Éylesin reḥm bu Ḥeyrān-i giriftāre, déyün.

³²⁸ Age, s. 176 (b: 13)'de söz konusu beytin devamında aşağıdaki beyt bulunmaktadır:

“Olmaz ol yār-i vefā-dāra ğerīn ḥūrī melek,
Ğem-i hicrinde men-i ğem-zedeye yoḥdu kömek.”

Age, s. 177 (b: 1)'de söz konusu beytin devamında aşağıdaki beyt bulunmaktadır:

“Ümīdim var idi ol māl-ı rūyu bir de görek,
Burc-i se'di şerefinden ayırıp, çerḥ-i felek,”

Age, s. 177 (b: 2)'de söz konusu beytin devamında aşağıdaki beyt bulunmaktadır:

“Kövkeb-i beḥtimi saldı yéne idbāre, déyin.”

(6)

Ğazel

fā‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

- . - - / . . - - / . . - - / . . -

82-7a Ey felek, derd [ü] ğemim şerhini cānāne yétür,

82-7b Şebt kıl mülk herācını, o sulţāne yétür.

82-8a Dahı yoĥ tāb u tevān cism-i ze‘īfimde benim,

82-8b Yā ki al cānımı, yā derdimi dermāne yétür,

82-9a Rūḥ-perverdi lebi veĥt-i tebessümde, şebā!

82-9b Rūḥı bu tenden alup, ol leb-i ḥendāne yétür.

82-10a Gördi ol zülfi gökül, oldı perīşān eḥvāl,

82-10b Bu perīşānluĥımı zülfi-i perīşāne yétür.

V-83

83-1a Zülfi [ü] rūyun éyledi mezhebimi süst benim,

83-1b Yā meni kāfir éle, yā ki de īmāne yétür.

83-2a Gétdi ol Yūsif-i meh-rūy, gözüm ağlama az,

83-2b Ḥūn-i nāb-i cigerin cehd éle ‘ummāne yétür.

83-3 Bunce Ḥeyrān-i ḥezīn, salma ayaĥdan özüvi,

83-4 Gül-şen-i cānda biten serv-i ḥurāmāne yétür.

(7)

Ġazel

mef'ülü mefā'īlū mefā'īlū fe'ülün

-- ./ .-- ./ .-- ./ .--

83-5a Yārın lebi, gör, le'l-i Bedehşān'ı beğenmez,

83-5b Dürc-i deheni ġönçe-yi hendānı beğenmez.

83-6a Her kim göre dendānlerini gāh-i tebessüm,

83-6b Hem göheri, hem lö'lö'-yi ġeltānı beğenmez.

83-7a Yārın meh-i nūrini³²⁹ gören rūy-i zemīnde,

83-7b Göğde dolanan mehr-i direhşānı beğenmez.

83-8a Ol zülf-i semen-sāye baḡun dövr-i ruḡinde,

83-8b Gül-zārdeki sünbül ü reyḡānı beğenmez.

83-9a Yārın ķedini görse eger ķumrī-yi bī-dīl,

83-9b Gül-şende biten serv-i ḡurāmānı beğenmez.

83-10a Her kes ki, dutup kūy-i vişālinde temekkün,

83-10b Bi'lleh, véreler Teḡt-i Süleymān'ı, beğenmez.

83-11a Ey şāh-i zamān, māh-i cahān, ger ki Züleyḡa,

83-11b Görse üzini, Yūsif-i Ken'ān'ı beğenmez.³³⁰

83-12a Ḥeyrān, eger dutsa veṡen yār derinde,

³²⁹ (rūyini) bkz. Age, s. 30 (b: 3, d: 1).

³³⁰ Age, s. 30 (b: 8)'de söz konusu beytin devamında aşığıdaki beyt bulunmaktadır:

“Her kes ola cārüb-ķeş-i der-geḡ-i cānān,
Bil bunu yeķīn, teḡtde sultānı beyenmez.”

83-12b Gelmez gözüne, Rövze-yi Rizvân'ı begenmez.

(8)

Ğazel

mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

---/.---/.---/.---

83-13a Göglün dilese bu dil-i vîrâne dağılsın,

83-13b Çek nâz ile ol zülfine bir şâne, dağılsın.

83-14a Min 'âşîki zencîre çeküp, bâverün olmaz,

83-14b Bir tazı olur çöllere dîvâne dağılsın.

V-84

84-1a Bu bezm ara cem' çeker Һesret-i sākī,

84-1b Ey Pîr-i Muğān, emr éle, peymāne dağılsın.

84-2a Mest oldu çü 'uşşāk senün le'l-i lebinden,

84-2b Ne meşrefi var bizlere, mey-Һāne dağılsın.

84-3a Ol iki lebin veşfini çek rişte-yi neẓme,

84-3b Vêr bād-i şebā tā ki, bu dövrāne dağılsın.

84-4a Zülfün girehi çün-ki dolup murğ-i dil ile,

84-4b Ol keş-me-keşi koy me gül-istāne dağılsın.

84-5a Hāl-i siyehin Mülk-i Bedehşān'ı kılup fetḥ,

84-5b Fermān-deh[e] yaz şefḥe-yi Īrān'e dağılsın.

84-6a Yoḥdur o ſenem, onda ki ebrū-yi ḥemīne,

84-6b Biz secde édek, koy büt [ü] büt-ḥāne daḡılsın.

84-7 Ḥeyrān! Çü yanarsan o ked[er] ſem‘e muḡābil,

84-8 Bir vez‘ ile çek ſö‘le ki, pervāne daḡılsın.

(9)

Ġazel

mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ülün

-- . / . -- . / . -- . / . --

84-9a Cān zāre gelür, tā ki, o cānāne ḡayıdsun,

84-9b Rehmi gelüben ḡāl-i perīṣāne, ḡayıdsun.³³¹

84-10a Gördi üzüvi, terk éledi cānımı köglüm,

84-10b Üz verme ona, tā dil-i dīvāne ḡayıdsun.

84-11a Yā Reb, néce olur ḡālı onun ayrılıḡından,

84-11b Bī-çāre eger bir de bu vīrāne ḡayıdsun?

84-12a Pervāz kılup tūtī-yi teb‘im bu çemenden³³²,

84-12b Ḥāl-i lebüvi görset ona dāne, ḡayıdsun.

84-13a Yā Reb, ne olur def‘-i ḡumārine ferāḡın,

³³¹ Age, s. 42 (b: 2)’de söz konusu beytin devamında aſaḡıdaki beyt bulunmaktadır:

“Ol zülf-i ḡemin yol itirip, üzde daḡılmış,

Tenbīh éle, vur tārına bir ſāne, ḡayıdsın.”

³³² (çemende) bkz. Age, s. 42 (b: 5, d: 1).

84-13b Sākī dolanup, bir de o peymāne kayıdsun.

84-14a Gül-zār-i vişālinde uçup murğ-i heyātım,

84-14b Ülfet³³³ onı³³⁴, ey nāle, gül-istāne kayıdsun.

84-15a Mecnūn oluben hicrde men çöllere düşdüm,

84-15b Ey bār-i Hudā, reh̄m éle, ferzāne kayıdsun.

V-85

85-1 Çün büt-kededen Ke‘be’ye ‘ezm éyledi Heyrān,

85-2 Bir lütf élesen ola ki, merdāne kayıtsun.³³⁵

(10)

Ğazel

fā‘ilātūn fe‘ilātūn fe‘ilātūn fe‘ilūn

- . - - / . . - - / . . - - / . . -

85-3a Sākiyā! Saldı ğem elden bene³³⁶, bir bāde yétür,

85-3b Hemi dünyāda bene hem dağı ‘uğbāde yétür.³³⁷

85-4a Her-çi feryād éderem, kimse yétişmez dāde,

85-4b Sen özün dāde yétiş, ol şeh[i] feryāde yétür.

85-5a Ey şebā, derd [ü] ğemim³³⁸ şerh̄ini yaz nāme şifet,

³³³ (Ürküt) bkz. *Age*, s. 42 (b: 7, d: 2).

³³⁴ (ovu) bkz. *Age*, s. 42 (b: 7, d: 2).

³³⁵ (Bir lütf ona éyle ki, merdāne ğayıtsın.) bkz. *Age*, s. 42 (b: 9, d: 2).

³³⁶ (meni) bkz. *Age*, s. 14 (b: 1, d: 1).

³³⁷ (Hem bu dünyāda mene, hem dağı ‘uğbāde yétir.) bkz. *Age*, s. 14 (b: 1, d: 2).

85-5b Her zemīnde göresen ol büt-i növ-şāde yétür.

85-6a Zülfünün tār[ı] ile murğ-i dilin bağla perin,

85-6b Hencer-i kirpigin³³⁹ ile hıdmet-i şeyyāde yétür.

85-7a Ger ki, şeyyād ona reh̄m éliyüp, tökmese kan,

85-7b Ğemzesi cānım alan gözleri cellāde yétür.

85-8a Çün-ki hicrān elemi saldı meni zindāne,

85-8b Ey ecel, reh̄m éle, [sen] özüvi imdāde yétür.³⁴⁰

85-9 Mekteb-i ‘eşqde, Heyrān, here bir heṭ yazdı,

85-10 ‘Eşq ser-meşkini sen cehd éle, ustāde yétür.

(11)

Ğazel

mef’ülü mefā’īlū mefā’īlū fe’ülün

- - . / . - - . / . - - . / . - -

85-11a Ey çerḥ, benim āh-i şerer-bārime reh̄m ét!

85-11b Hicrāne yanan sīne-yi efgārime reh̄m ét!

85-12a Şübḥe kimi encüm sayaram fikr-i ruḥinde,

85-12b Hicrān gécesi dīde-yi bīdārime reh̄m ét!

³³⁸ (ğemin) bkz. *Age*, s. 14 (b: 3, d: 1).

³³⁹ (Metinde yanlış olarak “kirpigin” yazılmıştır. Doğrusu “kirpik” olmalıdır.) bkz. *Age*, s. 14 (b: 4, d: 2).

³⁴⁰ (Éy ecel, reh̄m éle, sen de özün imdāde yétir.) bkz. *Age*, s. 14 (b: 6, d: 2).

85-13a Ğurbet eleme, yār ferākı meni aldı,
85-13b Ğurbetde kalan cān-i giriftārime reḥm ét!

85-14a Tenhā ḳaluban bī-kes olup, yārden ayrı,
85-14b Bī-kesligima, ḥesret-i besyārime reḥm ét!

85-15a Eşk ile édip her ṭerefe seyl revāne,
85-15b Çün ebr şifet çeşm-i göher-bārime reḥm ét!

85-16a Hicrān-i ruḥ-i yār meni saldı ayakdan,
85-16b Yétür³⁴¹ meni ol mūnis-i ğem-ḥārima, reḥm ét!

V-86

86-1a Yüz zehmet ile ḥāmūş olup bu dil-i vīrān,
86-1b Ḥeyrān! Feġān étme, dil-i zārime reḥm ét.

(12)

Ğazel

- - . / . - - . / . - - . / . - -

86-2a Yā Reb, kerem ét, ol büt-i meh-pāre ḳayıdsun,
86-2b Bir reḥm élesün bu dil-i bīmāre, ḳayıdsun.

86-3a Bu dil ki ona menzil idi, oldu ḥerābe,
86-3b ‘Ezm étse eger yār, daḥı hare ḳayıdsun?

86-4a Şāne çeküben çīn-çīn éle, sal üze zūlfün,

³⁴¹ (Metinde yanlış olarak “yétür” yazılmıştır. Doğrusu “çatdır” olmalıdır.) bkz. Age, s. 19 (b: 6, d: 2).

86-4b K  ll  b kimi ucları ru -s  re  ayıdsun.

86-5a Mur -i dil-i z  rım güne   v  re  alıpdur,

86-5b Zülfün   min a , t  ki bu   v  re  ayıdsun.

86-6a Gel reh m   le,  oy ‘     i bir y  re y  ti  s  n,

86-6b ‘Erzin   lesin ol b  t-i     n-     re,  ayıdsun.

86-7a     n kövkeb-i be  tim y  ti    p ne  s me    me,

86-7b Bir emr   le, t  s  b  t    seyy  re  ayıdsun.

86-8a ‘Ehd   t,   desen c  nuvı sen   id   ile   urb  n,

86-8b   eyr  n! Y  r eger bir de bu g  l-z  re  ayıdsun.

(13)

Özel

mef    l   me      l   me      l   fe    l  n

- - . / . - - . / . - - . / . - -

86-9a Bir n  me yazum, b  d-i   eb  , y  re y  t  rs  n,

86-9b   er  -i   emimi ol b  t-i     n-     re y  t  rs  n.

86-10a Hicr  n elemi saldı ayakdan men-i z  rı,

86-10b D  r  -yi vi    l  n men-i b  -    re y  t  rs  n.³⁴²

86-11a   brim kesil  p, y  r benim c  nımı alsun,

86-11b Y       d   lesin ve  l ile, dil-d  re³⁴³ y  t  rs  n.

³⁴² (D  r  -yiD  r  y-i vi    l   mene bir     re y  tirsin.) bkz. Age, s. 35 (b: 2, d: 1).

86-12a Dünyāde vu ‘uqbāde görüm meṭlebe yétsin,

86-12b Her kes meni ol yār-i vefā-dāre yétürsün.

V-87

87-1a Bir yol vérin ey meḥnet-i hicrān ki, peyāmım,

87-1b Tā bād-i şebā ol gül-i gül-zāre yétürsün.

87-2a Yüz ḥesret ile bu dil-i hicrāne giriftār,

87-2b ‘Ezm étdi, özin ol gül-i bī-ḥāre yétürsün.³⁴⁴

87-3a Gel Tarı içün bunce sitem éyleme izhār,

87-3b Koy yāre özin bu dil-i āvāre yétürsün.

87-4a Bī-kesliḡıma reḥm élesin ḥālīḡ-i bī-çün,

87-4b Ḥeyrān’ı o şeh-bāze diger-bāre yétürsün.

(14)

Ğazel-?

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- . - - / - . - - / - . - - / - . -

87-5a Ey üzi gül, ‘ārizi gül-şen, dolanım başuna.

87-5b Kēddi nehl-i Vādī-yi Eymen, dolanım başuna.

³⁴³ (dīdāre) bkz. *Age*, s. 35 (b: 2, d: 1).

³⁴⁴ *Age*, s. 35 (b: 7)’de söz konusu beytin devamında aşağıdaki beyt bulunmaktadır:

“Yüz niş ile sedd-i reh olup ḥār-i sitem-kār,
Goymadı özün ol güle bī-çāre yétirsin.”

87-6a Çeşmi cādū, kirpigi peykān, kaşı kövs-i kūzeh,

87-6b Saçı sünbül, zülfleri süsen, dolanım başına.

87-7a Yanmasın eğyārdan heç kimse şem‘-i hüsnine,

87-7b Tā ki, pervāne şifet bir men, dolanım başına.

87-8a Olmadı heç dil-bere könlüm senin tek mübtelā,

87-8b Cānime odlar salan sensen, dolanım başına.

87-9a Murğ-i dil olmuş esīr-i dāne-yi hālın, salup,

87-9b Gül-şen-i cānım ara şīven, dolanım başına.

87-10a Heç yana étmez güzer, heç gül-şene salmaz nezer,

87-10b Çün dutup zülfin hemin mesken, dolanım başına.

87-11a Bülbül-i bī-çāre çekdi her zamān yüz min cefā,

87-11b Dönmedi heç növ‘ ile gülden, dolanım başına.

87-12a Sen ki, seyr-i cūy-bār éylemisen³⁴⁵, ey serv-i nāz,

87-12b Beħr-i çeşmim seyrine gelsen dolanım başına.

87-13a Her teref açmış, gülüm, ebrū kemānın oħları,

87-13b Tengnā-yi sīneme rövzen, dolanım başına.

87-14a Söyleyipsen dönmedi şem‘-i kedom³⁴⁶ etrāfına,

87-14b N’éyliyüm sen bir zamān eglen, dolanım başına.

87-15a Bezm ara, kıl bir işāre, helkden pinhān mene,

87-15b Tā durup pervāne tek birden, dolanım başına.

³⁴⁵ (éyler misen) bkz. Age, s. 207 (b: 9, d. 1).

³⁴⁶ (gedīm) bkz. Age, s. 207 (b: 10, d. 1).

V-88

88-1a Könlün isterse eger, ‘āşîk sene kurbân ola³⁴⁷

88-1b Seg rekîbi bezmden kov sen, dolanım başına.

88-2a Var senin ‘eşkinde yüz şerf éden³⁴⁸ ‘ömrin, velî,

88-2b Yoḥ benim tek sūhte-hermen, dolanım başına.

88-3a Çün-ki var ‘āşîklere lütf-i nehānun, ey cavān,

88-3b Bendeni hem dahı sévsen, dolanım başına.

88-4a Derdin allam dil-berim, dīvānım ét eḡyārilen,

88-4b O dolansın başına, yā men, dolanım başına.

88-5a Dinmemezlikden senin bir müdde‘ān vardır meger,

88-5b Çatladı bağrım benim, dilden³⁴⁹, dolanım başına.

88-6a Vêr cevābım, kes başım dut ‘izzetin, ḡār éyleme,

88-6b Koyma şād olsun mene düşmen, dolanım başına³⁵⁰

88-7a Yā³⁵¹, ne lâ’îkdir sene salmak nezerden ‘āşîki,

88-7b Ger ḡezeb-nāk olmusan, döy sen, dolanım başına.

88-8a Ey gözeli! Yoḡdur benim tek ķeddüve dil-bāḡte,

88-8b Kıdrini³⁵² men bî-kesin bilsen, dolanım başına.

88-9a Men düşüm şehrālere Mecnūn şifet, şūrīde-vār,

³⁴⁷ (Gönlüm aydırsa eger, ‘āşîḡ sene ḡurbān ola,) bkz. *Age*, s. 207 (b: 12, d. 1).

³⁴⁸ (éyleyen) bkz. *Age*, s. 207 (b: 13, d. 1).

³⁴⁹ (dillen) bkz. *Age*, s. 208 (b: 3, d. 1).

³⁵⁰ (Goyma ki, ḡülsün mene düşmen, dolanım başına) bkz. *Age*, s. 208 (b: 4, d. 2).

³⁵¹ (Yār) bkz. *Age*, s. 208 (b: 5, d. 1).

³⁵² (Ġedrimi) bkz. *Age*, s. 208 (b: 6, d. 2).

88-9b Kıl temāṣā ḥālime³⁵³, gül sen, dolanım başına.

88-10a Kırḥmusan³⁵⁴ heç bendeden, ḥövf étmisen³⁵⁵ heç kimseden,

88-10b Sen de öz yanında bir begsen, dolanım başına.

88-11a Görmedim mehr ü vefā³⁵⁶ ‘ömrde hergiz, ey perī,

88-11b Kōvmden, bī-gāneden, élden, dolanım başına.

88-12a Ān-çi könlün³⁵⁷ istedi cövr ü sitem étdin mene,

88-12b Şūr-i ‘eşķin gétmedi serden, dolanım başına.

88-13a Nāṣeḥ-i bīhūde-gū, pendin mene sūd éylemez,

88-13b Çün ĩmān-i dil gédip elden, dolanım başına.

88-14a Könlüm āteş-ḥānesi³⁵⁸, pend ile éyle germ onı,

88-14b dolanım başına.³⁵⁹

V-89

89-1a Öyle memlūv oldı cān mülki onun ‘eşķile kim,

89-1b Hālī yér yoḥ bir ser-i sūzen, dolanım başına.

89-2a Nūṭķ-i Heyrān, yār hicrānında bes kim dād édip,

89-2b Lāl olup, āḥir düşüp dilden, dolanım başına.

³⁵³ (ḥālina) bkz. *Age*, s. 208 (b: 7, d. 2).

³⁵⁴ (Kırḥmasan) bkz. *Age*, s. 208 (b: 8, d. 1).

³⁵⁵ (étmesen) bkz. *Age*, s. 208 (b: 8, d. 1).

³⁵⁶ (vefānı) bkz. *Age*, s. 208 (b: 9, d. 1).

³⁵⁷ (könlüm) bkz. *Age*, s. 208 (b: 10, d. 1).

³⁵⁸ (āteş-ḥānedir) bkz. *Age*, s. 208 (b: 12, d. 1).

³⁵⁹ (Resmdir o güçlener yélden, dolanım başına) bkz. *Age*, s. 208 (b: 12, d. 2).

(15)

Kıt'a-yı Kebîre

mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

. - - - / . - - - / . - -

89-3a Boyun serv-i sehî, zülfün mü'enber,

89-3b Cemâlun Yûsif-i Ken'ân'e benzer.

89-4a Kaşun 'âşîklerin keşdine gûyâ,

89-4b Hem olmuş tîğ-i ser-efşâne benzer.

89-5a Açanda gözlerin alur bu cânı,

89-5b Yatanda fitne-yi dövrâne benzer.

89-6a Baḡanda nâzile tîr-i nigâhun,

89-6b Könülde ḡencer-i burrâne benzer.

89-7a Dilün bülbül, saçun sünbül, üzün gül,

89-7b Kec olmuş kirpigün peykâne benzer.

89-8a Meh-i ruh-sârun, ey ḡûr-i behîştî,

89-8b Gül-istânda gül-i ḡendâne benzer.

89-9a Vurup bād-i şebâ zülfün dağıtmış,

89-9b Gül üzre deste-yi reyḡâne benzer.

89-10a Leb-i le'l-i şefâ-beḡşün, 'ezîzim,

89-10b Be-'eyne çeşme-yi ḡeyvâne benzer.

89-11a Ḥâlun Hindû şifet künc-i lebünde,

89-11b Oturmuş teht ara sulṭāne benzer,

89-12a Senin kūyinde ‘āşıkler feḡānı,

89-12b Çemende bülbül-i hoş-ḡāne benzer.

89-13a Şerār[e-yi] şūr-engīzün[den], ey meh,

89-13b Serimde āteş-i sūzāne benzer.

89-14a Gözüm yaşı ferāḡından yüzümde

89-14b Serāsār lö’lö’-yi ḡeltāne benzer.

V-90

90-1a Eger-çi ‘āşıkün çoḡdur ve’līken,

90-1b İnanma, heç biri Heyrān’e benzer.

(16)

Ġazel

mef’ülü mefā’lū mefā’lū fe’ülün

- - . / . - - . / . - - . / . - -

90-2a Ḥāl-i siyehün leb ile ruḡ-sār arasında,

90-2b Bir mülkdi ḡalmış iki ser-dār arasında.

90-3a Ey³⁶⁰, ḡör ne ‘eceb hoş ḡörünür, éyle temāşā,

90-3b Bir dāne benefşe bite gül-zār arasında.

³⁶⁰ (Beh) bkz. Age, s. 52 (b: 2, d. 1).

90-4a Ey dil olasan lāl, utan kim, néce vér[d]ün,

90-4b Bu nisbeti bed-kār ile hoş-kār arasında.

90-5a Gū Şāh-i Hebeş teht-i melāhetde oturmuş,

90-5b Künc-i leb ile, zülf-i siyeh tār arasında.

90-6a Geh ebrū-yi kemānun eli geh zülf-i siyāhun,³⁶¹

90-6b Bir cān qalup ol iki sitem-kār arasında.

90-7a Dil ‘ehd kı lup zülf³⁶² ile, şertī budur kim,

90-7b Olmıye yalan ol³⁶³ ile ikrār arasında.

90-8a Geh çeşmüve, geh le‘lüve mā’il olu köklim,

90-8b Bī-çāre qalup mest ile hūşyār arasında.

90-9a Şeb-hūn getirüp gül-şen-i ruh-sārine heṭṭün,

90-9b Bir gönçe qalıpdur bu keder hār arasında.

90-10 Heyrān şeb-i hicrānde éder yād-i vişālın,

90-11 Heyrettedür ol, cennet ile nār arasında.

(17)

Ğazel

mef’ülü mefā’lū mefā’lū fe’ülün

- - . / . - - . / . - - . / . - -

³⁶¹ (Ebrū-yiEbrūy-i kemān ile gehī zülf-i siyāhın,) bkz. *Age*, s. 52 (b: 5, d. 1).

³⁶² (zülfün) bkz. *Age*, s. 52 (b: 6, d. 1).

³⁶³ (gövl) bkz. *Age*, s. 52 (b: 6, d. 2).

90-12a Gönlüm kuşu ol zülf-i perîşân arasında,
90-12b Bî-çâre alup cennet [ü] neyrân arasında.

90-13a Gör kim néce ser-geşte alup vâleh ü tenhâ,
90-13b Ol hâl-i Heṭâ ile Bedehşân arasında.

90-14a Tuğyân éliyüp derd [ü] ğemim, bu dil-i zârım,
90-14b Bir keşṭiye benzer, ala tûfân arasında.

90-15a Dil zülfile ruḥ-sârine çün kıldı temâşâ,
90-15b Âvâre alup küfr ile îmân arasında.

V-91

91-1a Ay, gör ne ‘eceb mö‘cüzedir, kim néce bitmiş,
91-1b Bir sünbül-i ter âteş-i sūzân arasında.

91-2a Ey dil, éleme ğem ki, onun yoḥdı tefâvüt,
91-2b Kûyinde, çü dervîş ile sultân arasında.

91-3a Çün yâr kılop lütfini kem, hanı o hem-dem,
91-3b Tâ şülḥ kıla yâr ile Heyrân arasında.

(18)

Ĝazel

mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün
. - - - / . - - - / . - - - / . - - -

91-4a Açıldı şübḥ-i rūyun şem‘i zülfünden ‘eyān oldu,

91-4b Hecālet āteşine mehr yandı, meh nehān oldu,

91-5a Çeküp kövs-i küzeh hoş tāk-i rengün³⁶⁴ āsimān üzre,

91-5b Görüp qaşın kimi olmaz oldu³⁶⁵

91-6a Dü çeşm-i mest [ü] meḥmūrun alup cānlar, tōküp kanlar,

91-6b Hedeng-i kirpigün, tīğ-i nigāhun kām-rān oldu.

91-7a Giriftār-i kemend oldu dilim, ‘eklim çıḥup başdan,

91-7b Könül murğine ḥālun dāne, zülfün āşiyān oldu.

91-8a Görüp le‘l-i lebün, ey ḥūr-veş, le‘l-i Bedeḥşān’un,

91-8b Yanup bağı ḥesedden, dīdesinden ḥūn revān oldu.

91-9a Gözün aldı benim cānım, lebün tōkdi onın kanın,

91-9b Be-ḥemdi’lleh, senin kūyinde āḥir kane kan oldu.

91-10a Édüp zōvḳ ile cān ḳurbān ona her ‘āşīḳ, ey Heyrān!

91-10b Ne tenhā ‘āciz u nālān, olar da cān-feşān oldu.

(19)

Ğazel

mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

. - - - / . - - - / . - - - / . - - -

³⁶⁴ (rengīn) bkz. *Age*, s. 49 (b: 2, d. 1).

³⁶⁵ (Görüp qaşın kimi olmaz sebep, ğeddi kemān oldu.) bkz. *Age*, s. 49 (b: 2, d. 2).

91-11a O mäh ‘ārīze çün zülf-i mişgīnin³⁶⁶ hicāb oldu,

91-11b Dédim ebr-i siyeh bes rüy-i hırşīde niķāb oldu.

91-12a Tecellī ēyliyüp nūr-i cemālun ‘ālemi tutdı,

91-12b Onun bir zerresi gétđi semāde āfitāb oldu.

91-13a Esüp bād-i şebā ol zülf-i ‘enber-sā olup der-hem,

91-13b Perīşān oldu könlüm oldu.

V-92

92-1a Çü murğ-i dil görüp hāl-i siyāhun dāne fikr étđi,

92-1b Velī ruķ-sār-i āteş-nākuvı görcek kebāb oldu.

92-2a Zi bes kan ağladım hicr-i ruķinde ey felek menzer,

92-2b Ruķ-i zerdim sirişg-i³⁶⁷ alile rengīn hezāb oldu.

92-3a Yanup hicrūn odine rūz u şeb pervāne tek Heyrān,

92-3b Reķīb-i fitne-ger le‘l-i lebünden kām-yāb oldu.

(20)

Ĝazel

mefā‘īlūn mefā‘īlūn mefā‘īlūn mefā‘īlūn

. - - - / . - - - / . - - - / . - - -

92-4a Şebā zülfün dağıtdı, cümle ‘ālem müşg-bār³⁶⁸ oldu,

³⁶⁶ Metinde “mişgīnin” yazılmasına rağmen doğrusu “mişkīnin” olmalıdır. bkz. *Age*, s. 49 (b: 2, d. 2).

³⁶⁷ Metinde “sirişg-i” yazılmasına rağmen doğrusu “sirişk-i” olmalıdır. bkz. *Age*, s. 49 (b: 2, d. 2).

92-4b Cemālî mehr tek gūyā bulutden āşikār oldu.

92-5a Tulū‘ étdi üzi zülfün arasından güneş-āsā,

92-5b Her ān³⁶⁹ kes kim, ona, nezzāre étdi, bī-ķerār oldu.

92-6a Könül oldu giriftār-i nigāh-i çeşm-i mehmūrî,

92-6b Ne mö‘cüzdür bu, yā Reb, şîr āhūye şikār oldu?!

92-7a Baḥup çün meḥfil-i eḥbābe gördüm onda yoḥ dil-ber,

92-7b Yanup bağrım, gözüm[d]e cem‘-i dünyā tār-mār oldu,

92-8a Düşüp çün yādime [çün] āhū-şifet baḥmaḡı dil-dārın,

92-8b Sirişg-i³⁷⁰ al tökmekde gözüm bī-iḥtiyār oldu.

92-9a Çün o³⁷¹ dil-dār-i meh-ruḥden cüdā düşdüm men-i müzter,

92-9b N’édim, gül-zārde güller açıldı, yā bahār oldu?

92-10a Reh-i ‘eşķinde ol yārın şikeste-hāl Ḥeyrān’ın,

92-10b Seri pā-māl-i meḥnet, cism-i zārı hem ḡubār oldu.

(21)

Ğazel

mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

. - - - / . - - - / . - - - / . - - -

³⁶⁸ (müşk-bār) bkz. *Age*, s. 45 (b: 1, d. 1).

³⁶⁹ (ol) bkz. *Age*, s. 45 (b: 2, d. 2).

³⁷⁰ (Sirişk-i) bkz. *Age*, s. 45 (b: 5, d. 2).

³⁷¹ (ol) bkz. *Age*, s. 45 (b: 6, d. 1).

- 92-11a** Bu çerh-i bî-vefânun gerdişi peyveste vārūndur,
92-11b Onı[n]-çün ehl-i dil dā'im ğemîn ü zār u mehzūndur.
- 92-12a** Salup dövrân bizi mehnetlere, dünyâ-yi dūn içre,
92-12b Cefâ-yi çerh-i kec-reftâriden dil lücce-yi hūndur,
- 92-13a** Çü zülf-i dil-berân könlüm hemîşe, gör, perîşāndur,
92-13b Mişāl-i hâl-i meh-rüyân olup, dā'im siyeh-gūndur.

V-93

- 93-1a** Gehî bu kelb-i sevdâ'î eger mâ'il olur nezme,
93-1b Démek âşüftelikdendür, ne ĩn-ki şövk[i] efzūndur.
- 93-2a** Her ol şe'rî ki, şövk ile déyilse özgedür hüsni,
93-2b Mişāl-i lö'lö'-yi ğeltân, be-sân-i dürr-i meknūndur.
- 93-3a** Eger şe'rim şikest olsa, mene étme melāmet, kim,
93-3b Şikeste söz beyân étmek, şikeste teb'e medyūndur.
- 93-4a** Dil-i mehzūn-i Heyrân'ın olup āteş-kede ğemden,
93-4b Ki, çeşm[i] eşg-i³⁷² hesretten be-sân-i rūd-i Ceyhūn'dur.

(22)

Ġazel

mefā'îlün mefā'îlün mefā'îlün mefā'îlün
. - - - / . - - - / . - - - / . - - -

³⁷² (eşk-i) bkz. Age, s. 22 (b: 7, d. 2).

93-5a Bu ne ruḥ-sār-i zībādur, bu ne zülf-i perīṣāndur,

93-5b Meger ḥurṣīd-i rehṣān ebr-i nīsān içre pinhāndur?

93-6a Te‘āl-elleh, bu ne ebrū, ne çeşm ü bu ne müjgāndur,

93-6b Biri ḥencer, biri āhū, biri şemşīr-i burrāndır.

93-7a Bu ne lebdür, ne dendāndur ve yā lō’lō’-yi ğeltāndur,

93-7b Bulūrīn ḥökke içre gū’iyā le‘l-i Bedehṣān’dur.

93-8a Kemend-i gerden-i cān, dāne-yi murğ-i dil-i şeydā,

93-8b Ve yā ki ḥāl-i Hindū’dur, ve yā zülf-i ‘enber-efṣāndur.

93-9a Düşüp ruḥ-sāre zülf-i müşg-bārın³⁷³ pīç [ü] tāb ile,

93-9b Ve yā genc üzre baş koymış yatar bir mār-i pīçāndur.

93-10a ‘Ereğden keṭrelerdir şefḥe-yi ruḥ-sā[r]ide, yā kim,

93-10b Seḥāb-i zülf ara ḥurṣīd-i rūyi zerre-efṣāndur.

93-11a Boyun tek bir ked-i zībā görünmez dehrīde eşlā,

93-11b Zi şün‘-i kādir-i yek-tā nehāl-i gül-şen-i cāndur.³⁷⁴

93-12a İki ‘āşīk olup sūzān cemālun şem‘ine her dem,

93-12b Biri pervāne-yi miskīn, biri ser-geşte Ḥeyrān’dur.

V-94

(23)

³⁷³ (müşk-bārın) bkz. *Age*, s. 21 (b: 5, d. 1).

³⁷⁴ *Age*, s. 21 (b: 8)’de söz konusu beytin devamında aşağıdaki beyt bulunmaktadır:

“Senin lefz-i göher-bārın, cemī‘ emvātı ḥeyy éyler,
Dem-i İsí-yi Rūḥullāh u yā ki āb-i ḥéyvāndır.”

Ğazel

meḥ'ülü fā'ilātü meḥā'ilü fā'ilün

-- ./ - . - ./ . - - ./ - . -

94-1a Vêrdi bu dehr ara bu felek püşt-i ħem mene,

94-1b Cām-i belā vü kāse-yi zehr³⁷⁵ ü elem mene.

94-2a Yārın ferākı bir yana, eġyār şādlığı,

94-2b Bes olmadı bu ķedr cefā vu sitem mene?

94-3a Geh firķete tutuşdı tenim, gāh meġnete,

94-3b Vêrdi zemāne zehr-i sitem dem-be-dem mene.

94-4a Yandı ferāķe cism, zebūn oldu ṭāle'im,

94-4b Beġt-i bedimden olmadı ġem hīķ kem mene.

94-5a Veşlün mezāķ-i kāmımı şīrīn kılmamış,

94-5b Hicrūn içirtti şerbet-i ġem, lā-cerem mene.

94-6a Mecnūn mişāl deşt-i elem serveri olup,

94-6b Vehş ü tıyūr oldula[r] ħeyl ü ħeşem mene.

94-7a Ĥeyrān!³⁷⁶

94-7b Yéġdür bu vez' 'ömrden artıķ³⁷⁷ 'edem mene.

(24)

³⁷⁵ (derd) bkz. *Age*, s. 44 (b: 1, d. 2).

³⁷⁶ (Ĥeyrān! Ferāġ-i yār çekip, terk-i cān éyle,) bkz. *Age*, s. 44 (b: 7, d. 1).

³⁷⁷ (āġir) bkz. *Age*, s. 44 (b: 7, d. 2).

Ğazel

mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün

-- ./ - . - / . - - / - . -

94-8a Saldı meni ol kāfır-i ğeddār ayağdan,

94-8b Bir zālīm-i bī-bāk u sitem-kār ayağdan.

94-9a N'éylim, ne édim kim, men-i ser-geşteni saldı,

94-9b Ol cövr ü cefā menbe'i, hūn-h'ār ayağdan.

94-10a Hicrān elemi aldı kerārımı elimden,

94-10b Saldı ne dēyüm ħesret-i dīdār ayağdan.

94-11a Pervāneni şem'in odı yandırdı dem-ā-dem,

94-11b Gül-şende salup bülbüli bir hār ayağdan.

94-12a Kim bu, néce inşāfdur³⁷⁸, yārān ki, salsun,

94-12b Öz 'āşikini yār-i vefā-dār ayağdan.

94-13a Étme bu keder cövr ü cefā 'āşike, cānā!

94-13b Elbette salur bu keder āzār ayağdan.

94-14a Saldı o sitem-perver ü bī-bāk, cefā-kār,

94-14b Heyrān-i sitem-dīdeni yek-bār ayağdan

V-95

(25)

³⁷⁸ (inşāf idi) bkz. Age, s. 41 (b: 5, d. 1).

Ğazel

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- . - - / - . - - / - . - - / - . -

95-1a Zülfini çün 'ārize ol meh perīṣān éyledi,

95-1b Rövze-yi firdövsi gūyā sünbül-istān éyledi.

95-2a Nāz ilen étdi nıgeh bir nōv'ilen ol meh-liḳā,

95-2b Öldürüp 'āşıklerini, gör néce ḳan éyledi?

95-3a Çün baḥup ehvālime, étdi tebessüm nāz ilen,

95-3b Gönçe-yi bāğ-i behiştı gör ne hendān éyledi.

95-4a Çün tebībim ol iki yāḳūtı étdi dūr-feṣān,

95-4b Rūḥ vērđi ḳelbime, derdime dermān éyledi.

95-5a Yār çün eḡyār ile étdi tekellüm lūtf ile,

95-5b Könlümün derd [ü] ḡemi mövc étdi, tūfān éyledi.

95-6a Gördi çün eḡyār ile dil-dārını ser-germ-i nāz,

95-6b Dīde-yi ḥün-bārımı gör kim, ne tuḡyān éyledi.

95-7a Kaş u göz, hem le'l-i mey-gün, ḥāl-i Hindū, zūlf-i kec,

95-7b Serv ḳeddin ḡösterüp Heyrān'ı heyrān éyledi.

(26)

Ğazel

fā'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

- . - - / . . - - / . . - - / . . -

95-8a Kıl temāṣā gözüm, ol serv-i ḥurāmāne bu gün,

95-8b Nāz ile ‘ezm éyliyüp seyr-i gül-istāne bu gün.

95-9a Böyle kim, men görürem dil-berimin ğemzesini,

95-9b Öldüri ‘āşık-i ser-geşteni merdāne bu gün.

95-10a Veşlün ey şūḥ bize ‘eyddür, ‘eyd-i ekber,

95-10b Éyleme zūlm ü sitem, batmıyesen kane bu gün.

95-11a Rūz hoşdur, gözelim, sen de daḥı yümni hoş ét,

95-11b ‘Eyš dut, zūlf-i siyeh-fāmüve çek şāne bu gün.

95-12a Bezm-i ‘işret dutup ārāyış-i kāmīl éle sen,

95-12b Tā şikest vérsün üzin mehr-i direḥşāne bu gün.

95-13a Görse ol rūy-i mehün ger-çi Züleyḥa-yi ḥezīn,

95-13b Éylemez daḥı³⁷⁹ nezer Yūsif-i Ken‘ān’e bu gün.

95-14a Çü niḳāb ol ruḥ-i ḥūbinden alup bād-i şebā,

95-14b Reşg³⁸⁰ üz vérđi géne Rövze-yi Rizvān’e bu gün.

V-96

96-1a Çün tecellī éyledi fikr-i ruḥun könlümden,

96-1b Dīdemin yaşı vurup te‘neler ‘ummāne bu gün.

96-2a Hanı bir melce’-i ğem-ḥ̣ār, be-ğeyr ez keremin,

96-2b Cān-i men, éyle tereḥḥüm, men-i Ḥeyrān’e bu gün.

³⁷⁹ (bir de) bkz. *Age*, s. 40 (b: 6, d. 2).

³⁸⁰ (Reşk) bkz. *Age*, s. 40 (b: 7, d. 1).

(27)

Ėazel

fā‘ilātūn fe‘ilātūn fe‘ilātūn fe‘ilūn

- . - - / . . - - / . . - - / . . -

96-3a Yārden yétđi bize müjde-yi dīdār bu gün,

96-3b Ėzed’in merĥemeti gör ki, bize var bu gün.

96-4a Li’llehi’l-ĥemd ki, eĥbāb olup şād géne,

96-4b Reşgden³⁸¹ tār olup dīde-yi eġyār bu gün.

96-5a Düstler bāde-yi ‘eşķ ile tereb-nāk olup,

96-5b Şövk-et-i düşmen-i dün oldu nigūn-sār bu gün.

96-6a Lütf éđip, reĥm éledi ĥālime ol kaş ile göz,

96-6b Derdime çāre kıľup, le‘l-i göher-bār bu gün.

96-7a Var ümīdim ki, bize reĥm éľiye yār-i ‘ezīz,

96-7b Beĥtimiz ĥ‘āb-i elem-den ola bīdār bu gün.

96-8a Beĥtimūn kövkebi bir se‘d meķāme yétişüp,

96-8b Oldı yārın keremi ġemlere ġem-ĥ‘ār bu gün.

96-9a Éyle, Ĥeyrān, bu şükri ne ķeder ‘ömrün var,

96-9b Vérdi çün meţlebüvi ķādir-i ķehhār bu gün.

³⁸¹ (Reşkden) bkz. *Age*, s. 39 (b: 2, d. 2).

(28)

Ġazel

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- . - - / - . - - / - . - - / - . -

96-10a Bir nezer le‘l-i leb-i cānāne éyle, ey hekīm!

96-10b Çāre’ī bu derd-i bī-dermāne éyle, ey hekīm!

96-11a Ger behişt-i cāvidān isterse könlün, şövķ ile,

96-11b Bir güzër sen mehfîl-i cānāne éyle, ey hekīm!

96-12a Hicr-i dil-ber öldürî āhîr menî, sen rehîm éle,

96-12b Hencerün çek, ketlimi merdāne éyle, ey hekīm!

96-13a Kıl terehḥüm ḥālime, éyle ‘elāc-i derdimi,

96-13b Bir devā vér, ‘eklden bī-gāne éyle, ey hekīm!

V-97

97-1a Rāh-i heķķ isterse könlün, mescide girme, sakın,

97-1b Şövķ ile ‘ezm-i reh-i mey-ḥāne éyle, ey hekīm!

97-2a Çekme zehmet ḥār u ḥesden, ‘ezm-i Ke‘be éyleme,

97-2b Keşd-i bezm-i veşl-i şāhib-ḥāne éyle, ey hekīm!

97-3a Bir kulaķ as nāle-yi Heyrān’e, ḥifẓ ét nālesin,

97-3b Bezm-i ḥikmetde onı efsāne éyle, ey hekīm!

(29)

Ėazel

fā‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

- . - - / . . - - / . . - - / - . -

97-4a Müjde getdi bize bir kıāşid-i çālāk bu gün,

97-4b Köñlimüz tázelenüp oldı fereh-nāk bu gün.

97-5a Nūr-i ruḥ-sārı könülde çü tecellī éyledi,

97-5b Kıelbimiz gerd-i küdüretden olup pāk bu gün.

97-6a Gétđi ol köhne ġubārī ki, gözümde var idi,

97-6b Nūr-yāb éyledi³⁸² géne dīde-yi nem-nāk bu gün.

97-7a Li‘llehi‘l-ḥemd ki, eġyār olup ḥār u ġemīn,

97-7b Reşgden³⁸³ müdde‘īnün kıelbidi şed çāk bu gün.

97-8a Ėüşşeden düşmen-i dūn oldı perīşān bu géce,

97-8b Kerem[i] düst kılup, düşmeni ġem-nāk bu gün.

97-9a Yār bu bezmi kıdūm ile müzeyyen élese,

97-9b Şövķ ile nōh felege feḥr éder ḥāk bu gün.

97-10a Şükr bu ne‘mete, Ḥeyrān éle her şübḥ ü mesā,

97-10b Ne ‘ceeb dövr éledi, gerdiş-i eflāk bu gün!

³⁸² (oldu) bkz. *Age*, s. 38 (b: 3, d. 2).

³⁸³ (Reşkden) bkz. *Age*, s. 38 (b: 4, d. 1).

(30)

Ėazel

fā‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

- . - - / . . - - / . . - - / - . -

Veya

fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

. . - - / . . - - / . . - - / - . -

97-11a Yétişüp müjde-yi cān-beḥş ki, cānān gelüri,

97-11b Cānib-i gül-şene ol serv-i ḥurāmān gelüri.

97-12a Ayrılık derdi meni saldı ayakdan, yārım

97-12b Étmege bu dil-i pür-derdime dermān, gelüri.

97-13a Esüben bād-i şebā zülf-i siyāhın dağıdıp,

97-13b Mehr tek māh üzi oldu direḥşān, gelüri.

97-14a Kāmet[i] serv-i sehī, zülf-i kemend-i dil ü cān,

97-14b Üzi gül, kaşı kemān, kirpigi peykān gelüri.

V-98

98-1a Çün tebessümle olup le‘l-i lebi dūr-efşān,

98-1b Seḥn-i gül-zār olup gülleri ḥendān gelüri.

98-2a Görsedüp ‘arizini, ‘ālemi pür nūr kılop,

98-2b Gün tülû‘ étđi, ufukden yére³⁸⁴ tábān, gelüri.

98-3a Hencer-i nāz ile ğemzen³⁸⁵ oĥun almış eline,

98-3b ‘Āşıķın ķeřdine bir āfet-i dövrān gelüri.

98-4a O ne vektdir déyeler: - Yār yéter³⁸⁶ şövketen,

98-4b O ne gündür déyeler: - Ol şeh-i ĥübān gelüri.

98-5a Ger yėtiřsen o şehün ĥidmetine, dön başına,

98-5b Éle, Ĥeyrān, cānuvı sen ona ķurbān, gelüri.

(31)

Ėazel

fā‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

- . - - / . . - - / . . - - / - . -

98-6a Čāre yoĥı derdime ol le‘l-i dü-tāden ğeyri,

98-6b Kimse dutmaz elimi zülf-i resāden ğeyri.

98-7a Yoĥdı bir yār éde ĥālımı dil-dārime ‘erz,

98-7b Ser-i kūyinde meger, bād-i řebāden ğeyri?

98-8a Beĥtimiz şeş-der-i ĥeyretde idi, ĥün-ķi bize,

98-8b Görmedi yār revā cövr ü cefāden ğeyri.

³⁸⁴ (meh-i) bkz. *Age*, s. 48 (b: 6, d. 2).

³⁸⁵ (ĝemze) bkz. *Age*, s. 48 (b: 7, d. 1).

³⁸⁶ (öter) bkz. *Age*, s. 48 (b: 8, d. 1).

98-9a Ger-çi dil-dār mene éyledi çoḥ zūlm ü sitem,

98-9b Men ona éylemenem mehr ü vefāden ğeyri.

98-10a İsterik dil-berimin ḥidmetine ‘ezm kılak,

98-10b Töḥfemizi daḥı bir ḥeyr-i du‘āden ğeyri.³⁸⁷

98-11a Olmadı bunce giriftār-i ğem ü derd ü elem,

98-11b Ser-i kūyinde men-i beḥt[i] ḳeraden ğeyri.

98-12a Düşmenün te‘nesi, hicrān odı, ğürbet elemi,

98-12b Yoḥdı ğem-ḥ̣ār bize, kimse Ḥudā’dan ğeyri.

98-13a Ger ḳezā saldı seni yāriden ayrı, Ḥeyrān!

98-13b Daḥı³⁸⁸ teḳdīre nedir çāre, rızāden ğeyri.

V-99

(32)

Ğazel

mefā‘īlün fe‘ilātün mefā‘īlün fe‘ilün

. - - - / . . - - / . - - - / . . -

99-1a Olupdı ğem yataḳı şād gördüğün köñlüm,

99-1b Dağıldı ğüşşeden ābād gördüğün köñlüm.

99-2a Diyār-i ğemde giriftār u dest-ġīr oldı,

99-2b Kemend-i firḳete, āzād gördüğün köñlüm.

³⁸⁷ (Töḥfemiz yoḥ, daḥı bir ḥeyr-du‘āden ğeyri.) bkz. *Age*, s. 47 (b: 5, d. 2).

³⁸⁸ (Daḥı) bkz. *Age*, s. 47 (b: 8, d. 2).

99-3a Ferāk derdine ahtardı, tapmadı çāre,
99-3b Cemī'-i hikmete ustād gördigün könlüm.

99-4a Serīr-i veşlde H̱osrov-şifet oturmışdı,
99-4b Olupdı kühde Ferhād, gördigün könlüm.

99-5a Ferāk-i mehnete düşüp de³⁸⁹ per³⁹⁰ şikeste olup,
99-5b Vişāl şeydine şeyyād gördigün könlüm.

99-6a Hücūm-i mehṉet ü ğemden, sipehr-i e'lāye,
99-6b Yétirdi nāle vü feryād, gördigün könlüm.

99-7a Çeküp şerāreler, étdi vücūdimi, H̱eyrān,
99-7b Mişāl-i kûre-yi heddād gördigün gönlüm.

(33)

Ğazel

meḥ'ulü fā'ilātü meḥā'ilü fā'ilün

- - . / - - . / . - - . / - - -

99-8a Zülfin ħemi açulse, 'ecā'ib kemend olur,
99-8b Yüz şeyd-i dil o silsilede pāy-bend olur.

99-9a Tīreleşir hevā dahı, dağları çen dutar,
99-9b Övc-i semāye dūd-i dilim çün bülend olur.

³⁸⁹ (düşmüş) bkz. *Age*, s. 32 (b: 5, d. 1).

³⁹⁰ (peri) bkz. *Age*, s. 32 (b: 5, d. 1).

99-10a Étdi Sehend'i hākile yek-sān göz yaşı³⁹¹,

99-10b Hār ü hes ile seyl yolu hīç bend olur?

99-11a Būlbūl feḡān u nāle çeker, hūşden géder,

99-11b Her veḡt kim, o le'l-i lebūn nīm-ḡend olur.

99-12a Le'l-i lebūnde var mı meger çesme-yi ḡeyāt?

99-12b Ve'r ne bu növ' ile ne şeker, hem ne³⁹² ḡend olur.

99-13a Başdan ayaḡe cümle tenūn dil-pesenddür,

99-13b Her dil-rubāde biri eger dil-pesend olur.

99-14a ḡeyrān-i nā-tevānı 'ezīz éyle lūṡfile,

99-14b Ḳedrini bil, her 'āşīḡī kim derd-mend olur.

V-100

(34)

Ḡazel

mefā'īlūn mefā'īlūn mefā'īlūn mefā'īlūn

. - - - / . - - - / . - - - / . - - -

100-1a Şebā, var kūy-i dil-dāre sōle kim, növ-bahār olmış,

100-1b Ki, ḡū Firdövs-i E'lā bu cahānde āşīkār olmış.

100-2a Vişālinden cūdā düşdüm o yārın³⁹³,

100-2b Eger-çi, güller³⁹⁴

³⁹¹ (gözüm yaşı) bkz. *Age*, s. 24 (b: 3, d. 1).

³⁹² (ne de) bkz. *Age*, s. 24 (b: 5, d. 2).

³⁹³ (Vişālinden cūdā düşdüm o yārın mövsim-i gülde,) bkz. *Age*, s. 51 (b: 2, d. 1).

³⁹⁴ (Eger-çi, güller açmış, gül-şen içre lāle-zār olmuş.) bkz. *Age*, s. 51 (b: 2, d. 2).

100-3a Kemend-i zülf[i] ile, tîğ-i ebrūsile dil-dārın,

100-3b Mişāl-i murğ-i bismil şeyd-i ķelbim gör şikār olmuş.

100-4a Ğeminde bu dil-i bīmāre her dem nāledür hem-dem,

100-4b Ferāķinden o dil-dārın³⁹⁵

100-5a Gécem ġīsūsine benzer perīşān u uzunlıkde,³⁹⁶

100-5b Günüm ol zülf-i müşgün-fām³⁹⁷ tek hicrinde tār olmuş.

100-6a Cemālinden cüdā yārın olupdır hātirim ġem-ġin,

100-6b Ferāķ-i māh-i rüyinden dü çeşmim eşg-bār³⁹⁸ olmuş.

100-7a Olupdur mūnisim³⁹⁹ eġyār-i bed-kār u sitem-ger⁴⁰⁰,

100-7b Ki, ġūyā gülden ayrı bülbüle hem-rāz⁴⁰¹ hār olmuş.

100-8 Géce gündüz déġil bir lehze sākit āh u efġānden⁴⁰²,

100-9 Ne meħnetdür bu meħnet, bilmirem, Ĥeyrān düçār olmuş.

(35)

Ğazel

meḤ'ülü fā'ilātü meḤ'ülü fā'ilün

- - . / - . . / . - - . / - . -

³⁹⁵ (Ferāķından o dil-dārın sitemle dāğ-dār olmuş.) bkz. *Age*, s. 51 (b: 4, d. 2).

³⁹⁶ (Gécem ġīsūsine benzer perīşān-vār uzunluġda,) bkz. *Age*, s. 51 (b: 5, d. 1).

³⁹⁷ (müşkīn-fām) bkz. *Age*, s. 51 (b: 5, d. 2).

³⁹⁸ (eşg-bār) bkz. *Age*, s. 51 (b: 6, d. 2).

³⁹⁹ (mūnisi) bkz. *Age*, s. 51 (b: 7, d. 1).

⁴⁰⁰ (sitem-gerler) bkz. *Age*, s. 51 (b: 7, d. 1).

⁴⁰¹ (hem-rāh) bkz. *Age*, s. 51 (b: 7, d. 2).

⁴⁰² (Gécem ġīsūsine benzer perīşān-vār uzunluġda,) bkz. *Age*, s. 51 (b: 8, d. 1).

100-10a Hûn-ḥ̃āre çeşmün āhū-yi Deşt-i Tatar'dur,

100-10b Şeyd-i dilim o āhū içün bī-ķerārdur.

100-11a Olmuş könül müķeyyed o ser-ḥoş nigāhūve,

100-11b Mö'cüz budur ki, āhūye āhū şikārdur.

100-12a Māh-i ruḥinden ayrılalı, rūz u şeb işim,

100-12b Gāhī feḡān u nāle, gehī āh u zārdır.

100-13a Ğemzen ḥedengi, Rüstem-i Destān ḥedengidir,

100-13b Āmāce⁴⁰³ dil çü dīde-yi İsfendiyār'dur.

100-14a Könlüm kuşı görende çü zülfin kemendini,

100-14b Āh u feḡān u nālede bī-iḥtiyārdur.

V-101

101-1a Düşmiş niķābı o māhın seḥāb-veş,⁴⁰⁴

101-1b Éyle nezāre, gör ne 'eceb növ-bahārdur.

101-2a Meḥmūr çeşm ü le'l leb ü serv ķed, cavān,

101-2b Rūy-i zemīnde ger béle kes var, o yārdur.

101-3a Ḥeyrān sene esīrdi⁴⁰⁵ rūz-i elestden,

101-3b Pinhān dégil, bir işdi bu ki, āşikārdur.

⁴⁰³ (Āmāc-i) bkz. *Age*, s. 23 (b: 4, d. 2).

⁴⁰⁴ (Düşmüş niḡābı üzden o māhın seḥāb-veş,) bkz. *Age*, s. 23 (b: 6, d. 1).

⁴⁰⁵ (esīr idi) bkz. *Age*, s. 23 (b: 8, d. 1).

(36)

Ğazel

mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün

- - . / - . - . / . - - . / - . -

101-4a 'Ömrüm tükendi hicrde şebr ü direngden,

101-4b Gelmez ele vişāl ne şülh ü ne cengden.

101-5a Bu hūy-i tündi heşm ile baḥmaḡı gözlerün,⁴⁰⁶

101-5b Derk éyliyüple şīrden āyā pelengden?

101-6a Māh-i ruḥinde[n] çehrevi⁴⁰⁷ mey-gün leblerün,

101-6b Gördükce düşdi le'l ile gül-āb rengden.

101-7a Ğemzen hedengi géçdi o növ' ile kelbden,

101-7b Ğīv'in sinānı kim, néce şedr-i Peşeng'den.

101-8a Behr-i ğem içre sındı bu göñlüm sefīnesi,

101-8b Daḡı ne bāk var mene keşd-i nehengden.

101-9a Teklīf-i lā-yetāk mene kılma, ey refīk!

101-9b Çekmek olur mı el bir onun tek keşengden?

101-10 Heyrān öz rizāsı ile derd çekmiri,

101-11 Bu rencler yétüp ona bir şūḡ-i şengden.

⁴⁰⁶ (Bu hūy-i tünd ü heşm ile baḥmaḡı gözlerin,) bkz. *Age*, s. 15 (b: 2, d. 1).

⁴⁰⁷ (çöhre vü) bkz. *Age*, s. 15 (b: 3, d. 1).

(37)

Ğazel

fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

..-- / ..-- / ..-- / ..--

101-12a Üzün ey şūh⁴⁰⁸, kılar mehr-i direhşān ile behs.

101-12b Zülf-i mişgīnün⁴⁰⁹ éder sünbül ü reyhān ile behs.

101-13a Heddi yoḥ ay u günün sünbül [ü] reyhān, éde,⁴¹⁰

101-13b Ol meh-i ‘ariz ile, zülf-i perīşān ile behs.

101-14a Cān alan kaşlar u ol kanım için ğemzelerin,⁴¹¹

101-14b Éyleyer tığ ile, hem hencer-i burrān ile behs.

101-15a Gözlerün hūşimi serden alup ey āfet-i cān,

101-15b Éder ey şūh lebün le‘l-i Bedehşān⁴¹² ile behs.

V-102

102-1a Kədün ey māh, vérüp tūbī-yi firdövse şikest,

102-1b Ne hemīn éyliri bir serv-i ḥurāmān ile behs.

102-2a Cezbe-yi ‘eşkün édüp bend, salup zindāne,

102-2b Çün cemālun éyledi Yūsif-i Ken‘ān ile behs.

102-3 Der-gehinde senün, ey server-i āfāk, bu gün,

102-4 Kimsenün heddi nedür, kim éde Ḥeyrān ile behs.

⁴⁰⁸ (māh) bkz. *Age*, s. 17 (b: 1, d. 1).

⁴⁰⁹ (mişkinin) bkz. *Age*, s. 17 (b: 1, d. 2).

⁴¹⁰ (Heddi yoḥ ay u günün sünbül ü réyhānın, éde,) bkz. *Age*, s. 17 (b: 2, d. 1).

⁴¹¹ (Cān alan ğaşların, ol ğanım için ğemzelerin,) bkz. *Age*, s. 17 (b: 3, d. 1).

⁴¹² (direhşān) bkz. *Age*, s. 17 (b: 4, d. 2).

(38)

Ğazel (Fuzuli'ye Nazire)

mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

. - - - / . - - - / . - - - / . - - -

102-5a Géder 'eklim serimden, 'ariz-i ruḥ-sāruvı görcek,

102-5b Olur ḥālīm perīṣān zūlf-i enber-bāruvı görcek.

102-6a Uçar rengim üzümnden veşlüve yétdikce, ey dil-ber,

102-6b Dizim titrer, dilim tutmaz senin dīdāruvı görcek.

102-7a Düşer nūṭkı melāḥetden, 'ezīzim, tūṭī-yi ḥoş-gū,

102-7b Çemende lāl olur bülbul, senün güftāruvı görcek.

102-8a Çü görse reng-i ruḥ-sārun, solar reng-i gül-i ḥemrā,

102-8b Olur pejmürde sünbül tūrre-yi ṭerrāruvı görcek.

102-9a Dağulı Ḥūşe-yi Pervīn, Benātü'n-ne'ş olur ber-hem,

102-9b O māh-i 'arizünde cā-be-cā ḥāllaruvı görcek.

102-10a Gül-istānda şenüberler ḥesedden gīc qalar⁴¹³, ağlar,

102-10b Olur servin qedi ḥem, cilve vü refṭāruvı görcek.

102-11a Bu ḥülki ḥālik-i sübhān sene çün éyliyüp eḥsān,

102-11b Éder cānın fedā Ḥeyrān, senin eṭvāruvı görcek.

⁴¹³ (kec ğılar) bkz. Age, s. 31 (b: 6, d. 1).

(39)

Ğazel

fā‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

- . - - / . - - - / . - - - / . - -

Veya

fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

. - - - / . - - - / . - - - / . - -

102-12a ‘Eşķin ey şūh, senün bu dil-i pür-ğemde midür!

102-12b Bilmürem menzilini, cādadı⁴¹⁴ yā tende midür?

102-13a İtirip murğ-i dili, tapmıram, ey māye-yi nāz,

102-13b Cüst [ü] cū éyle gör, ol sünbül-i pür-ğemde midür?

102-14a Kāmetin bükdi belim, ‘ārizün öldirdi meni,

102-14b Serv ü gül ol ķed ü, ol ‘ārize mānende midür?

102-15a Dédi: vér cānuvu, al hāk-i derim zerresini,

102-15b Cān-i nā-ķābilimiz bu bege erzende midür?

V-103

103-1a Bülbülün, ķumrīlerin şūri düşüp āfāķe,

⁴¹⁴ (cānda mı) bkz. *Age*, s. 25 (b: 1, d. 2).

103-1b Gül ruḥum, serv ḳedim bu gēce gül-ṣende midür?

103-2a Veṣlüve ṣād, velī firḳetüve nā-ṣādem,

103-2b Bilmirem sensiz işim nāle midir, ḥende midür?

103-3a ‘Eḳlimi serden alup, ḥelḳ ara rüsvā éledin,

103-3b Bu güneh, dil-ber-i men, sende midür, mende midür?

103-4a ‘Āṣıḳı öldiresen, veṣlile ṣād étmıyesen,

103-4b Senden ey ṣūḥ, béle zülm ḥoṣ-āyende midür?

103-5a İstiri ṣidḳile ḳurbān ola ol ṣāhe bu gün,

103-5b Ger fedā olmaḡa Ḥeyrān berāzende midür?

(40)

Ğazel

fā‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

- . - - / . . - - / . . - - / . . -

103-6a Ey sitem-ger, meni rüsvā-yi cahān éylemüsen,

103-6b Gözümün yaşını çün Dicle, revān éylemüsen.

103-7a Hem-niṣīn éylemisen düşmeni, ey māye-yi nāz,

103-7b Reṣgden⁴¹⁵ cānım alup, baḡrımı ḳan éylemüsen.

103-8a Gün kimi ‘ārızüve zülf-i çelīpānı salup,

⁴¹⁵ (Reṣkden) bkz. Age, s. 37 (b: 2, d. 2).

103-8b Güni gör, ebr-i siyeh altda nehān éylemüsen.

103-9a Nāz ile, ‘işve ile seyr éliyüp gül-zārı,

103-9b Gösterip mö‘cüze san, serv[i] revān éylemüsen.

103-10a Bir cānım var idi, ey şūḥ ki, aldın o zamān,

103-10b Özge cān daḥı bu bī-kesde gümān éylemüsen?

103-11a Kaşların tīğ-i sitem almış ele, kirpigün oḥ,

103-11b Öldürürsen meni nā-ḥek yére⁴¹⁶ kan éylemüsen.

103-12a Ne’yiçin ey şūḥ, niḳābın götürüpsen üzden,

103-12b Rūy-i ḥurşīd-veşi⁴¹⁷ ḥelḳe ‘eyān éylemüsen?

103-13a Almusan ‘eklimi serden benim, ey āfet-i cān!

103-13b Qeddimi meḥnet-i hicründe kemān éylemüsen.

V-104

104-1a Ḥesret-i veşlūvile, ey meh-i men, Ḥeyrān’ı,

104-1b Başı yérde, gözi yolda nigerān éylemüsen.

(41)

Ġazel

fā‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

- . - - / . . - - / . . -

⁴¹⁶ (yéne) bkz. Age, s. 37 (b: 6, d. 2).

⁴¹⁷ (ḥurşīd-veşin) bkz. Age, s. 37 (b: 7, d. 2).

104-2a Seyr édün, gerden-i mīnāye baḥun!

104-2b Serimi saldı ne sevdāye baḥun!

104-3a Zülf-i mişgīni⁴¹⁸ salup ‘ārizine,

104-3b Gün ḥüsūf éyliyüp⁴¹⁹, ol aye baḥun!

104-4a Kaşı cān alı, töker kir[pi]gi oḥ,⁴²⁰

104-4b Merḥebā, ol oḥ u⁴²¹, ol yaye baḥun!

104-5a Ğemzesi kanlar içün⁴²² mest olup,

104-5b Cān alan nergis-i şehlāye baḥun!

104-6a ‘Eks-i mey çehresini al kılup,

104-6b Açılup, ol gül-i ḥemrāye baḥun!

104-7a Gör, benefşe açılup, yā ki salup,

104-7b Heṭṭi gün ‘ārizine sāye, baḥun!

104-8a Büküben, kāmetimi “dāl” éliyüp,

104-8b Serv tek ol ked-i re‘nāye baḥun.

104-9 Hicri ol māh-ruḥun Heyrān’ı,

104-10 Saldı Mecnūn kimi⁴²³ şehṛāye baḥun!

(42)

⁴¹⁸ (müşkīni) bkz. *Age*, s. 36 (b: 2, d. 1).

⁴¹⁹ (küsūf éyleyip) bkz. *Age*, s. 36 (b: 2, d. 2).

⁴²⁰ (Cān atar ğaşı, töker kirpiyi ğan,) bkz. *Age*, s. 36 (b: 3, d. 1).

⁴²¹ (ol oḥa) bkz. *Age*, s. 36 (b: 3, d. 2).

⁴²² (içip) bkz. *Age*, s. 36 (b: 4, d. 1).

⁴²³ (teki) bkz. *Age*, s. 36 (b: 8, d. 2).

Ğazel

mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fe'ülün

-- ./ - . - / . - - / . - -

104-11a 'Eşk-i ruḥ-i cānān géne tuḡyān éliyüpdür,

104-11b Kelbim odunı âteş-i sūzān éliyüpdür.

104-12a Hurşīd kūsūfidi ve yā tūrre-yi şeb-reng,

104-12b Ruḥ-sārīne dil-dār perīşān éliyüpdür.

104-13a Yākūt-i leb-i yār dūr-efşān olupdur,

104-13b Yā bād-i şebā gönçeni hendān éliyüpdür.

104-14a Ol çehre-yi gül-reng idi, yā lütf ile ḥālīk,

104-14b Meşriḳden iki şübḥ nümāyān éliyüpdür!

104-15a Be'zīlere bu çerḥ kılup mesnedi kısmet,

104-15b Menzil biz içün kūh [u] biyābān éliyüpdür.

V-105

105-1a Firḳet siteminden ḳedimiz dāle dönüpdür,

105-1b Hicrān elemi baḡrımızı ḳan éliyüpdür.

105-2a Ol māh meger te'ziye Ḥeyrān'e dutupdur,

105-2b Tūrresin açup, zülfi perīşān éliyüpdür?

(43)

Ğazel

fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

- . - - / - . - - / - . - - / - . -

105-3a Merhebā, étmiş tūlū‘ gūyā zemīnden, māhe baḥ!

105-3b Yüz min istiğnā ilen olmuş revān, ol şāhe baḥ!

105-4a Durdı yérden şövķ ile, pīş-vāz içün oldu revān,

105-4b Bildi ki, cānān gelür, sen bu dīl-i āgāhe baḥ!

105-5a Bezm ara hem-şöḥbet olmuş, menden ol dīl-dārime,

105-5b Her zamān bed-gūlık éyler, ol seg-i bed-ḥāhe baḥ!

105-6a Dil-berim, bārī sen eḡyār sözine gūş éyleme,

105-6b Bu ķeder zūlm éyleme, ḥövf éyle, bir Allāh’e baḥ!

105-7a Düşmen-i dūn hem-nişīn, hem-rāh u hem-dem müdde‘ī,

105-7b Hem-nişīne seyr kıl, bir hem-dem [ü] hem-rāhe baḥ!

105-8a Kōrḡmaz Allāh’den o zālīm, şerm kılmaz ḡelķden,

105-8b Oldı sedd-i reh bize, ol kāfīr-i güm-rāhe baḥ!

105-9a ‘Eķlimi aldı serimden, olmadı ķāne‘ géne,

105-9b İstedi ķanım töke, meṭlūbı gör, dīl-ḥāhe baḥ!

105-10a Rūz u şeb Ḥeyrān du‘ā-gūdır ona, līken géne,

105-10b İstemez adın eşitsin, nefret ü ikrāhe baḥ!

(44)

?

meʿûlû fâʿilâtûn

-- ./ - . --

105-11a-1 ⁴²⁴ گفتم که عارض تو

105-11a-2 Güftâ ki aye benzer.

105-11b-3 Dédim ki ebrûvânet,

105-11b-4 Güftâ ki yaye benzer.

105-12a-1 Dédim ki çeşmhâyet,

105-12a-2 Güftâ ki mest oluplar.

105-12b-3 Dédim

V-106

106-1a-1 Dédim ki kâmet-i tü,

106-1a-2 Güftâ ki serve benzer.

106-1b-3 Dédim cemâl, güftâ,

106-1b-4 Mehr-i semâye benzer.

106-2a-1 Dédim ki kûyet ey meh,

106-2a-2 Güftâ behişt ü ?????.

106-2b-3 Dédim der-i tü güftâ,

106-2b-4 Kible-nümâye benzer.

⁴²⁴ Dédim ki senin yüzün,

106-3a-1 Dédim ki menzil-i tü,

106-3a-2 Güftā behişt-i hülddur ??.

106-3b-3 Dédim ki hāne-yi mā.

106-4a-1 Güftem ki ‘āşikānet,

106-4a-2 Güftā temām ‘ākīl.

106-5a-1 Dédim çe-güne Heyrān,

106-5b-1 Güftā şeydāye benzer.

(45)

Ğazel

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- . - - / - . - - / - . - - / - . -

106-6a Gün tūlū‘ étmiş ufukden, ‘ariz-i çün aye, baḥ,

106-6b Çetr-i mişgīni⁴²⁵ salup ḥurşīd üzre sāye, baḥ.

106-7a Kaşları cellād tek tīg-i sitem almış ele,

106-7b Kir[pi]gi peykān şifet perçem olupdur yaye, baḥ.

106-8a Le‘l-i rehşāndur meger, yā ḡönçe-yi hendān, lebin⁴²⁶,

106-8b Dür şifet dendānı gör, yākūt-veş lebhāye baḥ.

106-9a Fitneler dünyāye salmış çeşm-i pür-efsūnı gör,

⁴²⁵ (mişkīni) bkz. *Age*, s. 13 (b:1, d:2).

⁴²⁶ (bēbīn) bkz. *Age*, s. 13 (b:3, d:1).

106-9b Ber cahān āteş zede, ol rūy-i meh-sīmāye baḥ.

106-10a Çün şedefdür, şāf rövşendür be-sān-i ā'īne,

106-10b Nūr-i ümmet⁴²⁷ gūyā, gerden-i mīnāye baḥ.

106-11a Dāne-yi murğ-i köñüldür, āşiyān-i murğ-i rūḥ,

106-11b Hāl-i Hindū'ye niger, bir zülf-i sünbül-sāye baḥ.

106-12a Öldürür, 'uşşāk rā her demde yüz min kan töker,

106-12b Cān alan⁴²⁸ temkīn ile benger, bu istiğnāye baḥ.

106-13a Serv-i gül-zār-i cināndur īn ü yā ḥūr-i behişt,

106-13b Nāz ilen cövlān küned⁴²⁹, bu ķedd-i çün re'nāye baḥ.

106-14 Men be-tü ķurbān olum, ey Leylī-yi şīrīn sūḥen,

106-15 Firķetün Ḥeyrān'ı saldı, el-ğerez, şehṛāye, baḥ.

V-107

(46)

Muşarra' Kıt'a (Nazım)

meḥ'ülü meḥā'īlün fe'ülün

-- / . --- / . --

107-1a Ey cümle feķīrlər penāhı!

107-1b ⁴³⁰مانند تو نیست پادشاهی!

⁴²⁷ (Lem'ê-yi nūrest) bkz. *Age*, s. 13 (b:5, d:1).

⁴²⁸ (alar) bkz. *Age*, s. 13 (b:7, d:2).

⁴²⁹ (éder) bkz. *Age*, s. 13 (b:8, d:2).

⁴³⁰ Senin gibi bir padişah yoktur.

107-2a Çoḥ ḥesret ü ārizū çekerdim,

107-2b ⁴³¹یادم بکنی تو گاهگاهی!

V-224

Mulamma‘ Ğazel

(47)

meḥʿülü fāʿilātün

-- . / - . --

224-5a-1 ⁴³²چون رفت عزیز و یارم

224-5a-2 ⁴³³شد تیره روزگارم

224-5b-3 ⁴³⁴چون زلف آن نگارم

224-5b-4 ⁴³⁵شوریده کار و بارم

224-6a-1 Tā gétđi ol perī-veṣ,

224-6a-2 ⁴³⁶جانم گرفت آتش

224-6b-3 Oldum besī müşevveṣ,

224-6b-4 ⁴³⁷از دست شد قرارم

224-7a-1 Çün gétđi ol yegāne,

224-7a-2 ⁴³⁸تاریك گشت خانه

⁴³¹ Keşke beni arada sırada ansaydın.

⁴³² Azizim (sevdiçeğim) ve yarım Gittiği için,

⁴³³ Ruzigârım karardı.

⁴³⁴ O nigârın zülfü gibi (dağınığ)ım

⁴³⁵ İşim gücüm hep karışmıştır (çoşkuldur).

⁴³⁶ Canım ateşte yandı.

⁴³⁷ Bir yerde dayanamadım.

⁴³⁸ Evim karanlık oldu.

224-7b-3 Men olmuşam dīvāne,

224-7b-4 ⁴³⁹مجنون روزگارم

224-8a-1 Tā gétđi mehr-i envār,

224-8a-2 Oldum besī mükedder.

224-8b-3 Ol dil-ber-i sitem-ger,

224-8b-4 ⁴⁴⁰بربود اختیارم

224-9a-1 Çün gétđi ol semen növ,

224-9a-2 ⁴⁴¹ماه کمان ابرو

224-9b-3 Ol növ-cavāndan ayru,

224-9b-4 ⁴⁴²سرگشته و نزارم

224-10a-1 Tā gétđi serv-i mövzūn,

224-10a-2 ⁴⁴³غمهای من شد افزون

224-11a-1 Heyrān kıldı meftūn,

224-11a-2 ⁴⁴⁴مجنون این دیارم

224-12a-1 Heyrān kıldı mecnūn,

224-12a-2 ⁴⁴⁵هجران آن نگارم

V-240

(48)

⁴³⁹ Zamanın Mecnun'uyum (delisiyim).

⁴⁴⁰ Beni benden aldı.

⁴⁴¹ Yay kaşlı ay (güzel).

⁴⁴² Başı dönmüş ve yaralıyım (yorgunun).

⁴⁴³ Benim gamlarım arttı.

⁴⁴⁴ Bu diyarın Mecnun'uyum (delisiyim).

⁴⁴⁵ O nigarın hicrindeyim.

Mulamma‘ Ğazel

mef‘ülü mefā‘īlün fe‘ülün

-- . / . --- / . --

240-8a ‘Eşķinde nezār [ü] hem ğemīn men,

240-8b Ğāyetde leṭīf ü nāzenīnsen.

240-9a ⁴⁴⁶در مجمع جمله خویرویان

240-9b Hırşīd cemāl, meh-cebīnsen.

240-10a ⁴⁴⁷مدح تو دگر به وصف ناید

240-10b Te‘rīfde māh-i bī-ķerīnsen.

240-11a ⁴⁴⁸انسان نبود به این نزاکت

240-11b Ey şūh, meger ki, hūr-i ‘eynsen?

240-12a ⁴⁴⁹نایاب بود که چون تو گوهر

240-12b Lö’lö’-yi ter ü dūr-i semīnsen.

240-13a Her hūsn désen varıṇa⁴⁵⁰

240-13b Ne fā’ide, hūy[i] āteşīnsen.

240-14 ⁴⁵¹از یار جدا شدی به ناکام

240-15 Heyrān-i feķīr sen ğemīnsen!

V-247

⁴⁴⁶ Bütün güzellerin içinde, *Age*, s. 59 (b:2, d:1 - bkz. Sen cümle gözellerin içinde,)

⁴⁴⁷ Senin methin artık dile gelmez, *Age*, s. 59 (b:3, d:1 - bkz. Veşlinde ğalıp zebānım ‘āciz,)

⁴⁴⁸ İnsan da böyle ince (kibar) olur mu? *Age*, s. 59 (b:4, d:1 - bkz. İnsān da olur mu böyle ince,)

⁴⁴⁹ Senin gibi mücevher bulunmaz. *Age*, s. 59 (b:5, d:1 - bkz. Sen tek hanı gövher, éy perī rū!)

⁴⁵⁰ *Age*, s. 59 (b:6, d:1 - bkz. Ne hūsn désen varındı, ammā,)

⁴⁵¹ İstediğine ulaşmadan yardan ayrıldın. *Age*, s. 59 (b:7, d:1 - bkz. Yārın seni atdı, gétđi nā-kām,)

(49)

Mulamma‘ Ğazel

mef‘ülü mefā‘īlün fe‘ülün

- - . / . - - - / . - -

247-1a⁴⁵² چون بلبلم و در آشیانه

247-1b Ğem oklarına sīnem nişāne.

247-2a⁴⁵³ ای دل تو ببین چگونه ماند

247-2b Ebrū-yi mūķevvesi kemāne.

247-3a⁴⁵⁴ جانا سخنان دل فریب

247-3b Kıldı meni dehrde fesāne.

247-4a⁴⁵⁵ تنها نه مرا هزار چون من

247-4b Mecnūn kimi éyledün dīvāne.

247-5a⁴⁵⁶ این خسته زار بینوا را

247-5b Bi’lleh, getirmisen amāne.

247-6a⁴⁵⁷ از خون جگر نوشته نامه

247-6b Ol cānibe éyledüm revāne.

247-7⁴⁵⁸ حیران که اسیر عشق گشته

⁴⁵² Bülbul gibi yuvadayım, *Age*, s. 58 (b:1, d:1 - bkz. Bir bülbülem éylemiş zemāne.)

⁴⁵³ Ey gönül sen gör ki nasıl olur (neye benzer)? *Age*, s. 58 (b:2, d:1 - bkz. Éy dil-berim, ol ğaşın gör oğşar.)

⁴⁵⁴ Sevgilim o aldatıcı sözlerin, *Age*, s. 58 (b:3, d:1 - bkz. O aldatıcı, şīrīn kelāmın.)

⁴⁵⁵ Yalnız beni değil, binlerce ben gibiyi, *Age*, s. 58 (b:4, d:1 - bkz. Tek men déyilem, min ‘āşig-i sen.)

⁴⁵⁶ Bu yorgun ve yaralı sefili, *Age*, s. 58 (b:5, d:1 - bkz. Bu bī-kes-i zār u nā-tevānı.)

⁴⁵⁷ Cığer kanı ile mektup yazarak, *Age*, s. 58 (b:6, d:1 - bkz. Bir nāme yazıp cığer ğanından.)

247-8 Āḥir dutuşup çeker zebāne,

V-250

(50)

Mulamma‘ Ğazel

mef‘ülü mefā‘īlün fe‘ülün

-- / .--- / .--

250-11a ⁴⁵⁹ ای دوست به من بکن نظاره

250-11b Oldı cigerim hezār pāre.

250-12a ⁴⁶⁰ از هجر رخت دل حزینم

250-12b Şö‘le çeküben töker şerāre.

250-13a ⁴⁶¹ خواهم که ز دل فغان بر آرم

250-13b Tā od düşe deşt ü kūh-sāre.

250-14a ⁴⁶² از فرقت تو برفت جانم

250-14b Ey düst, bu derde var mı çāre?

250-15a ⁴⁶³ لیلی تویی جمله عاشقانت

250-15b Mecnūn kimi düşdi rüzigāre.

V-251

⁴⁵⁸ Hayran ki aşk esiri olmuş, *Age*, s. 58 (b:7, d:1 - bkz. Hēyrān, esīr-i ‘éşgin olmuş.)

⁴⁵⁹ Ey dost bana bir göz atsana, *Age*, s. 57 (b:1, d:1 - bkz. Yārım, mene éyle bir nezāre.)

⁴⁶⁰ Senin yüzünün hicrinden hazin gönlüm, *Age*, s. 57 (b:2, d:1 - bkz. Hicrinde benim hezīn gönlüm.)

⁴⁶¹ Gönülden haykırmak isterim. *Age*, s. 57 (b:3, d:1 - bkz. Bir āh çekip feğān édim men.)

⁴⁶² Senin ayrılığından canım (bedenimden) çıktı. *Age*, s. 57 (b:4, d:1 - bkz. Cān gétđi senin yolunda bāde.)

⁴⁶³ Leyli (Leyla) sensin, her kes sana âşık, *Age*, s. 57 (b:5, d:1 - bkz. Leylī sen idin, seni sévenler.)

251-1a ⁴⁶⁴ هر چند پراست جمله عشاق

251-1b Bir ben ⁴⁶⁵ kimi yohdı behti kare.

251-2 ⁴⁶⁶ در راه تو ماند چشم حیران

251-3 Kıl çäre bu derd-i intizāre.

(51)

Mulamma‘ Ğazel

mef‘ülü mefā‘īlün fe‘ülün

-- . / . - - - / . - -

251-4a ⁴⁶⁷ ای مهتر بهتر زمانه

251-4b Reḥm éyle feḵīr [ü] nā-tevāne.

251-5a ⁴⁶⁸ هر دم که تو را نبینم ای دوست

251-5b Efġānı yétürrem āsimāne.

251-6a ⁴⁶⁹ بر چرخ برین کمند افکند

251-6b Her āh ki, çekdüm ‘āşikāne.

251-7a ⁴⁷⁰ خنده ز لب شکر فشانت

251-7b Saldı géne köñlümi gümāne.

⁴⁶⁴ Âşıklarının sayısı çok olsa da, *Age*, s. 57 (b:6, d:1 - bkz. Çoḡdur senin ‘āşığın eger-çi.)

⁴⁶⁵ (men) bkz. *Age*, s. 57 (b:6, d:2).

⁴⁶⁶ Senin yolunu beklerken Hayran’ın gözleri kalakaldı, *Age*, s. 57 (b:7, d:2 - bkz. Hēyrān! Gözü yolda ğaldı, cānān.)

⁴⁶⁷ Ey zamanın en yücesi (ulusu) ve en iyisi, *Age*, s. 56 (b:1, d:1 - bkz. Éy ḥüsnde Yūsif-i zemāne.)

⁴⁶⁸ Bir an bile seni görmeyince, *Age*, s. 56 (b:2, d:1 - bkz. Bir ān seni görmeyende, yārim.)

⁴⁶⁹ Yüce feleğe kement attı, *Age*, s. 56 (b:3, d:1 - bkz. Eflāke kemend atdı sensiz.)

⁴⁷⁰ Şeker saçan dudağında gülücük, *Age*, s. 56 (b:4, d:1 - bkz. Yāġüt lebindeki tebessüm.)

251-8a⁴⁷¹ مانند رخت مه دو هفته

251-8b Bi'lleh ki, gelmiyüp cahāne.

251-9a⁴⁷² دل خون سازد و خون بریزد

251-9b Ol serv-i ķede budur nişāne.

251-10⁴⁷³ حیران چو بدید ماه رویت

251-11 Oldı gēne 'eşķide fesāne.

(52)

Mulamma' Ğazel

mef'ulü fā'ilātün mef'ulü fā'ilātün

-- ./ - .-- / -- ./ - .--

251-12a Ey bād-i şübḥ-gāhī, ey ebr-i pāre pāre,

251-12b⁴⁷⁴ از روی مهربانی بر من مکن نظاره

251-13a Bir ḥālime nezer kıl, ol kūye bir güzer kıl,

251-13b 'Erz éyle ḥāl-i zārım ol bī-vefā nigāre.

251-14a⁴⁷⁵ چشم چو رود جیحون گردیده است پر خون

251-14b⁴⁷⁶ گشتم ز جور گردون از دوستان کناره

⁴⁷¹ İki haftalık ay gibi yüzün, Age, s. 56 (b:5, d:1 - bkz. On dörd gécelik bir ay üzün tek,)

⁴⁷² Gönül kan çıkarır ve kan döker, Age, s. 56 (b:6, d:1 - bkz. Gāḥ ḡan tōker ü geh içer ḡan,)

⁴⁷³ Hayran senin ay yüzünü görünce, Age, s. 56 (b:7, d:1 - bkz. Ḥéyrān görünce ay cemālın,)

⁴⁷⁴ Şefkat ile (yüzünden) bana bir göz at, Age, s. 55 (b:1, d:2 - bkz. Lütḡünle men ḡeribe éy māḥ, ḡıl nezāre!)

⁴⁷⁵ Gözüm Ceyhun Irmaḡı gibi kanla dolmuş, Age, s. 55 (b:3, d:1 - bkz. Ğanla dolan gözümünden olmuş revāne Ceyhün,)

251-15a Ferhād tek bu dağı mesken kılup oturdum,
251-15b Mecnūn miṣāl[1] düşdüm hem deşt ü küh-sāre.

V-252

252-1a⁴⁷⁷ نبود در این زمانه مانند من جفا کش

252-1b⁴⁷⁸ نبود بروی عالم چون من سیه ستاره

252-2a Çün bülbül-i şikeste, men bī-kes ü figārı.

252-2b Saldı o gülden ayrı, le‘net bu rūzigāre!

252-3a⁴⁷⁹ پروانه سان بسوزان دل بر فراق رویش

252-3b⁴⁸⁰ از اشك آن ستمگر حیران بکش شراره

V-262

(53)

Mulamma‘ Ğazel

mef‘ülü mefā‘īlün fe‘ülün

- - . / . - - - / . - -

262-13a Ey cümle feķīrlər penāhı!

⁴⁷⁶ Feleğın zulmünden dolayı dostlarımdan uzaklaştım, *Age*, s. 55 (b:3, d:2 - bkz. Saldı felek cefāsi ehbābdan kenāre.)

⁴⁷⁷ Bu zamanda benim gibi cefakeş bulunmaz, *Age*, s. 55 (b:5, d:1 - bkz. Yoğdur bu ‘ālem içre bir men kimi cefā-kéş.)

⁴⁷⁸ Dünyamızda benim gibi yıldızı (bahtı) kara bulunmaz, *Age*, s. 55 (b:5, d:2 - bkz. Yoğdur zemānemizde men kimi behti gare.)

⁴⁷⁹ Kelebek gibi yüzü ayrılığından gönlünü yak, *Age*, s. 55 (b:7, d:1 - bkz. Pervāne tek dolanıp şem‘-i cemāl-i yāra.)

⁴⁸⁰ Hayran, o zalime karşı gözyaşınla alevlenerek yan, *Age*, s. 55 (b:7, d:2 - bkz. Hēyrān! ‘Éşğ odunda yan, çek daha şerāre!)

262-13b⁴⁸¹ مانند تو نیست پادشاهی

262-14a Çok Һesret ü ārizū çekerdim⁴⁸²

262-14b⁴⁸³ یادم بکنی تو گاهگاهی

262-15a Bu merҺemete⁴⁸⁴ men-i şikeste,

262-15b⁴⁸⁵ چه نوع نمایم عذرخواهی

V-263

263-1a Men bī-kesi çün-ki yād kıldun,

263-1b⁴⁸⁶ قربان سرت شوم الهی

263-2a Hoş degdi bu sīneme Һedengün,

263-2b⁴⁸⁷ چون کردی بروی من نگاهی

263-3a Dalunce düşüpdü deste deste,

263-3b⁴⁸⁸ از زمره عاشقان سپاهی

263-4 Ğeyr ez sene étmiyüpdü secde⁴⁸⁹,

263-5⁴⁹⁰ حیران حزین دگر گناهی

⁴⁸¹ Senin gibi bir padişah yoktur. *Age*, s. 54 (b:1, d:2 - bkz. Éy yér üzünün yégāne şāhı!)

⁴⁸² *Age*, s. 54 (b:2, d:1 - bkz. Çoh Һesret-i ‘éşğini çekerdim,)

⁴⁸³ Keşke beni arada sırada anımsayasın, *Age*, s. 54 (b:2, d:2 - bkz. Yāda salasan, bu bī-penāhı.)

⁴⁸⁴ (merҺemetin) bkz. *Age*, s. 54 (b:3, d:1).

⁴⁸⁵ Nasıl da özür dileyeyim? *Age*, s. 54 (b:3, d:2 - bkz. Bilmem néce olum ‘üzr-Һ-āhī.)

⁴⁸⁶ Senin başına kurban olayım, *Age*, s. 54 (b:4, d:2 - bkz. Ğurbānın olum senin, ilāhī!)

⁴⁸⁷ Benim yüzüme baktığın için, *Age*, s. 54 (b:5, d:2 - bkz. Saldın mene lütf ile niğāhı,)

⁴⁸⁸ Âşıkların topluluğundan bir ordu birliği gibi, *Age*, s. 54 (b:6, d:2 - bkz. Her ‘āşig olup birer sipāhī.)

⁴⁸⁹ *Age*, s. 54 (b:7, d:1 - bkz secde étmeyipdir.)

⁴⁹⁰ Hüzünlü Hayran’ın bir başka suçu (yoktur), *Age*, s. 54 (b:7, d:2 - bkz. Һéyrān’ın hanı böyük günāhı?)

III. BÖLÜM

A. Sözlük ve Dizin

A

ābād: bayındır, bayındır hale gelen

a.+ın eşit.-sin 105/10b

ā. 78/7b, 79/2a, 99/1b

ābād kıl-: bayındır hale

āfāk: ufuklar

getirmek → *kıl-*

ā. 102/3

ā. k-a 79/2a

ā.+e 103/1a

āb: su

āfet: afet, büyük felaket

ā. 93/11b-d2

ā. 78/4a, 98/3b, 101/15a,
103/13a

aç-: açmak

āfitāb: güneş

a. 86/5b

ā. 75/3b, 91/12b

a.-anda 89/5a

a.-mı 87/13a, 100/2b-d

a.-up 105/2b, 75/3a

āh: ah!, eyvah!

açıl-: açılmak → *açıl-*

ā. 75/8a, 76/3b-3, 76/15a-1,

a.-dı 91/4a, 92/9b

77/2b, 77/9b-3, 80/5a, 81/7b,

a.-up 78/13a, 82/4b, 104/6b,

85/11a, 100/8, 100/12b,

104/7a

100/14b, 250/13a-d, 251/6b

ā.+ime 77/12a-2

açul-: açılmak → *açıl-*

āh çek-: ah çekmek, ah etmek
→ *çek-*

a.-se 99/8a

ā. ... ç.-düm 251/6b

ad: ad, isim

ā. ç.-ip 250/13a-d

a.+ın 105/10b

ā. ... ç.-üben 75/8a

ad eşit-: ad duymak, adını

ç.üp ā. 76/15a-1

duymak → *eşit-*

āh ét-: ah etmek, ah çekmek →
ét-

ā. é.-dim 80/5a

āh éyle-: ah etmek, ah çekmek
→ *éyle-*

ā. ... é.-di 77/2b

āh sal-: ah etmek, ah çekmek
→ *sal-*

ā. ... s.-up 77/9b-3

a.-dı 76/7b-3

a.-dim 92/2a

a.-ma 83/2a

a.r 77/12a-1, 102/10a

a(ı).yasan 77/13b-4

a(ı).yup 75/15a-1

ā'ine: ayna

ā. 106/10a

āhū: ceylan, ahu

ā. 92/8a, 93/6b, 100/10a,
100/10b, 100/11b

ā.+ye 92/6b, 100/11b

āhū-şifet: ceylan gibi, ceylan sıfatlı,
ahu sıfatlı

ā. 92/8a

aḥ-: akmak

a.-up 78/10b

āḥir: son, ahır

ā. 89/2b, 91/9b, 94/7b-d,
96/12a, 247/8

aḥtar-: aramak

a.-dı 99/3a

āgāh: bilgili, haberli

ā.+e 105/4b

aḡla-/i: ağlamak

al: kırmızı renk

a. 92/2b, 92/8b, 104/6a

al kıl-: kırmızı yapmak,
kırmızıya dönüştürmek → *kıl-*
a. k.-up 104/6a

al-: almak

a. 82/8b, 102/15a

a.-an 81/7a, 85/7b, 101/14a,
101/14a-d, 104/5b, 106/12b,

a.-ar 106/12b-a

a.-an 81/7a, 85/7b, 101/14a,
101/14a-d, 104/5b, 106/12b,

a.-dı 85/13a, 91/9a, 94/10a,
105/9a

a.-dın 103/10a

a.-ı 104/4a

a.-lam 88/4a

a.-mı 98/3a, 103/11a, 106/7a

a.-musan 103/13a

a.-sa 81/13b

a.-sun 86/11a

a.-uban 77/4a

a.-up 82/9b, 91/6a, 95/14a,
101/15a, 103/3a, 103/7b

a.-ur 89/5a

āl: sülale, hanedan

ā. 79/10a

aldadıcı: aldatıcı

a. 247/3a-d

alt: alt

a.+da 103/8b

āmāc: amaç, hedef

ā. 100/13b-d

ā.+e 100/13b

āmāde: hazır, hazır olmuş

ā. 79/4a

āmāde ol-: hazır olmak

o.-up ā. 79/4a

amān: aman!

a. 76/15a-1

a.+e 247/5b

amān éyle-: haksızlıkları ifade
etmek, rahatsızlığı dile
getirmek → *éyle-*

a. é.-di 76/15a-1

ammā: ancak, ama, fakat

a. 240/13a-d

ān: an, bir an

ā. 251/5a-d

ān: o

ā. 88/12a, 92/5b

ān-çi: her ne ki

ā. 88/12a

ara: ara, arasında

a. 81/11, 81/12b, 84/1a, 87/9b,
87/15a, 89/11b, 93/10b, 94/1a,
103/3a, 105/5a

a.+sından 92/5a

a.+sinde 90/2a, 90/2b, 90/3b,
90/4b, 90/5b, 90/6b, 90/7b,
90/8b, 90/9b, 90/11, 90/12a,
90/12b, 90/13b, 90/14b,
90/15b, 91/1b, 91/2b, 91/3b

ārāyiş: süs, bezek, süslenme, bezenme

ā. 95/12a

ārizū: arzu, dilek, istek

ā. 107/2a, 262/14a

ārizū çek-: arzu etmek,
istemek, dilemek → *çek-*

ā. ç.-erdim 107/2a, 262/14a

artık: fazla, artık

a. 94/7b	
as-: asmak	āteş: ateş, hararet, kızgınlık
a. 97/3a	ā. 75/12b-4, 79/9, 89/13b, 91/1b, 104/11b, 106/9b ā.+ine 91/4b
āsimān: sema, gök	
ā. 91/5a	āteş-ḥāne: evin ocağı, ocak
ā.+e 251/5b	ā.+dir 88/14a-d ā.+si 88/14a
āsimāne yétür-: göklere ulaştırmak, semaya ulaştırmak → <i>yét-</i> y.-rem ā. 251/5b	āteşīn: alevli, ateşli ā.+sen 240/13b
āşikār: açık, apaçık	āteş-kede: Zerdüştî tapınağı, ateşkede
ā. 92/4b, 100/1b	ā. 93/4a
ā.+dur 101/3b	āteş-nāk: alevli, ateşli ā.+uvı 92/1b
āşikār ol-: açığa çıkmak → <i>ol-</i> ā. o.-dı 92/4b ā. o.-mış 100/1b	
āşiyān: yuva	āvāre: avare, perişan, başı boş
ā. 91/7b, 106/11a	ā. 76/4b-4, 81/12b, 86/5a, 86/5b, 87/3b, 90/15b
āşüftelik: dağınıklık	āvāre ḳal-: avare kalmak, başı boş kalmak → <i>ḳal-</i> ā. ḳ.-ıpdur 86/5a ā. ḳ.-up 90/15b
ā.+dendür 93/1b	
at-: atmak	ay: dünyanın uydusu, kamer
a.-ar 104/4a-d	a. 101/13a, 101/13a-d, 251/8a- d, 251/10-d
a.-dı 240/14-d	a.+e 79/14b, 80/4, 104/3b, 105/11a-2, 106/6a
at- gét-: atıp gitmek → <i>gét-</i> a.-dı g.-di 240/14-d	

ay: ay!, ey! → *ey*, *éy*

a. 91/1a

ayır-: ayırmak

a.-ip 81/17-d4

āyā?: soru edatı

ā. 101/5b

ayrı: ayrı, başka → *ayru*

a. 85/14a, 98/13a, 100/7b,
252/2b

ayağ: ayak → *ayağ*

a.+dan 83/3, 94/8a, 94/8b,
94/9b, 94/10b, 94/11b, 94/12b,
94/13b, 94/14b

ayağdan sal-: yormak →
ayağdan sal- → *sal-*

s.-dı ... a. 94/8a, 94/9a-b,
94/10b, 94/14a-b

s.-ma a. 83/3

s.-sun ... a. 94/12a-b

s.-up ... a. 94/11b

s.-ur ... a. 94/13b

ayrıl-: ayrılmak

a.-alı 100/12a

ayrılık/ğ: ayrılık → *ayrılık/ğ*

a. 97/12a

a.+ı 77/11a-1

a.+ın 77/13b-3, 82/1b

a.+ından 84/11a

ayrıluk: ayrılık → *ayrılık/ğ*

a. 75/12a-1

ayağ: ayak → *ayağ*

a.+dan 82/1a, 85/16a, 86/10a,
97/12a

a.+e 99/13a

ayağdan sal-: yormak →
ayağdan sal- → *sal-*

s.-dı a. 82/1a, 85/16a, 86/10a,
97/12a

ayru: ayrı, başka → *ayrı*

a. 224/9b-3

az: az

a. 78/4b, 83/2a

āzād: özgür

ā. 78/8a, 79/1b, 99/2b

āzād kıl-: özgür kılmak → *kıl-*

ā. k.-a 79/1b

āzād ol-: özgür olmak → *ol-*

o.-up ... ā. 78/8a

aydır- (< eydir- < eyt-): söylemek →

eyt-

a.-sa 88/1a-d

āzār: eziyet
ā. 94/13b

‘Ā

‘**āciz**: aciz, aciz olma

‘ā. 91/10b, 240/10a-d

‘**āciz ol-**: aciz olmak → *ol-*

‘ā. ... o.-ar 91/10b

‘**āciz ğal-**: aciz kalmak → *ğal-*

ğ.-ip ... ‘ā. 240/10a-d

‘**ākıl**: akıllı, akıl sahibi

‘ā. 106/4a-2

‘**ālem**: dünya, âlem

‘ā. 92/4a, 252/1a-d

‘ā.+i 76/9a-1, 91/12a, 98/2a

‘**ariz**: beniz, yüz

‘ā. 101/13b, 102/5a, 106/6a

‘ā.+e 91/11a, 95/1a, 102/14b

‘ā.+i 87/5a

‘ā.+ine 104/3a, 104/7b

‘ā.+ini 98/2a

‘ā.+ün 102/14a

‘ā.+ünde 102/9b

‘ā.+üve 103/8a

‘**arizine sal-** (< ‘**arize sal-**):

yüzüne düşürmek

s.-up ‘ā. 104/3a

s.-up ... ‘ā. 104/7a

‘**aşig**: seven, tutkun, âşık → ‘*āşik*

‘ā. 88/1a-d, 247/4a-d, 263/3b-d

‘ā.+in 251/1a-d

‘**aşık**: seven, tutkun, âşık → ‘*āşig*

‘ā. 75/10a, 75/16, 76/6a,
76/11a, 76/14a, 77/8b-3,
77/16a, 88/1a, 91/10a, 93/12a,
95/9b

‘ā.+ānet 106/4a-1

‘ā.+e 94/13a

‘ā.+i 83/14a, 86/6a, 88/7a,
103/4a

‘ā.+ī 99/14b

‘ā.+in 98/3b

‘ā.+ini 78/7a, 79/1a, 94/12b

‘ā.+inün 78/3

‘ā.+ler 89/12a

‘ā.+lere 88/3a

‘ā.+lerin 89/4a

‘ā.+lerini 95/2b

‘ā.+ün 90/1a

‘**aşıkâne**: âşıkçasına, tutkunca

‘ā.+e 251/6b

B

bā: araçlık durumu (-ile) ekinin Farsça karşılığı

b. 75/11a-1, 79/7a

bād: rüzgar

bād 80/3b, 84/3b, 86/9a, 87/1b,
89/9a, 91/13a, 95/14a, 97/13a,
98/7b, 104/13b, 251/12a
b.+e 79/4b, 250/14a-d

bāde: kadeh

b. 78/8b, 85/3a, 96/5a

bāde vér-: şarap kadehi
vermek → *vér-*
v.-üp b. 79/4b

bāğ: büyük bahçe

b. 82/4b, 95/3b

bağ(ı)r: bağır

b.+ı 76/7a-2, 91/8b
b.+ım 73/13b-4, 88/5b, 92/7b
b.+ımı 75/5b, 76/15a-2, 82/2a,
82/3, 103/7b
b.+ımızı 105/1b
bağ(ı)r çatla-: ödü kopmak,
çok korkmak → *çatla-*
ç.-dı b.+ım 88/5b
bağrı kan éyle-/i-: bağrı kan
etmek, çok sıkıntı vermek →
kan éyle-/i-

b.+mı kı. é.-di 76/15a-2

b.+mı kı. é.-müsen 103/7b

b.+mızı kı. é.-yüpdür 105/1b

bağrı yan-: bağrı yanmak,
ciğeri yanmak → *yan-*

b. y.-up 76/7a-2

y.-up b. 91/8b

y.-ıp b.+mı 82/2a

bağla-: bağlamak

bağla 85/6a

bahār: ilk bahar, bahar

b. 92/9b

b.+inde 82/4b

bahār ol-: ilk bahar olmak,
bahar olmak → *ol-*

b. o.-dı 92/9b

bağ-: bakmak

b. 105/3a, 105/3b, 105/4b,
105/5b, 105/6b, 105/7b,
105/8b, 105/9b, 105/10b,
106/6a, 106/6b, 106/7b,
106/8b, 106/9b, 106/10b,
106/11b, 106/12b, 106/13b,
106/15
b.-anda 89/6a
b.-uban 77/1a, 78/5b
b.-un 83/8a, 104/2a, 104/2b,
104/3b, 104/4b, 104/5b,

104/6b, 104/7b, 104/8b, 104/10
b.-up 78/10a, 80/6a, 80/11a,
92/7a, 95/3a

baḥmağ: bakmak eymelinin mastarı
→ *baḥmak*
b.+ı 92/8a, 101/5a-d

baḥmaḳ: bakmak eymelinin mastarı
→ *baḥmağ*
b.+ı 101/5a

bāk: korku
b. 101/8b

bālā: yüksel, yukarı
b.+ye 81/2

bārān: yağmur
b. 75/15a-2

bārī: halik, yaradan → *bār*
b. 105/6a

bār: halik, yaradan → *bārī*
b. 84/15b

bas-: basmak
b.-dıkça 81/1b

baş: baş
b. 93/9b

b.+dan 91/7a, 99/13a
b.+ı 104/1b
b.+ım 88/6a
b.+ına 87/6b, 87/7b, 87/8b,
87/9b, 87/10b, 87/11b, 87/12b,
87/13b, 87/14b, 87/15b, 88/1b,
88/2b, 88/3b, 88/4b, 88/4b,
88/5b, 88/6b, 88/6b-d, 88/7b,
88/8b, 88/9b, 88/10b, 88/11b,
88/12b, 88/13b, 88/14b,
88/14b-d, 89/1b, 89/2b, 98/5a

b.+ını 76/8a-1
b.+una 87/5a, 87/5b

baş kes-: baş kesmek, baş
koparmak → *kes-*
k. b.+ım 88/6a

baş koy- yat-: baş koyup
yatmak → *koy-, yat-*
b. k.-miş y.-ar 93/9b

baş yerde éyle-: baş yerde
tutup yol dikizlemek → *é*
b.+ı y. ... é.-müsen 104/1b

başdan ayaḳe: baştan ayaḳa,
baştan sona
b. a. 99/13a

başı daşdan daşa çal-: başını
taştan taşa vurmak, çok sıkıntı
çekmek
ç.-up b.+nı d. D. 76/8a-1

**başına dolan- (< başa dolan-
):** kurban olmak, başına
dönmek → *başuna dolan-*

d.-ım b. 87/6b, 87/7b, 87/8b,
87/9b, 87/10b, 87/11b, 87/12b,
87/13b, 87/14b, 87/15b, 88/1b,
88/2b, 88/3b, 88/4b, 88/5b,
88/6b, 88/6b-d, 88/7b, 88/8b,
88/9b, 88/10b, 88/11b, 88/12b,
88/13b, 88/14b, 88/14b-d,
89/1b, 89/2b

d.-sın b. 88/4b

başuna dolan- (< **baş** **dolan-**
): kurban olmak, başına
dönmek → *başına dolan-*

d.-ım b. 87/5a

d.-um b. 87/5b

başına dön-: kurban olmak,
başına dönmek
d. b. 98/5a

bā-şān: şanlı

b.- ... şān 79/7a

bā-şōvket: azametli, haşmetli,
heybetli

b. 79/7a

bat-: batmak

b.-miyesen 95/10b

bāver: inanma, inanma durumu, itibar

b.+ün 83/14a

bāver ol-: inanmak, itibara
mahzar olmak

b.+ün o.-maz 83/14a

be: yaklaşma durumu (-A) ekinin
Farsça karşılığı

b. 76/11a, 77/12b-4, 77/14a-2,
89/10b, 93/2b, 93/4b, 94/3b,
106/14

bed: kötü

b.+imden 94/4b

bed-gūlīk: kötü konuşma, , fena
konuşma

b. 105/5b

bed-gūlīk éyle-: kötü
konuşmak, fena konuşmak →
éyle-
b. é.-r 105/5b

bed-ḥāh: birisi için kötülükleri
istemek, kötü niyetli

b.+e 105/5b

b.+leri 79/8b

bed-kār: kötü amelli, kötü çalışan

beg: bey, efendi

b.+e 102/15b

b.+sen 88/10b

begen-: beğenmek → *beyen-*

b.-mez 83/5a, 83/5b, 83/6b,

83/7b, 83/8b, 83/9b, 83/10b,
83/11b, 83/12b

be-ğeyr: gayrıdan
b. 96/2a

beh: iyi!, güzel!
b. 80/8b, 90/3a-d

behişt: cennet
b. 96/11a, 106/2a-2, 106/3a-2,
106/13a
b.+i 95/3b

behiştī: cennetlik
b. 89/8a

behişt-i cāvidān: ebedi cennet
b. c. 96/11a

beḥs: bahsetme
b. 101/12a, 101/12b, 101/13b,
101/14b, 101/15b, 102/1b,
102/2b, 102/4

beḥs ét-/d-: bahsetmek → *ét-*
/d-

é.-e ... b. 102/4

é.-er ... b. 101/12b

beḥs éyle-/i-: bahsetmek →
éyle-/i-

é.-di ... b. 102/2b

é.-yer ... b. 101/14b

é.-ri ... b. 102/1b

beḥs kıl-: bahsetmek → *kıl-*

ķ.-ar ... b. 101/12a

beḥr: deniz, derya
b. 87/12b, 101/8a

beḥt: baht, kader
b. 80/5b, 94/4b
b.+i 76/5a-2, 77/3a, 251/1b,
252/1b-d
b.+[i] 98/11b
b.+im 86/7a
b.+imi 81/17-d5
b.+imiz 96/7b, 98/8a
b.+imün 96/8a

beḥti ġare: bahtı kara, kaderi kötü →
beḥti ġare, beḥt[i] ġera
b. ġ. 252/1b-d

beḥti ġare: bahtı kara, kaderi kötü →
beḥti ġare, beḥt[i] ġera
beḥti ġare 251/1b

beḥt[i] ġera: bahtı kara, kaderi kötü
→ *beḥti ġare, beḥti ġare*
b. ķ.+den 98/11b

belā: bela, büyük felâket
b. 81/9a, 94/1b

belke: belki
b. 81/7b

ben: ben → *men*

b. 251/1b

b.+e 85/3a, 85/3b

bend: bağlanma

b. 99/10b, 102/2a

bend ét/d-: bağlamak

é.-üp b. 102/2a

bend ol-: bağlanmak

b. o.-ur 99/10b

bende: bende, köle, kul

b.+den 88/10a

b.+ni 88/3b

benefşe: menekşe

b. 90/3b, 104/7a

benze-: benzetmek

b.-r 89/3b, 89/4b, 89/5b, 89/6b,
89/7b, 89/8b, 89/9b, 89/10b,
89/11b, 89/12b, 89/13b,
89/14b, 90/1b, 90/14b, 100/5a,
100/5a-d, 100/8-d, 105/11a-2,
105/11b-4, 106/1a-2, 106/1b-4,
106/2b-4, 106/5b-1

benzet-: benzetmek

b.-düm 79/13a, 79/13b, 79/14a,
79/14b, 80/1, 80/4, 80/7, 80/10,
80/13, 81/2, 81/5

ber: yaklaşma durumu (-A) ekinin
Farsça karşılığı

ber 106/9b

berāzende: yakışan

b. 103/5b

ber-hem: karışma

ber-hem 102/9a

ber-hem ol-: karışmak → *ol-*
o.-ur b. 102/9a

berīn: en yukarıda olan

b.+e 77/9b-3

berķ: yıldırım, şimşek

b. 76/8a-1

berķ çal-: yıldırım çakmak,
şimşek çakmak → *çal-*

b. ç.-up 76/8a-1

bes: 1. yeter; 2. işte; 3. o kadar

b. 77/10b-3; 77/11a-2, b. 89/2a,
91/11b, 92/2a, 94/2b

b.+di 75/9b

besī: oldukça, çok fazla

b. 224/6b-3, 224/8a-2

be-sān: benzer, onun gibi

b. 106/10a

besyār: çok

b.+e 76/5b-4

b.+ime 85/14b

beyān: ifade

b. 76/13b, 77/8a-2, 81/3b,
93/3b

beyān ét-: beyan etmek, ifade etmek

b. é.-dim 81/3b

b. é.-mek 93/3b

beyān éyle-: beyan etmek,
ifade etmek → *éyle-*

b. é.-di 77/8a-2

é. b. 76/13b

beyen-: beğen- → *begen-*

b.-mez 83/11b-d1

be'zī: bazı, kimi

b.+lere 104/15a

bezm: şölen, eğlence töreni

b. 84/1a, 87/15a, 95/12a, 97/3b,
105/5a

b.+de 77/10a-2

b.+den 88/1b

b.+i 97/9a

bezm éyle-: şölen düzenlemek,
eğlence töreni düzenlemek →

éyle-

b. ... é. 97/2b

bī-bāk: korkusuz

b. 94/8b, 94/14a

bī-çāre: çaresiz

b. 76/4a-2, 84/11b, 86/10b,
87/2b-d2, 87/11a, 90/8b,
90/12b

bī-çāre kal-: çaresiz kalmak
→ *kal-*

b. k.-up 90/8b, 90/12b

bī-çūn: nedensiz, sebepsiz

b. 87/4a

bīdār: uyak, ayık, uyanık

b. 96/7b

b.+ime 85/12b

bīdār ol-: uyanık olmak, ayık olmak

o.-a b. 96/7b

bī-dermān: ilaçsız

b.+e 96/10b

bī-dil: gönlünü kaybetmiş

bī-dil 80/5a, 83/9a

bī-gāne: yabancı

b. 96/13b

b.+den 88/11b

bī-gāne éyle-: yabancı yerine

koymak → *éyle-*

b. é. 96/13b

bī-hār: dikensiz

b. 78/13a

b.+e 87/2b

bī-hem-tā: eşsiz, benzersiz

b.+ye 80/10

bīhūde-gū: beyhude konuşma, boş
konuşma

bīhūde-gū 88/13a

bī-iḥtiyār: iradesizlik

b. 92/8b

b.+dur 100/14b

bī-iḥtiyār ol-: iradesiz olmak

→ *ol-*

b. o.-d1 92/8b

bī-kerār: yerine duramayan, karasız

b. 92/5b

b.+dur 100/10b

bī-kerār ol-: yerinde

duramamak, karasız olmak →

ol-

b. o.-d1 92/5b

bī-kerīn: eşsiz, benzersiz

b.+sen 240/10b

bī-kes: kimsesiz

b. 81/11, 81/12b, 85/14a,
247/5a-d, 252/2a

b.+de 103/10b

b.+i 263/1a

b.+in 88/8b

bī-kes ol-: kimsesiz olmak →
ol-

b. o.-up 85/14a

bī-keslik/g: kimsezsizlik → *bī-kesliḡ*

b.+ima 85/14b

bī-kesliḡ: kimsezsizlik → *bī-keslik/g*

b.+ima 87/4a

bīl-: bilmek → *bül-*

b. 83/11b-d1, 99/14b

b.-di 105/4b

b.-mem 262/15b-d

b.-mirem 100/9, 103/2b

b.-mürem 102/12b

b.-sen 88/8b

b.-ürsen 77/7a

bīmār: hasta

b.+e 86/2b, 100/4a

bī-nevā: sefil, yoksul, fakir

b. 77/3a

bī-niṣān: izi olmayan

b.+ın 80/10

bī-penāh: sığınmasız

b.+ı 262/14b-d

bir: bir sayısı, 1

b. 75/12a-2, 76/5a-2, 76/11b,
77/14b-3-d, 78/4a, 78/14a,
80/1, 80/9a, 80/14b, 81/7b,
81/10a, 81/17-d3, 82/4a,
83/13b, 83/14b, 84/8, 84/9b-d2,
84/11b, 84/13b, 85/2, 85/2-d,
85/3a, 85/9, 86/2b, 86/6a,
86/7b, 86/8b, 86/9a, 86/10b-d,
87/1a, 87/7b, 87/14b, 87/15a,
88/5a, 88/10b, 89/1b, 90/2b,
90/3b, 90/6b, 90/9b, 90/14b,
91/1b, 91/12b, 93/9b, 93/11a,
94/2a, 94/8b, 94/11b, 95/2a,
96/2a, 96/8a, 96/10a, 96/11b,
96/13b, 97/3a, 97/4a, 98/3b,
98/7a, 98/10b, 98/10b-d, 100/8,
101/3b, 101/9b, 101/11,
102/1b, 103/10a, 105/6b,
105/7b, 106/11b, 247/1a-d,
247/6a-d, 250/11a-d, 250/13a-
d, 251/1b, 251/5a-d, 251/8a-d,
251/13a, 251/13a, 252/1a-d,

b.+den 87/15b

b.+i 90/1b, 93/6b, 93/6b,
93/6b, 93/12b, 93/12b, 99/13b

b.+ine 76/11b

b.+isin 76/2a-1

bir birine (< bir bire):

birbirine

b. b. 76/11b

bir de: bir de, bir daha, yine

b. d. 95/13b-d

birce: yalnızca, sadece

b. 77/10a-2

birer: bir kimse, bir sayısı kadar

b. 263/3b-d

bismil: başı kesilmiş

b. 100/3b

bit-: bitki bitmek, topraktan yetişmek

b.+e 90/3b

b.+en 83/4, 83/9b

b.+miş 91/1a

bī-vefā: vefasız

b. 251/13b

b.+nun 92/11a

biyābān: çöl, sahra

b. 104/15b

biz: biz

b. 84/6b, 104/15b

b.+e 78/1a, 79/10a, 95/10a,
96/3a, 96/3b, 96/7a, 97/4a,
98/8a, 98/12b, 105/8b,

b.+i 92/12a

b.+lere 84/2b

bī-zebān: dilsiz

b. 73/15b

boy: boy, boy-pos

b.+un 89/3a, 93/11a

böyle: böyle → *béle*

b. 77/4b, 95/9a, 240/11a-d

böyük: büyük

b. 263/5-d

bu: bu sıfatı

b. 75/8b, 75/9b, 73/14b-4,
75/13a-1, 75/13b-4, 76/3b-4,
76/4b-3, 76/5b-4, 76/13b,
77/3b, 77/6a, 77/8a-2, 77/11b-
4, 77/14b-3, 78/8a, 78/13a,
78/13b, 78/14a, 78/14b, 81/7b,
81/10a, 81/12b, 82/6, 82/9b,
82/10b, 83/13a, 84/1a, 84/3b,
84/11b, 84/12a, 85/3b-d, 86/1a,
86/2b, 86/3a, 86/5b, 86/8b,
87/2a, 87/3b, 89/5a, 90/4b,

90/9b, 90/14a, 92/6b, 92/11a,
93/1a, 93/5a, 93/5a, 93/6a,
93/6a, 93/7a, 94/1a, 94/1a,
94/2b, 94/7b, 94/12a, 94/13a,
94/13b, 95/8a, 95/8b, 95/9b,
95/10b, 95/11b, 95/12b,
95/13b, 95/14b, 96/1b, 96/2b,
96/3a, 96/3b, 96/4b, 96/5b,
96/6b, 96/7b, 96/8b, 96/9a,
96/9b, 96/10b, 97/4a, 97/4b,
97/5b, 97/6b, 97/7b, 97/8a,
97/8b, 97/9a, 97/9b, 97/10a,
97/10b, 97/12b, 99/12b,
100/1b, 100/4a, 100/9, 101/3b,
101/5a, 101/5a-d, 101/8a,
101/11, 102/3, 102/11a,
102/12a, 102/15b, 103/1b,
103/3b, 103/5a, 103/10b,
104/15a, 105/4b, 105/6b,
106/12b, 106/13b, 247/5a-d,
250/14b, 251/3, 251/15a,
252/1a-d, 252/2b, 262/14b-d,
262/15a, 263/2a
b.+dur 90/7a, 100/11b, 251/9b
b.+nu 83/11b-d1
b.+nun 80/9a

bu géce: bu gece

b. g. 97/8a

bu gün: bugün

b. g. 103/5a, 78/8a, 78/13a,

78/13b, 78/14a, 78/14b, 95/8a,
95/8b, 95/9b, 95/10b, 95/11b,
95/12b, 95/13b, 95/14b, 96/1b,
96/2b, 96/3a, 96/3b, 96/4b,
96/5b, 96/6b, 96/7b, 96/8b,
96/9b, 97/4a, 97/4b, 97/5b,
97/6b, 97/7b, 97/8b, 97/9b,
97/10b

bulūrīn: billur gibi

b. 93/7b

bulut: bulut

b.+den 92/4b

bunce: bunca, bu kadar

b. 83/3, 87/3a, 98/11a

burc: burç, on iki burç

b. 77/15b, 76/9b-4, 81/17-d4

burrān: keskin

b. 101/14b

b.+dır 93/6b

b.+e 89/6b

bū-sitān: güzel kokan bahçe

b.+ı 79/13b

bük-: bükmek

b.-di 102/14a

b.-üben 104/8a

bül-: bilmek → *bil-*

b.-medim 79/13b

bülbül: bülbül

b. 76/4a-2, 76/4b-3, 76/4b-4,
76/5b-3, 77/12b-3, 80/9b, 81/5,
87/11a, 89/7a, 89/12b, 99/11a,
102/7b, 252/2a

b.+e 100/7b

b.+em 247/1a-d

b.+i 94/11b

b.+ün 103/1a

bülend: yüksek

b. 99/9b

bülend ol-: yükselmek → *ol-*

b. o.-ur 99/9b

büt: put

b. 78/2a, 81/7a, 84/6b, 85/5b,
86/2a, 86/6b, 86/9b

büt-ḥāne: put tapınağı

b. 84/6b

büt-kede: put tapınağı

b.+den 85/1

bél: bel

b.+im 102/14a

bél bük-: bel bükmek → *bük-*

b.-di b.+im 102/14a

béle: böyle → *böyle*

b. 75/12a-2, 75/12a-2-d,
80/14b, 81/10b, 101/2b, 103/4b

C

cā: yer, mekan

c. 76/11a, 76/11a

cā-be-cā: yerli yerinde

c. 102/9b, 76/11a

cādū: büyü

c. 87/6a

cahān: cihan, dünya, âlem

c. 103/6a, 106/9b, 78/14a,
79/8a, 83/11a, 80/5b

c.+de 100/1b

c.+e 251/8b, 80/9a

cahāne gel-: cihana gelmek →
gel-

g.-miyüp c. 251/8b

cām: kadeh, piyale

cām 94/1b

cān: can

c. 77/5b, 78/5a, 78/13a, 84/9a,
85-13b, 89/1a, 90/6b, 91/10a,
93/8a, 94/7a-d, 96/2b, 97/14a,
101/14a, 101/14a-d, 101/15a,
102/15b, 103/10b, 103/13a,
104/4a, 104/4a-d, 104/5b,
106/12b, 250/14a-d
c.+da 83/4, 102/12b-d

c.+dadı 102/12b

c.+dur 93/11b

c.+ı 89/5a

c.+ım 73/14b-4, 85/7b, 87/9b,
91/9a, 103/7b, 103/10a

c.+ımı 75/5a, 80/11a, 82/2b,
82/8b, 84/10a, 86/11a

c.+ın 102/11b

c.+ime 87/8b

c.+lar 91/6a

c.+uvı 86/8a, 98/5b

c.+uvu 102/15a

cān al-: can almak → *al-*

c. a.-ı 104/4a

c. a.-an c. a. 101/14a, 101/14a-
d, 104/5b, 106/12b

c.+ım a. 85/7b

c.+ım a.-up 103/7b

c.+ımı a.-sun 86/11a

a.-dı ... c.+ım 91/9a

a.-up c.+lar 91/6a

a.-ur ... c.+ı 89/5a

cān at-: can atmak → *at-*

c. a.-ar 104/4a-d

cān bāde gét-: boşuna
canından olmak → *bāde gét-*

c. g.-dı ... b. 250/14a-d

cān fedā ét-/d-: canımı feda
etmek → *ét-/d-*

é.-er c.+ın f. 102/11b

cān fedā éyle-: canını feda etmek → *fedā éyle-*

c. f. é.-gilen 78/5a

cān gét-: canı çıkmak → *gét-*

c. g.-di 250/14a-d

cān vér-: can vermek → *vér-*

v. c.+uvu 102/15a

cārüb-kés: süpürgeci

c. 83/11b-d1

cavān: civan, genç

c. 76/10b, 88/3a, 101/2a

c.+e 81/15a

cānā: ey canım, ey sevgilim

c. 94/13a

cāvidān: ebedi, bengi

c. 96/11a

cānān: sevgili

c. 83/11b-d1, 97/11a, 104/11a,

105/4b, 251/2-d

c.+e 75/9a, 78/1a, 82/7a, 84/9a,

96/10a, 96/11b

c.+ime 80/8a

cedd: cet, ata, ecdat

c.+inin 79/5b

cefā: zulüm, cefa

c. 87/11a, 94/2b, 94/9b,

92/12b, 94/13a

c.+den 98/8b

c.+sı 251/14b-d

cefā çek-: cefa çekmek, sıkıntı

çekmek → *çek-*

ç.-di ... c. 87/11a

cefā ét-: zulüm etmek → *ét-*

é.-me ... c. 94/13a

cān-beḥṣ: canını bağışlama, canını bahşetme

c. 97/11a

cān-feṣān: canını öne atma

c. 91/10b

cān-feṣān ol-: canını öne

atmak → *ol-*

c. o.-dı 91/10b

cefā-kār: zulüm eden

c. 94/14a

c.+sen 76/4a-1

cānib: yön, taraf

c. 76/1a-1, 77/9a-2, 77/11b-4,

97/11b

c.+e 247/6b

cefā-kés: zulme katlanan

c. 252/1a-d

cehd: çaba harcama, çaba

c. 83/2b, 85/10

cehd éle-: çaba harcamak →
éle-

c. é. 83/2b, 85/10

cellād: cellat

c. 106/7a

c.+e 85/7b

cem‘: cem etme, toplanma

c. 76/10b-d, 77/10a-1, 77/14a-
2, 84/1a, 92/7b

c.+dü 76/10b

cemāl: yüz güzelliği

c. 106/1b-3, 240/9b, 252/3a-d

c.+ı 92/4b

c.+ın 79/14a, 80/11b, 80/13,
251/10-d

c.+inden 100/6a

c.+un 89/3b, 91/12a, 93/12a,
102/2b

cemī‘: hepsi, tümü

c. 93/11b-d1, 99/3b

ceng: savaş, muharebe

c.+den 101/4b

cennet: cennet

c. 90/11, 90/12b

cevāb: cevap, yanıt

c.+imde 77/13a-1

c.+ım 88/6a

cevāb vér-: cevap vermek,
yanıtlamak → *vér-*

v. c.+ım 88/6a

cezā: ceza, sıkıntı

c. 79/10b

cezbe: cazibe, çekim

c. 102/2a

ciger: ciğer

c. 76/8a-2, 247/6a-d

c.+ım 250/11b

c.+in 83/2b

cilve: kendini gösterme

c. 78/13b, 102/10b

cilve éle-: kendini göstermek
→ *éle-*

c. é.-r 78/13b

cinān: cennetler

c.+dur 106/13a

cism: cisim, gövde, ten

c. 82/5a, 82/8a, 94/4a, 92/10b

c.+imden 81/7a

cövlān: kendini gösterircesine yürüme

c. 81/1a, 106/13b

cövlān ét/d-: kendini
gösterircesine yürümek → *ét-*
/d-

é.-ip ... c. 81/1a

cövr: zulüm, baskı

c. 88/12a, 94/9b, 94/13a, 98/8b

cövr ét-: zulüm etmek → *ét-*

c. ... é.-din 88/12a

é.-me ... c. 94/13a

cū: arama

c. 102/13b

cūy-bār: küçük nehir, çay

c. 87/12a

cūdā: ayrı

c. 92/9a, 100/2a, 100/2a-d,
100/6a

cūdā düş-: ayrı düşmek →
düş-

c. d.-düm 92/9a, 100/2a,
100/2a-d

cūdā ol-: ayrılmak → *ol-*

c. ... o.-updır 100/6a

cümle: hepsi

c. 77/10a-1, 92/4a, 99/13a,
107/1a, 240/9a-d, 262/13a

cüst: arama

c. 102/13b

cüst [ü] cū: arayıp araştırma

c. [ü]. c. 102/13b

cüst [ü] cū éyle-: arayıp
araştırmak → *éyle-*

c. [ü]. c. é. 102/13b

Ç

çāk: yarıлма

ç. é. 96/10b

ç. 82/2a, 97/7b

çāk kıl-: yarmak → *kıl-*

çāresiz: çaresiz

ç. k.-updur 82/2a

ç. 81/17

çal-: çalmak

çatdır-: ulaştırmak

ç.-up 76/8a-1

ç. 85/16b-d

çālāk: çabuk, çevik

çatla-: çatlamak

ç. 97/4a

ç.-dı 88/5b

çāre: çare

çe-güne?: nasıl?

ç. 75/9a, 75/14a-2, 76/5b-4,

ç. 106/5a-1

76/13b, 77/7a, 81/17, 86/10b-d,

96/6b, 98/6a, 98/13b, 99/3a,

çehre: yüz, beniz → *çöhre*

250/14b, 251/3

ç. 104/14a

ç.+si 77/13b-3

ç.+de 80/3b

çāre éle-: çare kılmak → *éle-*

ç.+sini 104/6a

ç. ... é. 77/7a

ç.+vi 101/6a

é.-ye ç. 81/17

çāre kıl-: çare kılmak → *kıl-*

çek-: çekmek

ç. k.-up 75/14a-2, 96/6b

ç. 83/13b, 84/3a, 84/8, 95/11b,

k. ç. 251/3

96/12b, 252/3b-d

çāre tap-: çare bulmak → *tap-*

ç.-di 76/7b-4, 87/11a

t.-madı ç. 99/3a

ç.-dim 81/4a

ç.-düm 251/6b

çāre'ī: her hangi bir çare

ç.-er 75/13b-3, 77/12a-2, 84/1a,

ç. 77/14b-3, 96/10b

99/11a, 247/8

çāre'ī éyle-: bir çare kılmak →

ç.-erdim 107/2a, 262/14a,

éyle-

262/14a-d

ç.-ip 5/14b-4, 94/7a-d,
250/13a-d
ç.-me 97/2a
ç.-miri 101/10
ç.-üben 75/8a, 86/4a, 250/12b
ç.-üp 75/12b-3, 76/15a-1,
77/13b-4, 78/1b, 78/4b, 83/14a,
91/5a, 99/7a

çekil-: çekilmek

ç.-miş 79/14b

çekmek: çekmek eyleminin mastar hali

ç. 101/9b

çelîpâ: haç, salip, çapraz, kıvrılmış

ç.+nı 103/8a

çemen: çimen

ç. 79/13a
ç.+de 84/12a-d, 89/12b, 102/7b
ç.+den 84/12a
ç.+[den] 77/12b-4

çen: pus, sis

ç. 99/9a

çen dut-: hava puslanması,
sislenmek → *dut-*

ç. d.-ar 99/9a

çend: kaç

ç. 81/3a

çerh: felek

ç. 81/17-d4, 85/11a, 92/11a,
92/12b, 104/15a
ç.+de 77/9b-4

çeşm: göz

ç. 85/15b, 91/6a, 92/6a, 93/6a,
101/2a, 106/9a
ç.+hāyet 105/12a-1
ç.+[i] 93/4b
ç.+i 87/6a
ç.+im 87/12b, 100/6b
ç.+ün 100/10a
ç.+üve 90/8a

çeşme: pınar

ç. 89/10b, 99/12a

çetr: şemsiye

ç. 106/6b

çévir-: çevirmek

ç.-di 73/12a-2, 76/9a-2

çih-: çıkmak

ç.-up 81/1a, 91/7a

çi: ne

ç. 85/4a, 88/12a, 90/1a

ç̄in: katlanmış

ç. 86/4a, 86/4a

[ç.] 80/4, 92/8a

ç̄in-ç̄in éle-: kat kat olmak

ç. é. 86/4a

çoh: çok → *çok*

ç. 80/2a, 98/9a, 107/2a,

262/14a-d

ç.+dur 90/1a, 251/1a-d

çok: çok → *çok*

ç. 262/14a

çöhre: yüz, beniz → *çehre*

ç. 101/6a-d

çöl: çöl, sahra

ç.+ler 81/12b

ç.+lere 83/14b, 84/15a

çöllere düş-: çöllere düşmek

→ *düş-*

ç. d.-düm 84/15a

çü: çün

ç. 73/13b-4, 75/9b-d1, 76/3b-3,

77/2a, 77/9a-2, 80/5a, 81/5,

84/2a, 84/7, 92/1a, 91/2b,

92/13a, 95/14a, 97/5a, 100/13b,

100/14a, 102/8a

çün: çün → *[çün]*

ç. 75/4b, 76/3a-2, 77/8a-1,

81/1b, 82/5b, 84/4a, 85/1,

85/15b, 86/7a, 87/10b, 88/3a,

88/13b, 90/15a, 91/3a, 91/11a,

92/7a, 92/8a, 92/9a, 92/11b,

95/1a, 95/3a, 95/4a, 95/5a,

95/6a, 96/1a, 96/9b, 98/1a,

99/9b, 102/2b, 102/11a,

103/6b, 106/6a, 106/10a,

106/13b, 224/7a-1, 224/9a-1,

252/2a

çün-ki: çünkü

ç. 77/11b-3, 77/12b-3, 80/8a,

84/4a, 85/8a, 88/3a, 98/8a,

263/1a

[çün]: çün → *çün*

D

da: da, de, hem → *de*

d. 91/10b, 240/11a-d

dād: feryat, bağıрма, haykırış

d. 89/2a

d.+ine 79/5a

dād ét-/d-: feryat etmek,
bağırmak, haykırmak → *ét-/d-*

d. é.-ip 89/2a

dāde yétiş-: yardımına koşmak
→ *yétiş-*

d.+e y. 85/4b

y.-mez d. 85/4a

dādine yét- (< dāde yét-):

yardıma girmek → *yét-*

y.-se ... d. 79/5a

dād: adalet

d.+e 85/4a, 85/4b

dāğ-dār: gönlü dağlanmış, dertli

d. 100/4b-d

dāğ-dār ol-: gönlü dağlanmış
olmak, dertli olmak → *ol-*

d. o.-muş 100/4b-d

dağ: dağ, tepe

d.+ı 251/15a

d.+ları 99/9a

dağıt/d-: dağıtmak

d.-ip 97/13a

d.-dı 80/3b, 92/4a

d.-miş 89/9a

dağıl-: dağılmak → *dağıl-*

d.-dı 99/1b

d.-miş 84/9b-d1

d.-sin 83/13a, 83/13b, 83/14b,
84/1b, 84/2b, 84/3b, 84/4b,
84/5b, 84/6b, 84/8

dağul-: dağılmak → *dağul-*

d.-ı 102/9a

daha: bir daha, yine

d. 252/3b-d

dahı: dahi → *dahı*

d. 98/13b

dahı: dahi → *dahı*

d. 76/5a-2, 77/15b, 78/14a,
82/4a, 82/4b, 82/5a, 82/5b,
82/8a, 85/3b, 85/3b-d, 86/3b,
88/3b, 95/11a, 95/13b, 98/10b,
98/10b-d, 98/13b-d, 99/9a,
101/8b, 103/10b

dāhil: dahil, iç olan

d. 76/10a

dāhil ol-: dahil olmak, içeri girmek → <i>ol-</i> d. o.-up 76/10a	d. 86/10b, 86/10b-d
dā'im: daima, sürekli d. 92/11, 92/13b	daş: taş d.+a 76/8a-1 d.+dan 76/8a-1
dāl: Arap alfabesindeki d harfi dāl éle-/i-: eğmek, Arap alfabesindeki d harfine dönüştürmek, belini bükmek → <i>éle-/i-</i> d. é..-yüp 104/8a dāle dön-: eğmek, Arap alfabesindeki d harfine dönüştürmek, belini bükmek → <i>dön-</i> d.+e d.-üpdür 105/1a	de: da, de, hem → <i>da</i> d. 76/5a-2, 77/6a, 77/15b-d, 81/17-d3, 82/4a, 83/1b, 84/11b, 84/13b, 85/8b-d, 86/8b, 88/10b, 99/5a 95/11a, 99/12b-d def*: defetme d. 84/13a deg-: değmek d.-di 263/2a
dal: arka, geri d.+unçe 263/3a dalunçe düş-: ardınca girmek, peşine düşmek → <i>düş-</i> d. d.-üpdü 263/3a	dehān: ağız → <i>dehen</i> d. 80/10 dehen: ağız → <i>dehān</i> d.+i 83/5b
dāne: dane d. 80/12b, 84/12b, 87/9a, 90/3b, 91/7b, 92/1a, 93/8a, 106/11a d.+sini 78/11a	dehr: zaman, asır, çağ d. 81/16a, 94/1a d.+de 247/3b d.+ide 93/11a
dārū: ilaç	dem: dem, an d. 73/15b, 75/6a, 75/11a-1, 76/1b-4, 79/1a, 81/10a, 93/12a,

94/3b, 94/3b, 100/4a
d.+de 73/12a-2, 76/3a-2, 80/2a,
106/12a

dem: nefes, soluk
d. 93/11b-d2

dem-ā-dem: her an, sürekli
d. 94/11a

dem-be-dem: her an
d. 94/3b

dendān: diş
d.+ı 106/8b
d.+lerini 83/6a
d.+dur 93/7a

der: kapı
d. 77/12b-4, 77/12b-4, 106/2b-
3
d.+im 102/15a
d.+inde 83/12a

der-be-der: derbeder
d. 77/12b-4

derd: dert, acı, ağrı
d. 81/10b, 82/1b, 82/7a, 85/5a,
90/14a, 94/1b-d, 95/5b, 96/10b,
98/11a, 101/10, 251/3
d.+e 250/14b

d.+ı 97/12a
d.+ime 75/14a-2, 81/17, 95/4b,
96/6b, 98/6a

d.+imi 82/8b, 96/13a

d.+in 88/4a

d.+ine 99/3a

derd çek-: dert çekmek, acı
duymak → *çek-*

d. ç.-miri 101/10

derdi al-: kurban olmak, feda
olmak → *al-*

d.+in a.-lam 88/4a

derd-mend: dertli
d. 99/14b

der-geh: eşik
d. 83/11b-d1
d.+inde 102/3

der-hem: karışık, karışmış
d. 91/13a

der-hem ol-: karışmak,
karışmış olmak → *ol-*
o.-up d. 91/13a

derk: kavrayış, kavrama
d. 101/5b

derk éyle-/i-: kavramak, idrak
etmek → *éyle-*
d. é.-yüple 101/5b

dermān: ilaç, tedavi

d. 75/14a-2, 95/4b, 97/12b

d.+e 82/8b

d.+ına 81/12a

dermān éyle-: tedavi etmek →

éyle-

d. é.-di 95/4b

dermāne yét-: tedavisini

sağlamak, yardıma ulaşmak →

yét-

d. y.-ür 82/8b

dermān étmek/g: tedavi etmek

é.-e ... d. 97/12b

dervīš: derviş

d. 91/2b

deryā: derya, deniz

d. 73/13b-4

destān: destan

d. 100/13a

deste: grup, öbek

d. 89/9b, 263/3a, 263/3a

deste deste: grup grup, öbek öbek

d. d. 263/3a

dest-gīr: tutuklu

d. 99/2a

dest-gīr ol-: tutuklu olmak →

ol-

d. o.-dı 99/2a

dešt: çöl, sahra

d. 94/6a, 100/10a, 250/13b,
251/15b

d.+e 79/8b

dešt...e düş-: çöle düşmek →

düş-

d.-düm d. 251/15b

dešt ü kūh-sāre düş-: çöle ve
dağlara düşmek → *düş-*

d.-düm d. ü. k. 251/15b

devā: ilaç

d. 96/13b

devā vér-: ilaç vermek → *vér-*

d. v. 96/13b

devvār: yuvarlak

d.+e 76/1b-4

dé-: demek, söylemek

d.-di 102/15a

d.-dim 76/12b, 77/14b-3,
80/8b, 91/11b, 105/11b-3,
105/12a-1, 105/12b-3, 106/1a-
1, 106/1b-3, 106/2a-1, 106/2b-
3, 106/3a-1, 106/3b-3, 106/5a-
1

d.-sen 240/13a, 240/13a-d

d.-yeler 98/4a, 98/4b

d.-yin 81/17-d5

d.-yüm 94/10b

d.-yün 77/14b-4, 81/6a, 81/6b,

81/7a, 81/7b, 81/8, 81/11,

81/14, 81/17, 82/3, 82/6

dégil: değil → *déyil*

d. 100/8, 101/3b

démek: demek eyleminin mastar hali

démek 93/1b

déyil: değil → *dégil*

d.+em 247/4a-d

déyil-: söylenmiş olmak

d. 93/2a

d.-se 93/2a

dīdār: görüş

d. 94/10b, 96/3a

d.+e 86/11b-d

d.+uvı 102/6b

dīde: göz

d. 75/11a-2, 85/12b, 95/6b,

96/4b, 97/6b, 100/13b

d.+den 76/8b-4

d.+mi 76/15b-4

d.+min 96/1b

d.+sinden 91/8b

diger-bār: bir daha, yine de

d.+e 87/4b

dil: dil

d.+de 80/11b

d.+den 89/2b

d.+i 80/9b, 102/13a

d.+im 80/3a, 102/6b

d.+ün 89/7a

dilden düş-: dilini yitirmek →

düş-

d.-üp d. 89/2b

dili tut-: dile getirmek → *tut-*

d.+m t.-maz 102/6b

dil: gönül

d. 75/11a-1, 75/13b-4, 75/15b-

3, 78/8a, 81/6a, 82/5b, 83/13a,

84/4a, 84/10b, 86/1a, 86/1b,

86/2b, 86/3a, 86/5a, 87/2a,

87/3b, 87/9a, 88/13b, 90/4a,

90/7a, 90/14a, 90/15a, 91/2a,

92/1a, 92/11b, 92/12b, 93/4a,

93/8a, 97/12b, 97/14a, 99/8b,

100/4a, 100/13b, 102/12a,

105/4b

d.+den 88/5b

d.+im 76/9a-1, 91/7a, 99/9b,

100/10b

d.+in 85/6a

dile-: dilemek, arzulamak

d.-se 83/13a

dil-ārā: gönül süsleyen

d.+dır 81/15a

dil-bāhte: gönlünü yitirmiş

d. 88/8a

dil-ber: dilber, sevgili, gönül çelen

d. 80/9a, 81/1b, 92/7a, 96/12a,

102/6a, 103/3b, 224/8b-3

d.+ān 92/13a

d.+e 87/8a

d.+im 76/12a, 88/4a, 105/6a,
247/2a-d

d.+imin 75/6b-d1, 95/9a,
98/10a

dil-dār: sevgili

d. 98/9a, 92/9a, 104/12b

d.+e 81/6a, 86/11b, 100/1a

d.+ın 80/13, 92/8a, 100/3a,
100/4b, 100/4b-d

d.+ını 77/1a, 95/6a

d.+ime 98/7a, 105/5a

dil-ḥāh: gönül isteyen

d.+e 105/9b

dillen-: dile gelmek

d. 88/5b-d

dil-pesend: gönül beğenen

d. 99/13b

d.+dür 99/13a

dil-pesend ol-: gönülce

beğenmiş olmak → *ol-*

d. o.-ur 99/13b

dil-rubā: gönül çelen

d.+de 99/13b

dil-şād: gönlü sevindiren

d. 78/8b

dil-teng: gönlü daralmış olmak

d. 81/4b

dīn: din, inanç

d. 79/10b

dinmemezlik: söylememe durumu

d.+den 88/5a

direḥşān: parlak, parıldayan

d. 75/11b-4, 97/13b, 101/12a,

101/15b-d

d.+e 78/6, 95/12b

d.+ı 83/7b

direng: duraksama

d.+den 101/4a

diş: diş

d.+i 80/9b

d. 251/14a-d

dīvān: yargılama

d.+ım 88/4a

dīvān ét-: yargılamak → *ét-*

d.+ım é. 88/4a

dīvāne: deli

d. 83/14b, 84/10b, 224/7b-3,
247/4b

dīvāne éyle-: deli etmek,
delirtmek → *éyle-*

é.-dün d. 247/4b

dīvāne ol-: deli olmak,
delirmek → *ol-*

o.-muşam d. 224/7b-3

diyār: memleket, ülke

d. 99/2a

diz: diz

d.+ım 102/6b

dizi titre-: dizi titremek,
korkmak → *titre-*

d.+m t. 102/6b

dodağ: dudak

d.+ı 80/9b

dol-: dolmak

d.-up 84/4a

d.-an

dolan-: dolanmak, dolaşmak

d.-an 83/7b

d.-ım 87/5a, 87/6b, 87/7b,
87/8b, 87/9b, 87/10b, 87/11b,
87/12b, 87/13b, 87/14b,
87/15b, 88/1b, 88/2b, 88/3b,
88/4b, 88/5b, 88/6b, 88/6b-d,
88/7b, 88/8b, 88/9b, 88/10b,
88/11b, 88/12b, 88/13b,
88/14b, 88/14b-d, 89/1b, 89/2b

d.-ıp 252/3a-d

d.-sın 88/4b

d.-um 87/5b

d.-up 84/13b

dolu: dolu

d.+dur 75/13a-2

dön-: dönmek

d. 98/5a

d.-medi 87/11b, 87/14a

d.-üpdür 105/1a

dörd: dört

d. 251/8a-d

dövr: çevre

d. 80/6b, 83/8a,

dövr: dönme

d. 97/10b

dövr éle-: dönmek → *éle-*

d. é.-di 97/10b

dövrān: zaman, asır, çağ

d. 92/12a, 98/3b

d.+e 78/4a, 89/5b

dövrān: dönme

d.+e 84/3b

döy-: dövmek

d. 88/7b

du‘ā: dua

d.+den 98/10b

du‘ā-gū: dua eden, duacı

d.+dır 105/10a

dūd: duman

d. 76/9a-1, 99/9b

dūn: aşığı, aşığılık

d. 92/12a, 96/5b, 97/8a, 105/7a

dur-: kalkmak

d.-dı 105/4a

d.-up 87/15b

dūst: dost, arkadaş

d. 97/8b, 250/14b

d.+ān 81/6a, 82/1a

d.+ler 77/14b-4, 96/5a

d.+leri 79/2b

dūst kıl-: dost etmek, arkadaş etmek → *kıl-*

d. k.-up 97/8b

dut-: tutmak

d. 88/6a, 95/11b

d.-ar 99/9a

d.-maz 98/6b

d.-sa 83/12a

d.-sun 81/10a

d.-up 83/10a, 87/10b, 95/12a

d.-updur 105/2a

dutuş-: tutuşmak, yanmak → *tutuş-*

d.-up 247/8

dü: iki

d. 91/6a, 100/6b

düçār: tutulmak

d. 100/9

düçār ol-: tutulmak → *ol-*

d. o.-muş 100/9

dünyā: dünya, cihan, âlem

d. 92/7b, 92/12a

d.+da 79/5b, 85/3b, 85/3b-d, 86/12a

d.+ye 106/9a

dürç: hokka biçiminde küçük kutu,
mücevher kutusu

d. 83/5b

dürç-i dehen: küçük ağız, ufak
ağızlı → *dehen*

d. d.+i 83-5b

dür-i semîn: saf inci

d. s.+sen 240-12b

dür-efşân: inci saçan → *dür-feşân*

d. 98/1a, 104/13a

dür-efşân ol-: inci saçmak →
ol-

d. o.-updur 104/13a

dür-feşân: inci saçan → *dür-efşân*

d. 95/4a

dür-feşân ét-: inci saçmak →
ét-

é.-di d. 95/4a

dür(r): inci

d. 80/10, 93/2b, 106/8b,
240/12b

düş-: düşmek

d.-di 101/6b, 250/15b

d.-düm 84/15a, 92/9a, 100/2a,
100/2a-d, 251/15b

d.-e 250/13b

d.-er 102/7a

d.-memisen 75/12a-2

d.-miş 101/1a

d.-müş 99/5a-d, 101/1a-d

d.-üm 88/9a

d.-üp 75/6b-d1, 76/15b-3,
89/2b, 92/8a, 93/9a, 99/5a,
103/1a

d.-üpdü 263/3a

düşmen: düşman

d. 88/6b, 88/6b-d, 96/5b, 97/8a,
105/7a

d.+[i] 79/2b

d.+i 97/8b, 103/7a

d.+ler 79/4a

d.+ün 98/12a

dü-tâ: iki sayıda olma, ikili, iki tane
olan

d.+den 98/6a

E

ebr: bulut

e. 75/11b-3, 75/12a-1, 75/14a-1, 75/14b-3, 76/7b-3, 85/15b, 91/11b, 93/5b, 103/8b, 251/12a
e.+e 75/11a-1

ebr-i nīsān: bahar bulutu → *nīsān*

e. n. 93-5b

ebr şifet: bulut gibi

e. ş. 85/15b

ebrū: kaş

e. 84/6a, 87/13a, 90/6a, 90/6a-d, 93/6a, 247/2b
e.+si 100/3a
e.+vānet 105/11b-3

ecel: ölüm

e. 85/8b, 85/8b-d

efgār: efkârlanma

e.+ime 85/11b

efgān: bağıрма, feryat

e. 75/15b-4

e.+den 100/8

e.+ı 251/5b

efgān yétür-: sesi ulaştırma durumu → *yétür-*

e.+ı y.-rem 251/5b

efgān āsimāne yétür-: sesi semaya ulaştırma durumu → *yétür-*

e. y.-rem ā. 251/5b

eflāk: felekler

e. 97/10b

e.+e 77/9a-2, 251/6a-d

eflāke kemend at-: feleklere kement atmak → *kement at-*
e. k. a.-dı 251/6a-d

efsāne: efsane → *fesāne*

e. 80/11b, 97/3b

efsāne ét-: efsane etmek, meşhurlaştırmak → *ét-*
e. é.-dim 80/11b

efsāne éyle-: efsane etmek, meşhurlaştırmak → *éyle-*
e. é. 97/3b

efzūn: artık, fazla

e.+dur 93/1b

eger: eger

e. 75/9a, 76/5a-1, 77/10b-4, 77/13b-4, 77/14b-3, 83/9a, 83/12a, 84/11b, 86/3b, 86/8b,

88/1a, 88/1a-d, 90/1a, 93/1a,
93/3a, 99/13b

başılamak → *éyle-/i-*
é.-yüp e. 102/11a

eger-çi: gerçi

e. 90/1a, 100/2b, 100/2b-d,
251/1a-d

eḥvāl: haller, durumlar

e. 82/10a
e.+ımı 75/9b-d1, 81/6b
e.+ime 75/15a-1, 95/3a

eglen-: durmak

e. 87/14b

ekber: ekber, daha büyük olan

e. 80/8b, 95/10a

eğyār: ağyar, rakip

e. 88/4a, 94/2a, 95/5a, 95/6a,
96/4b, 97/7a, 100/7a, 105/6a
e.+dan 87/7a
e.+den 81/3a
e.+e 77/11b-4

el: el

e. 101/9b
e.+den 77/4a, 85/3a, 88/13b
e.+e 101/4b, 103/11a, 106/7a
e.+i 81/14, 90/6a
e.+im 81/10a
e.+imden 94/10a
e.+imi 98/6b
e.+ine 98/3a

ehl: bir yerin veya düşüncenin
mensubu olma

e. 92/11b

el çekmek: el çekmek
eyleminin mastar durumu →
çek-

ç. ... e. 101/9b

eḥbāb: dostlar, ahbap

e. 96/4a
e.+dan 251/14b-d
e.+e 76/10a, 92/7a

elden al-: elden almak → *al-*

a.dı ... e.+imden 94/10a

e. a.-uban 77/4a

eḥmer: kırmızı rebk

e. 80/9b

elden gét-/d-: elden gitmek →
gét-/d-

g.-ip e. 88/13b

eḥsān: ihsan, başışlama

e. 102/11a

ele al-: ele almak → *al-*

eḥsān éyle-/i-: ihsan etmek,

a.-mıış e.+e 103/11a, 106/7a

a.-miş e.+ine 98/3a	86/10a, 94/10a, 98/12a, 105/1b
ele gel-: ele gelmek → <i>gel-</i>	e.+im 81/9b
g.-mez e. 101/4b	
eli dut-: eli tutmak → <i>dut-</i>	elest: insanoğlunun yaratılmasının başlangıç zamanı
d.-maz e.+mi 98/6b	e.+den 101/3a
d.-sun e.+m 81/10a	
eli üzü-: eli üzölmek, koparılmak → <i>üzöl-</i>	el-ğerez: maksadım şu ki!, diyeceğim şu ki!, gelelim maksada!
e. ... ü.-üp 81/14	e. 106/15
eli yardım üzü-: eli yardım üzölmek → <i>üzöl-</i>	
e. y. ü.-üp 81/14	emr: emir, buyurma
el bir: el bir olma, ittifak oluşturma	e. 84/1b, 86/7b
e. b. 101/9b	emr éle-: emretmek, buyurmak
el bir ol-: el bir olmak, ittifak oluşturmamak → <i>ol-</i>	→ <i>éle-</i>
o.-ur ... e. b. 101/9b	e. é. 84/1b, 86/7b
	emvât: ölümler
el-amân: aman dileme	e.+ı 93/11b-d1
e. 73/14b-4, 81/4a	
e'lâ: ala, olağanüstü	enber-bâr: amber kokulu
e. 100/1b	e.+uvı 102/5b
e.+ye 80/5a, 99/6a	
elbette: elbette	encüm: yıldızlar
e. 94/13b	e. 85/12a
elem: gam, keder	envâr: nurlar
e. 94/1b, 94/6a, 98/11a	e. 224/8a-1
e.+den 96/7b	
e.+i 81/8, 82/2b, 85/8a, 85/13a,	erzende: değerli
	e. 102/15b

es-: esmek

e.-üben 97/13a

e.-üp 91/13a

es̄ir: esir, rehin

e. 87/9a, 101/3a-d, 247/7-d

e.+di 101/3a

es̄ir ol-: esir olmak, rehin

olmak → *ol-*

o.-muş e. 87/9a

eşk-bār: ağlatıcı, göz yaşartıcı → *eşg-bār*

e. 100/6b-d

eṭrāf: etraf, taraflar, çevre, yan yöre

e.+ına 87/14a

eṭvār: davranışlar, tavırlar

e.+uvı 102/11b

eşlā: asla

e. 93/11a

evvel: evvel, ilk

e. 78/10a

eşg: göz yaşı → *eşk*

e. 85/15a,

e. 93/4b

ey: ey, ay → *éy, ay*

e. 73/14a-2, 75/10a, 75/14a-1, 75/16, 76/4a-1, 76/6a, 76/13a, 76/14a, 77/5a, 77/13a-2, 79/1a, 80/8b, 82/7a, 83/11a, 84/1b, 84/14b, 84/15b, 85/5a, 85/8b, 85/11a, 87/1a, 87/5a, 87/12a, 88/3a, 88/8a, 88/11a, 89/8a, 89/13a, 90/3a, 90/4a, 91/2a, 91/8a, 91/10a, 92/2a, 95/10a, 96/10a, 96/10b, 96/11b, 96/12b, 96/13b, 97/1b, 97/2b, 97/3b, 101/9a, 101/12a, 101/15a, 101/15b, 102/1a, 102/3, 102/6a, 102/12a, 102/13a, 103/4b, 103/6a, 103/7a, 103/10a, 103/12a, 103/13a, 104/1a, 106/2a-1,

eşg-bār: ağlatıcı, göz yaşartıcı → *eşk-bār*

e. 100/6b

eşg-bār ol- (< eşk-bār ol-):

ağlamak, gözleri yaşla dolmak
→ *ol-*

e. o.-mış 100/6b

eşk: göz yaşı → *eşg*

e. 76/2b-3, 93/4b-d

e.+imin 78/11a

eşk revān éyle-: göz yaşı

akıtmak → *revān éyle-*

e. r. é.-dim 76/2b-3

106/14, 107/1a, 240/11b, 250/14b, 251/12a, 251/12a, 251/12b-d, 262/13a	‘e. 94/7b ‘edl: adalet ‘e. 78/14b
eyā: ey, ay e. 75/11b-3, 76/5b-3, 77/9b-4	‘ehd: ahdetme, söz verme ‘e. 86/8a, 90/7a
eyt-: söylemek, demek → <i>aydır-</i> e.-di 75/10a, 75/16, 76/4b-4, 76/6a, 76/14a, 77/3a, 77/8b-3, 77/13a-1, 77/16a e.-dim 75/11b-3, 76/5b-3, 77/9b-4	‘ehd ét-: ahdetmek, söz vermek → <i>ét-</i> ‘e. É. 86/8a ‘ehd kıl-: ahdetmek, söz vermek → <i>kıl-</i> ‘e. k.-up 90/7a
ez: çıkma durumu ekinin (-DAn) Farsça karşılığı e. 96/2a, 263/4	‘eql: akıl, zekâ, us ‘e. 75/7a, 80/2b ‘e.+den 96/13b ‘e.+im 91/7a, 102/5a ‘e.+imi 103/3a, 103/13a, 105/9a
‘E	‘eql başımdan çıḥ- (< ‘eql başdan çıḥ-): aklın başımdan çıkması durumu → <i>çıḥ-</i> ç.-dı b. ... ‘e. 75/7a ‘eqli al-: akli almak → <i>al-</i> a.-musan ‘e.+imi 103/13a ‘e.+mi ... a.-up 103/3a ‘e.+mi a.-dı 105/9a ‘eqli başdan çıḥ-: akli baştan çıkma → <i>çıḥ-</i> ‘e.+m ç.-up b. 91/7a ‘eqli gét/d-: akli gitmek →
‘ebā: Aba giysisi ‘E. 79/10a	
‘ecā’ib: acayıp, tuhaf ‘e. 99/8a	
‘eceb: tuhaf ‘e. 80/11b, 90/3a, 91/1a, 97/10b, 101/1b	
‘edem: yokluk, yok olma	

<i>gét-/d-</i>	
g.-er ‘e.+m 102/5a	‘erek: terleme
‘ekli serden al-: akli baştan almak → <i>al-</i>	‘e.+den 93/10a
a.-musan ‘e.+imi s.+den 103/13a	‘erş: arş
‘e.+mi s. a.-up 103/3a	‘e. 77/9b-3, 80/5a
‘eklim serimden gét/d- (< ‘ekli serden gét/d-): aklımın başımdan gitmesi durumu → <i>gét-/d-</i>	‘erz: arz etme, beyan etme
g.-er ‘e. s. 102/5a	‘e. 81/10b, 98/7a, 251/13b
‘eklimi serimden al- (< ‘ekli serden al-): aklımı başımdan alma durumu → <i>‘ekli serden al-; al- →</i>	‘e.+in 86/6b
‘e. a.-dı s. 105/9a	‘erz éle-/i-: arz etmek, beyan etmek → <i>‘erz éyle-; → ‘erz éle-/i</i>
	‘e. é.-yün 81/10b
	‘e.+in é.-sin 86/6b
	‘erz ét/d-: arz etmek, beyan etmek → <i>‘erz ét-/d-</i>
	é.-e ... ‘e. 98/7a
‘eks: yansıma	‘erz éyle-: arz etmek, beyan etmek → <i>‘erz éle/i-; éyle-</i>
‘e. 104/6a	‘e. é.-e 251/13b
‘elāc: tedavi	
‘e. 77/14b-3-d, 96/13a	‘eşr: asır, çağ, zaman
‘elāc éyle-: tedavi etmek → <i>éyle-</i>	‘e. 79/7b
é. ‘e. 96/13a	‘eşk: aşk, sevgi, sevme → <i>‘éşğ</i>
‘enber-efşān: amber saçan	‘e. 73/14a-2, 77/13a-2, 78/4b, 85/10, 89/1a, 96/5a, 104/11a
‘e.+dur 93/8b	‘e.+de 85/9
‘enber-sā: amber gibi	‘e.+ide 251/11
‘e. 91/13a	‘e.+imin 81/3b
	‘e.+in 88/12b, 102/12a

‘e.+inde 88/2a, 92/10a, 240/8a	‘e. 96/7a, 99/14a
‘e.+ün 102/2a	‘e.+im 89/10a, 102/7a
‘eyān: açığa çıkarma	‘ezīz éyle-: saygın davranmak → <i>éyle-</i>
‘e. 76/9b-4, 77/3b, 91/4a, 103/12b	‘e. é. 99/14a
‘eyān éyle-: açığa çıkarmak → <i>éyle-</i>	‘ezm: azmetme
‘e. é.-di 77/3b	‘e. 76/1a-1, 81/4b, 85/1, 86/3b, 87/2b, 95/8b, 97/1b, 97/2a, 98/10a
‘e. é.-müsen 103/12b	‘ezm éyle-/i-: azmetmek → <i>‘ezm éle-; éyle-/i</i>
‘eyān ol-: açığa çıkarmak → <i>ol-</i>	‘e. ... é. 97/1b
o.-dı ‘e. 76/9b-4	‘e. é.-di 85/1
‘e. o.-dı 91/4a	‘e. é.-yüp 95/8b
‘eyd: kutlama günü, bayram	‘e.-i ... é.-me 97/2a
‘e. 95/10a	‘ezm éle-: azmetmek → <i>‘ezm</i> <i>éyle/i-; éle-</i>
‘e.+dür 95/10a	‘ezm éledim 76/1a-1
‘eyn: benzer, aynısı	‘ezm ét-: azmetmek → <i>ét-</i>
‘e. 80/14b	‘e. é.-di 87/2b
‘e.+e 89/10b	‘e. é.-se 86/3b
‘e.+sen 240/11b	‘ezm kıl-: azmetmek → <i>kıl-</i>
‘eyş: hoş zaman geçirme, ayyaşlık	‘e. k.-ak 98/10a
‘e. 95/11b	
‘e.+imi 77/6b	
‘eyş dut-: hoş geçirmek, ayyaşlık yapmak → <i>dut-</i>	
‘e. d. 95/11b	
‘eziz: aziz, sevgili	

É

él: halk, memleket, il
é.+den 88/11b

é.-üp 76/4b-3
é.-sin 105/10b

éle-/i-: etmek, yapmak, kılmak →
éyle-

é. 75/10b, 75/17, 76/6b, 76/14b,
77/7a, 77/8b-4, 77/16b, 78/5b,
83/1b, 83/2b, 84/1b, 84/9b-d2,
84/15b, 85/8b, 85/8b-d, 85/10,
86/4a, 86/6a, 86/7b, 95/12a,
96/12a, 97/10a, 98/5b
é.-di 84/10a, 96/6a, 97/10b
é.-dim 75/11a-2, 76/1a-1
é.-din 103/3a,
é.-me 91/2a
é.-r 78/13b
é.-se 97/9a
é.-sen 85/2
é.-sin 86/6b, 86/11b, 87/4a
é.-sün 86/2b
é.-ye 81/17
é.-ye 79/5b, 79/12, 96/7a
é.-yün 81/10b
é.-yüp 76/3a-1, 82/3, 85/7a,
90/14a, 103/9a, 104/8a
é.-yüpdür 104/11a, 104/11b,
104/12b, 104/13b, 104/14b,
104/15b, 105/1b, 105/2b

ét-/d-: etmek, yapmak, kılmak

é. 85/11a, 85/11b, 85/12b, 85-
13b, 85/14b, 85/15b, 85/16b,
86/1b, 86/2a, 86/8a, 88/4a,
95/11a, 97/3a
é.-en 88/2a
é.-di 75/3b, 75/5a, 75/5b,
80/2a, 80/3a, 81/5, 81/12a,
81/13a, 82/2b, 87/2b, 92/1a,
92/5a, 92/5b, 95/2a, 95/3a,
95/4a, 95/5a, 95/5b, 98/2b,
99/7a, 99/10a
é.-dim 80/5a, 80/5b, 80/6a,
80/6b, 80/7, 80/11a, 80/11b,
80/12a, 80/12b, 81/3a, 81/3b,
81/4a, 81/4b
é.-din 88/12a
é.-diyi 75/6b-d1
é.-düm 76/3b-3
é.-e 81/7b, 98/7a, 101/13a,
101/13a-d, 102/4
é.-ek 84/6b
é.-er 90/10, 97/9b, 101/12b,
101/15b, 102/11b, 106/13b-d
é.-erem 85/4a
é.-esen 86/8a
é.-im 94/9a, 250/13a-d

éşit-/d-: eşitmek

é.-ip 76/8b-4, 81/1a, 85/15a,
89/2a, 96/6a
é.-me 86/1b, 93/3a, 94/13a
é.-mesen 88/10a-d
é.-meyipdir 263/4-d
é.-mez 87/10a
é.-misen 88/10a
é.-miş 80/4, 105/3a, 106/6a
é.-miyesen 103/4a
é.-miyüpdü 263/4
é.-ün 104/2a
é.-se 86/3b
é.-üp 75/4b, 77/9a-1, 79/2b,
79/11b, 91/10a, 102/2a

étmek/g: etmek eyleminin mastar hali

é. 93/3b
é.-e 76/8b-3, 97/12b

éy: ey, ay → *ey, ay*

é. 85/8b-d, 240/12a-d, 247/2a-
d, 251/4a-d, 262/13b-d

éyle/-i-: etmek, yapmak, kılmak →
éle/i-

é. 75/13a-1, 76/13b, 85/2-d,
88/14a, 90/3a, 94/7a-d, 96/2b,
96/9a, 96/10a, 96/10b, 96/11b,
96/12b, 96/13a, 96/13b, 97/1b,
97/2b, 97/3b, 99/14a, 101/1b,
105/6b, 250/11a-d, 251/4b,
251/13b

é.-di 75/6a, 75/15a-1, 76/7b-4,
76/8a-2, 76/15a-1, 76/15a-2,
76/15b-4, 77/1b, 77/2b, 77/3b,
77/4b, 77/5b, 77/6b, 77/7b,
77/8a-2, 77/11b-3-4, 78/7a,
83/1a, 85/1, 95/1a, 95/1b,
95/2b, 95/3b, 95/4b, 95/5b,
95/6b, 95/7b, 96/1a, 97/5a,
97/6b, 98/9a, 102/2b
é.-dim 75/8a, 76/2b-3, 80/8a
é.-düm 247/6b
é.-dün 247/4b
é.-gilen 75/9b, 78/5a
é.-me 87/3a, 88/6a, 95/10b,
97/2a, 105/6a, 105/6b
é.-menem 98/9b
é.-mez 88/13a, 95/13b
é.-misen 103/7a
é.-misiz 77/11a-2
é.-miş 247/1a-d
é.-müsen 103/6a, 103/6b,
103/7b, 103/8b, 103/9b,
103/10b, 103/11b, 103/12b,
103/13b, 104/1b, 104/1b
é.-r 87/12a-d, 93/11b-d1,
105/5b
é.-misen 87/12a
é.-sin 82/6
é.-yen 88/2a-d
é.-yer 101/14b
é.-yip 104/3b-d
é.-ri 102/1b

é.-ye 79/3, 79/10a, 79/8a, 104/3b

79/8b

é.-yüpdür 80/14a, 80/8b

é.-yüp 91/12a, 95/8b, 102/11a,

é.-yüple 101/5b

‘É

‘éşğ: aşk, sevgi, sevme → ‘eşk

‘é. 252/3b-d

‘e.+in 247/7-d

‘é.+ini 262/14a-d

F

fā'ide: fayda, yarar

f. 240/13b

fedā: feda, kurban

f. 78/5a, 102/11b, 103/5b

fedā éyle-: feda etmek → *éyle-*

f. é.-gilen 78/5a

fedā ét-/d-: feda etmek → *ét-/d-*

é.-er ... f. 102/11b

fedā ol-: feda olmak → *ol-*

f. o.-mağa 103/5b

feğān: figan, feryat, bağıрма

f. 76/3b-3, 76/12b, 76/7b-4,

77/2b, 77/9b-3, 86/1b, 99/11a,

100/12b, 100/14b, 250/13a-d

f.+ı 89/12a

f.+lar 75/8a

feğān çek-: feryat etmek,

haykırmak → *çek-*

ç.-di f. 76/7b-4

f.+lar ... ç.-üben 75/8a

f. ... ç.-er 99/11a

feğān ét-/d-: feryat etmek,

haykırmak → *ét-/d-*

f. é.-im 250/13a-d

f. é.-me 86/1b

feğān éyle-: feryat etmek,

haykırmak → *éyle-*

f. é.-di 77/2b

feğān sal-: yaygara çıkarmak,

feryat etmek → *sal-*

f. ... s.-up 77/9b-3

feh̄r: övünme

f. 97/9b

feh̄r ét-/d-: övünmek → *ét-/d-*

f. é.-er 97/9b

feh̄r: fakir, yoksul

f. 240/15, 251/4b

f.+ler 107/1a, 262/13a

felek/g: felek

f. 77/12a-1, 81/17-d4, 82/7a,

92/2a, 94/1a, 251/14b-d

f.+e 97/9b

f.+in 82/1b

ferāğ: ayrılık acısı çekme → *ferāğ*

f. 94/7a-d

f.+ından 100/4b-d

ferāğ: ayrılık acısı çekme → *ferāğ*

f. 99/3a, 99/5a, 100/6b

f.+e 81/13a, 94/4a

f.+ı 85/13a, 94/2a

f.+ın 84/13a

f.+ından 89/14a

f.+inden 100/4b

ferd: divan şiirinde tek beyitten oluşan
şiire “ferd” denmektedir.

f.+i 77/8a-2

fereh-nāk: sevinçli

f. 97/4b

fereh-nāk ol-: sevinçli olmak

→ *ol-*

o.-dı f. 97/4b

fermān-deh: başkomutan

f.+[e] 84/5b

feryād: feryat, bağırma

f. 85/4a, 99/6b

f.+e 75/10b, 75/17, 76/6b,

76/14b, 77/8b-4, 77/16b, 85/4b

feryād ét/d-: feryat etmek,

bağırma, haykırmak → *ét-*

f. é.-erem 85/4a

feryāde yét-: yardıma gitmek

→ *yét-*

f. y.-er 75/10b, 76/6b, 76/14b,

77/8b-4, 77/16b

f. y.-ür 75/17, 85/4b

ferzāne: bilge

f. 78/2a, 84/15b

fesāne: efsane → *efsāne*

f. 247/3b, 251/11

fesāne kıl-: efsane etmek,

meşhurlaştırmak → *kıl-*

k.-dı ... f. 247/3b

fesāne ol-: efsane olmak,

meşhurlaşmak → *ol-*

o.-dı ... f. 251/11

feşān: saçıştırma

f. 76/15b-4

feth: fetih, ele geçirme

f. 84/5a

feth kıl-: fethetmek, ele

geçirmek → *kıl-*

k.-up f. 84/5a

fezā: sema, gök, alan

f. 79/13b

figār: efkarlı, yorgun

f. 75/5a

f.+ı 252/2a

f.+inde 82/5a

figār ét-: efkarlı yapmak → *ét-*

é.-di f. 75/5a

fikr: fikir, düşünce

f. 85/12a, 92/1a, 96/1a

fikr ét-: düşünmek → *ét-*

f. é.-di 92/1a

firdövs: cennet

f. 100/1b

f.+e 102/1a

f.+i 95/1b

fırket: ayrılık

f. 75/5b, 75/9a, 105/1a

f.+e 94/3a, 99/2b

f.+ün 106/15

f.+üve 103/2a

fitne: fitne, fesat

f. 89/5b

f.+ler 106/9a

fitne dünyāye sal-: dünyaya

fitne salmak → *fitne* ... *al-*; -

sal-

f.+ler d. s.-miş 106/9a

fitne ... sal-: fitne salmak →

sal-

f.+ler s.-miş 106/9a

fitne-ger: fitneci, fesatçı

fitne-ger 92/3b

G

gāh: bazen → *geh*

g. 83/6a, 94/3a, 251/9a-d

gāhī: bazen → *gehī*

g. 100/12b

geh: bazen → *gāh*

g. 90/6a, 90/6a, 90/8a, 90/8a,
94/3a, 251/9a-d

gehī: bazen → *gāhī*

g. 90/6a-d, 93/1a, 100/12b

gel-: gelmek

g. 75/14a-1, 86/6a, 87/3a

g.-di 73/15b, 77/15a

g.-ir 79/12

g.-mez 83/12b, 101/4b

g.-miyüp 251/8b

g.-miyüpdür 80/9a

g.-sen 87/12b

g.-üben 84/9b

g.-üp 75/15b-3, 76/1b-3, 77/2b

g.-ür 78/1a, 78/1b, 78/2a,

78/2b, 78/3, 78/6, 78/9, 78/12,

78/15, 79/3, 79/6, 79/9, 84/9a,

105/4b

g.-ürü 97/11a, 97/11b, 97/12b,

97/13b, 97/14b, 98/1b, 98/2b,

98/3b, 98/4b, 98/5b

gemi: gemi

g.+m 81/9a

genc: hazine

g. 93/9b

ger: eger

g. 81/13b, 83/11a, 85/7a,
88/7b, 96/11a, 98/5a, 98/13a,
101/2b, 103/5b

ger-çi: gerçi

g. 95/13a, 98/9a

gerden: gerdan

g. 93/8a, 104/2a, 106/10b

g.+ine 78/11a

gerd: toz

g. 97/5b

gerdiş: dolanma, dolaşma

g. 97/10b

g.+i 92/11a

germ: sıcak

g. 88/14a

germ éyle-: ısıtmak → *éyle-*

é. g. 88/14a

get-: getirmek → *getir, getür*

g.-di 97/4a

getir-: getirmek → *getür, get-*

g.-misen 247/5b

getür-: getirmek → *getir, get-*

g.-üp 90/9a

géce: gece

g. 81/4a, 97/8a, 100/8, 103/1b

g.+m 100/5a, 100/5a-d, 100/8-d

g.+si 85/12b

géce gündüz: gece gündüz

g. g. 100/8

gécelik: bir gece boyunca, gecelik

g. 251/8a-d

géç-: geçmek

g.-di 101/7a

gét-/d-: gitmek

g.-er 99/11a, 102/5a

g.-ip 88/13b

g.-di 75/7b, 80/2b, 83/2a,

91/12b, 97/6a, 224/6a-1,

224/7a-1, 224/8a-1, 224/9a-1,

224/10a-1, 240/14-d, 250/14a-d

g.-medi 88/12b

géne: yine, gene → *yéne*

g. 77/14a-1, 78/4a, 78/7a,

78/7b, 78/8a, 78/8b, 81/13a,

86/5a, 95/14b, 96/4a, 97/6b,

104/11a, 105/9a, 105/10a,

251/7b, 251/11

gīc: aptal, geri zekâlı

g. 102/10a

gīc kal-: aptal kalmak, şaşkına

çevrilmek → *kal-*

g. k.-ar 102/10a

gird-āb: girdap, kasırğa

g. 81/9a

gireh: düğüm

g.+i 84/4a

giriftār: tutsak

g. 87/2a, 91/7a, 92/6a, 98/11a,

99/2a

g.+e 82/6

g.+ime 85-13b

giriftār ol-: tutsak olmak →

ol-

g. ... o.-dı 99/2a

o.-madı ... g. 98/11a

gir-: girmek

g.-me 97/1a

g.-üpdür 77/10b-4

giryān: ağlayan; ağlamaklı, ağlak

g. 75/11a-2

gīsū: saç, zülüf

g.+sine 100/5a, 100/5a-d,

100/8-d

gizlet-: gizletmek

g.-dim 81/3a

gög: gök, sema

g.+de 83/7b

gögül: gönül, kalp → *gökül, gönül,*

göñül, kögöl, kökül, köñül, köñül

g.+ün 83/13a

g. 78/5b

göher: mücevher → *gövher*

g.+i 83/6b

göher-bār: mücevher saçan

g. 96/6b

g.+ın 93/11b-d1

g.+ime 85/15b

gökül: gönül, kalp → *gögül, gönül,*

göñül, kögöl, kökül, köñül, köñül

g. 82/10a

gönül: gönül, kalp → *gögül, gökül,*

göñül, kögöl, kökül, köñül, köñül

g.+üm 90/12a

göñül: gönül, kalp → *gögül, gökül,*

gönül, kögöl, kökül, köñül, köñül

g.+üm 101/8a, 99/7b

göñlü sın-: gönlü kırılmak →

sın-

s.-dı ... g.+m 101/8a

gör-: görmek

g. 75/13a-2, 77/7b, 78/9, 83/5a,

90/13a, 90/3a, 91/1a, 92/13a,

95/2b, 95/3b, 95/6b, 96/3b,

100/3b, 101/1b, 102/13b,

103/8b, 104/7a, 105/9b,

106/8b, 106/9a, 247/2a-d

g.+cek 79/14a, 92/1b, 102/10b,

102/11b, 102/5a, 102/5b,

102/6b, 102/7b, 102/8b, 102/9b

g.+di 75/15b-3, 76/7a-1, 77/2a,

82/10a, 84/10a, 95/6a

g.+digün 99/2b, 99/3b, 99/4b,

99/5b, 99/6b, 99/7b

g.+dü 75/9b-d1

g.+dügün 99/1a, 99/1b

g.+dükce 101/6b

g.+düm 75/6a, 76/10b, 92/7a

g.+e 83/6a

g.+ek 81/17-d3

g.+en 83/7a

g.+ende 100/14a

g.+er 82/4a

g.+esen 85/5b

g.+medi 77/1a, 98/8b

g.+medim 75/4a, 88/11a

g.+memisen 75/12a-1

g.+meyende 251/5a-d

g.+se 75/13b-4, 83/9a, 83/11b,

95/13a, 102/8a

g.+üm 86/12a

g.+ünce 251/10-d

g.+ünmez 93/11a

g.+ünür 90/3a

g.+üp 76/2b-3, 77/10a-1,

77/12b-3, 81/3b, 91/5b, 91/5b-

d, 91/8a, 92/1a

g.+ürem 95/9a

görsel-/d-: göstermek → *göster-*

g.-üp 98/2a

g. 84/12b

göster-: göstermek → *görsel/d-*

g.-ip 103/9b

g.-üp 95/7b

götür-: götürmek

g.-üpsen 103/12a

gövher: mücevher → *göher*

g. 240/12a-d

göz: göz

g. 77/1a, 95/7a, 96/6a, 99/10a

g.+den 76/8a-2

g.+i 81/13b, 104/1b

g.+im[d]e 92/7b

g.+ime 76/1b-3

g.+imin 78/10b

g.+in 80/1

g.+leri 85/7b

g.+lerin 89/5a, 101/5a-d

g.+lerün 101/5a, 101/15a

g.+ü 251/2-d

g.+üm 78/2b, 78/6, 78/10a,

83/2a, 89/14a, 92/8b, 95/8a,

99/10a-d

g.+ümde 97/6a

g.+ümden 251/14a-d

g.+ümün 103/6b

g.+ün 91/9a

g.+üne 83/12b

g.+ünü 80/1-d

göz aç-: göz açmak → *aç-*

a.-mı ş g.+im 87/13a

a.-nda g.+lerin 89/5a

göz yaşı: göz yaşı → *yaş*

g.+imin y. 78/10b

g. y.+m 99/10a

g.+üm y. 89/14a, 99/10a-d

gözi yolda éyle-: gözü yolda kalmak → *éyle-*
g. y. ... é.-müsen 104/1b
gözü ğal-: gözü kalmak → *ġal-*
g. ... ġ.-dı 251/2-d
gözü ğanla dol- (< göz ğanla dol-): gözü kanla dolmak → *ġala dol-, dol-*
ġ. d.-an g.+mden 251/14a-d
gözü yolda ğal-: gözü yolda kalmak → *ġal-*
g. y. ġ.-dı 251/2-d
gözüne gel- (< göze gel-): gözüne gelmek, umursamak → *gel-*
g.-mez g. 83/12b
gözel: güzel
g. 88/8a
g.+im 95/11a
g.+lerin 240/9a-d
gū: söyleme
g. 90/5a, 100/1b
gū'iyā: sanki
g. 93/7b
gūş: kulak
g. 105/6a
gūş éyle-: kulak asmak, dinlemek → *éyle-*

g. é.-me 105/6a

gūyā: sanki

g. 89/4a, 92/4b, 95/1b, 100/7b, 105/3a, 106/10b

güclen-: güçlenmek

g.-er 88/14b-d

güftār: söz, söyleme, konuşma

g.+uvı 102/7b

gül: gül, çiçek

g. 76/1b-3, 78/13a, 80/3b, 80/13, 81/15b, 82/4b, 87/1b, 87/2b, 87/5a, 89/7a, 89/8b, 89/9b, 97/14b, 102/8a, 102/14b, 103/1b, 104/6b

g.+de 100/2a-d

g.+den 87/11b, 100/7b, 252/2b

g.+e 87/2b-d2

g.+i 79/13a

g.+im 87/13a

g.+ler 92/9b, 100/2b, 100/2b-d

g.+lere 76/1a-2

g.+leri 76/7a-2, 98/1b

gül aç-: gül açmak, çiçek açmak → *aç-*

g.+ler a.-mış 100/2b-d

gül açıl-: gül açılmak, çiçek açılmak → *açıl-*

g. a.-up 82/4b

g.+ler a.-dı 92/9b

göl ruḥ: gül yüzlü → *ruḥ*

g. r.+um 103/1b

göl-reng: gül renginde olan →

reng

g. 104/14a

göl-āb: gül suyu

g. 101/6b

göl-sitān: gül bahçesi, bahçe

g. 76/7a-1, 80/2a, 81/4b

g.+da 89/8b, 102/10a

g.+e 81/1a, 84/4b, 84/14b,

95/8b

göl-šen: bahçe

g. 77/6b, 78/13a, 83/4, 87/5a,

87/9b, 90/9a, 93/11b, 100/2b-d

g.+i 76/3a-1

g.+de 83/9b, 94/11b, 103/1b

g.+e 87/10a, 97/11b

göl-zār: bahçe

g. 84/14a, 90/3b, 98/1b,

106/13a

g.+de 92/9b

g.+deki 83/8b

g.+e 76/1a-1, 81/1b, 86/8b,

87/1,

g.+ı 103/9a

göl-: gülmek

g. 88/9b

g.-sün 88/6b-d

gümān: şüphe, kuşku

g. 103/10b

g.+e 251/7b

gümān éyle-: kuşkulanmak →

éyle-

g. é.-müsen 103/10b

gümāne sal-: kuşkuya

düşürmek → *sal-*

s.-dı ... g. 251/7b

güm-rāh: yolunu yitiren

g.+e 105/8b

gün: güneş

g. 75/6a, 103/8a, 104/3b,

104/7b, 106/6a,

g.+i 103/8b

g.+ün 101/13a, 101/13a-d

gün: 24 saatlik bir gün

g. 78/8a, 78/13a, 78/13b,

78/14a, 78/14b, 95/8a, 95/8b,

95/9b, 95/10b, 95/11b, 95/12b,

95/13b, 95/14b, 96/1b, 96/2b,

96/3a, 96/3b, 96/4b, 96/5b,

96/6b, 96/7b, 96/8b, 96/9b,

97/4a, 97/4b, 97/5b, 97/6b,

97/7b, 97/8b, 97/9b, 97/10b,
98/2b, 102/3, 103/5a
g.+de 77/11b-4
g.+dür 98/4b
g.+i 79/6, 81/14
g.+üm 100/5b

gündüz: gündüz
g. 100/8

günāh: günah, suç → *güneh*
g.+ı 263/5-d

günbed: kümbet
g. 76/1b-4

güneh: günah, suç → *günāh*
g. 103/3b

güneş-āsā: güneş gibi
g. 92/5a

güzer: dolaşma, geçme
g. 77/9a-1, 87/10a, 96/11b,
251/13a
güzer éyle-: dolaşmak → *éyle-*
g. ... é. 96/11b
güzer ét-: yolu düşmek → *ét-*
é.-mez g. 87/10a
é.-üp ... g. 77/9a-1
güzer kıl-: dolaşmak → *kıl-*
g. k. 251/13a

Ğ

ğāyet: oldukça

ğ.+de 240/8b

ğeddār: gaddar, acımasız

ğ. 94/8a

ğeltān: yuvarlanan

ğ. 93/2b

ğ.+dur 93/7a

ğ.+e 89/14b

ğ.+ı 83/6b

ğem: gam, keder

ğ. 76/3a-1, 76/5b-4, 77/6a,

81/17-d2, 85/3a, 91/2a, 94/4b,

94/5b, 98/11a, 99/1a, 101/8a,

247/1b

ğ.+i 75/5a, 82/1b, 95/5b

ğ.+de 99/2a

ğ.+den 78/8a, 93/4a, 99/6a

ğ.+e 76/13b, 77/14b-3

ğ.+im 81/10b, 81/3a, 82/7a,

85/5a, 90/14a

ğ.+imi 86/9b

ğ.+in 85/5a-d

ğ.+inde 100/4a

ğ.+lere 96/8b

ğem éle-: kederlenmek → *éle-*

é.-me ğ. 91/2a

ğeme sal-: gama düşürmek →

sal-

s.-dı ... ğ....e 77/6a

ğem-dīde: keder görmüş, gamlı

ğ. 76/4a-2

ğem-gīn: gamlı, kederli şahıs

ğ. 100/6a

ğem-ḥār: gamları unutturan, kederi unutturan

ğ. 96/2a, 96/8b, 98/12b

ğ.+e 81/11

ğ.+ime 85/16b

ğemīn: gamlı olma

ğ. 97/7a, 92/11b, 240/8a

ğ.+sen 240/15

ğemīn ol-: gamlı olmak → *ol-*

o.-up ... ğ. 97/7a

ğem-nāk: gamlı olma durumu

ğ. 97/8b

ğemze: işve, nazlanma

ğ. 98/3a-d

ğ.+lerin 101/14a, 101/14a-d

ğ.+n 98/3a, 100/13a, 101/7a

ğ.+si 85/7b, 104/5a

ğ.+sini 95/9a

ğem-zede: gama kendini kaptırmış
olma

ğ.+ye 81/17-d2

ğerez: amaç, hedef

ğ.+ün 75/11b-4

ğerīb: gurbette kalan

ğ.+e 251/12b-d

ğerķ: gark olma, dalma

ğ. 81/9b

ğeyb: gayıp dünyası

ğ.+den 78/1a

ğeyr: gayrı

ğ. 77/13b-3, 263/4

ğ.+i 98/6a, 98/6b, 98/7b, 98/8b,

98/9b, 98/10b, 98/10b-d,

98/11b, 98/12b, 98/13b

ğezeb-nāk: sinirli olma

ğ. 88/7b

ğezeb-nāk ol-: sinirli olmak →

ol-

ğ. o.-musan 88/7b

ğönçe: gonca

ğ. 80/9b, 82/4b, 83/5b, 90/9b,

95/3b, 106/8a,

ğ.+lerin 76/2a-1

ğ.+ni 104/13b

ğubār: toz

ğ. 92/10b

ğubār ol-: toz olmak → *ol-*

ğ. o.-dı 92/10b

ğubārī: tozla ilgili

ğ. 97/6a

ğürbet: gurbet

ğ. 81/11, 82/2b, 85/13a, 98/12a

ğ.+de 85-13b

ğüşşe: keder, gam, çile

ğ. 78/8a

ğ.+den 97/8a, 99/1b

ğüşşeden dağıl-: çileden

darmadağın olmak → *dağıl-*

d.-dı ğ. 99/1b

Ğ

ğal-: kalmak

ğ.-dı 251/2-d

ğ.-ıp 240/10a-d

ğedīm: kadim, eski

ğ. 87/14a-d

ğan: kan → *kan*

ğ. 104/4a-d, 251/9a-d, 251/9a-d

ğ.+ım 101/14a-d

ğ.+ından 247/6a-d

ğan iç-: kan içmek, hunhar

olmak → *iç-*

i.-er ğ. 251/9a-d

ğan tök-: kan dökmek → *kan*

tök- → *tök-*

ğ. t.-er 251/9a-d

t.-er ... ğ. 104/4a-d

ğanla dol-: kanla dolmak

ğ. d.-an 251/14a-d → *dol-*

ğedr: değer → *kedr*

ğ.+imi 88/8b-d

ğerīn: yakın, komşu, arkadaş

ğ. 81/17-d1

ğıl: kılmak → *kıl-*

ğ. 251/12b-d

ğızılı: kızılı renk

ğ. 75/14b-3-d

ğorh-: korkmak → *korh-*

ğ.-masan 88/10a-d

ğare: siyah, kara → *kare, kera*

ğ. 252/1b-d

ğoy-: koymak → *koy-*

ğ.-ma 88/6b-d

ğ.-madı 87/2b-d2

ğaş: kaş → *kaş*

ğ.+ı 104/4a-d

ğ.+ın 91/5b-d, 247/2a-d

ğ.+ların 101/14a-d

ğövl: söz

ğ. 90/7b-d

ğayıt-: geri dönmek → *kayıt-, kayıd-*

ğ.-sın 84/9b-d2, 85/2-d

ğurbān: kurban → *kurbān*

ğ. 88/1a-d

ğ.+ın 263/1b-d

ğedd: boy, pos → *ked(d), kedd*

ğ.+i 91/5b-d

ğurbān ol-: kurban olmak →

kurbān ol- → ol-

g.+in o.-um 263/1b-d

g. o.-a 88/1a-d

H

hādī: hidayete erdiren

h. 79/7a

h. 76/9b-4, 76/10b, 76/11a

hanı?: nerede anlamına gelen soru edatı

h. 77/10b-3, 91/3a, 96/2a,
240/12a-d, 263/5-d

hemīn: aynı şey

h. 102/1b

hemīşe: her zaman

h. 92/13a

hare?: nereye?

h. 86/3b

hem-niṣīn: yakın arkadaş

h. 103/7a, 105/7a

h.+e 105/7b

heç: hiç → *hiç*

h. 87/7a, 87/8a, 87/10a, 87/10a,
87/11b, 88/10a, 88/10a, 90/1b

hem-niṣīn éyle-: yakın arkadaş

olmak → *éyle-*

h. é.-misen 103/7a

hem: hem → *hemi*

h. 76/11b, 77/15b-d, 79/5a,
82/1b, 82/2a, 83/6b, 83/6b,
85/3b, 85/3b-d, 85/3b-d, 88/3b,
92/10b, 95/7a, 99/12b,
101/14b, 240/8a, 251/15b

hem-rāh: yakın arkadaş

h. 100/7b-d, 105/7a

h.+e 105/7b

hem-rāz: aynı sırrı taşıyan, sırdaş

h. 100/7b

hemi: hem → *hem*

h. 85/3b

hem-şöḥbet: hem sohbet

h. 105/5a

hem-dem: yakın arkadaş

h. 91/3a, 100/4a, 105/7a,
105/7b

hem-şöḥbet ol-: hem sohbet

olmak → *ol-*

h. o.-mıṣ 105/5a

heme: her kes

her: her

h. 73/14a-2, 75/4a, 76/2a-1,

77/1b, 81/3a, 83/6a, 83/10a, 83/11b-d1, 85/4a, 85/5b, 85/15a, 86/12b, 87/11a, 87/13a, 91/10a, 92/5b, 93/2a, 93/12a, 97/10a, 99/11b, 99/13b, 99/14b, 100/4a, 105/5b, 106/12a, 240/13a, 251/6b, 263/3b-d,	h. 85/9
her dem: her an h. d. 100/4a h. d.+de 106/12a	hergiz: hiçbir zaman h. 88/11a
her kes: her kes, her kimse h. k. 83/10a, 83/11b-d1, 86/12b	hevā: hava h. 99/9a hevā tīreleş-: hava karaması, gece olmak → <i>tīreleş-</i> t.-ir h. 99/9a
her kim: her kim, her kes, her kimse h. k. 83/6a	hezār: bin sayısı, 1.000 h. 250/11b
her vekt: her vakit h. v. 99/11b	hicr: ayrılık h. 75/5a, 76/4a-1, 76/5a-1, 76/13a, 77/4b, 77/7b, 92/2a, 96/12a h.+de 84/15a, 101/4a h.+e 76/15a-2 h.+i 104/9 h.+inde 81/17-d2, 100/5b, 250/12a-d h.+ün 92/3a, 94/5b h.+ünde 103/13b
her zamān: her zaman h. z. 87/11a, 105/5b	hicrān: ayrılık h. 75/12b-4, 81/8, 82/1a, 82/3, 85/8a, 85/12b, 85/16a, 86/10a, 87/1a, 94/10a, 98/12a, 105/1b, h.+de 90/10 h.+e 85/11b, 87/2a
her-çend: gerçi h. 81/3a	
her-çi: her ne h. 85/4a	
here: her kes	

h.+ında 89/2a

h̄iç: hiç → *heç*

h. 94/4b, 99/10b

hūş: zeka, akıl, us

h. 75/7a, 80/2b

h.+den 99/11a

h.+imi 101/15a

hūş başımdan çih-: aklın

başımdan çıkması → *başımdan*

çih-, *çih-*

ç.-dı b. ... h. 75/7a

hūşden gét-/d-: bayılmak,

kendinden geçmek → *gét-*

h. g.-er 99/11a

hūşi serden al-: akli baştan

almak → *serden al-*, *al-*

h.+mi s. a.-up 101/15a

h. 75/10a, 75/10a, 75/16, 76/6a,
76/14a, 77/8b-3, 77/16a, 81/6a,

84/9b, 92/10a, 251/13b

h.+ı 84/11a

h.+ım 102/5b

h.+ıma 75/9b-d2

h.+ımı 75/14b-3-d, 76/7a-1,
77/2a, 98/7a

h.+ına 88/9b-d

h.+ime 75/14b-3, 76/7b-3,
77/8a-1, 88/9b, 96/13a, 96/6a,
251/13a

hālī perīṣān ol-: hali perişan

olmak → *perīṣān ol-*, *ol-*

o.-ur h.+m p. 102/5b

hālīme yan- (< hāle yan-):

halime yanmak → *yan-*

y.-dı ... h.+ime 77/8a-1

hūşyār: uyanık, zeki

h. 90/8b

heddād: demirci

h. 99/7b

hūcūm: hücum, saldırı

h. 99/6a

hed(d): sınır

h.+den 81/9b

h.+i 101/13a, 101/13a-d, 102/4

hedden öt-: haddinden aşmak

→ *öt-*

h. ö.-üpdür 81/9b

H

hāl: hal, durum

hekīm: hekim

h. 96/10a, 96/10b, 96/11b,

96/12b, 96/13b, 97/1b, 97/2b, 97/3b	hevās: hisler, duygular h.+ım 80/2b
hekk: hak, gerçek h. 97/1a	heyāt: hayat, yaşam h. 99/12a h.+ım 84/14a
hemrā: kırmızı renk h. 102/8a h.+ye 104/6b, 80/13	heyran: hayran h. 95/7b heyran éyle-: hayran etmek → <i>éyle-</i> h. é.-di 95/7b
hesed: haset, kıskançlık h.+den 91/8b, 102/10a	heyret: hayret, şaşırma h.+de 98/8a h.+dedür 90/11
hesret: hasret, özlem h. 76/2a-2, 84/1a, 85/14b, 87/2a, 94/10b, 104/1a, 107/2a, 262/14a, 262/14a-d h.+den 93/4b hesret çek-: hasret çekmek, özlemek → <i>çek-</i> h. ... ç.-erdim 262/14a, 262/14a-d	héyvān: hayat, yaşama, canlılık → <i>heyvān</i> h.+dır 93/11b-d2 heyvān: hayat, yaşama, canlılık → <i>heyvān</i> h.+e 89/10b
hešem: sürü h. 94/6b	hey: canlı h. 93/11b-d1 hey éyle-: canlı kılmak → <i>éyle-</i> h. é.-r 93/11b-d1
heşr: mahşer günü h. 79/6 heşr günü: mahşer günü → <i>gün-</i> h. G. 79/6	hezīn: hazin, hüznü

h. 83/3, 95/13a, 250/12a-d

hüsn: güzellik

hicāb: hicap, örtme

h. 91/11a

hicāb ol-: hicap olmak, örtmek

→ *ol-*

h. o.-dı 91/11a

h. 240/13a, 240/13a-d

h.+de 251/4a-d

h.+i 93/2a

h.+ine 87/7a

hüsn dé-: güzel demek, iyi
demek → *dé-*

h. d.-sen 240/13a, 240/13a-d

hifz: koruma

h. 97/3a

hifz ét-: korumak → *ét-*

h. é. 97/3a

hikmet: hikmet

h.+de 97/3b

h.+e 99/3b

hökke: hokka

h. 93/7b

hörmət: hürmet, saygı

h.+ine 79/10a, 79/10b, 79/11a,
79/11b

hūr: huri → *hūrī*

h. 89/8a, 106/13a, 240/11b

hūr-veş: huri gibi

h. 91/8a

hūrī: huri → *hūr*

h. 81/17-d1

H

hāk: toprak

h. 97/9b, 99/10a, 102/15a

hākile yek-sān ét-: toprakla

bir etmek → *yek-sān ét-*, *ét-*

é.-di ... h. y. 99/10a

hāl: vücuttaki ben, ben

h. 84/5a, 84/12b, 90/2a,
90/13b, 92/1a, 92/13b, 93/8b,
95/7a, 106/11b

h.+[1] 81/15b

h.+ı 80/12b

h.+ın 87/9a

h.+laruvı 102/9b

h.+un 89/11a, 91/7b

hālī: boş

h. 82/5a, 89/1b

hālīg: yaradan → *hālīg*

h. 80/8b-d

hālīk: yaradan → *hālīg*

h. 80/14a, 87/4a, 102/11a,
104/14a

hāmūş: sönük, sönmüş, susgun

h. 86/1a

hāmūş ol-: sönmek, susmak →

ol-

h. o.-up 86/1a

hāne: ev

h. 106/3b-3

hār: diken

h. 76/1b-3, 76/3b-4, 76/4a-1,
87/2b-d1, 90/9b, 94/11b, 97/2a,
99/10b, 100/7b
h.+e 76/3a-2

hār (< ḥār): rezil, rezil olma

ḥ. 79/2b, 97/7a

hār ét-/d- (< ḥār ét/d-): rezil
etmek → *ét-*

h. é.-üp 79/2b

hār éyle- (< ḥār éyle-): rezil
etmek → *éyle-*

h. é.-me 88/6a

hār ol- (< ḥār ol-): rezil
olmak → *ol-*

o.-up h. 97/7a

hār ü hes: çör çöp

h. u. h. 99/10b

h. u. h.+den 97/2a

hātīr: hatır, aklında olma

h. 75/14a-1

h.+im 100/6a

h.+e 84/6a

heber: haber

h. 81/13b

heber al-: haber almak → *al-*

h. a.-sa 81/13b

hecālet: utanma

h. 91/4b

hedeng: ok

h. 91/6b

h.+i 100/13a, 101/7a

h.+idir 100/13a

h.+ün 263/2a

helk: yaratma

h. 80/14a, 80/8b, 103/3a

h.+den 87/15a, 105/8a

h.+e 75/6b, 103/12b

helk éyle-/i-: yaratmak →

éyle-/i-

h. é.-yüpdür 80/8b, 80/14a

hem: eğri

h. 89/4b, 94/1a, 102/10b

h.+i 99/8a

h.+in 84/9b-d1, 86/5b, 87/10b

hem ol-: eğilmek → *ol-*

h. o.-muş 89/4b

o.-ur ... h. 102/10b

hemīn: eğilmiş

hencer: hançer

h. 85/6b, 89/6b, 93/6b, 98/3a,

101/14b

h.+ün 96/12b

hencer çek-: hançer çekmek

→ *çek-*

h.+ün ç.- 96/12b

hendān: gülen

h. 95/3b, 98/1b, 104/13b,

106/8a

h.+e 82/9b, 89/8b

h.+ı 83/5b

hendān éle-/i-: güldürmek →

hendān éyle- → *éyle-/i-*

h. é.-yüpdür 104/13b

hendān éyle-: güldürmek →

hendān éle/i- → *éyle-*

h. é.-di 95/3b

hende: gülücük

h. 103/2b

herāb: harap, bozulmuş

h. 75/9b-d2

herāb ol-: harap olmak,

bozulmak → *ol-*

o.-du h. 75/9b-d2

herābe: harabe

h. 86/3a

herābe **ol-:** harabeye
dönüşmek → *ol-*
o.-dı h. 86/3a

herāc: yağma

h.+ını 82/7b

hermen: harman

h. 88/2b

hes: çör çöp

h. 99/10b

h.+den 97/2a

heşm: sinirlenme, hışm

h. 101/5a, 101/5a-d

heṭ(t): hat, yazı

h. 85/9

h.+i 104/7b

h.+ün 90/9a

heṭ yaz-: hat yazmak, yazı
yazmak → *yaz-*

h. y.-dı 85/9

heyāl: hayal

h. 80/7, 80/12b

heyl: sürü

h. 94/6b

héyr-du‘ā: hayır dua → *hey-r-i du‘ā*

h.+den 98/10b-d

hey-r-i du‘ā: hayır dua → *hey-r-*
du‘ā → *du‘ā*

h. d.+den 98/10b

hey-r: hayır

h. 98/10b

hezāb: boya, bir şeyi boyamak için
hazırlanmış terkip

h. 92/2b

hezān: hazan, son bahar, güz

h. 76/7a-2, 77/6b

hezān éyle-: hazana
dönüştürmek → *éyle-*
h. é.-di 77/6b

hiclet: utanama

h. 78/11b

hidmet: hizmet

h. 85/6b

h.+ine 98/5a, 98/10a

hidmetine yétiş- (< hidmete
yétiş-): hizmetine ulaşmak →
yétiş-

y.-sen ... h. 98/5a

hiṭāb: hitap, hitap etme

h. 75/8b, 76/3b-3

ḥiṭāb ét-: hitap etmek → *ét-*

é.-düm ḥ. 76/3b-3

ḥiṭāb éyle-: hitap etmek →

éyle-

é.-dim ... ḥ. 75/8a-8b

ḥövf éyle-: korkmak → *éyle-*

ḥ. é. 105/6b

ḥūb: iyi, güzel

ḥ.+inden 95/14a

ḥ.+ān 98/4b

ḥoş: hoş

ḥ. 79/1a, 80/8b, 80/14a, 90/3a,

91/5a, 95/11a, 263/2a

ḥ.+dur 95/11a

ḥoş-āyende: hoşuna gelen bit

şey, laik → *āyende*

ḥ. 103/4b

ḥoş ét-: hoş kılmak → *ét-*

ḥ. é. 95/11a

ḥoş görün-: hoş görünmek →

görün-

ḥ. g.-ür 90/3a

ḥuld: baka, cennet

ḥ.+dur 106/3a-2

ḥumār: işretten sonra gelen baş ağrısı

ve sersemlik

ḥ.+ine 84/13a

ḥumārlan-: işretten sonra baş ağrımak

ve sersemlemek

ḥ.-mıṣ 80/1

ḥoş-gū: hoş konuşan

ḥ. 102/7a

ḥūn: kan

ḥ. 76/8a-2, 83/2b, 91/8b

ḥ.+dur 92/12b

ḥoş-ḥān: hoş söyleyen

ḥ.+e 89/12b

ḥūn-ābe: kan suyu

ḥ. 76/15b-4

ḥoş-kār: hoş işleri olan, iyi işleri olan

ḥ. 90/4b

ḥūn-ābe feṣān: kan suyu

saçan, kanı su gibi saçan →

feṣān

ḥ. f. 76/15b-4

ḥövf: korku

ḥ. 88/10a, 105/6b

ḥövf ét-: korkmak → *ét-*

ḥ. é.-misen 88/10a

ḥūn-bār: kanlı

ḥ.+ımı 95/6b

ḥūn-ḥ̣ār: hunhar

ḥ. 94/9b

ḥ.+e 81/7a, 81/13a, 86/6b,
86/9b, 100/10a

ḥūy: huy, davranış

ḥ. 101/5a, 101/5a-d
ḥ.+[i] 240/13b

ḥurāmān: hoş yürüyen

ḥ. 97/11b, 102/1b

ḥ.+e 78/2b, 83/4, 95/8a

ḥ.+ı 78/11b, 83/9b

ḥülḳ: huy, davranış

ḥ.+i 102/11a

ḥurṣīd: güneş

ḥ. 93/5b, 93/10b, 104/12a,
106/6b, 240/9b
ḥ.+e 75/8b, 75/12b-3, 91/11b

ḥūsūf: ay tutulması

ḥ. 104/3b

ḥūsūf éyle-/i-: ay tutulması →

éyle-/i

ḥ. é.-yüp 104/3b

ḥurṣīd cemāl: güneş yüzlü,
güneş gibi parlak yüzlü →
cemāl

ḥ. c. 240/9b

ḥurṣīd-veṣ: güneş gibi

ḥ.+i 103/12b

ḥ.+in 103/12b-d

ḥurūṣ: coşma

ḥ. 76/7b-4-d

ḥurūṣān: coşmuş olma

ḥ. 75/14b-4, 76/7b-4

ḥūṣe: salkım, başak

ḥ. 102/9a

Ḥa

ḥāb: uyuma

ḥ. 96/7b

İ

i-: imek eylemi

i.-di 76/10b-d, 81/17-d3, 86/3a,
94/12a-d, 97/6a, 98/8a, 101/3a-
d, 103/10a, 104/12a, 104/14a

i.-din 250/15a-d

iç-: içmek

i.-en 101/14a-d

i.-er 251/9a-d

i.-ip 104/5a-d

içirt-: içirtmek

i.-di 94/5b

iç: iç

i.+inde 240/9a-d

içre: içinde

i. 73/13a-2, 76/12a, 78/13a,
78/13b, 78/14a, 78/14b, 81/9a,
92/12a, 93/5b, 93/7b, 100/2b-d,
101/8a, 252/1a-d

içün: için → *üçün*

i. 77/7a, 77/11a-2, 79/4a,
87/3a, 100/10b, 101/14a,
104/5a, 104/15b, 105/4a

idbār: bahtsızlık, talihsizlik,
perişanlık

i.-e 81/17-d5

idbāre sal-: bahtsızlığa
düşürmek, talihsizliğe neden
olmak → *sal-*

s.-dı ... i. 81/17-d5

iḥfā: gizlenme, saklanma

i.-ye 77/10b-4

iḥfāye gir-: saklanmak,
gizlenmek → *gir-*

i. g.-üpdür 77/10b-4

iki: iki sayısı, 2

i. 77/15b, 84/3a, 90/2b, 90/6b,
93/12a, 95/4a, 104/14b

ikrāh: ikrah etme

i.+e 105/10b

ikrār: açıklama

i. 90/7b

ilāhī: ilahi

i. 263/1b-d

ile: ile → *ilen, -la, -le*

i. 75/8b, 75/9b-d1, 75/11a-1, 75/11a-2, 75/11b-4, 75/12a-2, 75/12a-2-d, 75/12b-4, 75/13a-2, 75/13b-4, 75/14a-2, 75/14b-4, 75/15a-2, 75/15b-4, 76/2a-2, 76/12b, 76/3a-1, 76/3b-3, 77/8a-2, 77/14a-1, 78/2a, 78/8b, 78/10b, 79/1b, 79/2a, 80/3a, 81/1a, 83/13b, 84/4a, 84/8, 85/6a, 85/6b, 85/15a, 86/1a, 86/8a, 86/11b, 87/2a, 87/2b-d1, 87/11b, 88/14a, 89/1a, 89/6a, 90/2a, 90/4b, 90/5b, 90/6a-d, 90/7a, 90/7b, 90/8b, 90/11, 90/13b, 90/15a, 90/15b, 91/2b, 91/3b, 91/10a, 92/2b, 93/2a, 93/9a, 95/5a, 95/5a, 95/6a, 95/8b, 96/5a, 96/6a, 96/11a, 97/1b, 97/9a, 97/9b, 98/3a, 99/10a, 99/10b, 99/12b, 99/14a, 100/3a, 101/5a, 101/5a-d, 101/6b, 101/7a, 101/10, 101/12a, 101/12b, 101/13b, 101/13b, 101/14b, 101/14b, 101/15b, 102/1b, 102/2b, 102/4, 103/4a, 103/5a, 103/9a, 103/9a, 104/1a, 104/14a, 105/4a, 106/12b, 263/2b-d

ilen: ile → *ile, -la, -le*

i. 88/4a, 95/2a, 95/2a, 95/3a, 98/4a, 105/3b, 106/13b

ilticā: iltica, sığınma

i. 80/3a

īmān: iman

ī. 88/13b, 90/15b

ī.+e 83/1b

īmāne yétür-: imana getirmek

→ *yétür-*

ī. y. 83/1b

imdād: imdat, yardım

i.+e 85/8b, 85/8b-d

imdāde yétir-: yardıma

götmek, yardım için ulaşmak →

imdāde yétür-, yétir-

i. y. 85/8b-d,

imdāde yétür-: yardıma

götmek, yardım için ulaşmak →

imdāde yétir-, → yétür-

i. y. 85/8b

īn: o

ī. 93/1b, 106/13a

inan-: inanmak

i.-ma 90/1b

ince: ince, zarif

i. 240/11a-d

i. 87/15a

īn-ki: o ki

iṣāre kıl-: işaret etmek → *kıl-*

ī. 93/1b

ķ. ... i. 87/15a

inṣāf: insaf, insaf etme

itir-: yitirmek

i. 94/12a-d

i.-ip 84/9b-d1, 102/13a

i.+dur 94/12a

izhār: açıklama

i. 87/3a

insān: insan

izhār éyle-: açıklamak → *éyle-*

i. 80/14b, 240/11a-d

é.-me i. 87/3a

intizār: intizar, bekleme

iztirāb: ıstırap

i.+e 251/3

i. 75/4b

iste-/i-: istemek

i.-di 88/12a, 105/9b

i.-mez 105/10b

i.-rik 98/10a

i.-rse 88/1a, 96/11a, 97/1a

i.-ri 103/5a

istiğnā: ihtiyaçsızlık, ihtiyacı olmama
durumu

i. 105/3b

i.+ye 106/12b

iş: iş

i.+di 101/3b

i.+im 100/12a, 103/2b

iṣāre: işaret, im

‘i

‘**icz:** acizlik

‘i. 75/8b, 75/11a-2, 77/14a-1

‘**icz éle-:** acizlik göstermek →
éle-

‘i. é.-dim 75/11a-2

‘i.+in 88/6a

‘**izzet dut-:** aziz tutmak → *dut-*
d. ‘i.+in 88/6a

‘**ikd:** boyun bağı

‘i. 78/11a

‘**ikd taḥ-:** boyun bağı yakmak
→ *taḥ-*

‘i. t.-up 78/11a

‘**inān:** gem

‘i 73/12a-2, 76/9a-2

‘**inān çevir-:** gem ile
yönlendirmek → *çevir-*
ç.-di ‘i. 76/9a-2

‘**işret:** hoş geçirme

‘i. 95/12a

‘**işret dut-:** hoş geçirmek →
dut-

‘i. d.-up 95/12a

‘**işve:** işve, nazlanma

‘i. 103/9a

‘**izzet:** aziz tutma

‘i. 78/2a

K

kāfir: kafir

k. 83/1b, 94/8a, 105/8b

kāfir éle-: kafir temek → *éle-*

k. é. 83/1b

kām: istek, arzu, dilek

k.+ımı 94/5a

kāmı şīrīn kıl-: ağız tatlı

yapmak, tatlı yemek → *şīrīn*

kıl-, *kıl-*

k.+mı ş. k.-mamış 94/5a

kāmil: kamil, olgun

k. 95/12a

kām-rān: arzusuna ulaşmış

k. 91/6b

kām-rān ol-: arzusuna ulaşmış

olmak → *ol-*

k. o.-dı 91/6b

kām-yāb: arzusuna ulaşmış

k. 92/3b

kām-yāb ol-: arzusuna ulaşmış

→ *ol-*

k. o.-dı 92/3b

kāse: kase, tabak

k. 94/1b

kebāb: kebab

k. 75/5b, 92/1b

kebāb ol-: kebab olmak → *ol-*

k. o.-dı 92/1b

kec: eğri

k. 89/7b, 95/7a

kec gıl-: eğri kılmak → *gıl-*

k. ğ.-ar 102/10a-d

kec ol-: eğri olmak → *ol-*

k. o.-muş 89/7b

kec-reftār: kötü ve yanlış davranış

k.+iden 92/12b

kelām: kelam, söz

k.+ın 247/3a-d

kem: az

k. 91/3a, 94/4b

kemān: yay

k. 77/7b, 90/6a-d, 91/5b-d,

97/14b, 103/13b

k.+e 247/2b

k.+ın 87/13a

k.+un 90/6a

kemān éyle-: yay gibi eğmek

→ *éyle-*

k. é.-di 77/7b

k. é.-müsen 103/13b

kemān ol-: yay gibi olmak →

ol-

k. o.-du 91/5b-d

kemend: kement

k. 91/7a, 93/8a, 97/14a, 99/2b,

99/8a, 100/3a

k.+ini 100/14a

kemend at-: kement atmak →

at-

k. a.-dı 251/6a-d

kenār: kenar, kıyı

k.+e 251/14b-d

k.+inde 82/4a

kenāre sal-: kıyıya düşürmek

→ *sal-*

s.-dı ... k. 251/14b-d

kerem: kerem, eli açıklık

k. 86/2a

k.+[i] 97/8b

k.+i 96/8b

k.+in 96/2a

kerem ét-: eli açıklık etmek →

ét-

k. é. 86/2a

kes: kimse

k. 83/10a, 83/11b-d1, 86/12b,

92/5b, 101/2b

kes-: kesmek

k. 88/6a,

kesil-: kesilmek

k.-üp 86/11a

kesr: kesir

k. 78/14b

keş-me-keş: çekişme, kararsızlık,
tereddü

k.+i 84/4b

keştī: gemi

k.+ye 90/14b

kevākib: yıldızlar

k. 76/9b-4

k.+lere 77/14a-2

k.+leri 77/10a-1

k'ey: ki ey, ey ki

k'ey 77/3a, 77/8b-3, 77/16a

ki: ki

ki 73/12b-4, 73/14a-2, 73/14b-

4, 75/10a, 75/16, 76/13a,

76/1a-2, 76/3a-2, 76/6a,

76/14a, 77/5b, 77/15b-d, 78/1a,

78/10a, 81/9a, 81/13b, 81/15a,
81/16a, 81/16b, 82/8b, 83/1b,
83/10a, 83/11a, 84/3b, 84/4a,
84/6a, 84/8, 84/9a, 85/2, 85/2-
d, 85/7a, 86/3a, 86/5b, 87/1a,
87/7b, 87/12a, 88/3a, 88/6b-d,
91/2a, 93/1b, 93/2a, 93/4b,
93/8b, 93/11b-d2, 94/12a,
96/3b, 96/4a, 96/7a, 97/6a,
97/7a, 97/11a, 100/1b, 100/7b,
100/11b, 101/3b, 103/10a,
104/7a, 105/4b, 105/11a-2,
105/11b-3, 105/11b-4,
105/12a-1, 105/12a-2, 106/1a-
1, 106/1a-2, 106/2a-1, 106/3a-
1, 106/3b-3, 106/4a-1, 240/11b,
251/6b, 251/8b

kim: ki

kim 75/13a-2, 89/1a, 89/2a,
90/4a, 90/7a, 90/13a, 91/1a,
92/5b, 93/3a, 93/10a, 94/9a,
95/6b, 95/9a, 99/11b, 99/14b,
100/1a, 101/7b, 102/4

kim?: kim?

k. 77/3b, 94/12a,

kim: kimse

k. 83/6a,

kimi: gibi

k. 76/13a, 86/4b, 91/5b, 91/5b-
d, 103/8a, 104/10, 247/4b,
250/15b, 251/1b, 252/1a-d,
252/1b-d

kimi: -e kadar, -e değin, -e dek

k. 85/12a,

kimse: kimse

k. 85/4a, 87/7a, 98/12b, 98/6b

k.+den 88/10a

k.+nün 102/4

kir[pi]k/g: kirpik → *kirpik/g, kirpik/y*

k.+i 104/4a, 106/7b

kirpik/g: kirpik → *kir[pi]k/g, kirpik/y*

k. 85/6b-d

k.+i 87/6a, 97/14b

k.+in 85/6b

k.+ün 89/7b, 91/6b, 103/11a

kirpik/y: kirpik → *kir[pi]k/g, kirpik/g*

k.+i 104/4a-d

kögül: gönül, kalp → *gögül, gökül,
gönül, göñül, kökül, köñül, köñül*

k. 73/12b-4, 78/4a, 78/4b,

78/5a, 78/7b

k.+üm 75/4b, 84/10a

k.+ümi 75/13a-2

köhne: köhne, eski
k. 97/6a

kökül: gönül, kalp → *gögül, gökül, gönül, göñül, kögül, kökül, köñül*
k.+im 90/8a

kömek: yardım
k. 81/17-d2

könül: gönül, kalp → *gögül, gökül, gönül, göñül, kögül, kökül, köñül*
k. 80/2a, 80/12a, 91/7b, 92/6a, 100/11a
k.+ü 75/9b-d2
k.+üm 87/8a, 88/1a-d, 88/12a-d, 88/14a, 91/13b, 92/13a, 100/14a, 250/12a-d
k.+ümden 96/1a
k.+ümün 95/5b
k.+ün 88/1a, 88/12a, 96/11a, 97/1a
k.+de 89/6b, 97/5a

köñül: gönül, kalp → *gögül, gökül, gönül, göñül, kögül, kökül, köñül*
k.+imüz 97/4b
k.+dür 106/11a
k.+üm 99/1a, 99/1b, 99/2b, 99/3b, 99/4b, 99/5b, 99/6b
k.+ümi 251/7b

könlü iste-: gönül istemek → *iste-*

k.+n i.-rse 88/1a

könül teng ol-: gönlü daralmak → *teng ol-, ol-*
k. ... t. o.-up 80/2a

könlü yan-: kalbi yanmak → *yan-*
k. y.-ıp 75/9b-d2

kövkeb: yıldız
k. 81/17-d5, 86/7a
k.+ān 77/15a
k.+i 96/8a
k.+leri 75/12b-3

kövkebe: alay, debdebe, tantana
k. 75/3b

kövn: olma, var olma, varlık
k. 79/7b

Küfe: Kufe bölgesi
K.+de 79/11a

kūh: dağ
k. 104/15b
k.+de 99/4b

kūh-sār: dağlık yer
k.+e 250/13b, 251/15b
kūh-sāre düş-: dağlara

düşmek → *düş-*
d.-düm k. 251/15b

küre: küre, fırın
k. 99/7b

küy: bölge, mahal
k. 83/10a, 100/1a
k.+e 251/13a
k.+inde 89/12a, 91/2b, 91/9b,
98/7b, 98/11b
k.+et 106/2a-1

küdüret: bulanıklık, gam
k.+den 97/5b

küffâr: kâfirler
k.+ı 79/3
k.+leri 79/9

küfr: kâfirlik
k. 90/15b
k.+den 79/8a

küll: tüm, kül
k. 79/8a

künc: köşe
k. 89/11a, 90/5b
k.+indeki 80/12b

küsûf: güneş tutulması

k. 104/3b-d, 104/12a
küsûf éyle-: güneş tutulmasını
sağlamak → *éyle-*
k. é.-yip 104/3b-d

Қ

қādir: Tanrı sıfatlarından, kadir,
muktedir olma

қ. 93/11b, 96/9b

қал-: kalmak

қ.-a 90/14b

қ.-ar 102/10a

қалыпдур 86/5a, 90/9b

қ.-маді 82/5b

қ.-міш 90/2b

қ.-мішам 81/11

қ.-убан 85/14a

қ.-up 78/4b, 90/6b, 90/8b,
90/12b, 90/13a, 90/15b

қалан: kalan

қ. 85-13b

қāmet: boy, pos

қ. 106/1a-1

қ.+[i] 97/14a

қ.+imi 104/8a

қ.+in 81/2, 102/14a

қāmet бүк-: bel бүkmek →
bük-

b.-üben қ.+imi 104/8a

қāmeti дәл эле-/i-: belini Dāl
harfi gibi yapmak, eğilmek →
dāl эле-/i-, эле-/i-

қ.+mi d. é.-yüp 104/8a

қан: kan → *ğan*

қ. 73/13b-4, 75/13a-2, 76/7b-3,
76/15a-2, 79/8b, 85/7a, 91/9b,
92/2a, 95/2b, 103/7b, 103/11b,
105/1b, 106/12a

қ.+e 91/9b, 95/10b

қ.+ım 101/14a, 105/9b

қ.+ın 91/9a

қ.+ını 78/3

қ.+lar 91/6a, 104/5a

қан ағла-: kan ағlamak → *қан
ағла-*

қ. a.-dı 76/7b-3

қ. a.-dım 92/2a

қан эле-/i-: kan акытмак → *қан
эyle- → эле-/i-*

қ. é.-yүpdür 105/1b

қан эyle-: kan акытмак → *қан
эле/i- → эyle-*

қ. é.-di 76/15a-2, 95/2b

қ. é.-mүsen 103/7b, 103/11b

қан ol-: kan olmak, kan
акытмак → *ol-*

қ. o.-dı 91/9b

қан төк-: kan дөкmek, kan
акытмак → *ған төк-, төк-*

қ. t.-er 106/12a

ķ.+ım t.-e 105/9b
t.-di ... ķ.+ın 91/9a
t.-mege ... ķ.+ımı 78/3
t.-mese ķ. 85/7a
t.-üp ķ.+lar 91/6a

86/3b, 86/4b, 86/5b, 86/6b,
86/7b, 86/8b

ķayıt-: geri dönmek → *ķayıd-*, *ķayıt-*
ķ.-sun 85/2

ķāne‘: kani olma

ķ. 105/9a

ķāne‘ ol-: kani olma → *ol-*

o.-madı ķ. 105/9a

ķed: boy, pos → *ķedd*, *ķedd*

ķ. 102/14b

ķ.+e 251/9b

ķare: siyah, kara → *ķare*

ķ. 76/5a-2, 81/13b, 81/14,
251/1b,

ķāşid: haber getiren

ķ. 97/4a

ķedd: boy, pos → *ķedd*, *ķed*

ķ. 106/13b

ķ.+i 78/11b, 81/15a, 87/5b

ķ.+imi 103/13b

ķ.+in 95/7b

ķ.+üve 88/8a

ķeddi kemān éyle-: belini yay
gibi eğmek → *ķemān éyle-*,
éyle-

ķ.+mi k. é.-müsen 103/13b

ķaş: kaş → *ķaş*

ķ. 95/7a, 96/6a

ķ.+ı 87/6a, 97/14b, 104/4a

ķ.+ın 79/14b, 91/5b

ķ.+lar 101/14a

ķ.+ları 106/7a

ķ.+ların 103/11a

ķ.+un 89/4a

ķedem: kadem, adım

ķ. 81/1b, 87/14a

ķed[er]: kader, alın yazısı → *ķeder*

ķ. 84/7

ķeder: kader, alın yazısı → *ķed[er]*

ķ. 90/9b, 94/13a, 94/13b,
96/9a, 105/6b

ķayıd-: geri dönmek → *ķayıt-*, *ķayıt-*

ķ.-sun 84/9a, 84/9b, 84/10b,
84/11b, 84/12b, 84/13b,
84/14b, 84/15b, 86/2a, 86/2b,

ķed: boy, pos → *ķedd*, *ķedd*

ķ. 93/11a, 104/8b

ķ.+i 102/10b

ķ.+im 103/1b

ķ.+imi 77/7b

ķ.+imiz 105/1a

ķ.+ini 83/9a

ķ.+ün 102/1a

ķedi ħem ol-: beli eğilmek →
ħem ol-

o.-ur ... ķ. ħ. 102/10b

ķedr: değer → *gedr*

ķ. 94/2b

ķ.+ini 88/8b, 99/14b

ķehhār: Tanrı'nın sıfatlarından,
kahreden

ķ. 96/9b

ķelb: kalp, gönül

ķ. 93/1a

ķ.+den 101/7a

ķ.+idi 97/7b

ķ.+im 100/3b, 104/11b

ķ.+ime 95/4b

ķ.+imiz 97/5b

ķemer: ay, kamer

ķ. 77/15b

ķend: habbe şeker

ķ. 99/12b

ķera: siyah, kara → *ķera, ġare*

ķ.+den 98/11b

ķerār: karar tutma

ķ.+ımı 94/10a

ķerār al-: karar tutmak → *ħem
al-*

a.-dı ķ.+ımı 94/10a

ķerār elden al-: kararı elden
almak → *elden al-, al*

a.-dı ķ.+ımı e. +imden 94/10a

ķeşd: kastetme, karar

ķ. 97/2b, 97/2b, 101/8b

ķ.+ine 89/4a, 98/3b

ķeşeng: çok güzel, çok iyi

ķ.+den 101/9b

ķetl: katletme, öldürme

ķ. 79/4a

ķ.+imi 96/12b

ķetl éyle-: katletmek,
öldürmek → *éyle-*

ķ.+imi ... é. 96/12b

ķetre: damla

ķ. 75/15a-2

ķ.+lerdir 93/10a

ķezā: olay

ķ. 98/13a

ķıl-: kılmak, yapmak, etmek → ğıl-

ķ. 78/2b, 78/6, 82/7b, 87/15a,
88/9b, 95/8a, 96/13a, 105/7b,
251/3, 251/13a, 251/13a

ķ.-a 79/1a, 79/1b, 79/2a, 79/2b,
79/11b, 91/3b

ķ.-aķ 98/10a

ķ.-ar 101/12a

ķ.-dı 90/15a, 224/11a-1,
224/12a-1, 247/3b

ķ.-dum 79/13a, 79/14b

ķ.-dun 263/1a

ķ.-ıp 76/8b-4

ķ.-ma 101/9a

ķ.-mamış 94/5a

ķ.-maz 105/8a

ķ.-um 76/1a-2

ķ.-up 75/4a, 75/14a-2, 75/14b-
3, 76/9a-1, 78/14b, 79/1b,
84/5a, 84/12a, 90/7a, 91/3a,
96/6b, 97/8b, 98/2a, 104/6a,
104/15a, 251/15a

ķ.-updur 82/2a

ķır-: kırmak

ķ.-a 79/8b

ķible-nümā: Kible yönünü gösteren
pusula, pusula

ķ.+ye 106/2b-4

ķismet: kısmet

ķ. 104/15a

ķismet ķıl-: kısmet kılmak →
ķıl-

ķ.-up ... ķ. 104/15a

ķorķ- korkmak → ğorķ-

ķ.-maz 105/8a

ķ.-musan 88/10a

ķov-: kovmak

ķ. 88/1b

ķoy-: koymak → ğoy-

ķ. 84/6b, 86/6a, 87/3b

ķ.-dı 81/12b

ķ.-ma 88/6b

ķ.-me 84/4b

ķ.-mış 93/9b

ķövm: kavim

ķ.+den 88/11b

ķövs: kavis

ķ. 87/6a, 91/5a

ķulaķ: kulak

ķ. 97/3a

ķulaķ as-: kulak asmak,
dinlemek → as-

ķ. a. 97/3a

ḳumrī: kumru

ḳ. 83/9a

ḳ.+lerin 103/1a

ḳurbān: kurban → *ḡurbān*

ḳ. 86/8a, 88/1a, 91/10a, 98/5b,
103/5a, 106/14

ḳurbān éle-: kurban etmek →
éle-

é.-e ... ḳ. 98/5b

ḳurbān ét-/d-: kurban etmek
→ *ét-/d--*

é.-esen ... ḳ. 86/8a

é.-üp ... ḳ. 91/10a

ḳurbān ol-: kurban olmak →
ḡurbān ol- → ol-

ḳ. o.-a 88/1a, 103/5a

ḳuṣ: kuş

ḳ.+ı 90/12a, 100/14a

ḳūdūm: ayak basma

ḳ. 97/9a

ḳüllāb: olta

ḳ. 86/4b

ḳūzeh: göğün bulutlar bulunan katı,
alkım

ḳ. 87/6a, 91/5a

L

-la: ile → *-le, ile, ilen*

-l. 251/14a-d

251/12b-d

lā'ik: layık olma

l.+dir 88/7a

lā-cerem: mecburen, zorunlu olarak

l. 94/5b

lāl: dilsiz

l. 89/2b, 90/4a, 102/7b

lāl ol-: dilsiz olmak → *ol-*

l. o.-up 89/2b

l. o.-ur 102/7b

o.-asan l. 90/4a

le'l: lal taşı

l. 76/2a-2, 83/5a, 84/2a,
89/10a, 91/8a, 91/8a, 92/3b,
93/7b, 95/7a, 96/6b, 96/10a,
98/1a, 98/6a, 99/11b, 99/12a,
101/2a, 101/6b, 101/15b,
106/8a

l.+i 81/16b

l.+üve 90/8a

le'net: lanet

l. 252/2b

leb: dudak

l. 76/2a-2, 81/16b, 82/9b,
89/10a, 90/2a, 90/5b, 96/10a,
101/2a, 104/13a

l.+dür 93/7a

l.+hāye 106/8b

l.+i 82/9a, 83/5a, 98/1a

l.+in 80/12b, 84/3a, 106/8a

l.+indeki 251/7a-d

l.+inden 84/2a

l.+lerün 101/6a

l.+ün 91/8a, 91/9a, 99/11b,
101/15b

l.+ünde 89/11a, 99/12a

l.+ünden 92/3b

lāle-zār: gül bahçesi

l. 100/2b-d

lāne: yuva

l. 80/12a

lāne ét-: yuva kurmak → *ét-*

l. é.-dim 80/12a

lā-yetāk: güç yetmeyen, yapılamayan,
yapılamayacak

l. 101/9a

-le: ile → *-la, ile, ilen*

-l. 98/1a, 100/3a, 100/4b-d,

l.+üvi 84/12b

leḡz: söz

l. 93/11b-d1

leḡze: bir an, an

l. 100/8

lekke: leke

l. 75/6b

lem'e: parıldayan, parıltı

l. 106/10b-d

leḡif: latif

l. 240/8b

līken: lakin, ama, ancak

l. 90/1a, 105/10a

lō'lō': inci

l. 80/9b, 83/6b, 89/14b, 93/2b,
93/7a, 240/12b

lūcce: deniz ve suyun çok derin yeri,
derin su, deniz, derya

l. 92/12b

lūcce-yi ḡūn: kan deryası →

ḡūn

l. 92/12b

lūḡf: lutüf

l. 79/1b, 79/8a, 79/11b, 85/2,
85/2-d, 88/3a, 95/5a, 96/6a,
99/14a, 104/14a, 263/2b-d

l.+ini 91/3a

l.+ün 251/12b-d

lūḡf éle-: lütfetmek → *lūḡf éyle-*
/i-, → *éle-*

l. é.-sen 85/2

lūḡf ét-/d-: lütfetmek → *ét-/d--*

l. é.-ip 96/6a

l. é.-üp 79/11b

lūḡf éyle/i-: lütfetmek → *lūḡf*
éle-, → *éyle-/i*

l. ... é. 85/2-d

l. é.+ye 79/8a

M

māye: maya, kök

m. 102/13a, 103/7a

mā: biz

m. 106/3b-3

me‘şūk: maşuk, sevgili

m. 76/11a

mā’il: meyleden, eğilimli

m. 78/4a, 90/8a, 93/1a

mā’il ol-: meyletmek, eğilimli

olmak → *ol-*

m. o.-u 90/8a

o.-dı m. 78/4a

meclis: toplantı, meclis

m. 76/10a

mecnūn: deli

m. 224/12a-1

mecnūn kıl-: deli etmek,
delirtmek → *kıl-*

k.-dı m. 224/12a-1

Mecnūn ol-: deli olmak → *ol-*

M. o.-ben 84/15a

māh: ay, kamer → *meh*

m. 75/3a, 77/10b-3, 80/6a,

81/17-d3, 83/11a, 91/11a,

97/13b, 100/12a, 100/6b,

101/12a-d, 101/6a, 102/1a,

102/9b, 104/9, 105/2a,

240/10b, 251/12b-d,

m.+e 105/3a

m.+ın 101/1a, 101/1a-d

māh-ruh: ay yüzlü → *meh-ruh*

→ *ruh*

m.+um 77/11b-3, 78/7a, 104/9

medyūn: borçlu, verecekli, laik

m.+dur 93/3b

meftūn: vurgun, tutkun

m. 224/11a-1

meftūn kıl-: vurgun olmak,
tutkun kılmak → *kıl-*

k.-dı m. 224/11a-1

mānende: benzer

mānende 102/14b

meger: yoksa

m. 75/11b-3, 75/12a-1, 77/10a-

2, 80/14b, 88/5a, 93/5b, 98/7b,

99/12a, 105/2a, 106/8a,

240/11b

mār: yılan

m. 93/9b

meğrib: batı

m.+e 73/12a-2

meh: meh → *māh*

m. 75/6b-d2, 77/10a-2, 78/5b,
78/10a, 81/1b, 83/2a, 83/7a,
89/8a, 89/13a, 91/4b, 95/1a,
98/2b-d, 101/13b, 104/1a,
106/2a-1

m.+i 75/4b

m.+ün 95/13a

meh-cebīn: alnı ay gibi parlak, güzel

m.+sen 240/9b

mehdī: doğru yola salık olan

m. 79/7a

meh-liqā: ay yüzü

m. 80/9a, 95/2a

meh-pāre: ay parçası gibi, ay parçası

m. 81/12a, 86/2a

mehr: güneş

m. 75/11b-4, 76/8b-3, 78/6,
80/6a, 83/7b, 91/4b, 92/4b,
95/12b, 97/13b, 101/12a,
106/1b-4, 224/8a-1

mehr: şefkat

88/11a, 98/9b,

mehr éyle-: şefkat göstermek

→ *éyle-*

é.-menem m. 98/9b

mehribān: şefkatli, şefkatli olma

m. 76/11b

meh-ruh: ay yüzü → *māh-ruh*

m.+den 92/9a

meh-rūy: ay yüzü

m. 83/2a

m.+yān 92/13b

meh-sīmā: ay yüzü

m.+ye 106-9b

meḥfil: meclis, toplanma

m. 92/7a, 96/11b

meḥmūr: işretten sonra gelen baş
ağrısı ve sersemlik, sarhoş gözü gibi
süzerek bakan

m. 101/2a

m.+ı 92/6a

m.+un 91/6a

meḥnet: mihnet

m. 87/1a, 92/10b, 99/6a, 100/9,
103/13b

m.+dür 100/9

m.+e 77/6a, 94/3a, 99/5a

m.+i 82/1b

m.+lere 92/12a

meḥnete sal-: mihnete

düşürmek → *sal-*

s.-dı ... m. 77/6a

meḥnete düş-: mihnete

düşmek → *düş-*

m. d.-üp 99/5a

meḥnetelere sal- (< meḥnete

sal-): mihnetlere düşürmek →

sal-

s.-up ... m. 92/12a

meḥnet-zede: mihnete maruz kalmış

m. 76/5b-3

meḥzūn: mahzun, hüznü olan

m. 76/4b-3, 93/4a

m.+dur 92/11b

meḳām: aşama

m.+e 86/7a, 96/8a

meḳāme yétiş-: belli bir

aşamaya ulaşmak → *yétiş-*

m. y.-üp 96/8a

mekân: mekân

m. 79/7b

meknūn: gizli, saklı

m.+dur 93/2b

mekteb: mektep, medrese

m. 85/9

melāḥet: güzellik, şirinlik

m.+de 90/5a

m.+den 102/7a

melāḥetden düş-: güzelliğini

yitirmek, şirinliğini kaybetmek

→ *düş-*

d.-er ... m. 102/7a

melāmet: azarlama, serzeniş

m. 93/3a

melāmet ét-: azarlamak,

serzeniş etmek → *ét-*

é.-me m. 93/3a

melce': sığınacak yer, iltica olunan yer

m. 96/2a

melek: melek, peri

m. 79/14a, 81/17-d1

m.+dir 80/14b

melek-sīmā: melek yüzlü

m.+ye 79/14a

memlüv: dopdolu

m. 89/1a

memlûv ol-: dolup taşmak →
ol-

m. o.-dı 89/1a

men: ben → *ben*

m. 76/1a-1, 76/1a-2, 76/1b-4,
76/2a-2, 76/2b-4, 76/3a-2,
76/3b-4, 76/4a-2, 76/4b-4,
76/5a-2, 76/5b-4, 76/10a,
76/13a, 77/14a-2, 80/5a, 80/8a,
80/11a, 80/11b, 80/12a,
80/12b, 80/13, 81/17-d2,
84/15a, 86/10a, 86/10b, 87/7b,
88/4b, 88/8b, 88/9a, 92/9a,
94/9a, 95/9a, 96/2b, 96/2b,
98/9b, 98/11b, 103/3b, 104/1a,
106/14, 224/7b-3, 240/8a,
247/4a-d, 250/13a-d, 251/1b-d,
251/12b-d, 252/1a-d, 252/1b-d,
252/2a, 262/15a, 263/1a,
m.+[i] 81/8
m.+i 75/13b-4, 77/6a, 81/12a,
81/12b, 81/13a, 81/13b, 82/1a,
83/1b, 85/3a-d, 85/8a, 85/13a,
85/16a, 85/16b, 86/12b, 94/8a,
96/12a, 97/12a, 102/14a,
103/6a, 103/11b, 247/3b
m.+de 103/3b
m.+den 105/5a
m.+e 75/15b-4, 85/3b-d,
86/10b-d, 87/15a, 88/6b,
88/6b-d, 88/12a, 88/13a, 93/3a,

94/1a, 94/1b, 94/2b, 94/3b,
94/4b, 94/5b, 94/6b, 94/7b,
98/9a, 101/8b, 101/9a,
250/11a-d, 263/2b-d

m.+em 76/4b-4

m.+im 76/7a-1, 76/7b-3,
76/12a, 77/2a, 77/8a-1, 77/11b-
3, 77/12b-3, 77/13a-1, 82/8a,
83/1a, 85/11a, 86/11a, 88/2b,
88/5b, 88/8a, 91/9a, 103/13a,
250/12a-d

menbe': kaynak, maden

m.+i 94/9b

menzer: görünen yer, görünüş

m. 92/2a

menzil: konak, mesken, ikametgah

m. 86/3a, 104/15b, 106/3a-1

m.+ini 102/12b

menzil éle-/i-: konaklamak,
mesken edinmek, ikamet etmek
→ *éle-/i-*

m. ... é.-yüpdür 104/15b

merdâne: erkekçe, mertçe

m. 78/3, 78/5a, 85/2, 85/2-d,
95/9b, 96/12b

merhebâ: merhaba, aferin

m. 104/4b, 105/3a

merhemet: merhamet

m.+e 262/15a

m.+i 96/3b

m.+in 262/15a-d

mesā: akşam

m. 77/12a-1, 97/10a

mescid: mescit, cami

m.+e 97/1a

mesken: mesken, barınacak

m. 87/10b, 251/15a

mesken kıl-: mesken edinmek

→ *kıl-*

m. k.-up 251/15a

mesned: büyük mansıp, makam, taht

m.+i 104/15a

meşref: fayda, tüketme

m.+i 84/2b

mest: sarhoş

m. 84/2a, 90/8b, 91/6a, 104/5a,

105/12a-2

mest ol-: sarhoş olmak → *ol-*

m. o.-dı 84/2a

m. o.-up 104/5a

m. o.-uplar 105/12a-2

mestāne: sarhoşça

m. 78/9

mestāne ol-: sarhoşça olmak

→ *ol-*

o.-up ... m. 78/9

meşriḳ: doğu

m.+den 104/14b

meṭleb: anlatılacak konu, söz

m.+e 86/12a

m.+üvi 96/9b

meṭlebe yét-: hedefine

ulaşmak → *yét-*

m. y.-sin 86/12a

meṭlūb: istenecek şey, istenilen

m.+ı 105/9b

mey: şarap

m. 78/9, 104/6a

mey-gūn: şarap gibi, şarap gibi
kırmızı renkte olan

m. 95/7a, 101/6a

mey-ḥāne: meyhane

m. 84/2b, 97/1b

mezālḳ: tat alma, lezzet alma

m. 94/5a

mezheb: mezhep

m.+imi 83/1a

m. 93/12b

mı?: soru edatı → *mu?*

m. 99/12a, 101/9b, 102/12b-d,
250/14b

mişgīn: siyah renkli → *mişgīn*

m.+i 104/3a, 106/6b

m.+in 91/11a

m.+ün 101/12b

midir?: soru edatı → *midür?*

m. 103/2b

mişkīn: siyah renkli → *mişkīn*

m. 75/6b

m.+i 106/6b-d

m.+in 91/11a-d, 101/12b-d

midür?: soru edatı → *midir?*

m. 102/12a, 102/12b, 102/13b,
102/14b, 102/15b, 103/1b,
103/2b, 103/3b, 103/3b,
103/4b, 103/5b

mö'cüze: mucize → *mö'cüze*

m. 100/11b

m.+dür 92/6b

min: bin sayısı, 1.000

m. 83/14a, 87/11a, 105/3b,
247/4a-d

mö'cüze: mucize → *mö'cüze*

m. 103/9b

m.+dir 91/1a

mīnā: şişe, cam, billur

m.+ye 79/13a, 104/2a, 106/10b

mö'cüze göster-: mucize
göstermek → *göster-*
g.-ip m. 103/9b

mişāl: misal, benzer

m. 92/13b, 93/2b, 94/6a, 99/7b,
100/3b
m.+[ı] 251/15b

möhtāc: muhtaç

m. 81/12a

misen?: soru edatı

m. 87/12a-d

mövc: dalga

m. 95/5b

mövc ét-: dalgalanmak → *ét-*

m. é.-di 95/5b

miskīn: miskin

mövsim: mevsim

m. 100/2a-d

mövizün: orantılı

m. 224/10a-1

mu?: soru edatı → *mi?*

m. 240/11a-d

muḳābil: karşı karşıya

m. 84/7

mūnis: munis

m. 76/11b, 85/16b

m.+i 100/7a-d

m.+im 100/7a

mūnis ol-: munis olmak → *ol-*

o.-updur m.+im 100/7a

murḡ: kuş

m. 84/4a, 84/14a, 85/6a, 86/5a,

87/9a, 92/1a, 93/8a, 100/3b,

102/13a, 106/11a, 106/11a

m.+ine 80/12a, 91/7b

mū'enber: amber kokan

m. 89/3a

mübtelā: müptela, tutuklu

m. 77/5a, 81/13a, 87/8a

mübtelā ét-: müptela etmek,
tutuklu olmak → *ét-*

m. é.-di 81/13a

mübtelā olan: müptela olan →
ol-

o.-an m. 77/5a

müdde'ā: iddia eden → *müdde 'ī*

m.+n 88/5a

müdde'ī: iddia eden → *müdde 'ā*

m. 105/7a

m.+nün 97/7b

müjde: müjde

m. 78/1a, 96/3a, 97/4a, 97/11a

m.+den 78/7b

müjde get(i)-: müjde getirmek
→ *get(i)-*

m. g.-di 97/4a

müjde yét-: müjde ulaşması →
yét-

y.-di ... m. 78/1a, 96/3a

müjde yétiş-: müjde ulaşılması
→ *yétiş-*

y.-üp m. 97/11a

müjgān: kirpik

m.+dur 93/6a

mükedder: kederli, gamlı

m. 224/8a-2

mükedder ol-: kederlenmek
→ *ol-*

o.-dum ... m. 224/8a-2

m.+ın 93/9a-d

mükevves: kavisli

m.+i 247/2b

müşk: mis

m. 80/7

mükeyyed: bağlanmış

m. 100/11a

mükeyyed ol-: bağlanmak →
ol-

o.-muş ... m. 100/11a

Müşk-i Çîn: Doğu Türkistan'da bir
ceylan türünün göbeğinden elde edilen
güzel kokulu bir madde

M. Ç. 80/7

mülk: mülk, bölge, memleket

m. 78/13b, 79/2a, 82/7b, 84/5a

m.+di 90/2b

m.+i 89/1a

müşkîn: siyah renkli

m.+i 104/3a-d

müşkîn-fām: siyah renkli →

müşkün-fām, fām

m. 100/5b-d

müşevveş: karışmış

m. 224/6b-3

müzeyyen: süslenmiş, bezenmiş

m. 97/9a

müzeyyen éle-: süslemek,
bezenmek → *éle-*

m. é.-se 97/9a

müşg-bār: mis kokan → *müşk-bār*

m. 92/4a

m.+ın 93/9a

müşg-bār ol-: mis gibi
kokmak → *ol-*

m. o.-dı 92/4a

müzter: mecbur olunan, naçar,
zavallı, dertli

m. 80/8a, 92/9a

müşgün-fām: siyah renkli → *müşkîn-
fām*

m. 100/5b

müşk-bār: mis kokan → *müşg-bār*

m. 92/4a-d

m.+ı 80/6b

N

n'ét-/d-: ne etmek?, ne yapmak?

n.-im 92/9b

n.-üm 76/5b-4

olmak → *ol*

n. o.-ar 91/10b

n'éyle-/i-: ne etmek?, ne yapmak?

n.-im 94/9a

n.-yüm 87/14b

nāle: inleyiş, inleme

n. 75/14b-4, 77/13b-4, 81/4a,
81/5, 84/14b, 99/11a, 97/3a,
99/6b, 100/12b, 103/2b

n.+de 100/14b

n.+dür 100/4a

n.+ler 77/11a-2

n.+me 77/12a-1

n.+mi 77/12b-3

n.+sin 97/3a

nāb: halis

n. 83/2b

nā-ḥeḳ: haksız

n. 103/11b

nā-ḥeḳ yere: haksız yere →
yér

n. y. 103/11b

nā-ḥeḳ yére öldür-: haksız

yere öldürmek → *yér, öldür-*

ö.-ürsen ... n. y. 103/11b

nāle çek-: inlemek, inleyişini
yükseltmek → *çek-*

n. ç.-dim 81/4a

n. ç.-er 99/11a

n. ç.-ip 75/14b-4

n. ç.-üp 77/13b-4

nāle ét-: inlemek → *ét-*

n. é.-di 81/5

nāle éyle-: inlemek → *éyle-*

é.-misiz n.+ler 77/11a-2

nā-ḳābil: değersiz, karşılıksız

n.+ilimiz 102/15b

nā-kām: arzusuna ulaşmayan

n. 240/14-d

nāme: mektup

n. 85/5a, 86/9a, 247/6a-d

nāme yaz-: mektup yazmak →
yaz-

n. y.-ıp 247/6a-d

nālān: ağlayan, ağlar

n. 91/10b

nālān ol-: ağlamak, ağlar gibi

n. y.-um 86/9a	93/7a, 94/9a, 94/10b, 95/3b,
y. n. 85/5a	95/6b, 96/9a, 98/4a, 98/4b,
	99/12b, 99/12b, 99/12b,
nār: ateş	99/12b-d, 97/10b, 100/9,
n. 90/11	101/1b, 101/4b, 101/4b,
	101/8b, 102/1b, 104/2b,
nāṣeḥ: öğüt veren	240/13a-d, 240/13b
n. 88/13a	n.+dir 98/13b
	n.+dür 76/13b, 102/4
nā-ṣād: sevinmeyen	
n.+em 103/2a	nefret: nefret
	n. 105/10b
nā-tevān: dayanamayan, takatsiz	
n.+e 251/4b	nehāl: fidan
n.+ı 99/14a, 247/5a-d	n. 81/2, 93/11b
nāz: işve, naz	nehān: gizli, saklı
n. 81/1a, 83/13b, 87/12a, 89/6a,	n. 75/6b, 76/8b-4, 81/3a, 91/4b,
95/2a, 95/3a, 95/6a, 95/8b,	103/8b
98/3a, 102/13a, 103/7a, 103/9a,	n.+un 88/3a
106/13b	nehān ét-: gizletmek,
	saklamak → <i>ét-</i>
nāzenīn: nazlı	n. é.-dim 81/3a
n. 78/1b	nehān éyle-: gizlemek,
n.+sen 240/8b	saklamak → <i>éyle-</i>
	n. é.-müsen 103/8b
ne?: ne?	nehān ol-: gizlenmek,
n. 77/11a-2, 80/8b, 80/14a,	saklanmak → <i>ol-</i>
80/14b, 81/8, 84/2b, 84/13a,	o.-dı n. 76/8b-4
88/7a, 90/3a, 91/1a, 91/10b,	
92/6b, 93/1b, 93/5a, 93/5a,	neheng: balina
93/6a, 93/6a, 93/6a, 93/7a,	n.+den 101/8b

nehl: hurma ağacı

n. 87/5b

nehs: uğursuz

n. 86/7a

ne‘met: nimet

n.+e 97/10a

nem-nāk: nemli

n. 97/6b

nergis: nergis çiçeği; güzelin gözü

n. 80/1, 104/5b

ne‘yçin?: ne için?

n. 103/12a

neyrān: cehennem

n. 90/12b

n.+e 79/9

nezār: yorgun, hasta, yaralı

n. 240/8a

nezāre: bakış → *nezzāre*

n. 101/1b, 250/11a-d, 251/12b-d

nezāre éyle-: bakmak, gözlemlemek → *éyle-*

é. n. 101/1b

é. ... n. 250/11a-d

nezāre ğıl-: bakmak,

gözlemlemek → *ğıl-*

ğ. n. 251/12b-d

nezer: bakış

n. 75/13a-1, 77/9a-2, 79/14b,

87/10a, 95/13b, 96/10a,

251/13a

n.+den 88/7a

nezer éyle-: bakmak, göz atmak → *éyle-*

é. n. 75/13a-1

é.-mez n. 95/13b

n. é. 96/10a

nezer kıl-: bakmak, göz atmak → *kıl-*

n. k. 251/13a

n. k.-dum 79/14b

nezer sal-: bakmak, göz atmak → *sal-*

s.-dum n. 77/9a-2

s.-maz n. 87/10a

nezerden salmak: gözden düşürmek → *sal-*

s. n. 88/7a

nezm: nazım, şiir

n.+e 84/3a, 93/1a

neyme çek-: şiirle yazmak, şiir olarak yazmak, şiir tarzında yazmak → *çek-*

ç. ... n. 84/3a

nezzāre: bakış → *nezzāre*

n. 75/4a, 75/14b-3, 76/1a-2,
92/5b

nezzāre ét-: bakmak,
gözlemlemek → *ét-*

n. é.-di 92/5b

nezzāre kıl-: bakmak, göz
atmak → *kıl-*

ķ.-um ... n. 76/1a-2

n. ķ.-up 75/4a, 75/14b-3

néce?: nasıl?

n. 78/9, 84/11a, 90/4a, 90/13a,
91/1a, 94/12a, 95/2b, 101/7b,
262/15b-d

niġāb: nikap, peçe → *niġāb*

n. 75/6b-d2

n.+ı 101/1a-d

niġābı üzden düş-: peçesi
yüzünden düşmek → *üzden*
düş-, *düş*

d.-müş n. ü. 101/1a-d

nigāh: bakış → *nigeh*

n. 80/6b, 92/6a

n.+ı 263/2b-d

n.+un 89/6a, 91/6b

n.+üve 100/11a

nigāh ét-: bakmak → *nigeh ét-*
, → *ét-*

n. é.-dim 80/6b

nigāh sal-: göz atmak → *sal-*
s.-dın ... n.+ı 263/2b-d

nigār: nigâr, sevgili, resim gibi güzel
n.+e 251/13b

nigeh: bakış → *nigāh*

n. 95/2a

nigeh ét-: bakmak → *nigāh ét-*
, *ét-*

é.-di n. 95/2a

niger: bak!, baksana!
n. 106/11b

nigerān: tedirgin

n. 104/1b

nigerān éyle-: tedirgin etmek
→ *éyle-*

n. é.-müsen 104/1b

nigün-sār: devrilmiş, yüzü aşağı

n. 96/5b

nigün-sār ol-: devrilmiş olmak
→ *ol-*

o.-dı n. 96/5b

niġāb: nikap, peçe → *niġāb*

n. 75/3a, 91/11b, 95/14a

n.+ı 101/1a	nisbet: yakıştırma
n.+ın 103/12a	n.+i 90/4b
niķāb al-: peçesini yüzden almak → <i>al-</i>	nīṣ: yılan, akrep, arı ve sinek gibi haşerelerin sokma için kullandıkları dişleri
n. a.-up 95/14a	n. 87/2b-d1
niķāb götür-: peçesini yüzden götürmek → <i>götür-</i>	niṣān: hedef
n.+ın g.-üpsen 103/12a	n. 77/4b
niķāb ol-: peçe olmak, kapatmak → <i>ol-</i>	niṣān éyle-: hedef göstermek, hedef olarak kullanmak → <i>éyle-</i>
n. o.-dı 91/11b	n. é.-di 77/4b
niķāb üzden götür-: peçesini yüzden götürmek → <i>üzden götür-</i>	niṣāne: belirti, iz
n.+ın g.-üpsen ü. 103/12a	n. 251/9b
niķābı düş-: peçesi düşmek → <i>düş-</i>	niṣāne: hedef
d.-miş n. 101/1a	n. 247/1b
d.-müş n. 101/1a-d	niṣāne éyle-: hedef göstermek → <i>éyle-</i>
nīm: yarı, yarım, buçuk	é.-miş ... n. 247/1a-1b-d
n. 99/11b	niyāz: ihtiyaç, gereksinim
nīm-ḥend: gülümseme, yarım gülme	n. 77/14a-1
n. 99/11b	nöh: dokuz sayısı, 9
nīm-ḥend ol: gülümsemek, yarım gülmek → <i>ol-</i>	n. 97/9b
n. o.-ur 99/11b	nöh felek/g: göğün dokuz katı → <i>felek/g</i>
nīsān: bereketli	n. f.+e 97/9b
n. 93/5b	

növ: yeni	nütk: nutuk, konuşma
n. 224/9a-1	n. 89/2a
	n.+i 102/7a
növ': çeşit, tür	nütki melāhetden düş-: artık
n. 75/8b, 75/9b-d1, 87/11b,	iyi konuşamamak →
95/2a, 99/12b, 101/7a	<i>melāhetden düş-, düş-</i>
	d.-er n. m. 102/7a
növ-bahār: yeni ilkbahar	
n. 100/1a	
n.+dur 101/1b	
növ-cavān: yeni yetme	
n.+dan 224/9b-3	
nūr: ışık, nur	
n. 91/12a, 97/5a, 98/2a,	
106/10b	
n.+ini 83/7a	
nūr-yāb: ışıklı, ışığı bulan	
n. 97/6b	
nūr-yāb éyle-: ışıklandırmak,	
ışığı bulmak → <i>éyle-</i>	
n. é.-di 97/6b	
nümāyān: görünür	
n. 104/14b	
nümāyān éle-/i-: görünür hale	
getirmek → <i>éle-/i-</i>	
n. é.-yüpdür 104/14b	

O

[ol]: o → *o, ol, on*

[o.] 77/10b-3

o: o → *ol, [ol], on*

o. 73/13a-2, 73/15b, 75/6a, 75/7a, 75/7b, 75/11a-1, 76/1b-4, 77/15a, 79/10b, 80/6b, 80/13, 81/1b, 81/10b, 81/12a, 81/13b, 81/15a, 81/16b, 82/7b, 84/6a, 84/7, 84/9a, 84/13b, 87/4b, 88/4b, 88/14b-d, 91/3a, 91/11a, 92/9a, 94/14a, 98/4a, 98/4b, 98/5a, 99/8b, 99/11b, 100/2a, 100/2a-d, 100/4b, 100/4b-d, 100/10b, 100/11a, 101/1a, 101/1a-d, 101/2b, 101/7a, 102/9b, 103/10a, 105/8a, 247/3a-d, 252/2b, o.+na 84/10b, 84/12b, 85/2-d, 85/7a, 86/3a, 91/10a, 92/5b, 98/5b, 98/9b, 101/11, 105/10a o.+nda 73/12b-4, 73/13b-4, 77/9a-1, 84/6a, 92/7a o.+nı 84/14b, 88/14a, 97/3b, o.+nı[n] 92/11b o.+nın 81/15a, 81/15b, 81/16a, 81/16b, 82/5a, 91/9a o.+nun 78/14a, 84/11a, 89/1a, 91/2a, 91/12b, 101/9b

od: ateş

o. 250/13b

o.+ı 75/5b, 94/11a, 98/12a

o.+ına 76/5a-1, 76/13a, 77/13a-2, 78/4b, 78/11b

o.+ine 73/14a-2, 92/3a

o.+lar 87/8b

o.+lare 81/8

o.+unda 252/3b-d

o.+unı 104/11b

od salan: ateşe vermek → *sal-*

o.+lar s. 87/8b

od düş-: ateş düşmek → *düş-*

o. d.-e 250/13b

odlare sal- (< oda sal-):

ateşlere düşürmek → *sal-*

s.-dı ... o. 81/8

odlanan: ateşlenen, alevlenen

o. 76/5a-1

oh: ok → *ok*

o. 103/11a, 104/4a, 104/4b

o.+a 104/4b-d

o.+ına 77/4b

o.+ları 87/13a

o.+un 98/3a

oḡṣa-: benzemek

o.+r 247/2a-d

oḡṣat-/d-: benzetmek

o.-up 76/2a-1

oḡ: ok → oḡ

o.+larine 247/1b

ol: o → o, [ol], on

o. 73/12a-2, 73/15b, 75/4b,
75/9b-d1, 76/3b-4, 76/7a-1,
76/12b, 77/5b, 77/10a-2, 78/2a,
78/2b, 78/5a, 78/5b, 78/6,
78/10a, 79/1a, 79/14a, 80/2a,
80/12a, 81/6b, 81/7a, 81/17-d1,
81/17-d3, 82/4a, 82/9b, 82/10a,
83/2a, 83/8a, 83/13b, 84/3a,
84/4b, 84/9b-d1, 85/4b, 85/5b,
85/16b, 86/2a, 86/6b, 86/9b,
86/12b, 87/1b, 87/2b, 87/2b-d2,
90/6b, 90/7b, 90/11, 90/12a,
90/13b, 91/13a, 92/5b-d, 92/9a-
d, 92/10a, 93/2a, 94/8a, 94/9b,
95/1a, 95/2a, 95/4a, 95/8a,
95/13a, 95/14a, 96/6a, 97/6a,
97/11b, 98/4b, 98/6a, 100/5b,
101/13b, 101/14a, 101/14a-d,
102/13b, 102/14b, 102/14b,
103/5a, 104/3b, 104/4b,
104/4b, 104/4b-d, 104/6b,
104/8b, 104/9, 104/14a,

105/2a, 105/3b, 105/5a,
105/5b, 105/8b, 106/9b,
224/6a-1, 224/7a-1, 224/8b-3,
224/9a-1, 224/9b-3, 247/2a-d,
247/6b, 251/9b, 251/13a,
251/13b

ol-: olmak

o.-a 73/12b-4, 83/11b-d1, 85/2,
88/1a, 88/1a-d, 96/7b, 103/5a
o.-an 76/5a-2, 77/5a, 77/10b-3
o.-ar 73/13a-2, 76/12a, 91/10b
o.-asan 90/4a
o.-dı 76/7a-2, 76/8b-4, 76/9b-4,
78/4a, 78/7b, 80/2b, 81/14,
81/9a, 82/10a, 84/2a, 86/3a,
89/1a, 91/4a, 91/4b, 91/5b,
91/6b, 91/7a, 91/7b, 91/8b,
91/9b, 91/10b, 91/11a, 91/11b,
91/12b, 91/13b, 91/13b, 92/1b,
92/2b, 92/3b, 92/4a, 92/4b,
92/5b, 92/6a, 92/6b, 92/7b,
92/8b, 92/9b, 92/10b, 94/4a,
96/5b, 96/8b, 97/4b, 97/8a,
97/13b, 99/2a, 105/4a, 105/8b,
250/11b, 251/11,
o.-du 75/9b-d2, 91/5b-d, 97/6b-
d
o.-dula[r] 94/6b
o.-dum 224/6b-3, 224/8a-2
o.-e 79/8a

o.-madı 87/8a, 94/2b, 94/4b,
98/11a, 105/9a

o.-mamısan 75/12a-2-d

o.-maz 80/14b, 81/17-d1,
83/14a, 91/5b, 91/5b-d

o.-mış 100/1a, 100/1b, 100/3b,
100/5b, 100/6b, 100/7b,
105/3b, 105/5a

o.-mıye 90/7b

o.-musan 88/7b

o.-muş 87/9a, 89/4b, 89/7b,
100/2b-d, 100/4b-d, 100/9,
100/11a, 247/7-d, 251/14a-d

o.-muşam 224/7b-3

o.-sa 93/3a

o.-sun 88/6b

o.-u 90/8a

o.-uban 77/12b-4, 81/9b

o.-uben 84/15a

o.-um 106/14, 262/15b-d,
263/1b-d

o.-unca 81/4a

o.-up 73/13b-4, 76/8b-3,
76/10a, 78/8a, 78/9, 79/4a,
80/2a, 81/4b, 85/14a, 86/1a,
87/2b-d1, 89/2b, 91/13a,
92/13b, 93/4a, 93/12a, 94/6a,
96/4a, 96/4b, 96/5a, 97/5b,
97/7a, 98/1a, 98/1b, 99/5a,
104/5a, 263/3b-d

o.-updı 99/1a, 99/4b

o.-updır 100/6a

o.-updur 100/7a, 104/13a,
106/7b

o.-uplar 105/12a-2

o.-ur 83/14b, 84/11a, 84/13a,
93/1a, 99/10b, 99/11b, 99/12b,
99/13b, 99/14b, 99/8a, 99/8b,
99/9b, 101/9b, 102/5b, 102/7b,
102/8b, 102/9a, 102/10b,
240/11a-d,

olmak/ğ: olmak eyleminin mastar hali

o.-a 103/5b

on: on sayısı, 10

o. 251/8a-d, 77/15b

on: o → o, ol, [ol]

o. 76/3a-2

on dörd: 14 sayısı

o. d. 251/8a-d

on iki: 12 sayısı

o. i. 77/15b

on-dem: o dem

o.+de 76/3a-2

otur-: oturmak

o.-dum 251/15a

o.-mış 90/5a

o.-mışdı 99/4a

o.-muş 89/11b

o.+u 84/14b-d

ov: av

Ö

öldir-: öldürmek → *öldir-*

ö. 103/10b

ö.-di 102/14a

ö.+dür 93/2a

ö.-esen 103/4a

öldür-: öldürmek → *öldür-*

ö.-i 95/9b, 96/12a

ö.-üp 95/2b

ö.-ür 106/12a

ö.-ürsen 103/11b

öt-: geçmek

ö.-er 98/4a-d

ö.-üpdür 81/9b

övc: yükselme

ö. 99/9b

öyle: öyle

ö. 89/1a

öz: kendi, öz

ö. 88/10b, 94/12b, 101/10

ö.+in 87/2b, 87/3b

ö.+ü 78/12

ö.+ün 85/4b, 85/8b-d, 87/2b-d2

ö.+üvi 83/3, 85/8b

özge: özge

‘Ö

‘**öm(ü)r**: ömür, yaşam

‘ö.+de 88/11a

‘ö.+den 94/7b

‘ö.+in 88/2a

‘ö.+üm 101/4a

‘ö.+ün 96/9a

‘**öm(ü)r tüken-**: ömrü tükenmek → *tüken-*

‘ö.+üm t.-di 101/4a

P

pāk: arı, temiz

p. 79/8a, 97/5b

pāk ol-: temizlenmek → *ol-*

p. o.-e 79/8a

o.-up p. 97/5b

pā-māl: ayaklar altına düşme → *pāy-māl*

p. 82/2b, 92/10b

pāre: parça, parça parça

p. 250/11b, 251/12a

pāre pāre: parça parça

p. p. 251/12a

pāyān: son

p.+e 81/3b

pāyāne yét-: sonlanmak →

yét-

p. y.-mez 81/3b

pāy-bend: bağlanma

p. 99/8b

pāy-bend ol-: bağlanmak →

ol-

p. o.-ur 99/8b

pāy-māl: ayaklar altına düşme → *pā-māl*

p. 80/2b

pāy-māl ol-: ayaklar altına düşmek → *ol-*

p. o.-dı 80/2b

pejmürde: solmuş

p. 102/8b

pejmürde ol-: solmak, solup sararmak → *ol-*

o.-ur p. 102/8b

peleng: kaplan

p.+den 101/5b

penāh: sığınma

p.+ı 107/1a, 262/13a

pend: öğüt

p. 88/14a

p.+in 88/13a

per: kuş tüyü

p. 99/5a

p.+i 99/5a-d

p.+in 85/6a

per şikeste ol-: kanadı kırılmak → *şikeste ol-, -ol*

p. ş. o.-up 99/5a

perçem: bayrak

p. 106/7b

perde: perde

p. 75/12b-3, 77/10b-4

perde çek-: perde çekmek →

çek-

p. ç.-üp 75/12b-3

perī: peri, melek

p. 88/11a

perī rū: melek yüzlü → *rū*

p. r. 240/12a-d

perişān: perişan

p. 82/10a, 90/12a, 91/13b,

95/1a, 97/8a, 100/5a, 101/13b,

102/5b, 104/12b, 105/2b

p.+dur 92/13a, 93/5a

p.+e 78/1b, 82/10b, 84/9b

perişān eḥvāl: hali perişan

olma → *eḥvāl*

p. e. 82/10a

perişān eḥvāl ol-: hali perişan

olmak → *eḥvāl, ol-*

o.-dı p. e. 82/10a

perişān éle-/i-: perişan etmek

→ *perişān éyle-, éle-/i-*

p. é.-yüpdür 104/12b, 105/2b

perişān éyle-: perişan etmek

→ *perişān éle-/i, éle-/i-*

p. é.-di 95/1a

perişān ol-: perişan olmak →

ol

o.-dı p. 82/10a, 97/8a

o.-ur ... p. 102/5b

p. o.-dı 91/13b

perişānluḡ: perişan olma, perişanlık

p.+ımı 82/10b

perişān-vār:

perişan gibi,

perişancasına

p. 100/5a-d, 100/8-d

perī-veş: peri gibi

p. 224/6a-1

pervāne: kelebek

p. 77/2a, 77/8a-1, 80/11a, 84/8,

87/7b, 87/15b, 92/3a, 93/12b,

252/3a-d

p.+ler 77/12a-2

p.+ni 94/11a

pervāne şifet: kelebek gibi →

şifet

p. ş. 87/7b

pervāz: uçuş, uçma

p. 84/12a

pervāz kıl-: uçmak, uçmaya

kalkışmak → *kıl-*

p. k.-up 84/12a	pīç [ü] tāb: eğilip dönme, kıvrılıp dönme
perver: yetiştiren	p. [ü.] t. 93-9a
p.+di 82/9a	
peşmān: pişman	pinhān: gizli, saklı
p. 76/8b-3	p. 87/15a, 101/3b
peşmān ol-: pişman olmak →	p.+dur 93/5b
<i>ol-</i>	
p. o.-up 76/8b-3	pīr: yaşlı
	p. 76/10b, 84/1b
peyām: mesaj, iletilecek haber	pīş-vāz: karşılama
p.+ım 87/1a	p. 105/4a
peykān: ok	pür: dolu
p. 87/6a, 97/14b, 106/7b	p. 98/2a
p.+e 89/7b	pür nūr: ışıklı → <i>nūr</i>
	p. n. 98/2a
peymāne: kadeh, piyale	pür nūr kıl-: ışıklandırmak →
p. 84/1b, 84/13b	<i>nūr, kıl-</i>
	p. n. k.-up 98/2a
peyveste: sürekli, ardi arası	pür-derd: derdi çok → <i>derd</i>
kesilmeden	p.+ime 97/12b
p. 92/11a	pür-efsūn: büyüleyici, çok
	büyüleyen → <i>efsūn</i>
pīç: buruşuk	p.+ı 106/9a
p. 93/9a	pür-ğem: gamı çok → <i>ğem</i>
	p.+de 102/12a
pīçān: kıvrılmış	pür-ḥem: eğrisi fazla olan →
p.+dur 93/9b	<i>ḥem</i>
	p.+de 102/13b

pür-şūr: çok coşkulu → *şūr*
p.+īme 75/13a-1

püşt: arka
p. 94/1a

R

rā:	r. 106/12a	r.+i 75/15b-3, 84/9b	reḥm ét-/d-: acımak → <i>ét-/d--</i>
rāh: yol → <i>reh</i>	r. 97/1a	r. é. 85/11a, 85/11b, 85/12b, 85/14b, 85/15b, 85/16b, 85-13b, 86/1b	r. é.-e 81/7b
re‘d: yıldırım, şimşek	r. 75/14b-4, 76/7b-4, 76/7b-4-d	reḥm éle-/i-: acımak → <i>reḥm éyle-, éle-/i-</i>	r. é.-e 84/15b, 85/8b, 85/8b-d, 86/6a, 96/12a
refīk: arkadaş, dost	refīk 101/9a	r. é.-di 96/6a	r. é.-sin 87/4a
reftār: davranış	r.+uvı 102/10b	r. é.-sün 86/2b	r. é.-ye 96/7a
reh: yol → <i>rāh</i>	r. 79/11b, 87/2b-d1, 92/10a, 97/1b, 105/8b	r. é.-yüp 85/7a	reḥm éyle-: acımak → <i>reḥm éleli-, éyle-</i>
reh kıl-: yol tutmak, yol açmak	→ <i>kıl-</i>	é.-sin r. 82/6	é.-ye r. 79/10a
r. k.-a 79/11b		r. é. 251/4b	reḥm kıl-: acımak → <i>kıl-</i>
reḥm: acıma	r. 79/1b, 79/10a, 81/7b, 82/6, 84/15b, 85/7a, 85/8b, 85/8b-d, 85/11a, 85/11b, 85/12b, 85-13b, 85/14b, 85/15b, 85/16b, 86/1b, 86/2b, 86/6a, 87/4a, 96/6a, 96/7a, 96/12a, 251/4b	r. k.-up 79/1b	reḥmi gel-: acımak → <i>gel-</i>
		r. g.-üben 84/9b	r. g.-üp 75/15b-3
		reḥşān: parlak, parlayan	r. 93/5b
		r.+dur 106/8a	

reķīb: rakip

r. 92/3b

r.+i 88/1b

re'nā: güzel, latif, parlak

r.+ye 104/8b, 106/13b

renc: acı, acı çekime

r.+ler 101/11

reng: renk, boya

r. 102/8a, 102/8a

r.+den 101/6b

r.+im 102/6a

r.+ün 91/5a

rengden düş-: önemini

kaybetmek → *düş-*

d.-di ... r.+den 101/6b

rengi uç-: rengi kaçmak → *uç-*

u.-ar r.+m 102/6a

rengin: renkli

r. 91/5a-d, 92/2b

resā: müjde ulaştırıcı, müjdecî, uzun

r.+den 98/6b

resm: gelenek, adet

r.+dir 88/14b-d

reşg: renk, boya → *reşk*

r. 95/14b

r.+den 96/4b, 97/7b, 103/7b

reşk: haset, kıskanma → *reşg*

r. 95/14b-d

r.+den 96/4b-d, 97/7b-d,
103/7b-d

revā: uygun

r. 98/8b

revā gör-: uygun görmek →
gör-

g.-medi ... r. 98/8b

revān: akan, akıcı

r. 73/13a-2, 76/2b-3, 76/8a-2,
77/1b, 79/8b, 91/8b, 103/6b,
103/9b, 105/3b, 105/4a

r.+e 85/15a, 247/6b, 251/14a-d

revān éle-/i-: akıtmak,
yollamak → *revāne éyle-, éle-
/i-*

r. é.-di 77/1b

r. é.-dim 76/2b-3

r. é.-müsen 103/6b, 103/9b

r. é.-ye 79/8b

revān éyle-: akıtmak,
yollamak → *revāne éle/i-, éyle-
é.-di ... r. 76/8a-2*

revān ol-: akmak, yollanmak
→ *ol-*

o.-dı r. 105/4a

o.-mış r. 105/3b

r. o.-dı 91/8b

revāne ét-/d-: akıtmak,
yollamak, göndermek → *ét-/d-*

é.-ip ... r. 85/15a

revāne éyle-: akıtmak,
yollamak → *revān éyle-, éyle-*
é.-düm r. 247/6b

revāne ol-: akmak, yollanmak
→ *revān ol-, -ol*
o.-muş r. 251/14a-d

rövzen: deşik

r. 87/13b

rövze: bahçe

r. 79/6, 83/12b, 95/1b, 95/14b

rūd: ırmak

r. 93/4b

reviş: yol, yöntem, tutum

r. 76/3b-4

reyhān: fesleğen → *réyhān*

r. 101/12b, 101/13a

r.+e 89/9b

r.+ı 83/8b

rūh: ruh

r. 78/13b, 82/9a, 95/4b,
106/11a

r.+ı 81/7a, 82/9b

rūh vér-: ruhlandırmak,
canlandırmak → *vér-*

r. v.-di 95/4b

réyhān: fesleğen → *reyhān*

r.+ın 101/13a-d

rūh-perver: ruhu okşayan

r.+di 82/9a

rişte: ip, iplik

r. 84/3a

ruh: yüz, beniz

r. 76/15b-3, 78/8b, 85/16a,
92/2b, 95/14a, 104/11a,

r.+inde 83/8a, 85/12a, 92/2a

r.+inde[n] 101/6a

r.+inden 75/3a, 100/12a

r.+um 103/1b

r.+un 96/1a, 104/9

riżā: razı olma

r.+den 98/13b

r.+sı 101/10

r.+sine 77/14b-4

rövşen: aydın, parlak, parlayan

r.+dür 106/10a

r.+i 80/5b

ruh-sā[r]: yüz, beniz → *ruh-sār*

r.+ide 93/10a

ruh-sār: yüz, beniz → *ruh-sā[r]*

r. 90/2a

r.+e 76/2b-4, 86/4b, 92/1b,

93/5a, 93/9a

r.+ı 97/5a

r.+ine 80/6a, 90/9a, 90/15a,

104/12b

r.+un 89/8a, 102/8a

r.+uvı 102/5a

rūy: yüz, beniz

r. 83/2a, 83/7a, 91/11b, 93/10b,

95/13a, 101/2b, 103/12b,

106/9b

r.+a 75/6b-d2

r.+inde 80/6b

r.+inden 100/6b

r.+ini 83/7a-d

r.+u 81/17-d3

r.+un 83/1a, 91/4a

rūz: gün

r. 78/10a, 79/10b, 92/3a,

95/11a, 101/3a, 100/12a,

105/10a

rūz u şeb: gece gündüz

r. u. ş. 92/3a, 100/12a

rūzigār: dönem, zaman

r.+e 250/15b, 252/2b

rūzigāre düş-: dilden dile

düşmek → *düş-*

d.-di r. 250/15b

rüsvā: rezil rüsva

r. 103/3a, 103/6a

rüsvā éyle-: rezil rüsva etmek

→ *rüsvā éle-, éyle-*

r. ... é.-müsen 103/6a

rüsvā éle-: rezil rüsva etmek

→ *rüsvā éyle-, éle-*

r. é.-din 103/3a

rüsvā-yi cahān éyle-: dünyada

rezil rüsva etmek → *cahān,*

éyle-

r. c. é.-müsen 103/6a

S

saç: saç

s.+1 87/6b

s.+un 89/7a

saķın: sakınmak

s. 97/1a

sāķī: saki

s. 84/13b, 84/1a

sākit: sakin

s. 100/8

sāķiyā: ey saki

s. 85/3a

sal-: salmak, yapmak, koymak,
bırakmak, sürmek, düşürmek

s. 86/4a

s.-an 87/8b

s.-asan 262/14b-d

s.-dı 77/6a, 77/6a, 81/8, 81/17-
d5, 82/1a, 85/3a, 85/8a, 85/16a,
86/10a, 94/8a, 94/10b, 97/12a,
98/13a, 104/2b, 104/10,
106/15, 251/7b, 251/14b-d,
252/2b

s.-dım 76/1b-4

s.-dın 263/2b-d

s.-dum 77/9a-2

s.-ma 83/3

s.-maz 87-10a

s.-mış 106/9a

s.-sun 94/12a

s.-up 77/9b-3, 92/12a, 94/11b,
102/2a, 103/8a, 104/3a, 104/7a,
106/6b

s.-ur 94/13b

salmak: salmak eyleminin mastar
durumu

s. 88/7a

san-: sanmak, zannetmek

s. 103/9b

sān: benzer

s. 93/2b, 93/4b

say-: saymak

s.-aram 85/12a

sāye: gölge

s. 104/7b, 106/6b

sāye sal-: gölge salmak → *sal-*

s.-up ... s. 106/6b

-se: koşul kipi eki, eğer

-s. 93/2a

se‘d: kutlu

s. 96/8a

s.+i 81/17-d4

seḫāb-veṣ: bulut gibi

s. 101/1a, 101/1a-d

sebeb: sebep, neden

s. 91/5b-d

seḫer: seher, sabah

s. 77/13a-2, 79/13a, 81/4b

secde: secde

s. 84/6b, 263/4, 263/4-d

secde ét-/d-: secde etmek →

ét-/d-

s. é.-ek 84/6b

s. é.-meyipdir 263/4-d

s. é.-miyüpdü s. 263/4

seḫī: doğru, düz

s. 81/2, 89/3a, 97/14a

seḫn: alan

s. 77/9a-1, 98/1b

semā: sema, gök

s.+de 91/12b

s.+ye 99/9b, 106/1b-4

sedd: set

s. 87/2b-d1, 105/8b

sedd-i reh ol-: yolu kapamak

→ *reh, ol-*

s. r. o.-up 87/2b-d1

semen: yasemin

s. 224/9a-1

semen-sā: yasemin gibi

s.+dır 81/15b

s.+ye 83/8a

sefer: sefer

s. 77/11b-4

seḫīne: kayak

s.+si 101/8a

semīn: semiz, yağlı, semirmiş

s.+sen 240/12b

seg: köpek

s. 88/1b, 105/5b

[sen]: sen → *sen*

[s.] 78/5b, 85/8b

seḫāb: bulut

s. 75/6b, 80/4, 93/10b

sen: sen → [sen]

s. 76/4a-1, 85/4b, 85/8b-d,
85/10, 86/8a, 87/12a, 87/14b,
88/1b, 88/7b, 88/9b, 88/10b,
95/11a, 95/12a, 96/11b, 96/12a,
98/5b, 105/4b, 105/6a, 240/9a-
d, 240/12a-d, 240/15, 247/4a-d,
250/15a-d
s.+de 103/3b
s.+den 103/4b
s.+e 75/9b, 77/3b, 88/1a,
88/1a-d, 88/7a, 101/3a,
102/11a, 263/4
s.+i 77/5b, 98/13a, 240/14-d,
250/15a-d, 251/5a-d
s.+in 87/8a, 88/2a, 88/5a,
89/12a, 91/9b, 93/11b-d1,
102/6b, 102/11b, 250/14a-d,
251/1a-d, 263/1b-d
s.+sen 76/5a-1, 87/8b
s.+ün 84/2a, 102/3, 102/7b,
102/12a

sensiz: sensiz

s. 103/2b, 251/6a-d

seng: taş

s. 75/13b-3

ser: baş

s. 75/13a-1, 77/14a-2, 77/14a-
2, 89/1b, 98/7b, 98/11b
s.+i 92/10b

s.+imde 89/13b

s.+imden 80/2b, 102/5a, 105/9a

s.+imi 104/2b

s.+den 88/12b, 101/15a,
103/3a, 103/13a

serden gét-: aklından
çıkılmamak → *gét-*

g.-medi s. 88/12b

**serimden ‘eql gét- (< serden
‘eql gét-):** aklı başından
çıkılmak → *‘eql, gét-*

s. ‘e. ... g.-di 80/2b

**serimden hūş gét- (< serden
hūş gét-):** aklı başından
çıkılmak, bayılmak → *hūş, gét-*
s. ... h. g.-di 80/2b

seri sevdāye sal-: başı sevdaya
düşürmek → *sevda, sal-*

s.+mi s.-dı ... s. 104/2b

serāsār: baştan başa

s. 89/14b

serā: saray, gezilecek yer

s.+ye 77/9a-1

ser-be-ser: baştan başa

s. 77/14a-2

ser-dār: komutan

s. 90/2b

ser-efşān: baş kesen, başı savuran
s.+e 89/4b

ser-germ: meşgul
s. 95/6a

ser-geşte: başı dönmüş
s. 90/13a, 93/12b
s.+ni 94/9a, 95/9b

ser-geşte kal-: başı dönmüş
olmak → *kal-*
s. k.-up 90/13a

ser-hoş: sarhoş, keyfi yerinde
s. 100/11a

ser-meşk: yazı yazma meşkinin
başlatılması, yazı talimi
s.+ini 85/10

serîr: taht
s. 99/4a

serv: selvi
s. 73/13a-2, 78/2b, 78/11b,
81/2, 81/15a, 83/4, 83/9b,
87/12a, 89/3a, 95/7b, 95/8a,
97/11b, 97/14a, 102/1b,
102/14b, 103/1b, 104/8b,
106/13a, 224/10a-1, 251/9b
s.+i 76/2b-3
s.+ [i] 103/9b

s.+e 106/1a-2
s.+in 102/10b

serv ked: selvi boyu → *ked*
s. 95-7b, 101/2a
s. k+im 103/1b

serv-i hurāmān: hoş yürüyen
selvi → *hurāmān*
s. h. 97/11b

serv-i sehî: doğru ve düz boyu
olan selvi ağacı → *sehî*
s. s. 81/2, 89/3a, 97/14a

server: efendi
s. 79/7b, 79/10b, 102/3
s.+i 94/6a

sevdā: sevdalanma
s.+ye 104/2b

sevdāye sal-: sevdaya düşürmek,
sevdalanmak → *sal-*
s.-dı ... s. 104/2b

sevdā'î: sevdalanmış
s. 93/1a

seyl: sel, akıntı
s. 85/15a, 99/10b

seyl revāne ét-/d-: sel akıtmak →
revāne ét-/d-, ét-/d-

é.-ip ... s. r. 85/15a

seyr: seyretme

s. 76/3a-1, 78/5b, 79/13a,
80/2a, 81/1a, 87/12a, 95/8b,
103/9a, 104/2a, 105/7b

s.+ine 87/12b

seyrine gel- (< **seyre gel-**): bir
şeyin seyrine girmek → *gel-*

s. g.-sen 87/12b

seyr éle-: seyretmek → *seyr*
éyle- → *éle-*

s. é. 78/5b

s. é.-yüp 76/3a-1, 103/9a

seyr éyle-: seyretmek → *seyr*
éle- → *éyle-*

s. ... é.-misen 87/12a

s. ... é.-r 87/12a-d

seyr ét-/d-: seyretmek → *ét-/d-*

s. é.-ün 104/2a

seyr kıl-: seyretmek → *kıl-*

s. k. 105/7b

s. ... k.-dum 79/13a

seyyāre: gezegen

s. 86/7b

s.+de 76/9b-3

s.+ler 77/9b-4

sév-: sevmek

s.+enler 250/15a-d

s.-sen 88/3b

sın-: kırılmak

s.-dı 101/8a

silsile: silsile, sıra

s.+de 99/8b

sīmā: yüz, beniz

s.+ye 79/14a

sinān: mızrak ve süngünün demiri,
keskin ucu

s.+ı 101/7b

sīne: sine, göğüs

s. 85/11b

s.+m 247/1b

s.+me 87/13b, 263/2a

s.+mi 82/2a

s.+vi 77/4a

sipāhī: sipahi, atlı savaşçı

s. 263/3b-d

sipehr: gök, sema, felek

s. 99/6a

sipehr-i e'lā: yukarı felek,
göğün yukarı katı → *e'lā*

s. e.+ye 99/6a

sirişg: göz yaşı → *sirişk*

sirişg 92/2b, 92/8b

sirişk: göz yaşı → *sirişg*
sirişg 92/2b-d, 92/8b-d

olan
s. 94/14a

sirr: sır, giz
s.+in 81/3b

siyāh: siyah, kara → *siyeh*
s. 80/5b
s.+ı 80/12a
s.+ın 75/6b-d2, 90/6a-d, 97/13a
s.+un 90/6a, 92/1a

sitem: zulüm
s. 82/2b, 87/3a, 88/12a, 94/2b,
94/3b, 95/10b, 98/9a, 100/4b-d,
103/11a, 106/7a
s.+i 82/1a

siyāh ét-: karartmak → *ét-*
s. é.-dim 80/5b

s.+inden 105/1a

sitem ét-: zulüm etmek → *ét-*

s. ... é.-din 88/12a

sitem éyle-: zulüm etmek →
éyle-

é.-me ... s. 95/10b

é.-di ... s. 98/9a

s. é.-me 87/3a

siyeh: siyah, kara → *siyāh*
s. 81/15b, 90/5b, 91/11b,
103/8b
s.+in 84/5a
s.+ün 90/2a

siyeh-fām: siyah renkli
s.+üve 95/11b

sitem-dīde: zulme maruz kalan
s.+ni 94/14b

siyeh-gūn: siyah renkte gibi olma
s.+dur 92/13b

sitem-ger: zalim
s. 100/7a, 103/6a, 224/8b-3
s.+ler 100/7a-d

siyeh-rū: kara yüzlü, yüzü kara
s. 75/11b-3

sitem-kār: zalim
s. 87/2b-d1, 90/6b, 94/8b
s.+e 76/3b-4, 81/6b, 81/10b

siz: siz
s.+den 81/13b
s.+e 77/10b-3
s.+leri 77/11a-1

sitem-perver: zulüm etmeye yatkın

sol-: solmak

s.-ar 102/8a	sūhte-hermen: harmanı yanmış → <i>hermen</i>
sorağ: sorup soruşturma	s. 88/2b
s. 80/3a	
sorağ ét-: sorup soruşturmak	sultān: sultan
→ <i>ét-</i>	s. 91/2b
s. é.-di 80/3a	s.+e 82/7b, 89/11b
	s.+ı 83/11b-d1
söle-: söyle- → <i>söyle-</i>	
s. 100/1a	sūsen: süsen
	s. 87/6b
söyle-: söyle- → <i>söle-</i>	
s. 73/14b-4	sūzān: yanan
s.-dim 77/5a	s. 75/11a-1, 75/13b-4, 91/1b,
s.-yipsen 87/14a	93/12a, 104/11b,
	s.+e 89/13b
söz: söz	
s. 93/3b	sūzen: iğne
s.+i 76/4b-3	s. 89/1b
s.+ine 105/6a	
sūd: kar, kazanç	sübhān: Allah'ın sıfatı, pak, arı
s. 88/13a	s. 80/14a, 102/11a
sūd éyle-: kar etmek → <i>éyle-</i>	
s. é.-mez 88/13a	sūhen: söz
	s. 106/14
sūhte: kavruk, yanmış	
s. 77/5b, 88/2b	sūnbül: sümbül
sūhte-cān: canı yanmış → <i>cān</i>	s. 83/8b, 87/6b, 89/7a, 91/1b,
s. 77/5b	101/12b, 101/13a, 101/13a-d,
	102/8b, 102/13b
	sūnbül-i pür-herm: kıvrımlı
	sümbül, mecazi olarak saç

anlamında → *pür-hem, pür,*
hem

s. p. 102-13b

sevāb éyle-: sevap işlemek →
éyle-

é.-gilen ... s. 75/9b

sümbül-istān: sümbül bahçesi

s. 95/1b

sümbül-sā: sümbül gibi

s.+e 106/11b

süst: tembel, gevşek

s. 83/1a

süst éyle-: tembel etmek,
gevşek duruma getirmek →
éyle-

é.-di ... s. 83/1a

S

sābit: sabit, hareketsiz

s. 76/9b-3, 86/7b

sebt: saptama

s. 82/7b

sebt kıl-: saptamak, tespit
etmek → *kıl-*

s. k. 82/7b

sevāb: sevap

s. 75/9b

Ş

şed: yüz sayısı, 100

ş. 78/12, 97/7b

şāf: saf, arı, duru, temiz

ş. 106/10a

şed-pāre: yüz parça → *pāre*

ş. 82/3

şāhib: sahip

ş. 79/7b

şedef: sedef, inci

ş.+dür 106/10a

şāhib-hāne: ev sahibi

ş. 97/2b

şedr: sine, göğüs

ş. 101/7b

şebā: saba yeli

ş. 80/3b, 82/9a, 84/3b, 85/5a,

86/9a, 87/1b, 89/9a, 91/13a,

92/4a, 95/14a, 97/13a, 100/1a,

104/13b

ş.+den 98/7b

şefhe: varak, yüz

ş. 76/2b-4, 84/5b, 93/10a

şehrā: sahra, çöl

ş.+lere 88/9a

ş.+ye 79/13b, 104/10, 106/15

şehrālere düş- (< **şehrāye**

düş-: çöle düşmek): çöllere

düşmek → *düş-*

d.-üm ş. 88/9a

şehrāye sal-: çöllere düşürmek

→ *sal-*

s.-dı ... ş. 104/10, 106/15

şebr: sabır

ş. 75/7b, 75/10b, 75/17, 76/6b,

76/14b, 77/8b-4, 77/13b-3,

77/16b, 101/4a

ş.+im 86/11a

şebr éle-: sabretmek → *éle-*

ş. é. 75/10b, 75/17, 76/6b,

76/14b, 77/8b-4, 77/16b

şebri kesil-: sabrı tükenmek →

kesil-

ş.+im k.-üp 86/11a

şenüber: çam fıstığı

ş.+ler 102/10a

şerf: tüketme

ş. 88/2a

şerf ét-/d-: tüketmek → *ét-/d-*
ş. é.-en 88/2a

şeyd: av

ş. 99/8b, 100/10b, 100/3b
ş.+ine 99/5b
ş.+ini 79/1b

şeyyād: avcı

ş. 85/7a, 99/5b
ş.+e 85/6b

şidk: sadakat, dürüstlük

ş. 86/8a, 103/5a

şifet: sıfat

ş. 76/2b-4, 85/5a, 85/15b,
87/7b, 88/9a, 89/11a, 92/8a,
99/4a, 106/7b, 106/8b

şübḥ: sabah, seher

ş. 75/3a, 77/12a-1, 81/4a,
91/4a, 97/10a, 104/14b
ş.+e 85/12a
şübḥ aç-: sabah olmak → *aç-*
ş. a.-up 75/3a

şübḥ-gāhī: sabahleyin

ş. 251/12a

şülḥ: sulh, barış

ş. 91/3b, 101/4b

şübḥ açıl-: sabah olmak →
açıl-

a.-dı ş. 91/4a

şülḥ kıl-: sulh etmek, barışmak
→ *kıl-*

ş. k.-a 91/3b

şün‘: yaratma, yapma, iş, amel

ş. 93/11b

Ş

şād: sevinçli

ş. 79/2b, 79/5b, 86/11b, 88/6b,
96/4a, 99/1a, 103/2a, 103/4a

şād éle-: sevindirmek → *éle-*
ş. é.-sin 86/11b

ş. é.-ye 79/5b

şād ét-: sevindirmek → *ét-*

ş. é.-miyese 103/4a

şād kıl-: sevindirmek → *kıl-*
ş. k.-a 79/2b

şād ol-: sevinmek → *ol-*
ş. o.-sun 88/6b

şādlik/ğ: sevinme, eğlenme

ş.+ı 94/2a

şād-mān: sevinçli

ş. 73/12b-4

şāh: şah → *şeh*

ş. 76/9a-2, 77/10b-3, 78/14a,
83/11a, 90/5a
ş.+e 103/5a, 105/3b
ş.+ı 262/13b-d
ş.+ım 79/4a

şām: akşam, gece

ş. 77/13a-2

şān: şanlı

ş. 79/7a

şāne: tarak

ş. 78/1b, 83/13b, 84/9b-d2,
86/4a, 95/11b

şāne çek-: taramak → *çek-*

ç. ... ş. 83/13b

ç. ş. 95/11b

ç.-üp ş. 78/1b

ş. ç.-üben 86/4a

şāyed: belki

ş. 81/17

şeb: gece

ş. 80/7, 90/10, 92/3a, 100/12a,
105/10a

şeb-ḥūn: gece baskını

ş. 90/9a

şeb-ḥūn getür-: gece baskını
düzenlemek → *getür-*

ş. g.-üp 90/9a

şebīh: benzer

ş. 80/6a

şeb-reng: gece renginde, kara

ş. 104/12a

şefā'et: şefaât, birinin bağışlamasını
sağlamak için araya girme

ş. 79/12

şefā'et éle-/i-: şefaatte
bulunmak, birinin
bağışlamasını sağlamak için
araya girmek → *éle-/i-*
ş. é.-ye 79/12

şefā-beḥş: şifa bahşeden

ş.+ün 89/10a

şeh: şah → *şāh*

ş. 78/5a, 79/7a, 79/10b, 98/4b

ş.+[i] 85/4b

ş.+ün 98/5a

ş.+ān 78/14b

şeh-bāz: büyük bir kartal türü

ş.+e 87/4b

şehlā: koyu, mavi, ela

ş.+ye 80/1, 104/5b	ş.+ler 99/7a
şeker: şeker ş. 99/12b	şerāre çek-: kıvılcımla ateşe vermek, alevlenmek → çek- ç. ... ş. 252/3b-d ç.-üp ş+ler 99/7a
şem‘: mum ş. 76/15a-1, 80/11a, 87/14a, 87/7a, 252/3a-d ş.+e 76/12b, 77/5a, 84/7 ş.+i 91/4a ş.+ine 93/12a ş.+in 94/11a	şerāre tōk-: ateşi yakmak için kıvılcım dökmek, yakmak → tōk- ş. t.-er 75/13b-3 t.-er ş. 250/12b
şems: güneş ş. 77/15b	şerbet: şerbet, tatlı içecek ş. 94/5b
şemşīr: kılıç ş. 93/6b ş.+i 79/4b	şeref: şeref, onur ş.+inden 81/17-d4
şeng: şen ve hareketli ş.+den 101/11	şerer-bār: kıvılcım saçan ş.+e 81/7b ş.+ime 85/11a
şe‘r: şiir ş.+im 93/3a ş.+ī 93/2a	şerḥ: açıklama ş. 81/6b, 86/9b ş.+ini 82/7a, 85/5a
şerār[e]: kıvılcım, kor → şerāre ş. 89/13a	şerm: utanma, utanç duyma, utanç ş. 105/8a, 76/8b-4
şerāre: kıvılcım, kor → şerār[e] ş. 75/13b-3, 250/12b, 252/3b-d	şerm ét-/d-: utanmak, utanç duymak → ét-/d- ş. é.-ip 76/8b-4
	şerm kıl-: utanmak, utanç duymak → kıl-

ş. k.-maz 105/8a

şert: şart, koşul

ş.+i 90/7a

şeş-der-i heyret: satranç oyununda
çıkılmaz durumda mat olmak

ş. h. 98/8a

şeydā: vurgun

ş. 93/8a

ş.+sı 81/16a

ş.+ye 81/5, 106/5b-1

şikār: av, avlanma

ş. 92/6b, 100/3b

ş.+dur 100/11b

şikār ol-: av olmak,
avlanılmak → *ol-*

ş. o.-dı 92/6b

ş. o.-mış 100/3b

şikest: kırılmış

ş. 78/15, 81/9a, 93/3a, 95/12b,
102/1a

şikest ol-: kırılmak → *ol-*

ş. o.-dı 81/9a

ş. o.-sa 93/3a

şikest vér-: yenmek → *vér-*

ş. v.-sün 95/12b

v.-di ş. 78/15

v.-üp ... ş. 102/1a

şikeste: kırılmış

ş. 92/10a, 93/3b, 93/3b, 99/5a,
252/2a, 262/15a

şikeste ol-: kırılmış olmak →
ol-

ş. o.-up 99/5a

şikeste-hāl: kırgın halli,
kırılmış durumda → *hāl*

ş. 92/10a

şir: aslan

ş. 92/6b, 79/11b

ş.+den 101/5b

şirīn: tatlı

ş. 94/5a, 106/14, 247/3a-d

şirīn sühen: tatlı sözlü →
sühen

ş. s. 106/14

şiven: ağlaşma

ş. 87/9b

şiven sal-: ağlatmak,
ağlaşmalarını sağlamak → *sal-*
s.-up ... ş. 87/9a-b

şö'le: şule

ş. 75/13b-3, 77/12a-2, 78/4b,
84/8, 250/12b

şö'le çek-: alevlenmek → *çek-*
ç.-er ş. 75/13b-3

ş. ç.-er 77/12a-2

ş. ç.-üben 250/12b

ş. ç.-üp 78/4b

şövķ: şevki iştıyak

ş. 93/2a, 96/11a, 97/1b, 97/9b,
105/4a

ş.+[i] 93/1b

şövkēt: azamet, haşmet, heybet

ş. 78/2a, 79/7a, 96/5b, 98/4a

ş.+i 78/15

şūh: makara, hoş sohbetli

ş. 95/10a, 101/11, 101/12a,
101/15b, 102/12a, 103/4b,
103/10a, 103/12a, 240/11b

şūr: coşku

ş. 77/8a-2, 88/12b

ş.+e 77/2b

ş.+i 103/1a

şūre gel-: coşmak → *gel-*

ş. g.-üp 77/2b

şūri düş-: coşkudan düşmek
→ *düş-*

ş. d.-üp 103/1a

şūr-engīz: coşkuya neden olan

ş.+ün[den] 89/13a

şūrīde: coşmuş

ş. 75/10a, 75/10a, 75/16, 76/6a,
76/14a, 77/8b-3, 77/16a

şūrīde-hāl: coşmuş bir halde
→ *hāl*

ş. 75/10a, 75/16, 76/6a, 76/14a,
77/8b-3, 77/16a

şūrīde-vār: coşmuşçasına

ş. 88/9a

şūhedā: şehitler

ş. 79/11a

şūkr: şükretme

ş. 97/10a

ş.+i 96/9a

şūkr éle-: şükretmek → *şūkr*
élye-, éle-

ş. ... é. 97/10a

şūkr éyle-: şükretmek → *şūkr*
élye-, éyle-

é.- ... ş.+i 96/9a

T

t.-mıram 102/13a

tā: ta, -a kadar

t. 73/12b-4, 76/1a-2, 79/3,
79/12, 81/4a, 84/3b, 84/9a,
84/10b, 86/5b, 86/7b, 87/15b,
87/1b, 87/7b, 91/3b, 95/12b,
224/6a-1, 224/8a-1, 224/10a-1,
250/13b,

tāb: güç, dayanıklılık

t. 75/7b, 82/5b, 82/8a,

tāb(ı) kal-: takati kalmak → *kal-*

ķ.-madı t. 82/5b

tāb: dönme

t. 93/9a

tāb u tevān(ı) kal-: gücü ve takati
kalmak

ķ.-madı t. u. t. 82/5b

tābān: parlayan

t. 81/1b, 98/2b

t.+e 78/5b, 78/10a

taḥ-: takmak

t.-up 78/11a

tap-: bulmak

t.-madı 99/3a

tār: siyah

t. 96/4b, 100/5b

tār ol-: kararmak, karanlık olmak →
ol-

t. o.-mış 100/5b

t. o.-up 96/4b

tār: tel

t. 90/5b

t.+[ı] 85/6a

t.+ına 84/9b-d2

tār-mār: dağılma, talan olma,
yağmalanma

t. 92/7b

tār-mār ol-: talan olmak,
yağmalanmak → *ol-*

t. o.-dı 92/7b

tāzelen-: tazelenmek

t.-üp 97/4b

tazı: tazı köpeği

t. 83/14b

tebessüm: gülümseme

t. 83/6a, 98/1a, 95/3a, 251/7a-
d,

t.+de 82/9a	100/5b, 101/9b, 104/8b,
tebessüm ét-: gülümsemek →	106/7a, 240/12a-d, 251/8a-d,
<i>ét-</i>	251/15a, 252/3a-d,
é.-di t. 95/3a	
tecellī: belirme, ortaya çıkma	teki: gibi → <i>tek;</i> gibi
t. 91/12a, 96/1a, 97/5a	t. 104/10-d
tecellī éyle-/i-: belirme,	tekdīr: takdir, kader olma durumu
ortaya çıkmak → <i>éyle-/i-</i>	t.+e 98/13b
t. é.-di 96/1a, 97/5a	
t. é.-yüp 91/12a	tekellüm: konuşma
	t. 95/5a
tefāvūt: fark, farklılık	tekellüm ét-: konuşmak → <i>ét-</i>
t. 91/2a	é.-di t. 95/5a
teht: taht	teklīf: teklif, önerme, görev
t. 78/15, 83/10b, 89/11b, 90/5a	t. 101/9a
t.+de 83/11b-d1	teklīf kıl-: teklif etmek,
teht ara otur-: taht üste	görevlendirmek → <i>kıl-</i>
oturmak → <i>ara, otur-</i>	t. ... k.-ma 101/9a
o.-muş t. a. 89/11b	
teht-i ... 'de otur-: ... tahtında	temām: tamam
oturmak → <i>otur-</i>	t. 106/4a-2
t. ... ' o.-mış 90/5a	
tek: bir, tek	temāšā: izleme
t. 247/4a-d,	t. 78/2b, 78/6, 80/8a, 88/9b,
	90/15a, 90/3a, 95/8a
tek: gibi → <i>teki;</i> gibi	temāšā éyle-: izlemek → <i>éyle-</i>
t. 78/13b, 78/14a, 80/5b, 80/9a,	é. t. 90/3a
87/8a, 87/15b, 88/2b, 88/8a,	t. é.-dim 80/8a
92/3a, 92/4b, 93/11a, 97/13b,	temāšā kıl-: izlemek → <i>kıl-</i>
	k. t. 78/2b, 78/6, 88/9b, 95/8a

ķ.-dı t. 90/15a

temekkün: mekân edinme, yerleşme

t. 83/10a

temekkün dut-: mekân
edinmek, yerleşmek → *dut-*
d.-up t. 83/10a

temkîn: temkin

t. 106/12b

ten: ten, vücut, gövde

t.+de 102/12b

t.+den 82/9b

t.+im 94/3a

t.+ün 99/13a

tenbîh: tembih, tembih etme

t. 84/9b-d2

tenbîh éle-: tembih etmek →
éle-
t. é. 84/9b-d2

teng: dar

t. 80/2a

teng ol-: sıkışmak, dar olmak
→ *ol-*
t. o.-up 80/2a

tengnā: sıkışıklık

t. 87/13b

tenhā: تنها, yalnız

t. 85/14a, 90/13a, 91/10b

tenhā ķal-: yalnız kalmak →
ķal-

t. ķ.-uban 85/14a

ter: ter, yaş

t. 75/15a-1, 91/1b, 240/12b

ter éyle-: ıslatmak → *éyle-*
t- é.-di 75/15a-1

terehhüm: acıma

t. 79/2a, 96/2b, 96/13a

terehhüm éyle-: acımak →
éyle-

é. t. 96/2b

terehhüm ķıl-: acımak → *ķıl-*
ķ. t. 96/13a

te‘rîf: övme, övülme

t.+de 240/10b

terk: terk etme, bırakma

t. 84/10a, 94/7a-d

terk éyle-: terk etmek,
bırakmak → *terk éle-, éyle-*
t. ... é. 94/7a-d

terk éle-: terk etmek, bırakmak
→ *terk éyle- éle-*

t. é.-di 84/10a

terk-i cān éyle-: canını terk
etmek → *cān, éyle-*

t. c. é. 94/7a-d

t.+den 80/4

tesellî: teselli

t. 75/15b-4

tesellî vér-: teselli etmek →

vér-

v.-di t. 75/15b-4

tîreleş-: kararmak

t.-ir 99/9a

tîre kıl-: karartmak, karanlık yapmak,
koyulaştırmak

t. k.-up 76/9a-1

tevân: güç, dayanma, dayanıklılık

t. 82/5b, 82/8a

tevân(ı) kal-: dayanmak, takati

kalmak → *kal-*

k.-madı ... t. 82/5b

titre-: titremek, sarsılmak

t.-r 102/6b

te‘ziye: taziye, yas

t. 105/2a

te‘ziye dut-: yas tutmak →

dut-

t. d.-updur 105/2a

töhfe: hediye, armağan

t.+miz 98/10b-d

t.+mizi 98/10b

tök-: dökmek

t.-di 91/9a

t.-e 105/9b

t.-er 75/13b-3, 104/4a, 104/4a-
d, 106/12a, 250/12b, 251/9a-d

t.-mese 85/7a

t.-üp 91/6a

tîğ: kılıç

t. 89/4b, 91/6b, 100/3a,

101/14b, 103/11a, 106/7a

tîğ-i ser-efşân: baş kesen kılıç,

baş savuran kılıç → *ser-efşân*

t. s.+e 89-4b

tökmek(g): dökmek eyleminin mastarı

t.+e 78/3

t.+de 92/8b

tîr: ok

t. 89/6a

tuş: rast

t. 75/12a-2-d

tîre: karanlık, siyah

t. 76/9a-1

tuş ol-: rastlamak → *ol-*

o.-mamısan t. 75/12a-2-d

tut-: tutmak

t.-dı 91/12a

t.-maz 102/6b

tutuş-: tutuşmak, yanmak → *dutuş-*

t.-dı 94/3a

tü: sen

t. 106/1a-1, 106/2b-3, 106/3a-1, 106/14

tüken-: tükenmek, bitmek

t.-di 101/4a

tünd: sert, koyu

t. 101/5a-d

t.+i 101/5a

Ṭ

ṭāk: kemer, yarım daire biçiminde kapı, pencere ve saire üstü

ṭ. 91/5a

ṭ.+ın 79/14b

ṭāle‘: kader, alın yazı

ṭ.+im 94/4a

ṭe‘ne: iğneleme

ṭ. 78/12

ṭ.+ler 96/1b

ṭ.+si 98/12a

ṭe‘ne vır- (< **ṭe‘ne vur-**):

iğnelemek → *vır-*

ṭ. v.-up 78/12

ṭeb‘: şiir yazma yetisi

ṭ.+e 93/3b

ṭ.+im 84/12a

ṭebīb: tabip, hekim

ṭ.+e 81/16b

ṭ.+im 95/4a

ṭereb-nāk: müzikten hoşlanma

ṭ. 96/5a

ṭereb-nāk ol-: müzikten hoşlanmak → *ol-*

ṭ. o.-up 96/5a

ṭeref: taraf

ṭ. 87/13a

ṭ.+e 77/1b, 85/15a

ṭerrār: uçan, havada uçuşan

ṭ.+uvı 102/8b

ṭūfān: tufan, kasırga

ṭ. 75/12a-2, 75/12a-2-d, 81/9b, 90/14b, 95/5b

tuğyān: ayaklanma

ṭ. 90/14a, 95/6b, 104/11a

tuğyān éle-/i-: ayaklanmak →
éle-/i-

ṭ. é.-yüp 90/14a

ṭ. é.-yüpdür 104/11a

ṭulū‘: güneşin doğması

ṭ. 75/3b, 76/8b-3, 80/4, 92/5a,
98/2b, 105/3a, 106/6a

ṭulū‘ ét-: doğmak (güneş) →
ét-

é.-di ṭ. 75/3b

é.-miş ṭ. 80/4, 105/3a

ṭ. é.-di 92/5a, 98/2b

ṭ. é.-mege 76/8b-3

ṭ. é.-miş 106/6a

tūṭī: papağan

ṭ. 84/12a, 102/7a

tuyūr: kuşlar

ṭ. 94/6b

ṭürre: alın saçı

ṭ. 102/8b, 104/12a

ṭ.+sin 105/2b

ṭürre aç-: alın saçını açıp
dağıtmak → *aç-*

ṭ.+sin a.-up 105/2b

U

[u]: ve → *yü, u, ü, [ü], ve, vu, vü*

[u.] 77/13a-2, 104/15b

u: ve → *yü, [u], ü, [ü], ve, vu, vü*

u. 75/8a, 76/3b-3, 76/15a-1,
77/2b, 77/9b-3, 82/5b, 82/8a,
91/10b, 92/3a, 92/11b, 93/11b-
d2, 94/8b, 95/7a, 97/2a, 97/7a,
99/11a, 99/2a, 100/5a, 100/7a,
100/8, 100/12a, 100/12b,
100/12b, 100/14b, 100/14b,
101/13a, 101/13a-d, 101/14a,
104/4b, 105/7a, 105/10a,
247/5a-d

uc: uç

u.+ları 86/4b

uç-: uçmak → *uç-*

u.-ar 102/6a

u.-du 77/12b-4-d

u.-up 84/14a

ufuk: ufuk

u.+den 98/2b, 106/6a

uğra-: uğramak, rastlamak

u.-dım 76/3a-2

ustād: üstat

u. 99/3b

u.+e 85/10

uş-: uçmak → *uç-*

u.-dı 77/12b-4

utan-: utanmak

u. 90/4a

uzunlık: uzunluk → *uzunluğ, uzunluk*

u.+de 100/5a

uzunluğ: uzunluk → *uzunlık, uzunluk*

u.+da 100/5a-d

uzunluk: uzunluk → *uzunluğ, uzunlık*

u.+da 100/8-d

‘U

‘uğbā: ahiret → *‘uğbā*

‘u.+de 85/3b-d

‘uğbā: ahiret → *‘uğbā*

‘u.+de 79/5a, 85/3b, 86/12a

‘ummān: mecazi anlamda deniz

‘u.+e 83/2b, 96/1b

‘uṣṣyān: isyan, kalkınma

‘u.+e 79/12

‘uṣṣyāne gel-: isyan etmek, kalkınmak

‘u.+e g.-ir 79/12

‘uṣṣāḳ: âşıklar

‘u. 84/2a, 106/12a

Ü

240/12b, 250/13b, 251/9a-d,
251/15b, 252/2a, 262/14a,

[ü]: ve → u, [u], ü, yü, ve, vu, yü

[ü.] 76/9b-3, 76/11b, 82/7a,
83/1a, 84/6b, 85/5a, 90/12b,
90/14a, 91/6a, 93/9a, 95/5b,
101/13a, 102/13b, 105/7b,
240/8a, 251/4b

üçün: için → içün

ü. 75/14a-1

ülfet: alışma, ünsiyet

ü. 84/14b

ü: ve → u, [u], [ü], yü, ve, vu, yü

ü. 75/7a, 75/7b, 76/10b,
76/11a, 77/6a, 77/12a-1,
77/14a-1, 77/15b, 77/15b,
78/2a, 79/7a, 79/7b, 79/7b,
80/2b, 80/6a, 81/10b, 81/11,
81/12b, 82/1b, 83/8b, 86/7b,
88/11a, 88/12a, 90/13a, 92/11b,
93/6a, 94/1b, 94/2a, 94/6b,
94/6b, 94/9b, 94/13a, 94/14a,
95/10b, 97/10a, 97/14a, 98/8b,
98/9a, 98/9b, 98/11a, 98/11a,
99/6a, 99/10b, 101/2a, 101/2a,
101/4a, 101/4b, 101/5a-d,
101/12b, 101/13a-d, 102/14b,
102/14b, 105/10b, 106/2a-2,
106/13a, 107/2a, 240/8b,

ümîd: ümit

ü.+im 81/17-d3, 96/7a

ümmet: ümmet, millet

ü. 79/7a, 106/10b

ü.+[e] 79/12

ü.+ini 79/5b

ürek: yürek, kalp

ü.+den 75/7b

ürküt-: ürkütmek

ü. 84/14b-d

üz: yüz, beniz

ü. 84/10b, 95/14b

ü.+de 84/9b-d1

ü.+den 101/1a-d, 103/12a

ü.+e 86/4a

ü.+i 81/15b, 87/5a, 92/5a,
97/13b, 97/14b

ü.+in 95/12b

ü.+ini 83/11b

ü.+ümden 102/6a

ü.+ün 89/7a, 101/12a, 251/8a-d

ü.+üni 75/6a, 75/15a-2

ü.+ünün 262/13b-d

ü.+üvi 84/10a

üz vér-: baş göstermek → *vér-*

ü. v.-di 95/14b

ü. v.-me 84/10b

üzden götür-: yüzden almak, yüzden
götürmek

g.-üpsen ü. 103/12a

üze sal-: yüze geçirmek

s. ü. 86/4a

üzre: üzere

ü. 89/9b, 91/5a, 93/9b, 106/6b

üzül-: kopmak, koparılmak

ü.-üp 81/14

‘Ü

‘üzr-ḥāhī: özür dileme

‘ü. 262/15b-d

V

vādī: vadi v. 87/5b	ve'r: ve eğer v. 80/14b, 99/12b
vāleh: hayran, tutkun v. 90/13a	ve'r-ne: ve yoksa, yoksa v. 80/14b
var: var v. 75/9a, 75/11b-4, 77/14b-3, 81/17-d3, 84/2b, 88/2a, 88/3a, 96/3b, 96/7a, 96/9a, 97/6a, 99/12a, 101/2b, 101/8b, 103/10a, 250/14b v.+dır 88/5a v.+ındı 240/13a-d v.+ıya 240/13a	vefā: vefa v. 88/11a v.+den 98/9b v.+nı 88/11a-d vefā éyle-: ahde vefa etmek → éyle- é.-menem ... v.+den 98/9b
var-: varmak, gitmek v. 100/1a,	vefā-dār: vefalı v. 81/10a, 94/12b v.+a 81/17-d1 v.+e 86/12b
vārūn: devrilmiş, devrik v.+dur 92/11a	veh: heyhat! v. 81/9a
ve: ve → <i>yü, u, [u], ü, [ü], vu, vü</i> v. 90/1a, 93/7a, 93/8b, 93/8b, 93/9b, 104/12a	vehdet: vahdet, birlik v.+den 78/9
ve'līken: ve lakin v. 90/1a	vehş: yabani hayvan v. 94/6b
	vekt: vakit v. 82/9a, 99/11b v.+dir 98/4a

v.+i 81/4b	102/15a
velī: ama, ancak	v.-[d]ün 90/4a
v. 88/2a, 92/1b, 103/2a	v.-di 75/15b-4, 78/15, 94/1a, 94/3b, 95/14b, 95/4b, 96/9b
veşf: betimleme	v.-eler 83/10b
v.+ini 80/11b, 84/3a	v.-in 87/1a
veşl: ulaşma	v.-me 84/10b
v. 86/11b, 76/15b-3, 78/8b, 97/2b, 103/4a	v.-sün 95/12b
v.+de 99/4a	v.-üp 79/4b, 102/1a
v.+inde 240/10a-d	vır-: vurmak → <i>vur-</i>
v.+ün 94/5a, 95/10a	v.-up 78/12
v.+üve 102/6a, 103/2a	vīrān: viran, harabe
v.+üv 104/1a	v. 86/1a
veşlüve yét- (< veşle yét-):	v.+e 84/11b
sevgiliye ulaşmak → <i>yét-</i>	vīrāne: virane, harabe
v. y.-dikce 102/6a	v. 78/7b, 83/13a
veṭen: vatan	vīrāne ol-: harabe hale getirmek → <i>ol-</i>
v. 83/12a	o.-dı v. 78/7b
veṭen dut-: yurt edinmek → <i>dut-</i>	vişāl: sevgiliye ulaşma, ulaşma
d.-sa v. 83/12a	v. 99/5b, 101/4b
vež‘: durum, hal	v.+e 80/11a
v. 84/8, 94/7b	v.+ı 86/10b-d
vér-: vermek	v.+ın 86/10b, 90/10
v. 84/3b, 88/6a, 96/13b,	v.+ını 80/3a
	v.+inde 83/10a, 84/14a
	v.+inden 100/2a, 100/2a-d

vu: *ve* → *ve, yü, u, [u], ü, [ü], vü*
v. 86/12a, 94/2b

vur-: *vurmak* → *vir-*
v. 84/9b-d2
v.-up 80/3b, 89/9a, 96/1b

vü: *ve* → *ve, yü, u, [u], ü, [ü], vu*
v. 78/8a, 94/1b, 99/6b, 101/6a-
d, 102/10b

vücūd: *vücut, ten, gövde*
v.+imi 99/7a

Y

yā: ya, yahut

y. 82/8b, 82/8b, 83/1b, 83/1b,
86/11b, 88/4b, 88/7a, 92/9b,
93/7a, 93/8b, 93/8b, 93/9b,
93/10a, 93/11b-d2, 102/12b,
104/7a, 104/12a, 104/13b,
104/14a, 106/8a, 106/13a

yā: ey

y. 82/4a, 84/11a, 84/13a, 86/2a,
92/6b

yā Reb: Ya Rab

y. R. 82/4a, 84/11a, 84/13a,
86/2a, 92/6b

yād: akla gelme, hatırlama

y. 78/7a, 79/1a, 90/10, 263/1a
y.+a 75/6b-d1, 262/14b-d
y.+ime 76/15b-3, 92/8a

yād ét-/d-: anmak, hatırlamak
→ *ét-/d-*

é.-er y. 90/10

yād éyle-: anmak, hatırlamak
→ *éyle-*

é.-di ... y. 78/7a

yād kıl-: anmak, hatırlamak →
kıl-

y. k.-a 79/1a

y. k.-dun 263/1a

yāda düş-: anmak, hatırlamak
→ *düş-*

y. d.-üp 75/6b-d1

yāda sal-: anmak, hatırlamak,
akla getirmek → *sal-*

y. s.-asan 262/14b-d

yādime düş- (< yāde düş-:
anmak, hatırlamak, akla
getirmek): anılmak,

hatırlanmak → *yāde düş-, düş-*

d.-üp ... y. 92/8a

d.-üp y. 76/15b-3

yāgūt: yakut taşı → *yākūt*

y. 251/7a-d

yah-: yakmak, yandırmak

y.-a 79/9

y.-ıp 80/11a-d

y.-up 78/11b

yākūt: yakut taşı → *yāgūt*

y. 104/13a

y.+ı 95/4a

yākūt-veş: yakut taşı gibi

y. 106/8b

yalan: yalan

y. 90/7b

y.-mırı 77/11a-1

yalvar-: yalvarmak

y.-up 77/14a-1

yan: taraf

y.+a 87/10a, 94/2a

y.+e 75/4a

yan: yan, bir şeyin yanında olma durumu

y.+ında 88/10b

yan-: yanmak

y. 252/3b-d

y.-arsan 84/7

y.-dı 73/14b-4, 75/14b-3,
77/8a-1, 91/4b, 94/4a

y.-ıp 75/9b-d2

y.-masın 87/7a

y.-up 76/7a-2, 91/8b, 92/3a,
92/7b

y.-e 78/4b

yanan: yanan

y. 73/14a-2, 76/13a, 76/15a-2,
77/13a-2, 85/11b

yandır-: yandırmak, yakmak

y.-dı 94/11a

y.-ıp 82/2a

y.-ırsan 75/12b-4-d

y.-ısan 75-12b-4

yār: yar, sevgili

y. 76/15b-3, 78/8b, 83/12a,
85/13a, 85/16a, 86/3b, 86/8b,
86/11a, 88/7a-d, 89/2a, 91/3a,
91/3b, 94/7a-d, 95/5a, 97/9a,
98/4a, 98/7a, 98/8b, 81/6b,
81/10a, 86/12b, 81/17-d1,
94/12b, 96/7a, 104/13a

y.+a 252/3a-d

y.+ān 94/12a

y.+dan 81/14

y.+den 85/14a, 96/3a

y.+dur 101/2b

y.+e 76/2a-2, 86/6a, 86/9a,
87/3b

y.+ı 79/14a, 82/4a

y.+ım 97/12a, 250/11a-d,
251/5a-d

y.+ın 80/6a, 83/5a, 83/7a,
83/9a, 92/10a, 94/2a, 96/8b,
100/2a, 100/2a-d, 100/6a,
240/14-d

y.+ıvı 77/4a

y.+iden 98/13a

yaş: yaş olma durumu, yaş, ıslak

y.+ı 78/10b, 89/14a, 96/1b,
99/10a-d

y.+ım 99/10a

y.+ını 103/6b

y. 94/14b

yat-: yatmak

y.-an 77/3a

y.-anda 89/5b

y.-ar 93/9b

yataḵ: yatak, yatılan yer

y.+ı 99/1a

yay: ok atmak için kullanılan yay, yay

y.+e 79/14b-d, 104/4b,

105/11b-4, 106/7b

yaz-: yazmak

y. 84/5b, 85/5a

y.-dı 85/9

y.-ıp 247/6a-d

y.-um 86/9a

yegāne: yalnız → *yégāne*

y. 224/7a-1

yégāne: yalnız → *yegāne*

y. 262/13b-d

yég: iyi, hoş

y.+dür 94/7b

yegīn: kesin

y. 83/11b-d1

yek-bār: bir kez, birden, aniden

yek-sān: yerle bir olma

y. 99/10a

yek-sān ét-: yerle bir etmek →

ét-

é.-di ... y. 99/10a

yek-tā: tek olan

y. 93/11b

yél: rüzgâr

y.+den 88/14b-d

yéne: yine, gene → *géne*

y. 81/17-d5, 103/11b-d

yér: yer

y. 75/15a-2, 82/5a, 89/1b,

262/13b-d

y.+de 104/1b

y.+den 105/4a

y.+e 98/2b, 103/11b

yérde éyle-: yere bırakmak →

éyle-

y. ... é.-müsen 104/1b

yérden dur-: yerden kalkmak

→ *dur-*

d.-dı y. 105/4a

yét-: ulaşmak

y.-di 78/1a, 96/3a

y.-dikce 102/6a

y.-er 75/10b, 76/6b, 76/14b,

77/16b, 77/8b-4, 98/4a

y.-mez 81/3b

y.-se 79/5a

y.-sin 86/12a

y.-üp 101/11

yétir-: ulaştırmak → *yétür-*

y. 85/3b-d, 85/8b-d

y.-di 99/6b

y.-sin 86/10b-d, 87/2b-d2

yétür-: ulaştırmak → *yétir-*

y. 75/17, 82/10b, 82/7a, 82/7b,

82/8b, 82/9b, 83/1b, 83/2b,

83/4, 85/3a, 85/3b, 85/4b,

85/5b, 85/6b, 85/7b, 85/8b,

85/10, 85/16b

y.-rem 251/5b

y.-sün 86/9a, 86/9b, 86/10b,

86/11b, 86/12b, 87/1b, 87/2b,

87/3b, 87/4b

yétiř-: ulaşmak

y. 85/4b

y.-di 80/5a

y.-mez 85/4a

y.-sen 98/5a

y.-sün 86/6a

y.-üp 86/7a, 96/8a, 97/11a

yoh: yok

y. 77/13b-3, 78/14a, 82/8a,

88/2b, 89/1b, 92/7a, 98/10b-d,

98/6a, 101/13a, 101/13a-d

y.+dı 73/13a-2, 76/12a, 81/10a,

82/5a, 91/2a, 98/7a, 98/12b,

251/1b

y.+du 81/17-d2

y.+dur 77/10a-2, 84/6a, 88/8a,

252/1a-d, 252/1b-d

yol: yol

y. 84/9b-d1, 87/1a

y.+da 104/1b, 251/2-d

y.+ı 99/10b

y.+unda 250/14a-d

yol itir-: yol kaybetmek → *itir-*

y. i.-ip 84/9b-d1

yol vér-: yol vermek → *vér-*

y. v.-in 87/1a

yolda éyle-: yolda bırakmak → *éyle-*

y. ... é.-müsen 104/1b

yü: ve → *ve, u, [u], ü, [ü], vu, vü*

y. 79/7a, 79/7a

yümn: kutlu

y.+ı 95/11a

yüz: yüz sayıs, 100

y. 76/3a-1, 77/13b-4, 80/3a,
81/1a, 86/1a, 87/2a, 87/2b-d1,
87/11a, 88/2a, 99/8b, 105/3b

yüz min: yüz bin sayısı, 100.000
y. m. 106/12a

yüz: yüz, beniz
y.+ümde 89/14a

Z

zamān: zaman

z. 73/14a-2, 75/7a, 75/7b,
76/12b, 77/15a, 79/7b, 83/11a,
87/11a, 87/14b, 103/10a,
105/5b

zār: ağlayan, gözü ağlar

z. 92/11b, 247/5a
z.+dır 100/12b
z.+e 84/9a
z.+ı 86/10a, 92/10b
z.+ım 86/5a, 90/14a, 251/13b
z.+ımı 75/15b-3, 81/6a
z.+ime 86/1b
z.+inde 82/5b

zāre gel-: bıkmak → *gel-*

z. g.-ür 84/9a

zebān: dil

z.+ne 73/15b, 77/15a,
z.+ım 240/10a-d

zebāne gel-: dile gelmek, dile
gelip konuşmak → *gel-*
g.-di z. 73/15b, 77/15a

**zebānım ‘āciz ğal- (< zebānı
‘āciz ğal-:** dili aciz kalmak):
dilim aciz kalmak, → ‘āciz
ġal-, ġal-
ğ.-ıp z. ‘ā. 240/10a-d

zebāne: alev dilimi, alev

z. 247/8

zebāne çek-: alevlenmek →
çek-
ç.-er z. 247/8

zebūn: rezil, yenilmiş

z. 94/4a

z.+um 80/5b

zebūn ol-: rezil olmak,
yenilmek → *ol-*
z. o.-dı 94/4a

zede: vurmuş

z. 106/9b

zeḥmet: zahmet, emek

z. 86/1a, 97/2a

zeḥmet çek-: zahmet çekmek,
emek vermek → *çek-*
ç.-me z. 97/2a

zehr: zehir

z. 94/1b, 94/3b, 82/3

zelzele: deprem, zelzele

z. 76/1b-3

zelzele sal-: deprem ortaya
çıkarmak → *sal-*
z. s.-dım 76/1b-3-4

zemāne: dönem

z. 94/3b, 247/1a-d, 251/4a-d
z.+mizde 252/1b-d

zemīn: yer

z.+de 83/7a, 85/5b, 101/2b
z.+den 105/3a

zencīr: zincir

z.+e 83/14a
zencīre çek--: zincirlemek →
çek-
z. ç.-üp 83/14a

zerd: sarı

z.+im 92/2b

zi: çıkma durumu (-DAn) ekinin

Farsça karşılığı

z. 92/2a, 93/11b

zībā: güzel

z. 93/11a
z.+dur 93/5a

zindān: zindan, hapishane

z.+e 85/8a, 102/2a

zindāne sal-: hapsettirmek,

hapishaneye attırmak

s.-dı ... z. 85/8a

s.-up z. 102/2a

zūlf: zülüf, saç

z. 75/6b-d2, 78/1b, 80/6b,
80/12a, 82/10b, 83/1a, 83/8a,
84/9b-d1, 90/5b, 90/6a, 90/6a-
d, 90/12a, 90/15a , 91/11a,
91/13a, 92/13a, 93/5a, 93/8b,
93/9a, 93/10b, 95/7a, 95/11b,
97/13a, 98/6b, 100/5b,
101/12b, 101/13b, 102/5b,
103/8a, 104/3a, 106/11b,
z.+[i] 100/3a

z.+i 81/15b, 82/10a, 90/7a, 97/14a,
105/2b

z.+in 87/10b, 99/8a, 100/14a

z.+ine 83/13b

z.+ini 80/3b, 95/1a

z.+leri 87/6b

z.+ün 84/4a, 86/4a, 86/5b,
89/3a, 89/9a, 90/7a-d, 91/7b, 92/4a,
92/5a

z.+ünden 91/4a

z.+ünün 85/6a

Z

zelīl: zelil olma, zillete düşme

z. 79/3

zelīl éyle-/i-: zelil olmak,
zillete düşmek → *éyle-/i-*
z. é.-ye 79/3

zerre: zerre

z. 76/2b-4

z.+si 91/12b

z.+sini 102/15a

zerre-efşān: zerreler saçan

z.+dur 93/10b

zövķ: zevk

z. 91/10a

Zü'l-celāl: celal sahibi, azamet sahibi,
ululuk sahibi, büyüklük sahibi

Z. 75/10b, 75/17, 76/6b,
76/14b, 77/8b-4, 77/16b

Ž

že'if: zayıf, cılız

ž.+imde 82/8a

žerb: darp, darp etme, vurma

ž. 79/4b

Z

é.-me z. 95/10b

é.-di ... z. 98/9a

z. é.-me 105/6b

zālīm: zalim, zulüm eden

z. 94/8b, 105/8a

zūlm: zulüm

z. 95/10b, 98/9a, 103/4b,
105/6b

z.+i 77/3b

zūlm éyle-: zulüm etmek →
éyle-

B. Özel Adlar Dizini

A

b.-i ş. 80/3b, 86/9a, 87/1b,
89/9a, 91/13a, 95/14a, 97/13a
b.-i ş.+den 98/7b

āb-i héyvān: yaşam suyu

ā.+dır 93/11b-d2

Āl-i ‘Ebā: Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatima Zehra, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’den oluşan beş kişiye Āl-i ‘Ebā denmektedir. Rivayete göre söz konusu beş kişinin bir abanın altında uyuduğu sırada Cebrail de gelip onlara altıncı kişi olarak katılmış ve o da bu şerefe nail olmak istemiştir. Bu nedenle de onlara “Aba Ailesi” anlamına gelen “Āl-i ‘Ebā” denmiştir.

Ā. 79/10a

Allāh: Tanrı, Allah

A. 75/14a-1

A.+den 105/8a

A.+e 105/6b

A.+u 80/8b

B

bād-i şebā: saba yeli

Bedeḥşān: lal taşları ile ünlü olan Afganistan’daki Bedeḥşan bölgesi

B. 90/13b, 101/15b

B.+dur 93/7b

B.+ı 83/5a, 84/5a

B.+un 91/8a

Benātü’n-ne‘ş: Heft Evreng veya Yedi Evreng yıldız kümesi, küçük (Benātü’n-ne‘ş-i Sugra) ve büyük (Benātü’n-ne‘ş-i Kübra) olmak üzere iki yıldız kümesinden oluşmaktadır.

B. 102/9a

C

Ceyḥūn: Ceyhun Irmağı → *Céyhūn*

C.+dur 93/4b

Céyhūn: Ceyhun Irmağı → *Céyhūn*

C. 251/14a-d

Ç

F

çeşme-yi heyāt: hayat suyu pınar

ç.-yi h. 99/12a

Ferhād: Şirin'in sevgilisi Ferhat

F. 99/4b, 251/15a

çeşme-yi heyvān: hayat suyu pınarı

ç.-yi h.+e 89/10b

Firdövs-i E'lā: yüce cennet

f. e. 100/1b

Çīn: Çin

Ç. 80/7

G

D

dāl: Arap alfabesindeki d harfi

d. 104/8a

d.+e 105/1a

Gīv: Şehname kahramanlarından Giv

G.+in 101/7b

H

Deşt-i Tatar: Tatar Çölü

D. T.+dur 100/10a

Hindū: Hintli, Hindu inancında olan

H. 89/11a, 95/7a

H.+dur 93/8b

H.+ye 106/11b

Dicle: Dicle Irmağı

D. 77/1b, 103/6b

D.+ler 78/10b

Hindū şifet: Hindu sıfatlı, Hindu gibi

olma → *şifet*

H. ş. 89/11a

E

Eymen: Eymen vadisi, Hz. Musa'ya vahyin ilk geldiği vadinin adı → *Vādī-yi Eymen*

E. 87/5b

Ḥ

Ḥebeş: Habeşistan

Ḥ. 76/9a-2, 90/5a

Ḥeyrān: Hayran Hanım Dünbüli →

Ḥéyrān

H. 81/5, 82/6, 83/3, 83/12a,
84/7, 85/1, 85/9, 86/1b, 86/8b,
89/2a, 90/10, 91/3b, 91/10a,
92/3a, 94/7a, 94/14b, 96/9a,
97/10a, 98/5b, 98/13a, 99/7a,
99/14a, 100/9, 101/10, 101/3a,
102/4, 102/11b, 103/5b,
105/10a, 106/5a-1, 224/11a-1,
224/12a-1, 240/15
H.+dur 93/12b
H.+e 90/1b, 96/2b, 97/3a,
105/2a
H.+ı 87/4b, 95/7b, 104/1a,
104/9, 106/15
H.+ın 92/10a, 93/4a

Héyrān: Hayran Hanım Dünbüli →
Heyrān

H. 94/7a-d, 247/7-d, 251/2-d,
251/10-d, 252/3b-d
H.+ın 263/5-d

H

Heṭā: Doğu Türkistan'daki Hata
bölgesi
H. 90/13b

Hosrov: Sasani kralı Hüsrev
H. 99/4a

Hosrov-şifet: Hüsrev gibi → *şifet*
H. 99/4a

Hudā: Tanrı, Allah
Hudā 79/11b, 84/15b
H.+den 98/12b

Hūşe-yi Pervīn: Ülker denilen yedi
yıldızın toplamı, Süreyya → *Pervīn*
H. P. 102/9a

İ

İrān: İran
İ.+e 84/5b

İsfendiyār: Şehname
kahramanlarından İsfendiyar, Rüstem
tarafından iki başlı bir okla
gözlerinden vurularak öldürülmüştür.
İ.+dur 100/13b

İsī: Hz. İsa
İ. 93/11b-d2

İsī-yi Rūhullāh: Tanrı'nın
ruhu Hz. İsa → *Rūhullāh*
İ. R. 93/11b-d2

İslām: İslam Dini
İ.+ı 79/2a

İzed: Tanrı, Allah
İ.+in 96/3b

Leylî: Mecnun'un sevgilisi Leyla →
Léylî
L. 106/14

K

Ke'be: Kabe
K. 97/2a
K.+ye 85/1

Ken'an: Kenan bölgesi
K. 102/2b
K.+e 78/12, 89/3b, 95/13b

Kerbubelâ: Kerbela
K.+de 79/11a

Kesrâ: Kisra, Sasani kralı
Anuşirvan'ın lakabı
K.+nı 78/14b

K

ķövs-i ķüzeh: gök kuşağı
ķ. ķ. 87/6a, 91/5a

L

Léylî: Mecnun'un sevgilisi
Leyla → *Léylî*
L. 250/15a-d

M

Mecnûn: Layla'nın sevgilisi Mecnun
M. 84/15a, 88/9a, 94/6a,
104/10, 247/4b, 250/15b,
251/15b

Mecnûn şifet: Mecnun gibi
M. ş. 88/9a

Mesîhâ: Haz. İsa
M.+dır 81/16b

Muğân: İran'nın Erdebil ilinde yer
alan Muğân bölgesi
M. 84/1b

Mülk-i Bedehşân: Afganistan'da
bulunan Bedehşân bölgesi
M. B.+ı 84-5a

Mülk-i İslâm: İslam ülkesi
M. İ.+ı 79/2a

Mülk-i Revân: İrevan bölgesi

M. R. 78/13b

R. 82/4a, 84/11a, 84/13a,
86/2a, 92/6b

Müselmān: Müslüman

M.+e 79/3

Re's-i Zeneb: at kuyruğu şeklinde
olan bir yıldız kümesi

R. Z. 76/9b-3

Müşterī: Jüpiter

M. 77/13a-1

Rižvān: cennet bekçisi

R.+e 79/6, 95/14b

R.+ı 83/12b

N

Növ-şād: güzelleri ile ünlü olan bir
mitolojik bölge ve şehir

n.+e 85/5b

Rövze-yi Rižvān: Cennet'in bahçesi
→ *Rižvān*

R. R.+e 79/6, 95-14b

R. R.+ı 83-12b

P

Pervīn: Ülker denilen yedi yıldızın
toplamı, Süreyya

P. 102/9a

Rūḥullāh: Tanrı'nın ruhu anlamında
olup Hz. İsa'nın lakabı olarak
kullanılmaktadır.

R. 93/11b-d2

Peşeng: Şehname'nin
kahramanlarından

P.+den 101/7b

Rüstem: Şehname'nin
kahramanlarından Zal oğlu Rüstem →
Rüstem-i Destān

Rüstem 100/13a

Pīr-i Muğān: Mugan piri,
Mutasavvıflara pirlik eden

P. M. 84/1b

Rüstem-i Destān: Şehname'nin
kahramanlarından Zal oğlu Rüstem →
Rüstem

R. D. 100/13a

R

Reb: Tanrı, Allah

T

S

Sehend: İran'ın Doğu Azerbaycan
ilinde bulunan Sehend Dağı
S.+i 99/10a

Süleymān: Hz. Süleyman
S.+e 78/15
S.+ı 83/10b

Ş

Şāh-i Hebeş: Habeşistan kralı
Ş. H. 76/9a-2, 90-5a

Şām: Suriye'deki Şam bölgesi ve
şehri
Ş.+e 76/9a-2

Şeb-i Yeldā: Yelda gecesi, yılın en
uzun gecesi
Ş. Y.+ye 80/7

Şi'e: Şii, Şia Mezhebi
Ş.+lerin 79/5a

Şīr-i Hudā: Hz. Ali'nin lakabı,
Tanrı'nın aslanı
Ş. H. 79/11b

Tarı: Tanrı, Allah
T. 77/7a, 77/14b-4, 87/3a

Tatar: Tatar
T.+dur 100/10a

Teht-i Süleymān: Hz. Süleyman'ın
tahtı
T. S.+e 78/15
T. S.+ı 83/10b

Ṭ

ṭāḳ-i rengün (< ṭāḳ-i rengīn): gök
kuşağı
ṭ. r. 91-5a

ṭūbī: Cennet'te bir ağaç
ṭ. 102/1a

‘U

‘Ummān: Umman denizi
‘U.+e 78/10b

V

Vādī-yi Eymen: Eymen vadisi, Hz.
Musa'ya vahyin geldiği ilk yer →
Eymen

V. E. 87/5b

Y

Yūsif: Hz. Yusuf → *Yūsif-i Ken'ān*

Y. 78/12, 81/16a, 83/2a, 89/3b,
95/13b, 102/2b, 251/4a-d

Yūsif-i Ken'ān: Kenanlı Ha. Yusuf

→ *Yūsif*

Y. K.+e 78/12, 89/3b

Y. K.+ı 83/11b

Z

Züleyhā: Hz. Yusuf'a âşık olan
firavunun eşi Züleyha

Z. 83/11a, 95/13a

Z.+dır 81/16a

C. Arapça ve Farsça İbareler Dizini

A

Allāhu ekber: Tanrı büyüktür.

A. 80/8b

g. 105/11a-2, 105/11b-4, 105/12a-2, 106/1a-2, 106/1b-3, 106/2a-2, 106/2b-3, 106/3a-2, 106/4a-2, 106/5b-1

B

bēbīn: gör

b. 106/8a-d

güftem: dedim

g. 106/4a-1

be-ḥemdi'lleh: Tanrı'ya hamdola!

b. 91/9b

küned: ede, eyleye, yapa, kıla

k. 106/13b

benger: bak!

b. 106/12b

K

bi'lleh: Hak Teâlâ hakkı için

b. 83/10b, 247/5b, 251/8b

li'llehi'l-ḥemd: Tanrı'ya hamdolsun,

Tanrı'ya şükür olsun

l. 96/4a, 97/7a

L

C

cövlān küned: kendini gösterircesine yürüsün.

c. k. 106/13b

nūrest: ışıktır

nūrest 106/10b-d

N

G

güftā: dedi ki

Te'āl'elleh: ulu Tanrı

t. 80/14a, 93/6a

T

D. Farsça Mısralar Dizini ve Türkçe Anlamları

Parlayan : چونکه شده مهر منور نهان
(parlak) güneş saklandığı için,
73/12a-1

Dedim ki senin : گفتم که عارض تو
yüzün,
105/11a-1

İneleyerek : جانب مجلس چو شدم ناله زن
meclise doğru yol aldığım için,
73/12b-3

Senin gibi bir : مانند تو نیست پادشاهی
padişah yoktur.
107/1b

Gördüm ki : دیدم و یاران دگر گشته جمع
diğer dostlar da toplanmışlar,
73/13a-1

Keşke beni arada : یادم بکنی تو گاهگاهی
sırada ansaydın.
107/2b

Göz : چونکه نظر کردم و جانم بسوخت
attığımda canım yandı,
73/13b-3

Azizim : چون رفت عزیز و یارم
(sevdiceğim) ve yarım Gittiği için,
224/5a-1

Kelebeğe doğru : جانب پروانه نمودم خطاب
(şöyle seslendim) hitap ettim,
73/14a-1

Rüzgârım karardı. : شد تیره روزگارم
224/5a-2

Bu şevke : چاره اگر داری بر این اشتیاق
(iştıyaka) çaren var ise,
73/14b-3

O nigârın zülfü gibi : چون زلف آن نگارم
(dağımığ)ım,
224/5b-3

Beni öylece : چونکه مرا دید بدان گونه زار
ağlar görünce,
73/15a

İşim gücüm hep : شوریده کار و بارم
karışmıştır (coşkuldur).
224/5b-4

224/11a-2	Canım ateşte yandı. : جانم گرفت آتش.
224/6a-2	
224/12a-2	O nigârın hicrindeyim. : هجران آن نگارم
224/6b-4	Bir yerde : از دست شد قرارم
224/7a-2	dayanamadım.
240/9a	Bütün güzellerin : در مجمع جمله خوبرویان
	içinde,
	Evim karanlık oldu. : تاریک گشت خانه
240/10a	Senin methin : مدح تو دگر به وصف ناید
224/7b-4	Zamanın : مجنون روزگارم
	Mecnun'uyum (delisiyim).
240/11a	İnsan da böyle : انسان نبود به این نزاکت
224/8b-4	Beni benden aldı. : بر بود اختیارم
	ince (kibar) olur mu?
224/9a-2	Yay kaşlı ay (güzel). : ماه کمان ابرو
240/12a	Senin gibi : نایاب بود که چون تو گوهر
224/9b-4	Başı dönmüş ve : سرگشته و نزارم
	yaralıyım (yorgunun).
240/14	İstediğine : از یار جدا شدی به ناکام
224/10a-2	Benim gamlarım : غمهای من شد افزون
	arttı.
	Bu diyarın : مجنون این دیارم
	Mecnun'uyum (delisiyim).

Bülbül gibi : چون بلبلم و در آشیانه
yuvadayım,
247/1a

esiri olmuş,
247/7

Ey gönül sen : ای دل تو ببین چگونه ماند
gör ki nasıl olur (neye benzer)?
247/2a

Ey dost bana : ای دوست به من بکن نظاره
bir göz atsana,
250/11a

Sevgilim o aldatıcı : جانا سخنان دل فریبت
sözlerin,
247/3a

Senin yüzünün : از هجر رخت دل حزینم
hicrinden hazin gönlüm,
250/12a

Yalnız beni : تنها نه مرا هزار چون من
değil, binlerce ben gibiyi,
247/4a

Gönülden : خواهم که ز دل فغان بر آرم
haykırmak isterim.
250/13a

Bu yorgun ve yaralı : این خسته زار بینوا را
sefili,
247/5a

Senin ayrılığından : از فرقت تو برفت جانم
canım (bedenimden) çıktı.
250/14a

Ciğer kanı ile : از خون جگر نوشته نامه
mektup yazarak,
247/6a

Leyli (Leyla) : لیلی تویی جمله عاشقانت
sensin, her kes sana âşık,
250/15a

Hayran ki aşk : حیران که اسیر عشق گشته

Âşıklarının : هر چند پراست جمله عشاق
sayısı çok olsa da,

251/1a

251/2
: Senin yolunu
beklerken Hayran'ın gözleri kalakaldı,
251/2

251/4a
: Ey zamanın en
yücesi (ulusu) ve en iyisi,
251/4a

251/5a
: Bir an bile
seni görmeyince,
251/5a

251/6a
: Yüce feleğ
kement attı,
251/6a

251/7a
: Şeker saçan
dudağında gülücük,
251/7a

251/8a
: İki haftalık ay gibi
yüzün,
251/8a

251/9a
: Gönül kan
çıkırır ve kan döker,
251/9a

251/10
: Hayran senin ay
yüzünü görünce,
251/10

251/12b
: Şefkat
ile (yüzünden) bana bir göz at,
251/12b

251/14a
: Çiçim çu رود جیچون گردیده است پر خون
Gözüm Ceyhun Irmağı gibi kanla
dolmuş,
251/14a

251/14b
: Feleğin
zulmünden dolayı dostlarımdan
uzaklaştım,
251/14b

Bu
zamanda benim gibi cefakeş
bulunmaz,
251/14b

252/1a

چه نوع نمایم عذرخواهی : Nasıl da özür
dileyeyim?

262/15b

: نبود بروی عالم چون من سیه ستاره

Dünyamızda benim gibi yıldızı (bahtı)

kara bulunmaz,

252/1b

: پروانه سان بسوزان دل بر فراق رویش

Kelebek gibi yüzü ayrılığından

gönlünü yak,

252/3a

: از اشک آن ستمگر حیران بکش شراره

Hayran, o zalime karşı gözyaşınla

alevlenerek yan,

252/3b

: مانند تو نیست پادشاهی : Senin gibi bir

padişah yoktur.

262/13b

: یادم بکنی تو گاهگاهی : Keşke beni arada

sırada anımsayasın,

262/14b

سرت شوم الهی : Senin başına
kurban olayım,
263/1b

چون کردی بروی من نگاهى : Benim
yüzüme baktığın için,
263/2b

از زمره عاشقان سپاهى : Aşıkların
topluluğundan bir ordu birliği gibi,
263/3b

حیران حزین دگر گناهی : Hüzünlü
Hayran'ın bir başka suçu (yoktur),
263/5

Sonuç

XIX. yüzyıl Kaçar döneminde İran ve Azerbaycan’da ortaya çıkan erkek ediplerde olduğu gibi kadın şairlerde de edebi tarz açısından divan şiirinde “Geçmişe Dönüş” diye adlandırılan bir edebi tarzın hakim olduğunu görmekteyiz. Bu dönemde diğer edebi akım Türk halk edebiyatı kapsamında değerlendirebileceğimiz “Aşık veya Ozan Tarzı”dır.

Bu yüzyılda yaşamış olan otuz yedi (37) Türk kadın şairin çoğunluğunda görülen edebi tarz “Aşık veya Ozan Tarzı” olsa da Türk divan şairlerinin tarzı eski “Irak Tarzı”na özenen “Geçmişe Dönüş Tarzı”dır. “Geçmişe Dönüş Tarzı”nı uygulayan kadın şairler içinde Hurşid Banu Na-tevan ile birlikte Hayran Hanım iki en başarılı kadın şairdirler. Hayran Hanım’ın en çok başvurduğu şiir türü “gazel”dir. Bu bir bakıma “Irak Tarzı”na özenen “Geçmişe Dönüş Tarzı”nın da belirgin özelliklerinden sayılmaktadır.

Şiirlerinde on üç (13) aruz vezni kullanmıştır. Divan şiiri ve tasavvufi edebiyatta yaygın olan mazmunların birçoğundan yararlanmıştır. Yine diğer divan şiiri örneklerinde olduğu gibi Hayran Hanım’ın da eserinde *teşbih*, *istiare*, *kinaye*, *ta’riz*, *teşhis* ve *intak* gibi mecaz kullanımlar, anlam ile ilgili *iham*, *tevriye*, *tenasüb*, *leff ü neşr*, *tezad*, *tekrir*, *hüsn-i ta’lil*, *nida*, *tecahül-i arifane*, *mübalağa*, *tedric*, *istifham*, *rücu*, *telmih*; ve söz ile ilgili ise *ıştikak* gibi edebi sanatlara sıkça başvurulmuştur.

Hayran Hanım şiirlerinde kimi ağız özelliklerine de rastlanılmaktadır. Bu ağız özellikleri şunlardır:

1. “Olumsuz öğrenilen geçmiş zaman”ın farklı bir biçimi: Bu ağız özelliğine ikinci tekil şahıslarda üç kez rastlamaktayız. Bunlar 1. **görmemisen** (görmemişsin), 2. **düşmemisen** (düşmemişsin) ve 3. **olmamısan** (olmamışsin) örnekleridir.
2. Üçüncü tekil şimdiki zamanın özel bir biçimi: Ağız özelliği olan bu biçime sadece **yandırısan** (yandırırısan) örneğinde rastlamaktayız.

3. İkinci tekil iyelik ekinin “-vI” biçimi: Bu örneklerdeki “-I” eki ise nesne durumu ekidir. Bu tek örnek ise şöyledir: “yārıvı (yarını)”

Hayran Hanım’ın elimizde olan bu yazma nüshasında Türkçe kelimeler ve dilbilgisel yapılar konusunda tarihsel Arap alfabeli Türk imla sisteminin (Türk-Osmanlı, Türk-İran ve Doğu Türkçesi imla sistemi) sürdürülmediğini, ancak Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerde orijinal imlalar aynen devam ettirildiğini söyleyebiliriz. Bunun sebebi ilgili istinsahın Arap alfabeli Türkçe tarihsel imla geleneğinden kopuk bir biçimde 1946 yılında istinsah edilmesi olsa gerek.

Hayran Hanım’ın Türkçe şiirlerindeki dil özellikleri büyük bir oranla İran ve Azerbaycan’da ortaya çıkan XIX. yüzyıl Türk ediplerinin dili ile uyum içerisindedir. Ancak yaşadığı döneme göre Hayran Hanım’ın Türkçe şiirlerinde kimi arkaik (eskicil) özelliklere de rastlanılmaktadır. Dönemin diline göre seslik yapısı bakımından genizsil artdamaksıl /ŋ/ foneminin sistematik olarak kullanılmayışı ve “köñül/göñül” veya “var[ı]ŋa” örneklerinde olduğu gibi nadiren kullanıldığına tanık olmaktadır. Bu eğilim muhtemel müstensih hatasından kaynaklanmaktadır.

Çağdaşı olan diğer edebi eserlerde olduğu gibi Hayran Hanım’ın Türkçe şiirlerinde de kimi eskicil (arkaik) dilbilgisel yapılar rastlanılmaktadır. Örneğin; “-IbAn” ulacı, ikinci tekil emir kipi eki “-ginen < -gIl” ve basit şimdiki zaman üçüncü tekil şahıs çekim eki “-IrI”. Yine aynı dönemdeki diğer Türkçe eserlerde olduğu gibi onun da Türkçe şiirlerinde “ara”, “içre” ve “görset-” gibi eskicil (arkaik) sözcük ve eylemleri görebilmekteyiz.

Onun şiirlerinde dönemin diğer edebi eserlerinde hemen hemen hiç görmediğimiz birinci tekil şahıs zamiri “ben” biçimine – belki de istinsah yanlışlığı olarak – sadece iki örnekte rastlamaktayız. Bununla birlikte çağdaşı eserlerde olduğu gibi onun da şiirlerinde “saķın” ve “yég” gibi sözcüklere az da olmuş olsa rastlamaktayız.

Hayran Hanım'ın Türkçe şiirlerinde kullanılan en ilginç ve sıra dışı örnek ise hiç kuşkusuz “söylemek” anlamına gelen “*eyt- / ayt-*” eylemidir. Söz konusu eylem Türkmen Türkçesi ve kimi Horasan bölgesi yazılı metinleri dışında ister İran ve Azerbaycan, isterse de Anadolu sahasındaki çağdaşı olan diğer metinlerde rastlanılmamaktadır.

Kaynaklar (Yararlanan Kaynaklar)

- Abadiyan, Hüseyin, (1374 / m. 1996), “Cenbeş-i Tenbakû”, **Tarih-i Muasır-ı İran**, C. VI, Tah.
- Ademiyet, Firidun, (1351 / m. 1973), **Endişe-i Terakki ve Hükümet-i Kanûn-ı Asr-ı Sipahsalar**, Tah.
- Ademiyet, Firidun, (1363 / m. 1985), **Fıkr-i Demokrasi-yi İctimai der Nihzet-i Meşrutiyet-i İran**, Tah.
- Agnes, Kefeli Nilüfer, (1959), “İl’minskiy Nikolay: Orta Volga Müslüman ve Türk Halkları Üzerindeki Siyaseti”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 18, Ank., Yeni Türkiye Yayınları.
- Ahundov, Nazim, (1964), **Molla Nesreddin Jurnalının Neşri Tarihi**, Bak., Azərneşr.
- Akpınar, Yavuz, (1994), **Azerî Edebiyatı Araştırmaları**, İst., Dergâh Yayınları.
- Aksan, Doğan, (2000), **Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim**, C. 2-3, Ank., TDK Yayınları.
- Bek, Kemal, (2001), **Metin İncelemeleriyle Sözlü Yazın Dönemi’nden Tanzimat Dönemi’ne Eski Türk Yazını**, 1. bas., Ank., Donkişot Yayınları.
- Christensen, Arthur, (1314 / m. 1936), **Vaz’-ı Millet ve Devlet ve Derbar der Devre-yi Şahinşahi-yi Sasaniyan**, Trc. Muctaba Minevi, Tah., Neşriyyat-ı Komisyon-ı Maarif.
- Clauson, Sir Gerard, (1972), **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Oxford, At The Clarendon Press.
- Curzon, George Nathaniel, (1349 / m. 1971), **İran ve Kaziyye-yi İran**, Trc. Vahid Mazenderani, Tah.
- Devlet-abadi, Hacı Mirza Yahya, (1362 / m. 1984), **Tarih-i Muasır ya Hayat-ı Yahya**, C. 1-4, Tah., Saziman-ı İntişarat-ı Cavidan.
- Dilçin, Cem, (1983), **Yeni Tarama Sözlüğü**, Ank., TDK Yayınları.
- Dilçin, Cem, (1999), **Örnekleriyle Türk Şiir Bilgisi**, 5. bas., Ank., TDK Yayınları.
- Durmuş, İlhami, (2008), **İskitler (Sakalar)**, Ank., Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

- Dümbüli, Hayran Hanım, (İstinsah Tarihi: 1946), **Tebriz Milli Kütüphanesi Hayran Hanım Dümbüli Yazma Nüshası, No. 2679**, Müstensih: Muhammed Hüseyin Hamza-zade Nahcıvani.
- Eker, Süer, (2002), **Çağdaş Türk Dili**, 1. bas., Ank., Grafiker Yayınları.
- Ensari, Mehdi, (1376 / m. 1988), **Şeyh Fazlullah Nuri ve Meşrutîyyet**, Tah.
- Ergin, Muharrem, (1970), **Orhun Abideleri**, 1. bas., İst., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Ergin, Muharrem, (1989), **Dede Korkut Kitabı**, 2. bas., Ank., TDK Yayınları.
- Erol, Ali, (Güz 2006), “Türk Kültür ve Fikir Hayatında Ekinçi (1875-1877)”, **Bilig Dergisi**, S. 39, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, s. 53-72.
- Eşref Paşa, (2014), **Eşref Paşa Divanı**, 1. bas., Haz. Bilal Çakıcı, Ank., Vizyon Kırtasiye Matbaacılık.
- Fakih, Ahmed, (1974), **Kitabu Evsafı Mesacidi's-Şerife**, Haz. Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu, Ank., TDK Yayınları.
- Feuvrier, (1368 / m. 1990), **Se Sal der Derbar-ı İran**, Trc. Abbas İkbâl Aştıyani, Tah.
- Feyzullahi Vahid, Hüseyin, (Payız 1370 / Güz m. 1992), **Divan-ı Hayran Hanım: Seçilmiş Eserler**, Teb., Neşr-i Yaran.
- Gabain, A. Von, (2000), **Eski Türkçenin Grameri**, Çev. Mehmet Akalın, TDK Yayınları: 532, Ank.
- Gökyay, Orhan Şaik, (2006a), **Dede Korkut Hikayeleri**, 1. bas., İst., Kabalcı Yayınevi.
- Gökyay, Orhan Şaik, (2006b), **Dedem Korkudun Kitabı: Kitab-ı Dedem Korkut ala Lisan-ı Taife-i Oğuzan**, İst., Kabalcı Yayınevi.
- Grantosky, E. A. vd., (1359 / m. 1981), **Tarih-i İran**, Trc. Key-hüsrev Kişaverzi, Tah.
- Gülsevin, Gürer, (2007), **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, Ank., TDK Yayınları.
- Hey'et, Cavad, (1368 / m. 1990), **Târih-i Zebân ve Lehceha-yı Türkî**, Tah., Neşr-i Nev.
- Hey'et, Cavad, (1993), **Azerbaycan Edebiyyat Tarihine Bir Bahış**, Bak., Yazıcı Neşriyyatı.

- Hey'et, Cevad, (1990), **Azerbaycan Edebiyyat Tarihine Bir Bahış**, C. 1-2, Tah., Çap-i Kaviyan.
- Héyrân Hanım, (2006), **Séçilmiş Eşerleri**, Haz. Ğulam Memmedli, Bak., Şerg-Ğerb Neşriyyatı.
- Hidayet, Rıza Kuli Han, (1961), **Tarih-i Ravzatü's-Safa-yı Nasrı**, C. 9, Tah.
- Huşeng Mehdevi, Abdu'r-Rıza, (1379 / m. 2001), **Tarih-i Revabıt-ı Harici-yi İran**, Tah.
- Hüseynov, Sadık, (1959), "Ekinçi Gazetinin İzahlı Bibliyografyası", **Azerbaycan CCP İlmeler Akademiyasının Haberleri**, İctimai İlmeler Seriyyası, Bak., S. 6.
- İttihadiyye, Mansure, (1375 / m. 1997), **General Semino der Hıdmet-i İran Asr-ı Kaçar ve Ceng-i Herat**, Tsh. Mir Muhammed Sadık, Tah.
- Jarden (1336 / m. 1958), **Seyahatname-i Jarden**, Trc. Muhammed Abbasi, Tah.
- Javanshir, Babak, (2008), **Horasan Türkçesi: Hemrah ve Seyyad Han Destanı (İnceleme - Metin - Sözlük)**, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Dili Tezli Yüksek Lisans Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Dr. Filiz Kiral, İst.
- Kaçalin, Mustafa S., (2006a), **Dedem Korkudun Kitabı, Kitab-ı Dedem Korkud ala Lisan-ı Ta'ife-i Oğuzan**, İst., Kitabevi Yayınları.
- Kaçalin, Mustafa S., (2006b), **Dedem Korkut'un Kazan Bey Oğuz-namesi: Hikayet-i Oğuz-name-i Kazan Bég ve Ğayrı -Metin ve Açıklamalar**, İst., Kitabevi Yayınları.
- Menafi, M. vd. (1981), **Cenubi Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası**, C. 1, Elm Bak., Neşriyyatı.
- Öklem, Necdet, (1982), **1877 Meclis-i Mebusanı**, İzmir.
- Özyetgin, A. Melek, (2001), **Ebu Hayyan - Kitabü'l-İdrak li Lisani'l-Etrak, Fiil: Tarihi-Karşılaştırmalı Bir Gramer ve Sözlük Denemesi**, Tengrim Türklük Bilgisi Araştırmaları Dizisi: 3, Ank., KÖKSAV.
- Rüstemova, S., (1993), **Azerbaycan Dövri Matbuatı**, Bak., AİA. Yay..
- Rypka, Jan, (1381 / m. 2003), **Tarih-i Edebiyat-ı İran ez Devran-ı Bastan ta Kacariyye**, 3. bas., Ba Hem-kari-yi: Otakar Klíma, Věra Kubíčková, Felix Tauer, Jiří Bečka, Jiří Cejpek, Jan Marek, I. Herbek and J. T. P. De Bruijn,

- Virastar: Karl Jahn, Mütercim: İsa Şehabi, Tah., Şirket-i İntişarat-ı İlmi ve Ferhengi.
- Rypka, Jan, (1968), **History of Iranian Literature**, Written in Collaboration with: Otakar Klíma, Věra Kubíčková, Felix Tauer, Jiří Bečka, Jiří Cejpek, Jan Marek, I. Herbek and J. T. P. De Bruijn, Edited by: Karl Jahn, Dordrecht – Holland, D. Deidel Publishing Company.
- Şemim, Ali Asgar, (1379 / m. 2001), **İran der Devre-yi Saltanat-ı Kacar**, Tah.
- Şemisa, Sirius (1386 / m. 2008), **Sebk Şinasi-yi Şiir**, 3. bas., Tah., Neşr-i Mitra.
- Taki-zade, Seyyid Hasan (1338 / m. 1960), **Hitabe, Tarih-i Evail-i İnkılab-ı Meşrutiyet**, Tah.
- Tekin, Talat vd. (1995), **Türkmence - Türkçe Sözlük**, Yay. Mehmet Ölmez, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 18, Ank.
- Tekin, Talat, (1998), **Orhon Yazıtları: Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk**, 2. bas., İst., Simurg Yayınları.
- Tekin, Talat, (2000), **Orhon Türkçesi Grameri**, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 9, Ank.
- Tekin, Talat vd. (2014), **Türk Dilleri: Giriş**, Ank., BilgeSu Yayınları.
- Tekiş, Ala'eddin (Urdibihişt 1352 / m. 1974), “Hayran Hanım”, **Mah-name-yi Armağan**, Devre-yi: 42, Şumare: 2.
- Tekmil, Humayun Nasır, (1369 / m. 1991), **Revend-i Tarihi-yi Pejuhişha-yı İrani der Küngireha-yı Beynü'l-Mileli-yi Haver-şinasi**, Tah.
- Terbiyyet, Muhammed-ali, (1987), **Danışmendan-ı Azerbaycan**, Bak., Azer Neşr.
- Terbiyyet, Muhammed-ali, (Bahar 1378 / İlkbahar m. 2000), **Danışmendan-ı Azerbaycan**, 1. bas., Be Kuşış-i Gulam-rıza Tabatabayi Mecd, Tah., Saziman-ı Çap ve İntişarat-ı Vizaret-i Ferheng ve İrşad-ı İslami.
- Teymuri, İbrahim, (1328 / m. 1950), **Tahrim-i Tenbakû Evvelin Mukavimet-i Menfi der İran**, Tah.
- Tezcan, Semih, (2001), **Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar**, 1. bas., İst., YKY.
- Tezcan, Semih - Boeschoten Hendrik, (2012), **Dede Korkut Oğuznameleri**, 4. bas., İst., YKY.

- Thomsen, Vilhelm, (2000), **Orhon Yazıtları Araştırmaları**, Çev. ve Yay. Haz., Vedat Köken, Ank., TDK Yayınları.
- Timurtaş, Faruk Kadri, (2005), **Eski Türkiye Türkçesi: XV. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük**, 3. bas., Ank., Akçağ Yayınları.
- Uygur, Erdoğan, (Eylül 2006), “Molla Nasreddin Dergisinde Felyetonlar”, **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, C. 3, S. 3, Ank., s. 7-21.
- Uygur, Erdoğan, (Aralık 2007), “Füyuzat ve Molla Nasreddin Dergilerinde Edebi Dil Tartışmaları”, **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, C. 4, S. 4, Ank., s. 53-64.

Kaynaklar (Konuyla İlgili Bibliyografiya)

- Abrahamian, Ervand, (1379 / m. 2001), **İran Beyn-i Dü İnkilab, Ez Meşrute ta İnkilab-ı İslami**, Trc. Kazım Firuz-mend, Hasan Şems-averi, Muhsin Müdür Şaneçi, Tah., Neşr-i Merkez.
- Adıgüzel, Sedat, (2006), **Azerbaycan Edebiyatında 1960 Nesri: (Hikaye ve Roman)**, Erzurum, Fenomen Yayınları.
- Adıgüzel, Sedat, (2007), “Tiflis Edebi Muhitinde Molla Nasreddin Dergisi ve Dergide Tartışılan Konular”, **Bilig Dergisi**, S. 41, s. 1-21.
- Ağamalıyeva, N., (1998), **Azerbaycan Cumhuriyeti (1918-1920)**, Bak., ELM Neşriyyatı.
- Ahundov, Ehliman, (1983), **Azerbaycan Aşıkları ve El Şairleri**, C. 1, Bak., Elm Neşriyyatı.
- Ahundov, Mirza Fetali, (2010), **Felsefi ve Politik Düşünceler**, Çev. Arif Berberoğlu, Ank., Epos Yayınları.
- Ahundov, Mirze Feteli, (1988), **Eserleri, 1295/1878**, Haz. H. Memmedzade, Çev. M. Mübariz, Bak., Azerbaycan SSR İlimler Akademiyası.
- Ahundov, Nazim, (1968), **Azerbaycan Satira Journalları (1906-1920 İller)**, Bak., Azerbaycan SSR İlimler Akademisi.
- Ahundzade, Mirza Fethali, (1958), **Mirza Fetheli Ahundof Eserleri, 1295/1878**, C. 1, Haz. H. Araslı, F. Kasımsade, Bak., Akademiya Nauk Azerbaydjanskoy SSR.
- Ahundzade, Mirza Fethali, (1958), **Mirza Fetheli Ahundof Eserleri, 1295/1878**, C. 2, Haz. H. Araslı, F. Kasımsade, Bak., Akademiya Nauk Azerbaydjanskoy SSR.
- Ahundzade, Mirza Fethali, (1977), **Makalat-ı Farsi-yi Mirza Fethali Ahundzade, 1295/1878**; Haz. Hamid Muhammedzade, Tah., İntişarat-ı Nigah.
- Ahundzade, Mirza Fethali, (1988), **Komediler: (Temsilat), 1295/1878**, Haz. Yavuz Akpınar, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İzmir.
- Ahundzade, Mirza Fethali, (1988), **Mirza Fetheli Ahundof Eserleri, 1295/1878**, C. 3, Haz. H. Memmedzade, Çev. M. Mübariz, Bak., Akademiya Nauk Azerbaydjanskoy SSR.

- Akarca, H. Dünder, (2003), **İsmail Bey Gaspıralı ve Ziya Gökalp Sempozyumları: Bildiriler (2001: Ankara-Diyarbakır)**, Ank., Türksoy Yayınları.
- Akiner, Shirin, (1995), **Sovyet Müslümanları**, Çev. Tufan Buzpınar, Ahmet Mutu, İst., İnsan Kaynakları.
- Akpınar, Yavuz, (1980), **Mirza Feth-ali Ahundzade: (Bütün Yönleriyle)**, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Tez Danışmanı: Prof. Dr. M. Kaya Bilgegil.
- Akpınar, Yavuz, (1994), **Azeri Edebiyatı Araştırmaları**, İst.
- Aktepe, Münir, (1970), **Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri (1720-1724)**, İst.
- Alevi Şirazi, Mirza Muhammed Hadi, (1363 / m. 1985), **Sefer-name-i Mirza Ebu'l-Hasan Han Şirazi be Rusya**, Tsh. Muhammed Gülben, Tah.
- Algar, Hamid, (1355 / m. 1977), **Din ve Devlet der İran ve Nakş-ı Ulema der Devre-i Kacar**, Trc. Ebu'l-Kasım Sırrı, Tah.
- Algar, Hamid, (1359 / m. 1981), **Nakş-ı Ruhaniyyet-i Pişrev der Cünbiş-i Meşrutıyyet**, Trc. Ebu'l-Kasım Sırrı, Tah.
- Aliyev, K., (1998), **Mirze Feteliden Hüseyin Cavide Geder**, Bak., Yazıcı.
- Aliyeva, Kengerli Aybeniz, (2008), **Azerbaycan'da Romantik Türkçülük**, Akt. Metin Özarslan, İst., Doğu Kütüphanesi.
- Arat, Reşit Rahmeti, (1997), "Matbuat", **İslâm Ansiklopedisi**, C. 7, MEB., Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi.
- Ariyen-pur, Yahya, (1972), **Ez Saba ta Nima: Tarih-i 150 Sal-ı Edeb-i Farisi**, C. 1-2., Tah., Şirket-i Sehami İntişarat.
- Arslanoğlu, Cem Ender, (1986), **Kars Milli-İslam Şurası (5.11.1918-17.1.1919) ve Cenubigarbi Kafkas Hükümet-i Muvakkata-i Milliyesi 18 Ocak - 13 Nisan 1919: Belgeler-Fotograflar**, Ank., Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları.
- Aslan, Betül, (2000), **I. Dünya Savaşı Esnasında Azerbaycan Türklerinin Anadolu Türklerine Kardeş Kömeği (Yardımları) ve Bakü Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi**, AYK, Ank., AKM Yay., 2000.
- Aslan, Betül, (2004), **Türkiye-Azerbaycan İlişkileri ve İbrahim Ebilov: 1920-1923**, İst., Kaynak Yayınları.

- Aşırılı, Akif, (2008), **Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Dönemi Basınında Kafkas İslam Ordusu**, Çev. Azad Ağaoğlu, Bak., Gismet.
- Aşırılı, Akif, (2009), **Azerbaycan Metbuatı Tarihi (1875-1920)**, Bak., Elm ve Tehsil.
- Avery, Peter, (1363 / m. 1985), “Tarih-i Muasır-ı İran”, Trc. M. Bahar Muhammed Taki, **Tarih-i Muhtasar-ı Ahzab-ı Siyasi-yi İran**, Tah.
- Bakıhanov, Abbaskulu Ağa, (1970), **Gülistan-ı İrem, 1262/1846**, Trc. Ebdülkerim Elioğlu Elizade, Bak., Azerbaycan Enstitu Tarih.
- Bal, Halil, (1996), **Azerbaycan Cumhuriyeti’nin Kuruluş Mücadelesi (1914-1918)**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Saray.
- Bal, Halil, (2010), **Azerbaycan Cumhuriyeti’nin Kuruluş Mücadelesi (1914-1918) ve Kafkas İslam Ordusu**, İst., İdil Yayıncılık.
- Bamdad, Mehdi, (1347 / m. 1969), **Tarih-i Rical-ı İran der Kurun-ı XII-XIV**, Tah.
- Baussani, Alesandro, (1962), **The Persians**, Florence.
- Bayat, Ali Haydar, (1998), **Hüseyinzade Ali Bey**, AYK, Ank., AKM.
- Baykara, Hüseyin Mirza, (1966), **Azerbaycan’da Yenileşme Hareketleri: XIX. Yüzyıl**, Ank., TKAE.
- Baykara, Hüseyin, (1975), **Azerbaycan İstiklal Mücadelesi Tarihi**, İst., Gençlik Basımevi.
- Bayram, Cezmi vd., (2001), **Yüz Yılda Gaspıralı’nın İdealleri: Bildiriler [Yüz Yılda Gaspıralı’nın İdealleri]**, İst., Türk Ocakları İstanbul Şubesi Türk Yurdu Yayınları.
- Bayramlı, O., (2007), **Füyuzat (1906-1907)**, 2. bas., Bak., Çaşıoğlu.
- Bayramoğlu, Alhan, (2003), **Azerbaycan Demokratik Respublika Dövründe Edebiyyat**, Bak., Elm Neşriyyatı.
- Benderoğlu, Abdülatif, (1987), **Azerbaycan Şiiri: Başlangıcından 1917’ye: Araştırma ve İnceleme**, Bağdad, Darü’ş-Şuuni’s-Sekafiyye.
- Beşiri, Ahmed, (1363 / m. 1985), **Kitab-ı Abi, Güzarişha-yı Vizaret-i Umur-ı Harice-yi İngiliz Der-bare-yi İnkilab-ı Meşrute-yi İran**, C. 1-4, Tah., Neşr-i Nev.
- Bina, Ali Ekber, (1337 / m. 1959), **Tarih-i Siyasi ve Diplomasi-yi İran**, C. 1, Tah.

- Blaga, Rafael, (1997), **İran Halkları El Kitabı**, 1. bas..
- Bozkurt, Sahil, (2000), **Mirza Fethali Ahundof, Sanatı, Yaşamı, Tüm Oyunları, 1812-1878**, Ank., Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Browne, Edward G., (1328 / 1950), **Tarih-i İnkılab-ı İran**, Trc. Ahmed Pejuh, Tah.
- Browne, Edward G., (1371a / m. 1993a), **Tarih-i Edebiyyat-ı İran**, Trc. Reşid Yasemi, Tah.
- Browne, Edward G., (1371b / m. 1993b), **Tarih-i Matbuat ve Edebiyyat-ı İran der Devre-i Meşrutiyet**, Trc. Muhammed Abbas ve Rıza Salihzade, Tah.
- Brughes, Henrich, (1367 / m. 1989), **Sefer-i be Derbar-ı İran 1859-1861**, C. 1, Trc. Mühendis Kürd-beççe, Tah.
- Caferof, M. C., **Ahundof ve Sabir**, Trc. Ahmed Şifai, İntişarat-ı Hakikat, Tah.
- Caferoğlu, Ahmet, (1940), **Azerbaycan**, İst., Cumhuriyet Matbaası.
- Caferoğlu, Ahmet, (1953), **Azerbaycan Dil ve Edebiyatının Dönüm Noktaları**, Ank., Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları.
- Caferoğlu, Ahmet, (Nisan 1964), “Azerbaycan’da Maarif Hareketleri”, **Türk Kültürü**, S. 18, Ank., TKAE.
- Caferoğlu, Ahmet, **İsmail Gaspralı: Ölümünün 50. Yıldönümü Münasebetiyle Bir Etüd**, İst., Kırım Türk Kültür ve Yardımlaşma Derneği.
- Cahız, (2002), **El-Cahız ve Türklerin Faziletleri**, Haz. Ramazan Şeşen, İst., İSAR Yay.
- Cefer, Memmed, (1963), **Azerbaycan Edebiyyatında Romantizm**, Bak., Akademiya Nauk SSSR.
- Ceferzade, Ezize, (1974), **Azerbaycan’ın Aşık ve Şair Kadınları**, Bak., Genclik Neşriyyatı.
- Ceferzade, Ezize, (2006), **Azerbaycan’ın Aşık ve Şair Kadınları**, Yay. Haz., Dr. Cengiz Alyılmaz, Ank.
- Celal, Mir, (2004), **Azerbaycanda Edebi Mektebler**, Bak., “Ziya-Nurlan” NPM.
- Celal, Mir, Hüseyinov Firidun, (1982), **20. Asır Azerbaycan Edebiyatı**, Bak., Maarif Neşriyatı.
- Çakıcı, Bilal, (2014), **Eşref Paşa Divanı**, Ank., Vizyon Kırtasiye Matbaacılık.
- Danişver, Alevi N., (1335 / m. 1957), **Tarih-i Meşrutiiyet-i İran ve Cunbişha-yı Vatan-perestan-ı İsfahan ve Bahtiyari**, Tah.

- Davud, Seyyid Ali, (1368 / m. 1990), **Du Sefer-name ez Cenub-u İran**, Tah.
- Devlet, Nadir, (1988), **İsmail Bey Gaspıralı: 1851-1914**, Ank., Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Devlet, Nadir, (1989), **Çağdaş Türk Dünyası: S.S.C.B.’deki Türkler Ağırlıklı**, İst., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Devlet, Nadir, (1993), **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, C. Ek, İst., Zaman, Çağ Yayınları.
- Devlet, Nadir, (1997), **İdil-Ural Ekspedisyonu: Tatarlar, Başkurtlar, Çuvaşlar**, Ank., Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Devlet, Nadir, (1998), **1917 Ekim İhtilâli ve Türk-Tatar Millet Meclisi: İç Rusya ve Sibirya Müslüman Türk Tatarlarının Millet Meclisi 1917-1919**, İst., Ötüken Neşriyat.
- Devlet, Nadir, (1999), **Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi: 1905-1917**, AYK, Ank., Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Devlet-abadi, Seyyid Ali Muhammed, (1362 / m. 1984), **Hatırat-ı Seyyid Ali Muhammed Devlet-abadi**, Tah.
- Deyû Salar, Mirza Ali Han, (1379 / m. 2001), **Yaddaştıha-yı Tarihî Raci’-i Be Feth-i Tahran**, Tah.
- Drowille, Gaspar, (1348 / m. 1970), **Sefer-name-i Drowille**, Trc. Cevad Muhyi, Tah.
- Edib Hirevi, M. Hüseyin, (1361 / m. 1983), **Tarih-i Peydayış-i Meşrutıyyet-i İran**, Horasan.
- Efendiyev, Hidayet, (1963), **Azerbaycan Bedii Nesrinin Tarihinden**, Bak., Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı.
- Ehedov, Abdulla, (1995), **Azerbaycan’da İslam’ın Modernleşdirilmesi**, Bak., Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı.
- Ekinci, Yusu, (1997), **Gaspıralı İsmail**, Ank., Ocak Yayınları.
- Elvan-saz Hoyi, Muhammed, (Mihir 1384 / m. 2006), “Hayran Hanım Dünbüli-yi Hoyi Şair-i Sede-yi Sizdehum”, **Mah-name-yi Peyam-ı Zen**, Sal: 14, Şumare: 163.
- Eminü’-d-devle, Mirza Ali Han, (1341 / m. 1963), **Hatırat-ı Siyasi-yi Mirza Ali Han Eminü’-d-devle**, Neşr. Ferman-fermaiyan, Tah.

- Ergin, Muharrem, (1971), **Azeri Türkçesi**, İst, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Eylisli, Ekrem, (1993), **Çağdaş Azerbaycan Povesti**, Bak.
- Fatih, Mustafa, (1335 / m. 1957), **Pencah Sal Neft-i İran**, Tah.
- Fridrix, Bodenstedt, (1987), **Mirze Şefi Hakkında Hatireler, Şerkde Min Bir Gün, Kitabından Tercüme**, Ed. ve Önsöz: A. Bayramov, Bak., Yazıcı.
- Füyuzat: Edebi, Fenni, Siyasi, İctimai, Musavver, Haftalık Türkçe Mecmua-yı İslamiyye**, Bak., Azerbaycan Respublikası Milli İlimler Akademiyası.
- Gaffari, Rıza, (1380 / m. 2000), **Azerbaycan'ın Hanım Şairleri**, Teb., Çap: Cemali.
- Gani, Sirius, (1377 / m. 1999), **İran, Ber-ameden-i Rıza Han, Ber-uftaden-i Kacar ve Nakş-ı İngilizha**, Trc. Hasan Kam-şad, Tah., İntişarat-ı Filufer.
- Gardanne, (1362 / m. 1984), **Hatırat-ı General Gardanne der İran**, Trc. A. İkbâl Aştıyani, Tah.
- Gasımszade, F., (1966), **XIX Asır Azerbaycan Edebiyyatı Tarihi**, Bak., Maarif Neşriyyatı.
- Gaspıralı, İsmail, (2003), **Seçilmiş Eserleri**, C. 1, Yay. Haz. Yavuz Akpınar, Bayram Orak, Nazım Muradov, İst., Ötüken Neşriyat.
- Gaspıralı, İsmail, (2004), **Seçilmiş Eserleri: Fikri Eserleri**, C. 2, Yay. Haz. Yavuz Akpınar, İst., Ötüken Neşriyat.
- Gaspıralı, İsmail, (2008), **İsmail Gaspıralı Seçilmiş Eserleri: Dil-Edebiyat-Seyahat Yazıları**, C. 1-3, Yay. Haz. Yavuz Akpınar, İst., Ötüken Neşriyat.
- Gribaidov, Alexander, (1356 / m. 1977), **Nameha-yı Alexander Gribaidov der İran Merbut be Saltanat-ı Fethali Şah Kacar**, Trc. Rıza Ferzane, İsfahan.
- Hablemitoğlu, Şengül vd., (1998), **Şefika Gaspıralı ve Rusya'da Türk Kadın Hareketi: (1893-1920)**, Ank., Ahmet Veli Menger Vakfı Yayınları.
- Hairi, Abdu'l-Hadi (1367 / m. 1989), **Nehûstin Ruya-ruyiha-yı Endişe-geran-ı İran**, Tah.
- Hakikat, Abdu'r-refi, (1354 / m. 1976), **Tarih-i Nihzetha-yı Milli-yi İran**, Tah.
- Han Melik Sasani, Ahmed, (1338 / m. 1960), **Siyaset-geran-ı Devre-yi Kacar**, Tah.
- Han Melik Sasani, Ahmed, (1352 / m. 1974), **Dest-i Penhan-ı İngiliz der İran**, Tah.
- Hasan Han, Muhammed (1363 / m. 1985), **Çehil Sal Tarih-i İran**, C. 1, Tah.

- Hasan Han, Muhammed, (1294-1296 / m. 1877-1879), **Miratü'l-Buldan**, C. 1-4, Tah.
- Hasan Han, Muhammed, (1349 / m. 1971), **Sadrü't-Tevarih**, Tsh. Muhammed Müşiri, Tah.
- Hasanlı, Cemil, (1998), **Azerbaycan Cumhuriyeti: Türkiye Yardımından Rusya İşgaline Kadar (1918-1920)**, Çev. Aslan Erturun, Ank., Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları.
- Hasanova, P. Y. vd., **Mirza Feteli Ahundov: Elmi Eserlerin Tematik Mecmuası**, Bak., Azerbaycan Dövlət Universiteti.
- Hengirmen, Mehmet, (1999), **Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, 1. bas., Ank., Engin Yayınevi.
- Hurmuci, Muhammed Cafer, (1363 / m. 1985), **Hakayikü'l-Ahbar-ı Nasırı**, Tah.
- İ'timadu's-Saltana, (1377 / m. 1999), **Ruz-name-yi Hatırat-ı İ'timadu's-Saltana, Vezir-i İtibat der Evahir-ı Devre-yi Nasırı, Merbut be Salha-yı 1292 ta 1313-i Hicri-yi Kameri**, Ez Ruy-ı Yegane Nüsha-yı Mevcud der Kitab-hane-yi Astan-ı Kuds, Ba Mukaddime ve Feharis ez: İrac Afşar, Tah., İntişarat-ı Emir Kebir.
- İ'zam Kuddusi, Hasan (İ'zamu'l-Vizare), (1379 / m. 2001), **Hatırat-ı Men ya Tarih-i Sed-sale-yi İran**, C. 1-2, Tah., Neşr-i Kareng.
- İ'zam Kuddusi, Hasan, (1319 / m. 1941), **Hatırat-ı Men ya Ruşen Şuden-i Tarih-i Sad-sale**, C. 1, Tah.
- İbadoğlu, Ebülfez, (1969), **Hüseyin Cavid'in İblis Faciesi**, Bak., Azerbaycan SSR Elmler Akademiyası Neşriyyatı.
- İbrahim, Mirza, (1355 / m. 1977), **Sefer-name-i Esterabad ve Mazenderan ve Gilan**, Tah.
- İbrahimov, Mirze, (1947), "Héyrân Hanım", **Heyât ve Edebiyyât Dergisi**, Bak., Azərneşr.
- İkbal Aştıyani, Abbas (1325 / m. 1957), **Abbas Mirza Mülk-ara**, Tsh. Abdu'l-Hüseyin Nevai, Tah.
- İnayet, Hamid, (1362 / m. 1984), **Tefekkür-i Nevin-i Siyasi-yi İslam**, Trc. E. Talib Saremi, Tah.

- İsmayılov, Mehdi (Genceli), (2011), **Azerbaycanlı Şair Mehemmed Hadi (Hayatı-Sanatı-Eserleri)**, İtanbul, Ötüken Neşriyat.
- İttihadiyye, Mansure, (1371 / m. 1993), **Ahzab-ı Siyasi der Meclis-i Sevvûm**, Tah.
- Kadi, Nimetullah, (1347 / m. 1969), **İl-i Kacar der Pehna-yı Tarih-i İran**, Tah.
- Kadiyani, Abbas, (1376 / m. 1988), **Ferheng-i Fişürde-yi Tarih-i İran**, Tah.
- Kaempfer, Engelbert, (1360 / m. 1980), **Der Derbar-ı Şahinşah-ı İran**, Trc. Keykavus Cihandan, Tah.
- Kafarov, N., (2002), “M. F. Ahundzade Komediylarının Dili ve Milli Gülüş Medeniyyetinin Eneneleri”, **Medeni-Maarif**, No. 8-9, s. 40-41.
- Kafkasyalı, Ali, (2002), **İran Türk Edebiyatı Antolojisi**, C. 1-3, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- Kaimmakami, Cahangir, (1326 / m. 1948), **Tahavullat-ı Siyasi-i Nizam-ı İran**, Tah.
- Kalyuta, Aleksandr, (2004), **Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü**, İst., MULTILINGUAL Yabancı Dil Yayınları.
- Karabağlı, Seadet, (2004), **Üzeyir Bey Hacıbeyov’un Publisistikasında Musiki Meseleleri**, Bak., Pedagogika.
- Karadeniz, Yılmaz, (2012), “İran’da Tercüme Faaliyetleri ve Tercüme Edilen İlk Kitaplar (1830-1904)”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 5, S. 21, s. 178-191.
- Karal, Enver Ziya, (1988), **Osmanlı Tarihi**, C. 8, Ank.
- Karayev, Yaşar, (1999), **Azerbaycan Edebiyatı: Belli Başlı Dönemleri ve Zirve Şahsiyetleriyle**, Yay. Haz. Yavuz Akpınar, İst., Ötüken Neşriyat.
- Kasimov, M., (1954), **M. F. Ahundov ve XIX. Esrin İnkilabi-Demokratik Estetikası**, Bak.
- Kasımzade, F., (1962), **M. F. Ahundov’un Heyat ve Yaradıcılığı**, Bak.
- Kengerli, A., (2003), **M. F. Ahundov ve Hesən Bey Zerdabi, Ümmetçilikden Milletçiliğe Keçidin Başlanması**, Yeni Azerbaycan, 11 May.
- Kerbelayi, Şeyh Hasan, (1361 / m. 1983), **Karar-dad-ı Reji 1890**, Tah.
- Kesrevi, Ahmed, (1344 / m. 1966), **Tarih-i Meşrute-yi İran**, C. 1, Tah.
- Kesrevi, Ahmed, (1371 / m. 1993), **Tarih-i Hicde Sale-yı Azerbaycan**, Tah., Müessese-i İntişarat-ı Emir Kebir.

- Kesrevi, Ahmed, (1371 / m. 1993), **Tarih-i Hicde Sale-yı Azerbaycan**, Tah., Müessese-i İntişarat-ı Emir Kebir.
- Keykurun, Naki, (1998), **Azerbaycan İstiklal Mücadelesinin Hatıraları: 1905-1920**, Ank., İlke Kitapevi.
- Kırimer, Cafer Seydahmed, (1934), **Gaspıralı İsmail Bey: Dilde, Fikirde, İşte Birlik**, İst., Matbaacılık ve Neşriyat Aş..
- Kırımlı, Hakan vd., (2002), “İsmail Bey Gaspıralı ve Dünya Müslümanları Kongresi, **Islamic Area Studies Project Central Asian Research Series**, Tokyo.
- Kırımlı, Hakan vd., (2004), **İsmail Bey Gaspıralı İçin**, Ank., Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkez Yayınları.
- Kırımlı, Hakan, (2001), **İsmail Bey Gaspıralı**, İst., Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yayınları.
- Kirmani, Ahmed, (1367 / m. 1989), **Tarih-i İnkılab-ı Meşrutiyet**, İsfahan.
- Kirmani, Nazımü'l-İslam, (1324 / m. 1946), **Tarih-i Bidari-yi İran**, Tah.
- Kolcu, Ali İhsan, (1999), **Hasan Sabri Ayvazof Tarafından Hazırlanan İsmail Gaspralı Albümü ve Gaspıralı İsmail: Hayatı, Eserleri, Usul-i Cedid Hareketi İçindeki Yeri**, İst., Hamle Basın Yayın.
- Köçerli, Feridun Bey, (1925), **Azerbaycan Edebiyatı Tarihi**, C. 1, Bak., Azer Neşr.
- Köçerli, Feridun Bey, (1926), **Azerbaycan Edebiyatı Tarihi**, C. 2, Bak., Azer Neşr.
- Köprülü, Fuat, (1979), “Azerî”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 2, İst., MEB Yay., s. 118-151.
- Krosonosky, (1363 / m. 1985), **Sefername-i Krosonosky**, Trc. Abdurrezzak Meftun Dünbüli, Tsh. Meryem Mir Ahmedi, Tah.
- Kürkçüoğlu, Erol, (1994), **1918-1920 Türkiye-Azerbaycan İlişkileri**, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi, Enstitüsü Müdürlüğü Tez Danışmanı: Prof. Dr. Enver Konukçu.
- Laricani, Muhammed Rıza, (1358 / m. 1980), **Framason Esrar-i Saziman-i Mason der İran be Münasibet-ı Keşf-i Mahfi-gah-ı Framasonha**, Tah.

- Machalski, Franciszek, (Dey 1351 / m. 1973), “Vahid Destgirdi ve Armağan-ı U (3)”, Trc. Muhammed Vahid Destgirdi, **Mah-name-yi Armağan**, Devre: 41, Şumare: 3.
- Mahbubi, Erdekani Hüseyin, (1368 / m. 1990), **Tarih-i Müessisat-ı Temeddün-i Cedid-i İran**, C. 3, Tah.
- Mahmud, Mahmud, (1353 / m. 1975), **Tarih-i Revabıt-ı Siyasi-yi İran ve İngiliz, Der Karn-ı Nuzdehüm**, C. 1-8, Tah., Şirket-i Nisbi-yi İkbâl ve Şürekâ.
- Makas, Zeynelabidin, (1992), **Çağdaş Azerbaycan Şiiri Antolojisi**, Ank., Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Malcom, John, (1362 / m. 1984), **Tarih-i İran**, Trc. İsmail Hayret, Tah.
- Mamunat ef, N. P., (1363 / m. 1985), **Bombaran-ı Meclis-i Şura-yi Milli**, Trc. Şerafeddin Kahramani, Neşr: Hümayun Şehidi, Dimah.
- Markham, Clements Robert, (1364 / m. 1986), **Tarih-i İran der Devre-i Kaçar**, Trc. Mirza Rahim Ferzane, Losangeles.
- Mecîdî, S., (1996), **Dâniş-nâme-yi Matbuât-ı Azerbaycan**, Teb., İntişârât-ı Mehd-i Âzâdi.
- Mehdi-niya, Cafer, (1370 / m. 1990), **Nehust-veziran-ı İran**, C. 4, Zidegi-yi Siyasi-yi Seyyid Ziyaeddin Tabatabai, Tah., İntişarat-ı Panus.
- Mehmetov, İsmail, (2009), **Türk Kafkası’nda Siyasi ve Etnik Yapı, Eski Çağlardan Günümüze Azerbaycan Tarihi**, Yay. Haz. Ekber N. Necef, Şamil Necefov, İst., Ötüken Neşriyat.
- Mehmetzade, Mirza Bala, (1922), **Azerbaycan Türk Matbuatı: (1875 Yılından 1921’nci Yılına Kadar Matbuatımız)**, Bak., Birinci Hükümet Matbaası.
- Mekki, Hüseyin, (1325 / m. 1947), **İnkıraz-ı Kacar ve Teşkil-i Silsile-i Pehlevi**, Tah.
- Mekki, Hüseyin, (1362a / m. 1984a), **Tarih-i Bist Sale-yi İran**, Tah.
- Mekki, Hüseyin, (1362b / m. 1984b), **Zendegani-yi Siyasi-yi Sultan Ahmed Şah**, Tah., 1362.
- Mekki, Hüseyin, (1369 / m. 1991), **Zendegani-yi Mirza Taki Han Emir-i Kebir**, Tah.
- Meliki, Hüseyin (H. M. Zaviş), (1370a / m. 1990), **Devletha-yi İran der Asr-ı Meşrutıyyet (1285-1357)**, C. 1, Tah., Neşr-i İşare.

- Meliki, Hüseyin, (H. M. Zaviş) (1370b / m. 1990), **Devlet-merdan-ı İran ve Sahtar-ı Nihadha der Asr-ı Meşrutıyyet**, C. 2, Tah., Neşr-i İşare.
- Melik-zade, Mehdi, (1322 / m. 1944), **İstibdad-ı Sagir**, Tah.
- Melik-zade, Mehdi, (1330 / m. 1950), **Keşmekeş-i Meşruta ve İstibdat**, Tah.
- Melik-zade, Mehdi, (1363 / m. 1985), **Tarih-i İnkıdab-ı Meşrutıyyet**, C. 1-5, Tah., İntişarat-ı İlmi.
- Melykanov, (1364 / m. 1986), **Be Sevhil-i Cenub-ı Derya-yı Hazar**, Trc. Mesud Gülzari, Tah.
- Memmedov, Kamran, (1975), **19 Esr Azərbaycan Şerinde Satira**, Elm Neşriyyatı, Bak.
- Memmedov, Kamran, (1981), **Yusuf Vezir Çemenzeminli**, Bak., Akademiya Nauk Azerbaydjanskoy SSR.
- Mes'ud Ensari, Abdu'l-Hüseyin, (1356 / m. 1978), **Zindegani-i Men ve Nigahi be Tarih-i Muasır-ı İran**, Tah.
- Mes'ud Ensari, Abdü'l-Hüseyin, (1374 / m. 1996), **Mururi ber Pencah Sal Tarih, Hatırat-ı Siyasi ve İctimai**, Tezhib ve Talhis: Bakır Akili, Tah., İntişarat-ı İlmi.
- Meşkur, Muhammed Cevad, (1366 / m. 1988), **Tarih-i İran-zemin**, Tah.
- Meşkur, Muhammed Cevad, (1996), **Nazarî Be Târih-i Azerbaijan**, Tah., İntişârât-ı Kehkeşân.
- Minorsky, Vladimir, (1313 / m. 1935), **Tarihçe-yi Nadir Şah**, Trc. Reşid Yasemi, Tah.
- Mir Ca'feri, Hüseyin vd., (Payız 1388 / Güz 2010), "Cay-gah-ı ve Kar-kerd-i Handan-ı Dünbüli der Tarih-i İran, Safeviye ta Kacar", **Fasl-name-yi Pejuhişha-yı Tarihi**, Şumare: 3.
- Mir, Celal vd., (2000), **Örnekleriyle XX. Esir Azerbaijan Edebiyatı**, Haz. Kemal Yavuz, Erol Ülgen, İst., Birleşik Yayıncılık.
- Mirza, Ali Kuli, (1370 / m. 1990), **İksirü't-Tevarih**, Tsh. Cemşid Kiyân-fer, Tah.
- Mirza, Rıza-kuli, (1963), **Sefer-name-i Rıza-kuli Mirza, Neve-yi Fethali Şah**, Tah.
- Mirzayi, Muhsin, (1383 / m. 2005), **Tarihçe-yi Berigad ve Diviziyon-ı Kazak, Ez Dumantoviç ta Mir Penc Rıza Han Sevad-kuhi**, C. 1-2, Tah., Neşr-i İlmi.
- Morgan, John De, (1338 / m. 1960), **Hey'et-i İlmi-yi Feranse der İran**, Trc. Kazım Vedii, Teb.

- Morier, James Justinian, (1381 / m. 2003), **Müellif-i Kitab-ı Hacı Baba-yı İsfahani, Ağa Muhammed Han Tac-dar**, Trc. Hasan Nasır, Tah., Dünya-yı Kitab.
- Muasır, Hasan, (1347 / m. 1969), **Tarih-i İstikrar-ı Meşrutiyet-i İran**, Tah.
- Muhit, Tabatabai Muhammed, (1948), **Mecmu'a-yı Asar-ı Melküm Han**, Tah.
- Muhtari, Habibullah, (1326 / m. 1948), **Tarih-i Bidari-yi İran**, Tah.
- Mukaddem, Ali-rıza, (1389 / m. 2011), **Hoy Diyar-ı Ba-safa (Mecmua-yı Makalat der Bab-ı Tarih ve Ferheng-i Hoy)**, 1. bas., Tah., Neşr-i Merkez-i Hoy-şinasi.
- Murtuzayev, Sadık, (1962), **M. F. Ahundov'un Komediylarının Dil ve Üslub Hsusiyyetleri**, Bak., Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı.
- Musayev, İsmail vd., (1995), **Şimali Azerbaycan'da İctimai-Siyasi Vezniyyet ve Milli Demokratik Fikir (XIX. Esrin Sonu - XX. Esrin Evveli)**, Bak., Azerbaycan Dövlət Neft Akademisi Neşriyyatı.
- Musayev, İsmayıl, (1996), **Azerbaycan'ın Nahçıvan ve Zengezur Bölgelerinde Siyasi Vezniyyet ve Harici Dövlətlərin Siyaseti (1917-1921-ci illər)**, Bak., Azerbaycan Bakı Universiteti Neşriyyatı.
- Mustafayev, T. T., (1986), **XVIII. Esrin Birinci Yarısında Azerbaycan'da Rusiya'ya Meylin Güclenmesi**, Azerbaycan Bilimler Akademisi, Bak., Elm Neşriyyatı.
- Mustafayev, V., (1998), **Cenûbî Azerbaycan: Millî Şu'ûr, Murtezevî Matba'ası**, Köln.
- Mustavfi, Abdullah, (1371 / m. 1993), **Şerh-i Zendegani-yi Men ya Tarih-i İctimai ve İdari-yi Devre-i Kacariye**, C. 1, Tah.
- Mutemid, Ferhad, (1326 / m. 1948), **Revabıt-ı İran ve Osmani**, Tah.
- Müctehid, Şebisteri Ali Eşref vd., (1393 / m. 2015), "Nigahi be Zindegi ve Şiir-i Hayran Hanım Dünbülü", **Mecmua-yı Zeban ve Edeb-i Farsi: Yad-name-yi Ustad İsmail Rafi'iyan**, 1. bas., Zir-i Nazar ve İşraf-ı: Mehdi Muhakkık, Be Kuşış-i: Muhammed Tahiri Hüsrev-şahi, Naşir: Müessise-yi Mutali'at-ı İslami Danişgah-ı Tahran, Danişgah-ı Mek Gil, Tah., Çap-ı: Kanun-ı Çap.
- Müderrişi, Çehardehi Murtaza, (1337 / m. 1959), **Seyyid Cemaleddin Afgani**, Tah.
- Mülk-ara, Abbas Mirza, (1353 / m. 1975), **Şerh-i Abbas Mirza**, Neşr: Abdü'l-Hüseyn Nevai, Tah.
- Mümtaz, Selman, (1928), **Azerbaycan Edebiyyatı**, Bak., Azer-i Neşr.

- Mümtaz, Selman, (2005), **Mirze Şefi Vazeh**, Nurlan.
- Mürsel-vend, Hasan, (1364 / m. 1986), **Sefer-name-yi Ebu'l-Hasan Han Şirazi**, Tah.
- Müşerref, Meryem, (Murdad 1373 / m. 1995), “Hayran der Saye (Nigahi be Şiir-i Banu Hayran Dünbüli)”, **Mah-name-yi Kilk**, Şumare: 53.
- Müverrihü'd-devle, (1362 / m. 1984), **İran der Ceng-i Buzurg**, Tah.
- Nağıyeva, Cennet, (1988), **Eş'ar-ı Bergüzide-yi Farsi-yi Hayran Hanım Dünbüli**, Bak., Yazıcı Neşri.
- Nağıyeva, Cennet, (1998), **Zendegi ve Asar-ı Hayran Hanım Dünbüli**, Bak.
- Nahçıvani, Hac Muhammed, (Murdad ve Şehriver 1307 / m. 1929), “Asar-ı Nisvan (Hayran Dünbüli)”, **Mah-name-yi Armağan**, Devre-yi: 9, Şumare: 5 ve 6.
- Nahçıvani, Hac Muhammed, (Urdibihişt ve Hurdad 1307 / m. 1929), “Takriz ve Tashih”, **Mah-name-yi Armağan**, Devre-yi: 9, Şumare: 2 ve 3.
- Nasır, Seyyid Taki, (1363 / m. 1985), **İran Der Ber-hured-i Ba İsti'mar-geran**, Tah.
- Natık, Huma, (1360 / m. 1980), **Şurişi Ber-İmtiyaz-name-yi Reji**, Tah.
- Necmi, Nasır, (1336 / m. 1958), **İran der Miyan-ı Tufan ya Şerh-i Zendegani-yi Abbas Mirza (Cengha-yı İran ve Rus)**, Tah.
- Nedim Tuna, Osman, (1990), **Sümer ve Türk Dillerinin Târihî İlgisi ile Türk Dili'nin Yaşı Meselesi**, Ank., TDK Yayınları.
- Nefisi, Said, (1376 / m. 1988), **Tarih-i İctimai ve Siyasi-yi İran der Devre-i Muasır**, C. 1, Tah.
- Nicati, Ser-heng Gulam-rıza, (1377 / m. 1999), **Tarih-i Siyasi-yi Bist ü Penc Sale-yi İran (Ez Kudita ta İnkilab)**, C. 1-2, Tah., Müessise-yi Hıdematı Ferhengi-yi Resa.
- Nihandiyan, Muhammed, (1357 / m. 1979), **Peykar-ı Pirûz-ı Tenbakû**, Tah.
- Pak-revan, Emine, (1348 / m. 1970), **Ağa Muhammed Han Kacar**, Trc. Cahangir Efkari, Tah.
- Penahi, M. Ahmed, (1366 / m. 1988), **Ağa Muhammed Han Kacar**, Tah.
- Penâhiyân, Tebrîzî Mahmud, (1351 / m. 1973), **Ferheng-i Coğrâfiyâi-yi Milli-yi Türkân-ı İran-zemîn**, C. 4.

- Pio-Carlo, Terenzio, **Rekabetha-yı Rus ve İngiliz der İran ve Afganistan**, Trc. Abbas Azerin, Tah.
- Pollard, Sydney, (1354 / m. 1976), **Endişe-yi Terakki**, Trc. Esed-pur Piranfer, Tah.
- Rabino, H. L., (1993), **Rûz-nâme-hâ-yı İran ez Âğâz tâ Sâl-ı 1289 Hicrî-yi Şemsî**, Trc. Humâmî-zâde, Tah., İntişârât-ı İttilâ'at.
- Rain, İsmail, (1346 / m. 1968), **Feramuş-hane ve Framasoneri der İran**, C. 2, Tah.
- Rain, İsmail, (1355 / m. 1977), **Hukuk-begiran-ı İngiliz der İran**, Tah.
- Rasim, S. Efendi vd, (2002), **XIX-XX. Yüzyılların Başlarında Azerbaycan Sanatı**, Anadolu Türkçesi'ne Aktaranlar: Babek Kurbanov, Tahsin Parlak, Ank., Türk Dünyası İnsan Hakları Derneği Yayınları.
- Reis-niya, Rahim, (1382 / m. 2004), **İran ve Osmani der Astane-yi Karn-ı Bistüm**, C. 1-2, Tah.-Teb., Neşr-i Mebna ve İntişarat-ı Sutude.
- Reis-niya, Rahim, **Dü Mübariz-i Cünbiş-i Meşrute**, Bi İhtimam: Abdu'l-Hüseyn Nahid, Teb., İntişarat-ı İbn Sina.
- Resulzade, Mehmed Emin, (1950), **Çağdaş Azerbaycan Edebiyatı**, Ank. Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları.
- Resulzade, Mehmed Emin, (1951), **Çağdaş Azerbaycan Tarihi**, Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları.
- Resulzade, Mehmed Emin, (1993), **İran Türkleri**, Hazırlayanlar: Yavuz Akpınar, İrfan M. Yıldırım, Selahattin Çağın, İst., Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Rıhtım, Mehmet, (2008), **Azerbaycan Halk Cumhuriyeti ve Kafkaz İslam Ordusu**, Ed. Mehmet Rıhtım, Mehman Süleymanov, Kafkaz Universiteti, Bak., Kafkaz Araştırmaları İnstitutu Neşriyyatı.
- Rızaî, Abdu'l-Azim, **Tarih-i Deh-hezar Sale-yi İran**, C. 4, Tah.
- Rıza-zade Melik, Rahim, (1350 / m. 1970), **Tarih-i Revabıt-ı İran ve Memalik-i Mütehhide-yi Amerika**, Tah.
- Riyahi Hoyi, Muhammed Emin, (1378 / m. 2000), **Tarih-i Hoy (Seyr-i Tahavvulat-ı İctima'î ve Ferhengi Şehrha-yı İran der Tayy-ı Kurun)**, 2. bas., Tah., Neşr-i Tarh-ı Nev.
- Rüchani, Seyyid Kazım, (1370 / m. 1990), **Tahlili ber Nizhetha-yı Siyasi-Dini-yi İran**, Tah.
- Sadıkov, M., (1987), **Ahundov Mirze Feteli**, Bak.

- Sadıkov, Ramin, (2003), **Azeri Aydınlarından Yusuf Vezir Çemenzeminli (1887-1943)**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Genel Türk Tarihi Bilim Dalı, Tez Danışmanı: Doç Dr. Ahmet Kanlıdere.
- Sadr Haşimi, Muhammed, (1328 / m. 1950), **Tarih-i Cerayid ve Mecellat**, İsfahan.
- Safai, İbrahim, (1351 / m. 1973), **Merzha-yı Na-aram**, Tah.
- Safai, İbrahim, (1351 / m. 1973), **Reh-beran-ı Meşrutıyyet-i İran**, Tah.
- Saleddin, Ali, (1982), **Azerbaycan Şeri ve Folklor: 19-20. Esirler**, Bak., Azerbaycan İlimler Akademiyası.
- Saray, Mehmet, (1987), **Türk Dünyasında Eğitim Reformu ve Gaspıralı İsmail Bey**, Ank., Türk Kültürünü Araştırmaları Enstitüsü.
- Sarrâfi, Alirizâ, (1378 / m. 2000), “İran Türklerinin Dili ve Folkloru”, **Varlık Dergisi**, İl: 21, S. 114-3, 115-4, Tah.
- Sarrâfi, Alirizâ, (1383 / m. 2005), “İran Türkleri Coğrafyası”, **Mâh-nâme-yi Dilmac**, Şumâre: 2., Tah.
- Serdar, Es’ad Ali-kulu Han, (1376 / m. 1988), **Lisanu’s-Saltana Sipihr Abdu’l-Hüseyn, Melikü’l-Müverrihin, Tarih-i Bahtiyari, Hulasatu’l-A’sar fi Tarihü’l-Bahtiyar**, Bi İhtimam: Cemşid Kiyan-fer, Tah., İntişarat-ı Esatir.
- Serdârî-niyâ, Samed, (2002), **Tebriz Şehr-i Evvelînâ**, Teb., İntişârât-ı Kânûn-ı Ferheng ve Hüner-i Azerbaycan.
- Sevil, Hasan, (1997), **Kafkasyalı Eğitimci - Yazar Ömer Faik Numanzade’nin Eğitim Hakkındaki Görüşleri ve Bu Alandaki Çalışmaları**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Tez Danışmanı: Doç. Dr. Halis Ayhan.
- Sipih, Abdu’l-Hüseyn Han, (1368 / m. 1990), **Mir’atü’l-Vaka’yi-yi Muzafferi ve Yad-daştha-yı Melikü’l-Müverrihin**, Tah.
- Sipih, Ahmed Ali, (1336 / m. 1958), **İran der Ceng-i Buzurg**, Tah.
- Sircani, Sa’idi, (1361 / m. 1983) **Vakayi-i İttifakiyye, Macmu’a-yı Güzarişha-yı Hafıyye-nivisan-ı İngiliz, Der Vilayat-ı Cenubi-yi İran, Ez Sal-ı 1291 ta 1322-ye Kameri**, Tah., Neşr-i Nev.
- Soltykof, Alexis, (1336 / m. 1958), **Musafiret be İran**, Trc. Muhsin Saba, Tah.

- Sultanlı, Vagif, (2007), **Azerbaycan Muhaceret Edebiyatı**, Çev. Enver Uzun, İst., Avrupa Yakası Yayınları.
- Sultan-zade, Hüseyin, (1364 / m. 1986), **Tarih-i Medaris-i İran**, Tah.
- Sumbetzade, E. S. vd., (1985), **Cenubi Azerbaycan Tarihinin Oçerki 1828-1917**, AİA., Bak.
- Süleymani, Kerim, (1379 / m. 2001), **Elkab-ı Rical-ı Devre-i Kacariyye**, Tah.
- Süleymanlı, Ebulfez, (2006), **Milletleşme Sürecinde Azerbaycan Türkleri: (Rus İşgalinden Günümüze Sosyolojik Bir Değerlendirme)**, İst., Ötüken Neşriyat.
- Süleymanova, S., (1999), **Azerbaycanda İctimai-Siyasi Herekat (XIX Yüzilliyin Sonu, XX Yüzilliyin Evvelleri)**, Bak.
- Swietochowski, Tadeusz, (1988), **Müslüman Cemaatten Ulusal Kimliğe Rus Azerbaycanı 1905-1920**, Çev. Nuray Mert, İst., Bağlam Yayınları.
- Sykes, Percy, (1330 / m. 1950), **Sefer-name**, Trc. Hüseyin Saadet Nuri, Tah.
- Şeci'i, Zehra, (1372 / m. 1994), **Nuhbegan-ı Siyasi-yi İran, Ez İnkilab-ı Meşrutıyyet ta İnkilab-ı İslami**, C. 1-2, Tah., İntişarat-ı Suhan.
- Şemim, Asgar, (1379 / m. 2001), **İran der Devre-i Saltanat-ı Kacar**, Tah.
- Şerif, Eziz, (1986), **Molla Nesreddin Nece Yarandı?**, Bak., Azerneşr.
- Şeşen, Ramazan, (1985), **İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler**, Ank., Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Şeyhü'l-İslami, Muhammed Cevad, (1368 / m. 1990), **Sima-yı Ahmed Şah Kacar**, Tah.
- Şimşir, Bilal N., (1991), **Azerbaycan'da Türk Alfabeti: Tarihçe**, Ank., TDK Yayınları.
- Şimşir, Sebahattin, (2002), **Azerbaycan'ın İstiklal Mücadelesi**, İst., IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Şimşir, Sebahattin, **Azerbaycanlıların Türkiye'de Siyasi ve Kültürel Faaliyetleri (1920-1991)**, Ank., Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları.
- Tahiri, Ebu'l-Kasım, (1356 / m. 1978), **Tarih-i Revabıt-ı Bazargani ve Siyasi-yi İran ve İngiliz**, C. 2, Tah.
- Tahir-zade Behzad, Kerim, **Kıyam-ı Azerbaycan ve İnkilab-ı Meşrutıyyet-i İran**, Tah., Şirket-i Nesebi Hac Muhammed Hüseyin İkbāl ve Şüreka.

- Talib-zade, Kemal, (1966), **XX Esir Azerbaycan Edebi Tenkidi (1905-1917. Yıllar)**, Bak., Azerbaycan SSR Elmler Akademiyası.
- Tayfur, Abuzer, (2001), **Azerbaycan Belgelerinde Ermeni Sorunu (1918-1920)**, Ank., Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.
- Tebrizi, Cevad, (1362 / m. 1984), **Esrar-ı Tarihi-yi Komite-yi Mucazat**, Tah.
- Türkekul, Mustafa Hakkı, (1963), **Azerbaycan Türk Şairi Hüseyin Cavid: Doğumunun 80 Yıllığı Münasebetiyle**, İst., Azerbaycan Gençlik Derneği.
- Ulusoy, Belkıs, (1999), **Azeri Türk'e Göre Azerbaycan'ın Milli Problemleri 1928-1931**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Genel Türk Tarihi Bilim Dalı, Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Nesrin Sarıahmetoğlu.
- Ulusoy, Nalcıoğlu Belkıs, (2004), **Azerbaycan Siyasi Muhaceretinin İstanbul'daki Basın Etkilerinin (1923-1931) Kamuoyu Oluşturmadaki Rolü**, İst., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Umudlu, Vidadi, (2004), **Şimali Azerbaycan'ın Çar Rusyası Tarafından İşgali ve Müstemlekeçilik Aleyhinde Mübareze: 1801-1828**, Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Bak., A. Bakıhanov Tarih Enstitüsü.
- Uygur, Erdoğan, (2006), "Azerbaycanlı Yazar ve Şair Hüseyin Cavid'in Uçurum Piyesinde Doğu ve Batı Kültürlerinin Tasviri", **Azerbaycan Milli Elmeler Akademiyası Folklor Enstitüsü, Elmi Axtarışlar XXIII**, Bak., Seda Neşriyyatı, s. 9-15.
- Uygur, Erdoğan, (Aralık 2005), "Celil Memmedguluzade'nin Anamın Kitabı Piyesinde Dil ve Kimlik Şuuru", TSA, Yıl: 9, S. 3, , s. 9-18.
- Uygur, Erdoğan, (Haziran 2010), "Azerbaycan Matbuatında Füyuzat Dergisi", **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, C. 7, S. 2, Ank., s. 150-176.
- Uzun, Enver, (2002), **Güney Azerbaycan Basın Tarihi**, Trabzon, Türk Ocağı Trabzon Şubesi Yayınları.
- Vahabzade, Behtiyar, (1986), "Ömer Faik Nemanzade Hakkında", **Derin Katlara Işık**, Bak., s. 46-50.
- Vardar, Berke vd., (1998), **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, 2. bas., İst., NovaPrint Basımevi.

- Velodarsky, Mikhael, (1372 / m. 1994), “İran ve Kudretha-yı Buzûrg 1856-1869”, **Tarih-i Muasır-ı İran**, C. 5, Tah.
- Verheram, Gulam Rıza, (1367 / m. 1989), **Nizam-ı Siyasi ve Sazimanha-yı İctimai der Asr-ı Kacar**, Tah.
- Watson, R. G., (1348 / m. 1970), **Tarih-i Kacariyye**, Trc. Vahid Mazenderani, Tah.
- Yağmai, Habib, (1349 / m. 1971), **Yad-name-i Taki-zade**, Tah.
- Yaman, Ertuğrul, (2002), **Gaspıralı İsmail ve Ortak Türkçe**, Ank., Alternatif Yayınları.
- Yeşilot, Okan, (2003), **Hasan Melik Zerdabi’nin Hayatı ve Faaliyetleri**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Tez danışmanı: Prof. Dr. Abdülkadir Donuk.
- Yeşilot, Okan, (2009), “Kafkasya Müslüman Aydınlarının Manevi Atası: Hasan Melikzade Zerdabi’nin Hayatı ve Fikirleri”, **OAKA**, C. 4, S. 7, s. 97-121.
- Yurtsever, A. Vahap, **Azerbaycan Dram Edebiyatı**, Ank., Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları.
- Yüksel, İbrahim, (1988), **Azerbaycan’da Fikir Hayatı ve Basın**, İst., Acar Yayınları.
- Zeynalov, N., (1973), **Azerbaycan Metbuatı Tarihi**, Bak., ADÜ Neşriyyatı.
- Zeynalzade, Ağarefi, (2006), **Azerbaycan Metbuatı ve Çar Senzurası (1850-1905)**, Bak., Elm Neşriyyatı.

Ekler: Yazma Metnin Fotoğrafları

کرد از رخ تو هم با به محرم این سخت بدم ز نازید
 بسیار ترانسه دیدت غیر در لب لعل تو صفای
 از حسرت جمع قدرت اینوع میدم و در شب میداد

روح از تن پریده از بحر ابرو روح روان فرم کمان
 کوه نظری بسوی ماکن گر بر سر عهدی و وفا
 در فکر و صالت اعد تو انگونه کنم سخن را

از ستم گرونی صبح خون گشت دل از غصه چو دریای خون
 جانب صحرایم و فتنه زن عقل دیگر باره شده بختون
 گفت که با رفت چه شده یار تو از غم و حال تو خونت چون
 چاره نداده بهما بر فراق رفت دل و طاقت و صبر بختون
 جانب هزار فاقدم گذار از غم آن دلبر نسیم بخار
 آه و فغان نعل شده برق پای گریه مرا کار چو آب بار
 از غم آن یار ترا حال چیست بر تو چه مان بگذرد و کار
 گفتی ای یار من دم ز بحر چاره اگر داری بیا و بیا
 چونکه شوه مهر نور نهانی مغرب را و لعلده چو رودی غایت
 دیدم و باران در گشته جمع یوسفی اولار ایچره او کوردان
 جانب پروانه نمونم نگاه کنی یا نان عشق دودنه بران
 چونکه مرادید بدان گونه راز

هموش ز سر رفت ز نوای او زور بر لعل و بزم خیم خنوت
 برودتا بد بر سکه پیچیده از خانه بر کوه بروی
 گفتش ایدل پس حال نه روز فرخ از بحر ترنگون
 گفت که ای عاشق سوید حال ناله کیم تا بری بر حال
 چونکه نظر کردم در چشم فرخ ناله و فریاد نظر گشت خار
 بسیل سوید بر او در سر گفت کای عاشق به غلگ ر
 هیچ ترا طاقت و آرام است آب بختن تر فوج و کار
 گفت که ای عاشق بر سر هر ناله کیم تا بری بر حال
 جانب محرم چشم ناله زن ناله اولار او ناله کیم تا بران
 چونکه نظر کردم و جانم بر خست با غم اولار او ناله کیم تا بران
 جان اگر دار بران اشتیاق سوید که چاشنی بجانم الا جان
 گلدی ز ناله او دوم اول بر ناله

بر سوی زلفک فکندم نظر تا بابل بر سر بصله املا

دل که ز پروانه ز کایب جانب صحرایم بدم تاب

بخت بهم کرده بران امید وصل شده بر من گشای
گفت که ای عاشق توره حال
سخت و جودم که بگویم سید از لطف یافت فرزند
فاله مکن تا برسی بر دصال

صبح که حجب ماه رمضان تقب
استی لعل کوه کعبه از قباب

برایانه نظاره قلوب گور مدیم
اول می چون کوکبوم ایدوب ضطراب
بجرفشی جانبی استی نکهار
فرقت او دی با غریبی استی کباب

گور دوم او دم گون او زون ایدی
خلقه نهان که مشکین سیاب
چرخیدی با شمع ان او زمان عقل و پیش
گبستی او رکدن او زمان صبر و تاب

آه فغان لار چکوبین ایدیم
عمره غور شده بر نوع خطاب
فرقت جانانه اگر چاره وار
ایستی که ای عاشق توره حال

بره او دوم بادل سودا اید غم ایدم و گم
ایستیم ای ابر سیه رو دگر وار غم و حزن
اگر بگر گورم مسین آری لوق دوشه مسین بر طوطی
برده چکوب غم شده که کلبه یی باندی بایک ایدم

ایله نظر دوسر پر شوریم کوکبوم گور کم دلود و تاسنه
ننگ حکم علیه ترا ره توگر گورم نمی بودل نور استی
خاطر الله او چون ای ابر صحر چاره قلوب در دیم در دیم
حاله نظاره قلوب باندی ابر نامه چکوب غم و حزن

کعبه احواله ترا ایدر بر او زنی قطره باران اید
گور دی دل زار می رحمتی قلوب و بر دی تسبیح زنجار

استی که ای عاشق شوریده حال

صبر اید فریاده میتوز در الحلال

غرم ویدم جانب طراره مر تا که قدام کله طراره مر
 غنچه لرین بر برین اذخ دوب حشر سله لعل باره مر
 بر ز غنچه سر ایدوب گلشنی او خوردم لو ندمه ام خون خواره مر
 بجز خفا که من ای حارسن بیل غمیده بیاره مر
 سن کی اگر بجز او دنیا اذخ طارانه برده دافنی بجای اولانه مر
 استی منی که ایستش شوریده مل

گوردی کنم خاطر خون گلشن باغری یارب گلری لولدر طرا
 برق چایوب با منی دانندم دان خون گلری امدی گزیده
 دزد و لیمینه قیلوب عاشره شمشیر به چویدی عاقل
 دافنی اولوب مجلس احبابه مر
 عاشق و معشوق همه جا بجا
 یوسفی اولار ایچره منم و لبرم
 ای که و فان من کیسی بجز اودیا
 استی منی که ای عاشق شوریده حال

فارطوب گلری نیمی زلزله سالدم لودم کبزه دواره مر
 سروی گلریوب انگ روان ایدم ذره صفت صفت خفا مر
 آه و فانی سیدو ایدوم خطاب نور و لعل خفا مر
 بیل مخزون ایدوب لوزی استی منم بیل اواره مر
 استیم ای بیل محنت رده جانم شوم و غم خواره مر
 صبرایله فریاده تیرخه الجلال

شمع مکیوب آه و امان ایدی بجزه میانان بجزه میان ایدی
 و مل رخ یار دوتوب یادیم دیده می خفا فانی ایدی

گوز باغبان گورمدی دلدارینی
گوردی چو پروانه منم حالنی
استدی که ای بختی یاران بنوا
باروی الدن آلوبان سینوی
سولدم ای تحفه اولان بیلا
سادی منی ده بو عظم و تحفه
تاری ایچون چاره بیلورن ایل
یاندی منم حاله برده انجون بوردی بوردی ایلدی

هر طرفه ومله روان ایلدی
شوره گلوب آه و فغان ایلدی
کیم سنه بر ظلمی عیان ایلدی
تجرا و خفت بیلورن ایلدی
اول که سنی سوخته جان ایلدی
گلشن عیشی خزان ایلدی
گورقدیمی بجر کمان ایلدی
استدی که ای عشق شوریده حال صبر ایله قیامده بوردی

اروند ایوب صحن بر ایدلر زجب اولا که چو اولدم نظر
جمع گوردی صله کواکب لری بر صبره اول بزمه بوردی
آیریلیش تیرلری یاندی بری بس نه ایچون ایستیر ناله
جمع و سائله اغلاز ملک شعله هیکر آید پروانه لیر
استدی جوا بدمه منم شتری ای نمان عشق اوردی
عجز نیازه ایله کنه مالواروب جمع کواکبلره منم سر بر
گلدی زبانه اوز جان که کسان
استدی که ای عاشق شوریده حال

آه و فغان عرس بریده ساروب استیم ایا چو صبره
کافی نیره شاه اولان ماه پس برده اختتامه گوردی
چونکه منم ماه رضم ایلدی
چونکه منم نالنی لیل کوروب اوستی صحن اولو ناله
چونکه چارسی یوج آه و بلغن غمره مالکوب آغلاز
دیدیم اگر دینچه وار چاره تازی نر ضا سوز و فغان
اولن اکی برج دوشی منم و قمر
صبر ایله فریاده تیر فدا الحلال

(۷۸)

غیب دن قیدی برزخه شوده که چنانچه مظهر
عزت و شوکت ایل اول بت فرزانه مظهر

نازنین زلف پرب نه چوب نه مظهر
قیل تماث گور نوم اول سرو خزانه مظهر

تو که که عاشقی نون قانی مردانه مظهر

اولدی جایل گنه برداشت مهرانه کوکل
جان خدا ایلمکن اول شه مردانه کوکل

آز قلوب سنده چوب عشق دودنه بانه کوکل
باغبان سیر اید اول مه تابانه گکوگل

قیل تماث گور نوم اول سر در خانه مظهر

ایلدی ماه رخیم عاشقی یاد گنه
دل اولوب غصه و غدن بگون آزاد گنه

اولدی ویرانه کوکل مرده دن آباد گنه
باده وصل رخ یار اید دل د گنه

می وحدت دن اولوب گور نجبه ستانه مظهر

روز اول که گور نوم اولمه تابانه باخوب
اسکین دانه سنی گردنینه عقد باخوب

گوزن یایی اید دجله لر عانه باخوب
قدی نمکت اودینه سرو خزانه باخوب

لوزی صد طعنه وروب دلف کفانه مظهر

گل بنیار چوب گلن جان اکره بگون
یرخ ادنون تک دخی بر شاه جهان اکره

روح تک مکره الیر ملک روان اکره بگون
عمل کسران قلوب سر جان اکره بگون

شوکتی دردی سکت تحت سلیمان مظهر

ای خوش اولدم همی سقنی یار قیلا	لطف ایله رحم قلوب صیدی اراد قیلا
مکک اسلامی تریم ایله آیدو قیلا	و من خارا ایدوب دوستری شو قیلا

تا دلیل ایلیه کفاری سمانه گلور

قتل دشمنه ایچون هم اولوب آماده	ضرب شمشیری ویردوب باده
یتیمه شمع لرین رادونه هم عقابده	جدین رقتنی سدا ایلیه دیناده

حشر گونی روضه رضوانه گلور

کادی و مهدی ولست نه بارکت بیان	سرور کون دکان صاحب عفرمان
کفرون پاک اوله لطف ایلیه گل جهان	قیرا بدخواه لری دشته روان ایلیه تان

یا فاکف لرلی آتش نیرانه گلور

ایلیه رحم نزه آلفا حرمته	سرور دین اوته روز جزا حرمته
کوفه ده کربلا ده شوه احرمته	لطف ایدوب رحم قیلد شرفا حرمته

تا شفقت ایلیه است عصانه گلور

سحر سیر صحن قیلدوم گهر نیل نه نیرتدوم	فقای بوتقانی بولمده ییم صحرایه نیرتدوم
جاملین گورنجه اول یاری مکک سمانه نیرتدوم	نظر قیلدوم قاشقین طاقین حکیمین آیه نیرتدوم

خمار لاغش گوزنی بزرگس شهلا یه نرندوم	
کودل چرخ سنگ اولد اولدده سیرکتان ایتدی دلم یوز التا ایلده وصالینی سراغ ایتدی	هواسم یایال اولدی سرعدن عجل و عجل گیتدی دوروب باد صبا گلچهره ده زلفینی داغیتدی
سحاب تیره دن اتمیش طلوع آیه نرندوم	
شیددی عرس اعلایه فریدیل حوآه ایتدیم با حوب رف رینه یارین شبنم مهر و ماه ایتدیم	چوآن پروشی بخت زبرغم تک سیاه ایتدیم دورلف سنگاری دور روسنده نگاه ایتدیم
خیال سنگ چن ایتدیم شب یلدا یه نرندوم	
تات ایتدیم جانانه چونکه فریضطر جهانه گلکیددور بر موفون تک مه لقادر	دیدیم ای به نه خوش خلق ایلدور دور الکر دیلی بلبل دیشی لولو دوداغی غنچه احمر
دکانی	
باغوب سمع وصاله جانمی پروانه ایتدیم کودل مرغینه دورلف سیاهی دانه ایتدیم	جهالینی وضعنی دلده عجب افسانه ایتدیم لبین گنجه کی خال خال دانه ایتدیم
او دلدارین جهالینی غشگل همراه نرندوم	
تعالی نه خوش خلق ایلدور بر خالق سبک	مگر عین ملک دروینه اولماز سیریلدن

همنجوب گریختنه ایدر بزرگوار جلاله قدم باسد یغیا گلزاره اود لیرجون همه تایل

نهال قاتیلن سر و سهی بالایه نیرتدوم

غیم ایدون هر حد گزنتم نهال ایدم
کجه تا صبح اولو کجا ناله هکدم الام ایدم
خجیران ناله ایدم
گوروب پایانه یتر عشقن سرن بای ایدم
سحر وقت اولوب دلفن غم هکدن ایدم
بلبل شیدا یه نیرتدوم

دستان حال دل رارمی دلداره دیون
روحی جسمه نالان اول یخخواره دیون
سرح احوالی اول یارمکار دیون
کله بر رحم ایدره بواه شر باره دیون

منه بجران المی سالدی نه اولاره دیون

وه که گرداب بلا ایچر کنت اولدی کم
یرغدی بر یار وفادار بودم ووقون الم
غرق طوفان اولره حدون اوتوبورالم
اوتتمکاره بیلد عرض الیون درود غم

قالم غریب آرا بکس دغخواره دیون

ایندی در مانده حاج اومه پاره منی
ستلا ایدی فراقه گینه خنخواره منی
قزیدی بوچوللر آرا بکس دلاره منی
گر که سزدن خنزان اوگزنی قاره منی

آله یاردان اوزدولوب اولدی کونه قاره دیون

اوجوانه که قدی سر و دل آراد اوین
دیرف دهر که شیداکی زلنی دراوین
اوزی گل خالی سیه زلفی سمن سادر اوین
اوطیه که لب لعلی میحادر اوین

چاره سیز در دیمه شیدا ایلیم چاره دیون

دوستان سالدی ایقان نمی بجز آن ستمی باید نرسب باغ غریبی هم خاک قیلو بدور نسفنی	فلکین محنتی هم آر یلفین درد و غمی استی با مال ستمی جانمی غربت الی
نور بجز آن ایلوب باغ غریبی صد باره دیون	
یارب اول برده گورریاری کناره دخی خاله ییروندی اونی جسم کناره دخی	غچه گلر ایلوب باغ بهار سنده دخی قالا دی تاب و تران چون دل بهار سنده دخی
ایلمین رسم بهیران گرفتاره دیون	
ای ملک سحر در غیم سرخی جانانه ییور داهی یوغ تاب و توان جسم ضعیفه منم روح سرور دی لبی وقت شبنمه صبا گور دی اول زلفی گوعل اولدر ییون الحوا	ثبت قیل حک خراجی اوسطانه ییور یا که آل جانمی یاد روی در مانه ییور روحی بو تندن اکوب اول لب خنده ییور بو پرپ نلوقمی زلف پرپ نه ییور

(۸۴)

یا منی کافر ایله یا که ده ایمانه یسوز
خون ناب جگرین جهدیم عماره یسوز

زلف روی ایله دی فریبی ست مهم
گفتی اول زلف مهر روی گوزوم اعلا دار

درخه حیران خریج سان ایامندان لوزور
گلشن مایه ایتن سرو خرامانه یسوز

درج دینی غنچه خندان یکن مز
هم گوهری هم لولو غلطی یکن مز
گوگده دولان مهر دهنه یکن مز
گلزار ده که سنبلی دریا یکن مز
گلشنه سینه سرو خرامانه یکن مز
باله ویره لر تحت سلیمان یکن مز
گورسه اوزنی یوسف کفانه یکن مز
گلزار گوزونه روضه رضوان یکن مز

یارین لبی گورسل بیغی یکن مز
برکیم گوره وندانه یکن گاه تبسم
یارین مهر نوری گوزن روی زینده
اول زلف سخن سایه باغون دور خنده
یارینی قدینی گورسه اگر قمری بدل
برکس که دو قوب کوی وصالده یکن
ای سه زمان ماه جهان کر که زینا
حیران گلزار وطن یار در سینه

چک ناز ایله اول زلفه برانه داغون
بر تازی لولر چو پاره دیوانه داغون

گوگلون دله سه بودل ویرانه داغون
مین عاشق زنجیره چوب یارون داغون

ای پرنیان اسراریم همانم داغسون نه سهرقی ولر بیزلره میخانه داغسون ویر باد صبا تا که بود و رانه داغسون اول کس مکنتر قدیمه طه نه داغسون فرمان ده یاز صفحه ایرانم داغسون بیز سجده ایدک قوی بت تپانه داغسون	ببریم آراجم جگر حدت ساقی ست اولدیر حوقق سنون لعل لبیک اول انکی لبین و صفین حکیمه نغمه زلفون گریه چونکه دولوب مرغ دلیله خال سیدین مک بدختر ز قلوب فتح دوخد و راو صتم لونه که ابروی خمینه
---	--

عیران جوانانان لوقه سمعه تقابل
بر وضعیله چک سعله که بردانه داغسون

رحمی گلون حال پرپانه قیدسون اوز ویرمه اونا تا دل دیوانه قیدسون بیچاره اگر بریده بودیرانه قیدسون خال لبوی گورست اونا دانه قیدسون ساق حور لوفوب برده اوهمانه قیدسون اولفت اونی ای ناله دهل نه قیدسون ای بار خدا رحم الیه فرزانه قیدسون	جان زاره گلور تا که او جانانه قیدسون گوردی اوزوی ترک ایلدر جانمی کرکلام یارب سجه اولدر حال اوندن آریلقون بردارز قلوب طوطی طبعم بر چمنه یارب نه اولدر دفع خمارینه وراقین گلزار وصالنده اوچوب مرغ حیاتم مجنون اولوبی سحرده بن چواره حشدم
--	--

ه چون بنگه دن کعبه غم ایلی میران
بولطف ایله سن اولاکه مردانه قیدون

ساقی سالد غم الدن بنی بر بادده ستر
هر چه فریاد لیدرم کیمه تشیر داره
ای صبا درد غم سرخی یاز نامه صفت
زلفدن تار ایله مرغ دلینی باغله پرین
گر که صیاد او نارحم ایلیب تدکسه قان
چونکه بجزان الم سالد سنی زندانه

ایمی دنیاده بنه هم دخی عبادده ستر
سن اوزون داده شش اولسه فریاده ستر
هرزمنده گوره سن اولت نوتاده ستر
نخیر کرکین ایله صدت صیاده ستر
غمره سی جانم الاک گوز لری جلاده ستر
لی اصر رحم ایله اوزوی اصداده ستر

مکت عتقه میران بره بر خط یازدی
عشق سر مشقنی سن جمد ایله استاده ستر

ای صرخ منم آه سر بارمیر رحم آیت
صبحه کیمی انجم مایارام مکر رخسره
غربت الی یار فراتی منی آلدی
تنها قالدان بیک اولوب یاردن آیری
اگه ایدیب هر طرفه میل روانه
بجزان رخ یار منی سالدی ریاقدان

بجزان یانک سینه افکار میر رحم آیت
بجزان گنجی دیده بیدار میر رحم آیت
غریبه قالان جا گرفتار میر رحم آیت
بیکلیفیا حیرت بیار میر رحم آیت
چون ابر صفت چشم گور بار میر رحم آیت
یتور منی اول بونش عجزا میر رحم آیت

بیز ز خست ایله خاست اولوب بودل ویرا
حیران! فغان! ایته دل زارم بریم ایت

یارب کرم ایت اول بیت به یاره قیدون بودل که روزنا منز لیدی اولدی خرابه ش نه چکوبن چن چن ایله سال اوزه لغو مرغ دل زارم گنه آواره قالیدور گل رحم ایله قوی عاقی بر یاره تیشون چون لوک بختیم تیشوب خن تقه عهدایت ایدین جانن صیدون	بر رحم ایسون بودل بیاره قیدون غمم ایتسه اگر یار داغی کمره قیدون قلا ب کیسی او جلدی رخ ره قیدون زلفون ضحین آج تا که بودلاره قیدون رحمن ایمن اول بیت خوشخواره قیدون بیر ارا اید تا مات و سیه قیدون حیران! یار اگر برده بوکلاره قیدون
--	--

برنامه یاروم باوصیا یاره قیدون بحیران المی سالدی ایاقدان فریادی صبریم کسیدب یار منیم جانم المون دنیا ده و عقب ده کرورم طلبه تبین	سرخ غمی اول بیت خوشخواره قیدون داروی وصالین فرجه بیاره قیدون یا شاد ایدین وصلیله دلداره قیدون هر کس نمی اول یار وفا داره قیدون
---	---

بیر بر دل ویرین ای محنت بجران کیه میم
 برز حسرتیه بر دل بجران گرفتار
 شکل تازی ای چون برنج ستم ایل الهار
 بکیلیغیا رحم ایلمین خالتی بچون

تا باد صبا اول گهر طراره سیرسون
 غم استیدی اوزین اول صحنه سیرسون
 قری یاره اوزین بول اواره سیرسون
 حیرانی اوشوبازنه دگر باره سیرسون

ای اوزی موعاضی گلشن دولانم با سولک
 چمنی جادو کرگی بجان قاشی قوش قرغ
 یاناسین رعایردان هیچ کیمه شمع حسنه
 اولمادی هیچ دلمه کوندم نین تک مبتلا
 مرغ دل اولموش اسیردانه خالین سالتو
 هیچ یانا ایتمز گذر هیچ گلشنه نالما نظر
 بیل بیاره چکدی نزمان بوزمین جفا
 سن که سیر عویبار ایلر مسین ایرواناز
 هر طرف آغوش گلم ابرو کینین اولمادی
 سویلیسین دوغندی شمع قدم اطراف
 بزم آراقیل براناره خلعه نهان

قد کل وادی امین دولانم با سولک
 ساجی سنبل زلفی سوسن دولانم با شتا
 تا که پروانه صفت بر من دولانم با شتا
 جانم اولداری سالان سن دولانم با شتا
 گلشن جانم آراستون دولانم با شتا
 چون دورب زلفی خنن گلشن دولانم با شتا
 دوغندی هیچ فرعلین گلشن دولانم با شتا
 بحر حشیم سیرینه گلشن دولانم با شتا
 تنگنای سینه مه روزن دولانم با شتا
 نیلیم سن بوزمان گلشن دولانم با شتا
 تا دوروب پروانه تک سیردن دولانم با شتا

کونلون ایتسه اگر عاشق نه قربان اولد
 وار سنین عقیقه ریز حرف ایدن عین
 چو کتک وار عاقله لطف نهان اوج
 در دین الله دلم و دلم و دلم آت اغیار
 دیمه مزلقدن سنین بردهکان دارد در
 ویرجایم کس بستم حجت غریم عوارالم
 یا نه لالقه رسته سالقان نظردن عاشق
 ای گوزل یوسف در نیم کت قدوه و لقا
 مهر و سوم محارره مخون صف سوره دار
 قورخوسان هیچ سوره دن خوف اتین
 گوریدیم هر وفا عوده هرگز ای پری
 آنچه کونلون ایتدی مجر و تم ایتدی نه
 ناصح بهیده گویندن نه سودا یلر
 کونلون اتی خانه سی سید ایلد گرم اونی

کبریقی برندن قورون دولایم باشا
 یوسف نیم کت سوخته خرم دولایم باشا
 بنده فده ایم دخی سیوسن دولایم باشا
 او دولانین باشا یاسن دولایم باشا
 چاتلادی باغیم نیم دیلله دولایم باشا
 قریاشا داو لسون نه دخی دولایم باشا
 گر غضبک اولورنک هر یسن هر لایم باشا
 قدریم من بکین بلیس دولایم باشا
 قترت عالمه گول سن دولایم باشا
 سن ده لوز یاننده برگین دولایم باشا
 قورمن بکینه دن ایلد دولایم باشا
 سور غصق گمتدی سردن دولایم باشا
 چون عنان دل کیدیب ایلد دولایم باشا
 دولایم باشا

دیده محو اولدی جان ملکی او نون عشقده کیم
نطق حیران یار بجزانده بس کیم وادایر یب

(۱۹۱)

خاله ییغ بر سر سوزن دولام هاشنا
لال اولوب آخردورب دلدک دولام هاشنا

لو یون سرو سهری زلفون معبر
قامون عاشقن قصیده گویا
آچاندا گوز لرین آلور بوجانی
باغدا ناز یله تیر گها یون
دیون بیلک سا چون نسل اوزون گل
مه رخا رون ایچور بهشتی
ووروب با دصبا زلفون داغیتیش
لب لعلی سفاجون عزیزیم
خالون بندو صفت کج لبونده
سین کونیده عاشقن فانی
سزار سور ایلزون ای مه
گوزوم یاشی فراقدن یوزومه

جالون یوسف کفانه بنز
غم اولوس تیغ سر لفته بنز
ایماندا فتنه دورانه بنز
کونول ده خنجر برانه بنز
کج اولوس کرگیون کفانه بنز
گلستانه اگل خندان بنز
گل اوزره دسته رکمان بنز
بعینه حسمه حیوان بنز
اوتور موس تحت راسلانه بنز
چمنده بیل خوشحانه بنز
سرمده آتش سوزانه بنز
سراسر لولو غلطانه بنز

(۹۰)

اگر چه عاشقون چو فزونی میکنند

اینها بهیچ بری حیرانه بنزد

حال سیهون لب ایلم رخسار آراسته

بر مگدی قالمس لعلی سردار آراسته

ای گورنه عجب خوش گور و زلف تان

بر دانه نفسم بته گلزار آراسته

ایدل اولان لال لوتان کم نجه دیر

بونیستی به کار ایله خورکار آراسته

کوتاهه پیش تخت لعلده دوروش

کیم بیلیم زلف سیه تار آراسته

که ایرو کمالی الی که زلف سیهون

بر جان قلوب اول ایتمکار آراسته

دل عهد قلوب زلف ایله بر طلی دوریم

اولی مالان اول ایله لعل آراسته

که چشمن که لعلده مال اولو کو کلم

بیچاره قلوب مستقیم بر سر آراسته

شون گوروب کلش خنده طولان

بر غنچه قالمی دور بوقدر رخسار آراسته

حیران لب سحرانده دیر یار وصالین

حیرت ده دور اول جنت ایله نار آراسته

گو کلم قوس اول زلف برین آراسته

بیچاره قلوب حیرت و نیران آراسته

گو کیم نجه سر گشته قلوب واله و تنها

اول حال غلی ایله بدخشان آراسته

طفیان ایلمیوب در غنیم بیدل زاریم

بیر کشته نیر قالد طوفان آراسته

دل زلف ایله رخساره چون قید تاشا

دوراره قلوب کفر ایلا ایمان آراسته

آی گورنه عجب سجزه در کیم نیجه ستمیس
ای دل ایله غم که اونون یوفدی تشنه
چون یار قلوب لطفی کم کافه رو عدم

بیر سبل تر آتش سوزان آراسنده
کوسیده چودرویش ایله سلطان آراسنده
تا صلح قیلا یار یله حیران آراسنده

آچدی صبح روین نام رفون عیان اولدی
چکوب قوس قرق غوس لاق رنگون آسمان لوزه
دو چشم مست محمورین آلوب جاندر توکرب قانلار
گرفتار کند اولدی دلم عظیم حویب بهران
گوروب لعل لبون ای حوروس لعل بدین نون
گوزون آلدی منیم جانم لبون توکدی اونین تان
ایدوب ذوقیله جانم قربان او ما هر عاشق ای حیران

خجالت آتسینه هر باندی منه نهان اولدی
گوروب تاشین کیمی اولما ز... اولدی
فدیک کیرلگون تیغ لک نهان کاک اولدی
کوزول مرغینه خالون دانه رفون آن اولدی
یا یوب ماغری حیدون دیده سندن خنک روان اولدی
بحر الله شنین کوسنده آخر قانه تان اولدی
نه تنها عاجز و نالان اولار داجانلق اولدی

اوماه عارضه چون لعل سگین حجاب اولدی
تجلی ایلیر نور جمالون عالمی قوتدی
اسوب باک صبا اول لعل غنبر سا اولوب درم

دیمیم هر ابر سیه لب روی خورشیده تشنه اولدی
اونون بیر زده سی گیتی سماده لقب اولدی
پریشان اولدی کونلوم... اولدی

(۹۲)

چرخ دل گریب حال سیاهان دانه فکری
ز بس قان اعلا دیم بهر خنای حکم نظر
یا نوب بجزون او دینه روز و شب پروانه کشت

ولی خدایتناکوی گویک کب اولدی
رخ زردیم سرشت الله ریگی خنای اولدی
رقیب فتنه گر لعل لبندی کای اولدی

صبا زلفون درختی جمله عالم سگار اولدی
طلوع ایتدی اوزی زلفون آراشد آغوش آ
کوفول اولدی گرفتار لقا چشم محموری
باغب چون محفل اجا به گوردوم اونا یوخ دلم
دو سوب چون یادمه چون آه صفت باغی
چون اولد ارمه رضک مبداد و شوم غنای
ره عقده اول یارین سکنه حال حیران

حال هر یک گویا بولند انکار اولدی
هر آنکس کیم اونا نظره ایتدی سقار اولدی
نه معجز دور بو یارب سیر آهوی یکار اولدی
یا نوب باغیم گوزیمه جمع دنیا تار اولدی
سرشت آل تو ملکه کوزوم به اختیار اولدی
ندیم گلزار ده گلزار آیلیدی یا یارب اولدی
سری یا مال محنت جسم زاری هم غبار اولدی

بو چرخ بیوفان گریه پرست دار و ندور
سالوب دوران بیری مختلره دنیای دون آ
چون تلف دبران کونوم همیشه گور پرستندور

روزی چون بهل دل دائم غنای و دار و ندور
بغای چرخ کج فتنه دین دل لجه غنای ندور
سال حال مهر و یان اولوب دائم سیه گویندور

گهی بقلب سوداگر اگر مایل اولور نظم
هر آن شعری که شوقیه دیلمه اوزر که دوری
اگر شعری نکست اول منده اتمه ملامت کم
دل مخزون حیرانین اولوب آتکده غم

بونه رخ ز یاد دور بونه زلف پرین دور
تعالی بونه ابرو نه چشم و بونه تر گام دور
بونه لب دور نه دندان دور و باله کو غلی نزدیک
کنده گردن جان دانه مرغ دل سید
دو نوب خار نه لعل نگارین سحر تابان
عرقن قطره لرد در صفه رخ دیده یا کم
بوین تک سیر قدزینا گور و نذر دهرده اولا
اکلی عانس اولوب نوزان جمالون شمع بزم

(۹۴)

دیک آشفته لیکه ندور نه ایکیه شوق افزون
مائل لولر غلطان بان در مکنون دور
نکسته سوز بان ایتمه کتبه طبعه مدیون دور
که چشم آتکده حیرانین رود و شوق دور

گر خورشید چنان ابرینان ایچره نه دور
بری خنجر بری ابرو بری شمشیر بران دور
بلورین شمع ایچره کوسال لعل مدیون دور
و یا که فال هندو دور و یا زلف غم افان دور
و یا گنج اوزره بلس قویس یا یا بریا دور
سحاب زلف آرا خورشید روی ذره افان دور
ز صغ قادر یک نهال گلن جان دور
بری پروانه مکنین بری سرشته حیران دور

ویردی بود هرگز را بربط نیست ضم منه
 یارین فراقی برینا اعیان دلفی
 که فرقه تو تو سدی تنم گاه محنته
 یاندی فراقه جسم زبون اولدی طالعیم
 وصلون مذاق کامی شیرین قلیش
 محزون سال دشت الم سروری اولون
 حیران

جام بلا د کاسه زهر الم منه
 بس اولمادی بو قدر بجا و تم منه
 ویردی زمانه زهرستم دسبم منه
 بخت بد بدن اولمادی غم هیچ کم منه
 بجزون ایچیرتدی سرت غم لدهرتم منه
 وحش و طیور اولدولا فیل وحش منه
 ییکدور بوضع عمر دن آرتق عدم منه

سالدی منی اول کافر عذار ایا عندان
 نیلیم نه ایدیم کیم فر سرگشته فی سالدی
 بهجران المی الدی قراریمی الیمک
 پروانه فی شمعین اودی یانیردی وادم
 کیم بونجه الصاف دور یاران که سالون
 ایتمه بو قدر جور و جفا عاشقه جانان
 سالدی لوستم پرورد بک جفا کار

بر ظالم و بی باک و ستمکار ایا عندان
 اول جور و جفا منعی غونجور ایا عندان
 سالدی نه دیوم حسرت دیدار ایا عندان
 گلشنه سالوب بلبل بی رخسار ایا عندان
 اوز عاشقنی یار و فادار ایا عندان
 البته سالور بو قدر آزار ایا عندان
 حیران ستمدیده فی یکبار ایا عندان

روضه فردوسی گویا سبستان ایلدی
 اولد وروب عاشقنی گورنجه جان ایلدی
 غنچه باغ بهشتی گورنه خندان ایلدی
 روح ویردی قلعه دردمه دریا ایلدی
 کونگون دردغی مرج ایتدی طوق ایلدی
 دیدیه خورنجه بی گورکم نه طغان ایلدی
 سرودقین گورنجه میران ایلدی

ماز ایلد عزم ایلد سیرکله نه بولون
 اولدوری عاشق سرگشته نه مراد بولون
 ایلد طلم وستم باتمیه سن قانه بولون
 عشق دوت زلف سینه فامره حکمانه بولون
 تاسنت ورسون اوزن مهر درخشان بولون
 ایلز داغی نظر ریف کفانه بولون
 رنگ اوز ویردی گنه روضه رضوانه بولون

زلفنی چون عارضه اول نه برین ایلدی
 نازنین ایتدی گنه برنوعین اولمه لقا
 چون ماحوب احواله ایتدی تسم نازنین
 چون طسیم اول ایلدی یاقوت ایتدی درقان
 یار چون دغیریه ایتدی تکلم لطف ایلدی
 گوروی چون دغیریه دلدارنی سرگرم ناز
 قاس وگوز، هم لعل یگون اخل نه زلف

قیل تاج گوردم اول سرودخانه بولون
 بیلیم من گورورم ولبین غمره سنی
 وصلون ای شوخ بزه عید در عید اکبر
 روز خوشه گورلیم سن ده دغی یمنی خوش
 بزم عشرت دوتوب آرامش کامل ایلد
 گوریه اول روی مهون گره نه لچای خزان
 چون تاب اول رف خونین آلب ناصبا

دیده من یاسی و درو طعنه لرمانه بگوین
جان من ایله ترحم غم حیرانه بگوین

چون تجلی الهی فکر خون کونلودن
مانی بر ملجا غنچه غبار به غیر از کرمین

انزین بر معنی گور که بزه دار بگوین
رسنگدن تار اولوب دیده رخسار بگوین
نورست دشمن دون اولدی گون بگوین
در دمه جاره قلوب لغیر کبر بگوین

یارون یتیمی بزه نزده دیدار بگوین
قله الحمر که احباب اولوب شاد گنه
دوستلر موده عیش ایله طریاش اولون
لطف ایدیب رحم الهی حاکمه اول

بختر خواب المدن اولد بیدار بگوین
اولدی یارین کرمی عکسره غنچه بگوین
ویردی چون سطلدی قادر قهار بگوین

دار امیدیم که بزه رحم ایلیه یار غیر
بختران کوبی بر بعد تعاقب تیوب
ایله حیرا بوسگری نه قدر عیرون وار

چاره بودر و بیدرمانه ای حکیم
بیر گزین محض جانانه ای حکیم
غیر دون چک قلیبی مرانانه ای حکیم
بیر دوا ویر عقلدن بیجانانه ای حکیم

بر نظر لعل جانانه ای حکیم
گر بهت جاودان ایتسه کونون سو قلم
ایچر دلبز اولدوری آفرینی سن حکیم
قیر ترحم صله ایله عیج دردی

سوقیه غم ره سخا نه ایله ای حکیم
قصه بزم وصل سخا نه ایله ای حکیم
بزم حکمته او فانه ایله ای حکیم

راه حق ایتره کونون مسجده گیره ساقین
چکه رحمت فاروخدن غم لعبه ایله
برقولاق آس ناله میرانه نقطه ایله

لو لکله تازه لوت اولدی فرخاک بگون
قلبیز گرد کدور شدن اولوب یار بگون
نور یاب ایله گنه دیده نناک بگون
رنگدن مد عشقون قلبیدی صد چاک بگون
کرم دوست قیلوب دشمنی غناک بگون
سوقیه نه ملکه فخر ایدر خاک بگون
نه عجب دور ایله گروش افلاک بگون

مژده گندی بیره بر قاصد چاک بگون
نور رخا کونولده چو تجلی ایله
گیتدی اول کمنه غباری که کوزومده داری
لله الحمد که اغیار اولوب نوار و غبار
غصه دن دشمن لاون اولدی پرت
یار بومیزی قد و حیل مزیل ایله
سکر بو نعمته حیران ایله هر صبح و

جانب گلشنه اول سرو خرامان گلوری
ایتمک بول پودر عید و زمان گلوری
هر یک ماه اوزی اولدی در خان گلوری
اوزی گل قاشی کمان کیرگی بکمان گلوری

یتوب مرده جانخس که جان گلوری
آیریلیق دردی منی سالدی آیتام گلوری
اسون باد صبار لف سیاهین داعیه
قامت سرو سخی زلفی کند دل و جان

چون تبسمه اولوب بصر بسی ذوق
گورسدوب عارضی عالم پر نور قلوب
غیر نازیه غمزه اوغونک الماس النیه
اونه وقدر دیر لری باریتر شوکتین
گرتیشین او شهرن حدنه دون بانه

صحن طراز اولوب گلری خدای گلوری
گون طلوع استی افقن یزه نای گلوری
عاشقین قصه نیه برافت دورا گلوری
اونه گونده ور دینه لرا اوله خوا گلوری
ایله حیران جانوی سن اونا قربا گلوری

چاره یوخ دردیه اول لعل دوتادن غیری
یوخدی بیر یار ایدیه عالمی دلدارمه عرض
بختمیز نه بر حیرت ده ایدی چونکه بزه
گرچه دلدار منه ایدی یوخ ظلم و ستم
ایتریک دلیر عین حدنه غم قلاق
اولمادی بونجه گرفتار غم و درد و الم
دشمنون طعنه سی حیران اودی غربت
گرفتار سالدی سنی یاریدک آری حیران

کیمه دوتار الم اول لعل دوتادن غیری
سرکونیه مگر باد صبا دن غیری
گورمادی یار رولا جور و نه دن غیری
من اونا ایلمم هر و فادان غیری
تحفه نری داغنی بیر شیر دعا دن غیری
سرکونیه من بخت قرار دن غیری
یوخدی غمخوار بزه کیمه خدای غیری
دایم تقدیره نه در چاره رضا دن غیری

اولوب دی غم یا تاقی سادگوردوگون کونقلوم
 دیار غمه گرفتار و دستگیر ایلدی
 فراق دردینه آختاردی تا عادی هاله
 سریر وصلده خبر و صفت او تو مندی
 فراق محنته دوشوبده برنگشته اولوب
 هجوم محنت و غمدهن سپهر اعلیه
 چکوب سراره لر ایتدی و جودی حیران

رغون غمی آچولسه عجب بکند اولور
 تیره شیرین دخی داغلدی چمن حیات
 ایتدی سهندی خاکیده یکان گوزنیشیم
 بیل فغان و ناله چکده بوشدن گیدر
 لعل لبونده وارمی مگر چشمه حیات
 مابعدان ایاقه جمله تنون دل لیدر
 حیران ماتوانی عزیزایه الفصیه

یوز صید دل اوسلده ده بای بند اولور
 اوج سمایه دو و دلم چون ملذذ اولور
 خار و خسیله ییل یولای هیچ خبر اولور
 هر وقت کیم اولعل لبون نیم خنذ اولور
 ورنه بو نو عیله نه سکریم نه قنذ اولور
 هر دلمر باده بری اگر دلمسند اولور
 قدرینی ییل هر حاله کیم درد مند اولور

صبا وارگوی دلداره سوله کیم نوبهار اولس
وصالندک جدا دوشدوم دویارین

کند زلف ایله تیغ ابرو سیدله دلدارین
غمنده بودل بیاچه بر دم ناله دور همدم
گیجیم کیسونه بنز پرین و ازون لیتقه
جهالند عبا یارین اولوبد رفاه طریم غلف
اولوبدور یونیم دغیر بدکار و تسمگر

که کو فرورس اعلد بوجها نده اسکار اولس
اگر چه کل لمر

شال مرغ بسمل صید قلم گویکار اولس
فراقندن اولد دلدارین

گونم اول زلف سکون فام کیم بخرنده تار اولس
فراق ماه رویندن کیم چشمیم اسکار اولس
که گویا طلدن آیری ببله بمر از فراق اولس

گیجیم گوندوز دکل بر لحظه راکت آه و افغاندن
نه صحت دور بو صحت بلمم میران دچار اولس

خونخوره چمنون آهوی دشت تبار دور
اولس کونول بقید اوسر خوش گناهه
ماه رخنه آیر لاله روز و شب ایشیم
غمران خدنگی رستم دستان خدنگیدر
کونلوم قوی گورنده خور لقیس مکندی

صید دلم او آهوا بچون سوار هر
معجز بودر که آهویه آهوا بکار هر
لکاهی فغان و ناله گهی آه و زار هر
آماجه دل چودیده اسفند باد هر
آه و فغان و ناله ده و اختیار هر

چشمش نقاب او ما بین سیاه و س
مخمر چشم و لعل و لب و سر و قد و جوان
چراغ سینه اسیر دی روز استدن

ایده نظره گور نه عجب نو بهار دور
روی زمینده گریه کن دارا و یار دور
پنهان دگر پیر افیدی بو که انگار دور

عمرم تو کنی بجزده صبر و درنگدن
بوغی تندر خشمیده با خفاقی گوزلرون
ماه رخسار چهره دی سگون لب و لون
غزل خدی گمیدی از نو عید بقیدن
بحر غم بحر سینه دی چو گوشتکم سفیدی
کلف لایق منه قفا ای رفیق

گلزاره وصال نه صلح و نه جنگدن
درک ایلیه شیرین اما پلنگدن
گور دگر چه حشری لعلیه گل آبرنگدن
گیون سنائی کم نیچه صدر رشنگدن
دافنی نه پاک دار نه قند نه سنگدن
چکک رولور می ال برادون تک تشنگدن

میران روز رضای ایله در دگر
بور بجزله مترب او نار شوق تشنگدن

ازون ایوج قیلدر مهر رخسار نه بخت
حدی میغ آبی و گوزن شل برکان ایده
جان آلان قاسلا و اول فام اکون غمزده
گوزلرون بو شهر سرون آلب لعل نه بخت

زلف تشنگتون ایدر شلیل و کاسله بخت
اول مه عارضه زلف بر نه بخت
المی تغلیه هم خنجر برانده بخت
ایدرا شوق لبون لعل نه بخت

قدون ای ماه دیوب طوی ز دوسه سکت	نه منی ایمر بر سر و فرامانده کت
جزیه عقون ایوب بند ساقوب زندانه	چون جهانون ایله ریف کنانده کت

در گهسته سنون اسرور آفتان و گون
کلمه نون قدی ندر کیم ایله هرانده کت

گنه عظم سرمدن عارضی رخا روی گرهک	اولدر عالم برین لطف غیر ماری گرهک
اوچار زنگیم اندر مدن وصلوه بندیکجه ایله بر	دیزیم تیر ز دلیلم تو تاز سنن ویداروی گرهک
دوشر نطق ملاحتن عزیزیم طوطی خوشگو	چمنده لال اولور بیل سنون گشتاروی گرهک
چو گرهه رنک رخا روی سولار رنگ صحرای	اولور پرورده سنبل طره طوطی گرهک
داغواله خوشه پروین غایت انغر اولور بریم	اروماه عارضونده جایگاه لاروی گرهک
گلستانه اسنوبر برحدک گنجی قالا ارغندر	اولدر روی قدی خم جلوه و قمار گرهک
بر نطقی خالق سبک سنه چون ایوب جان	ایدر جانین خدایه سنن اطوار گرهک

عقون ایوخ سنون بیل پرغده میدور	بلورم منزلهر جانادی یاسنده میدور
ایتیریب مرغ دل تاغیرام ای مایه ناز	بستجو ایله گور اول سنبل رخده میدور
قانتین بکدی بیلیم عارضون اولدر روی منی	سرو گهر اوقد و او عارضه مانده میدور
دیددی ویر جانوی آل خاک دریم ذره منی	جان ناقابلیمیر بوجیه ارزنده میدور

ببلون قمری لرین نوری دوتوب کافه
 وصلوه سادول فرقه ناسادم
 عقلمی سرک الوب خلق اراروا الیلین
 عاقتی اولدیرسن وصلیه تدا تیمیه
 ایستیری صلیقه قرب اولاول سیه کون

مکر رخم سرو قدیم بو کجه کلنده میدور
 بیلیم سنسیر ایتم ناله میدور خنده میدور
 بوکته دلبر من سنده میدور منده میدور
 سندن ایسوخ بیلیم حوش آئنده میدور
 گورندا اولماغی حیرا برارنده میدور

ای شکر منی رسوای جهان ایلموس
 هم نین ایلمین دشمنی ای مایه ناز
 گون کیمی عارضه زلف جلیله ناکوب
 نازمه عوده ایله سیرایلیوب گلزاری
 بیر جانم واریدی ایسوخ که آلدیم
 قاسلارین تیغ تسم آلمش الیکر لکون اوج
 نیچون ایسوخ نقابین گوتروبین اوزون
 آلکون عقلمی سرده منیم ای آفت

گورنومون یاشنی چون دله روک ایلموس
 رنگدن جانم آتوب ناغری تان ایلموس
 گون گور ابرسیه آلتداندان ایلموس
 گوتروب معجزه سن سرورون ایلموس
 اوز که جان دافنی بر سکیده گمان ایلموس
 اولدورور سن منی ناتیقیره تان ایلموس
 روی خورشید منی خلقه جان ایلموس
 قدیمی محبت هر دنه گمان ایلموس

حسرت و صلوة اعمیه و خیرانی

باشی یزیده گزری بریدار گندان ایلرین

سیر ایدون گردن میایه باخون
زلف شکستی ساروب عارضینه
قاسی جان آله تو کرکچی دوش
غزیه سی قاندر ایچون بخت اولوز
عکس حی چهره سی ال قیلوب
گورنقه آچوب یا که ساروب
بو کیمین قاتمی دال ایلدیب

سرمی سالدی نه سودایه باخون
گون خوسف ایلدوب اول آیه جان
مرحبا اول دوش و اول یایه باخون
جان اولان نرگس شهلا یه باخون
آچلوب اول گل حورایه باخون
خطی گون عارضینه سایه باخون
سروکت اول قدرمنایه باخون

هجری اول ماه شوه خیرانی
سالدی مجنون کیم صحرا یه باخون

عشق رخ جان گنیه طغیان ایلدوبور
خوشید کوفیدی و یا طره شرکت
یا قوت لب یار در افق اولوبور
اول چهره گل رنگ دی یا لطیفه
بعضیلره بر چرخ قیلوب سندی قیامت

قلم اودونی آتشی سوزان ایلدوبور
رخ رینه دلدار پریشان ایلدوبور
یا با و صبا غنچه نه خندان ایلدوبور
مشرق دن ایکی صبح نمایان ایلدوبور
ننزل بیز ایچون کوه بیابان ایلدوبور

(۱۰۵)

فرقت ستمندان قدیمیز را که دو نوبد
اول ماه مکر تعزیه حیرانه دو نوبد

هجرات الهی با غمیزی قان ایلیه بدور
طرحه بین آهوب زلفی بران ایلیه بدور

سرجا آیتش طلوع گو یار منیدن ماهرباغ
دور دی یرون سوقیه میوز ایچول اولدر
بریم آرام صحت اولس مندن اولدیلار
دلبریم باری سن دغیر سوزنیه گوس ایله
دشمن دون همنشینین همراه و همدم
قورخاز آلهدن اولطلم شرم قیلماز خلقد
عقلی آلدی سرمدن اولطادی قانع گنه
روز و شب حیران دعا کرد در اونا لیکن گنه

یوز مین شتغارلین اولس رونا اوله هرباغ
بیلدی که فانیان گلور سن بول اگا هرباغ
هره زمان بدگولن ایلر اول گنج غایب
بو قدر ظلم ایله خوف ایله بر آلهه باغ
هم نشین سیر قصر بر همدم همراه باغ
اولدر سدره بیزه اول کافر گرا هرباغ
ایستدی قانم تو که مصلوب کرد و نجا هرباغ
ایتمز آدین ایشتیقین نفرت واکرا هرباغ

گفتم که عارض تو گفتا که آید بیز
دیدیم که چشمها گفتا که هست اولدیلار

دیدیم که ابرو است گفتا که یایه بیز
دیدیم

دیدیم صفت تو گفت که سروه نرز
دیدیم که کوت ایله گفتا بهشت و سوره
دیدیم که نزل تو گفتا بهشت خلد دور

دیدیم صفت تو گفت که سروه نرز
دیدیم که کوت ایله گفتا بهشت و سوره
دیدیم که نزل تو گفتا بهشت خلد دور

گفتم که عاقبت گفتا تمام عاقل
دیدیم چگونه حیران گفتا شایه نرز

چتر مسکنی سالیب خورشید اوزره سایه باغ
چکر کی بکشان صفت پریم اولوب دریا باغ
در صفت دندانی گوریاتوت پس بهایه باغ
بره جان لای زده اول روی مه سیمایه باغ
لمعه نور امت گو یا گردن سینه باغ
خال بندویه نکر سوزلف سنبلی سیمایه باغ
جان الان عکس ایو بگر بر استغایه باغ
ناز ایلین جولان کته سرفه قدر عیایه باغ

کون طلوع ایتمش لطفدن عارض چون آیه باغ
قاسلاری جلاد تک تیغ ستم المس ال
لعل خن مذور مگر یا غیبه خندان بیهی
فتنه لردنیه سالیب چشم پر لفسونی گور
عین صدف دور خن روغن هر ران آینه
دانه مرغ کونکله در آئین مرغ روح
اولدور و رعنای را هر دمه نوزین تان تو
سرد گلزار خیابان و رایم و یایه حور بهشت

من بوقربان اولوم ای لیلی شیرین سخن
فرقت حیرانی سالیب الفرض صحرایه باغ

مانند ترنیت یادش بی
یادم بکنی تو گاه گاه بی

ای جمله فقیر لریا بی
پو خ صرت و آرزو چکردم

(۲۲۴)

گفت ای دان این دل زارم ز غم
سایه ات را از سرم بهیج کم

منه مدای مصورت ایرو باز
دارم رتبه ای نازد کردگار

گفت از لطف تو ای سرور
ببینا حیران ز را در رسم

چرخ زلف آن لکلام نوریده کار و بارم
اولدم بی موس از دست شد قرارم
منه اولونم دیوانه مجنون روزگارم
اول دبر سنگر برود اقیانوسم
اول فوجانان آید سرگشته ز زارم

چون رفت عزیز یارم سدره زورگارم
تا گشتی اول برین جانم گرفت دلم
چون گشتی اول لکانه تا یک گشت خانه
تا گشتی هر روز در اولدم بی گذر
چون گشتی اول بمن ماه کاخ ابرو

تا گشتی سر و موزون غم های من شد افزون
حیران قیلدی مفتون مجنون این دایم
حیران قیلدی مجنون حیران آن لکلام

مجنون شده از هجران بر محور اقسام
به تابه چندان کرد تا از نظر اقسام
چون خاک زنون او در هر گداز اقسام

بگذر که رنجت بد چون در بدر اقسام
خون گشته دلم عیان از در غم هجران
تا بیکه سمند نازیکه بسم تازد

ندارد و بین خوشی و غمی باط و صل بر چین
 بدل یک عقده دارم بر چشم از تو در دل
 سرت کردم ز لطف خویش بنما پر شمع باری
 روم از این جهان دارم بخت آرزو در دل
 سرت کردم ز لطف خود پشیمانم بگو بزم
 که چون پروانه بر هر تندی شمع تر گردیدن

تقریب سرت کردم و از بختی از رخ
 باشد عیب حیران خویش از بختی رسیدن

عقده هزار و هم غم من
 در مجمع جمله خوب رویان
 مدح تو در گریه صف نماند
 اثنان نبود بد این نراکت
 نایب بود که چون تو گوهر
 هر صحن دین و از نگاه
 غایتی ه لطف زما زین سن
 خورشید جمال مه جبین سن
 تعریف ده ماه بقیه سن
 ایوسف مگر که عور عین سن
 لولو تر و در زمین سن
 نه فایده خوی آتشین سن

از یار جدا شدی بنا کام
 حیران فقیر من غم من

روی زین بر نفس خود کام من
 تیره شد از غم و غمت ایام من

(۲۴۷)

چون بپلم و در آشیانه
ای دل تو بین چگونه ماند
چنانچه آن دل فریبت
تنهانه مرا هزار چون من
نم خسته راز بنوار را
از خون حکم نوشته نامه

غم او قلا رینه سینم نه
ابروی نقی کجا نه
قلیدی منی دهرده فانه
مخزن کیی ایلدون درانه
باله گنور من امانه
اول جانه دلدوم روانه

هران که اسر عشق گشته

آخر دو تو شو گهر زمانه

برادر روی همچو گل سنبل برین کیم
ابرو کمان ترکان حدیث جادو نگاری
ای نونهال باغ جان حسن تو طرز جان
سمع رخت افراخته مکنی کمند انداخته
یک لحظه بر طرز تو بایک غنوار تو
باز نه دل سوخته از عشق دورا کیم
مانند ترسای فرنگ تاراج آگاه کیم
چشمه فرزان عاقبتی در عشق نالاک کیم
با خل کافر ساخته قتل سلمان کیم
ای بخیر بر تو قصد دل و جان کیم

هر دم کند زلفان را بکحل دهر او جان را
ز نینان که تو حیران را بر عشق حیران کرده

(۲۵۰)

حیران ستمیده از ترس مداندین
ایم دور شده از تو هم از نظر افتاده

شد بهاران سرو گل بر طرف گلزار آمده به حالت گلهای گلشن نماید در نظر قلب راقوت بان و جان را طاقت نداشت تا که دردت بر پیش چشم من نه جلوه کرد ایچو سودا فم ترنگ شکر افکند چونکه دیدم روز اول زلف گویی ترا	ارنبان قطره افان و گهر بار آمده سنبل و نرین چشم جملگی فراموش لعل بهایت چه سان با قوت کردار آمده بر گل نرین نگه کردن مرا فراموش خط شکست بین بر طرف جان آمده زلف را دران بردن ام مار آمده
--	--

سردرت حیران محزون نه بر سریم دوز
خود که سیه افهانی از زهر دیدار آمد

اولدی گلیم هزار باره شعله چگون ترک سراره تا اود دوشه دشت و کوه ساره ای دوست بود ده وارضی چاره مجنون کیم هر شوی رعد گاه	دوست من کین نظاره روز مجرخت دل خیزم خواهم که ز دل فغان بگردم از فرقت تو رفت جانم لیلی تر نه جمله عاشقانت
--	--

(۲۵۱)

هر چند بر است جمله عتق
برین کمی بوفدی بختی تاره

در راه تو ماند جسم حیران
قیل چاره بدرد انتظاره

ای بهتر است ز ما نه

هر دم که ترانه بینم ای دوست

بر رخ برین کمند افکند

خنده ز لب سگرفت

ماند رخ نه هر هفته

دل خون سازد و خون بریزد

رحم اعلیٰ فقیر نا ترانه

افغانی بتررم آسمانه

هر آه که بکند دم عاشقانه

سالمی گینه کز لکله کمانه

بانه که گلپیوب بویانه

دل سر و تده بد و در نه

حیران چو بدید ماه روست
اولی گنه عشقه فانه

ای با صبحگاهی از ابریا پاره

بر جامه نظر قیر اول کوبه برگز قیل

چشم چو رود همچون گردیده آبرین

فرمانک بدراغی سکن قلوب اودوم

از روی حیران برفش منظره

عزیزه حال زارم اول بوفانگاره

گستم ز غم گر حیران از دستان کانه

مجنون شال چو شوم هم دشت و کوه ساره

(۲۵۲)

نبود در این زمانه مانده فرج حکمر
چون بیل شکسته فرج بیکس و فکاری
پروانه سان بیدان دل برفراق روی

نبود بر دی عالم چون فرج سه شماره
سالهای لوگدن آری لعنت بر درگاه
از عشق آن شکر حیران کفن سراره

از ملک عالم سر بر ما شد مراد یار به
خواهم چو این سر خاک شد باری پای یار به

یارب بنشیند بچشم رعیا را بیا رخ
لیم قدر تجلیت چرا از هر قلم ای صم
سروقه آن دل را صدره ز طوبه خلعت
گفتا روز قمار هم دل بوده از پروربا
راهم چه باشد سر بر کات ریا از لیم حبه

در بحر جان سوختن از دیدن رعیا به
صبر و سکینه ای بتا در باره هر کار به
وصل رفیع آن نازنین از گلشن دگلزار به
رفقش از گشتا خوش گفتا ریش از رفقار به
از سیمه و سجاده است صدر من ز ناز به

حیران دلم از بهر آن لعل چه باشد تا توان
لرز و دلش بر غنچه چون میوه دیار به

ای صم زلف سخن ساز چلیپا کرده
رحمت حق بیکس کوبیده دل از دست تو
زاهم بر رخ گوهر ضالیم تا جود

زاهم آن را مال دین سیما کرده
رحم پیدا کرده چون عشق پیدا کرده
قلب خود را لیم خفین باجه بطلا کرده

از صرصر وقت دنان نخل رسیدم سدران	نام چو بیل هر زمان گذار که گذار که
دور شراب ناب شد خلق جهانم آید	یاران همه در خواب شهیدار که بیدار که
از بجز آن جان جهانم بدب تر مارا و اراک	بست می رسم در شان زمار که زمار که

حیرانم و خجسته گم رخ ریزد ویت نم
بنا که گویم و بیدم آن یار که آن یار که

دارم بدل نور عجب از زلفه های خوی تو	نخیر شد برگردنم این حلقه های سوی تو
باشد عیاز یا صنم طاق بنی شب الحرم	یا قوس گردیده است غم یا که بود ایوی تو
باشد مگر دام قضا ز فاده راز و مینا	صد صد بر دام بیا از زر گس عادی تو
قتل مرا با صد قلم کردند بر نامت رقم	شد دانه مرغ دلم آن حال بوی پندوی تو
بجز رخت باشد که صد بار بهتر ایا هر دو	بنیم رقیب رستخو گردید بر انوی تو

حیران را روی گشت از سفینه کم سینه
هر دم که چو گمان صفت مانده که بر روی تو

ای صبه فقیر لرزانی	مانند تو نیست پلاسای
هشوق حسرت و آرزو بکردم	باید بکنی تو گاه گاهای
بدر حمت من کشته	چه زرع غایم عذر جزای

فرمان سرت سوم الهی
چون کردی بروی من لگای
از زمره عاشقان سپاهی

من یکسوی چونکه یار صلیه دی
خوش دگدی بر سینمه خدگون
والو نجه هر شوید و رسته دسته

غیر از سینه اتیمید بد و رسته
حیران حزین دگر گنای

از بهر کشتن من کرد آن چرخ لگای
او کرد عجب لگای من بر کتفم آبی
بنام تو طاق ابرو بر ما چو تبه لگای
گوید طمع کج از فوق سر و ماهی
تو نیز یار او کی چای ماه گام لگای
مانند من گداخته ام چون آتش لگای
گر آرزوی وصلت بر خیزد گنای
به چون پیش کرده لطف خرم بود چو لگای

دی در کن رراهی میخیزد کج لگای
هر دم روبرو از سر آن ماه ناز و دور
ای ماه عنبرین لبای شمع آتش خو
هر کس که دید روی با قات سوت
گفتی که غیر یادت در یاد او نیست
نبود در این زمانه ای گریز لگای
شمس ابرو دان را بر کس یکس زاری
نخست ببال زارم ای سرو گلزارم

حیران ناتوان را ای شاه نیت دگر
جز خاک آستانت کس نماند چو لگای

ÖZET

Doktora Tezi

HAYRAN HANIM DÜNBÜLİ: HAYATI, ESERLERİ ve TÜRKÇE ŞİİRLERİ

Elnaz Maleki

Danışman: Prof.Dr.Erdoğan UYGUR, 491 s.

Tezimizin konusu İran'ın Azerbaycan bölgesinde yazıp yaratmış olan “Hayran Hanım Dünbülü'nin Hayatı, Eserleri ve Türkçe Şiirleri” olduğu için ilk önce XIX. yüzyılda İran ve Azerbaycan'ın kısaca siyasi tarihi, edebi-düşünsel hayatı ve akımlarına değinilmiş, bu dönemde eserler vermiş olan kadın ediplerinden 37'si tanıtılmıştır. Ardından Hayran Hanım'ın (1780-1850) hayatı ve edebi kişiliği irdelenmiştir. Elde ettiğimiz yazma metnin transkripsiyonu yapıldıktan sonra ise metnin ayrıntılı dizin ve sözlüğü hazırlanmıştır. Tezin sonuna ise ilgili yazma metnin fotorafları eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İran, Azerbaycan, kadın edipler, Hayran Hanım Dünbülü, XIX. yüzyıl, Türkçe şiirler.

ABSTRACT

Doctorate Thesis

HAYRAN KHANIM DUNBULI: HER LIFE, WORKS AND TURKISH POEMS

Elnaz Maleki

Supervisor: Prof.Dr.Erdoğan UYGUR, 491 p.

Since the subject of our thesis is “Hayran Khanim Dunbuli’s Life, Works and Turkish Poems”, firstly all the political history, literary and intellectual life of Iran and Azerbaijan in the 19th century are discussed and thirty seven female writers who wrote works on this era are introduced. There after, Hayran Khanim’s (1780-1850) life and her literary personality are examined. After the transcribing the manuscript that we obtained, a detailed index and a lexicon are prepared. At the end of the thesis, the pictures of the manuscript was added.

Keywords : Iran, Azerbaijan, female poets, Hayran Khanim Dunbuli, XIX. century Turkish poetry.